

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ (TEZLİ)
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN BAŞARISIZ
OLMASINDA MEDYANIN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazlı YAYINTAŞ

100051365

İzmir, Şubat 2020

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MEDYA VE İLETİŞİM SİSTEMLERİ (TEZLİ)
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN BAŞARISIZ
OLMASINDA MEDYANIN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazlı YAYINTAŞ

100051365

Danışman: Prof. Dr. Mete ÇAMDERELİ

İzmir, Şubat 2020

T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

..... Medya ve İletişim Sistemleri .....
Yüksek Lisans programı öğrencisi ..... Abeli Dayınoğlu .....
..... 15 Temmuz Darbe Girişiminin Başarısız Olmasında .....
..... Medyanın Rolü ..... başlıklı tez çalışması,

Enstitümüz Yönetim Kurulu 16.01.2020 tarih ve 2020-504/03 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından
oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

UNVANI, ADI SOYADI IMZA
TEZ DANIŞMANI : Prof. Dr. Mete Çamkoceli
JÜRI ÜYESİ : Prof. Dr. Emine TAVANÇI
JÜRI ÜYESİ : Doç. Dr. Nihal Kocubayrakçı

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

ETİK KURALLARA UYGUNLUK

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Nazlı YAYINTAŞ

Özet

İnsanlık var olduğundan bu yana temel gereksinimler arasında yer alan iletişim tarihsel süreç içinde sürekli gelişim göstermiştir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve gelişim sürecinde gittikçe toplumsal yaşamda medyanın merkezi bir konum elde etmesine yol açmıştır. Medyanın toplumsal yaşamda ve örgütlenme de aktif rol edinmesiyle medyanın hayatın her alanında etki derecesini giderek arttırmıştır. Geleneksel medya araçlarıyla iletişimin tek taraflı işlevi yeni medyayla birlikte karşılıklı etkileşime dönüşmüş ve zaman-mekân sınırlılıkları ortadan kalkmıştır. Bu kapsamda medyanın hayatın her alanındaki işlevi özellikle ülke yönetiminde yer alan erklerden dördüncüsü mü yoksa birincisi mi olduğu yönündeki tartışmaları da gündeme getirmiştir. Medyanın siyasetle ilişkisi ve ülke yönetimine kamuoyu oluşturma ve gündem belirleme işlevinden kaynaklı müdahil olması Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi'nde gerçekleşen darbelerde de roller edinmesini sağlamıştır. Türkiye'de demokrasiye müdahale etmeye yönelik son kalkışma olan 15 Temmuz darbe girişiminin önlenmesinde ve demokrasinin savunulmasında medyanın rolü yadsınamaz. Medyanın o gece takındığı tutum ve yayınlar halkın darbecilere karşı mücadelesini yönlendirmiş ve etkilemiştir. Halkın o gece yaşanan olaylardan anında bilgi edinmesi ve yöneticilerin halkla iletişiminin sağlanması keza darbecilerin kisveleri ve amaçlarını hakkında bilgilendirici yayınlar yaparak önemli görevler benimseyen medya kuruluşları darbenin başarısız olmasıyla toplumsal yaşam ve demokrasinin inşası ve korunması bakımından etkin bir rol oynayacağını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Medya, İletişim, Siyaset, Darbe, Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi, Siyasal İletişim, Medyanın İşlevleri, Demokrasi, 27 Mayıs, 12 Eylül, 28 Şubat, 15 Temmuz, FETÖ, NTV, CNN Türk, A Haber.*

Abstract

Since the dawn of men, communication which is accepted as one of the fundamental needs of human kind, progressed continuously. The progress of communication technologies made it a central significance in the social life. Single sided function of the traditional media tools has been modified to a mutual interaction and space and time restrictions have been lift off. In this context, function of media in the daily lives, especially in the administration of country has been questioned to be the most powerful asset. Relationship between the politics and the media, medias power over the public opinion made it crucial in the coups. Role of the media in the 15th July attempted coup is undeniable. Attitude of the media at the night of the coup, guided the struggle of the people who resisted to it. Instant transformation of information to the people and the connection between the government and the folk played a crucial role in the protection of democracy.

Key Words: *Media, Communication, Politics, Coup, The Political History of the Republic of Turkey, Political Communication, Function of Media, Demokracy, 27 May 1960, 12 September 1980, 28 February Postmodern Coup, 15 July Coup Attempt, FETO, NTV, CNN Türk, A Haber.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MEDYA, DEMOKRASİ VE SİYASET	11
1.1. Medya	5
1.1.1. Medyanın Özellikleri ve Fonksiyonları	11
1.1.1.1. Toplumsal İşlev.....	14
1.1.1.2. Eğitici İşlev	17
1.1.1.3. Kültürel İşlev	19
1.1.1.4. Ekonomik ve Enformasyon İşlevi.....	20
1.1.1.5. Siyasal İşlev	21
1.1.1.6. İşlevsel İkilem.....	25
1.1.2. Medya'nın Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri	26
1.2. Medya ve Demokrasi	29
1.2.1. Medyanın Demokrasiye Katkıları ve Medya Demokrasisi	30
1.3. Medya ve Siyaset İlişkisi	32
1.3.1. Medya ve Siyaset İlişkisi İçinde Medya Boyutu.....	37
1.3.1.1. Kamuoyu Oluşturma ve Gündemi Kontrol Etme	38
1.3.1.2. Tekelleşme ve Kartelleşme	39
1.3.1.3. Kamu Denetçiliği	40
1.3.2. Medya ve Siyaset İlişkisi İçinde Siyaset Boyutu	41
1.3.2.1. Siyasi Propaganda.....	41
1.3.2.2. Emperyalizm	42
1.3.2.3. Siyasetin Medyayı Kontrol Araçları	43

2. BÖLÜM: TÜRK SİYASİ TARİHİNDE DARBELER VE MEDYA	44
2.1. Darbeler ve Basının Tavrı.....	44
2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi.....	48
2.2.1. 27 Mayıs Darbesine Giden Süreç ve Basının Rolü.....	48
2.2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrası Basının Tutumu	55
2.3. 12 Eylül 1980 Darbesi	63
2.3.1. 12 Eylül 1980 Darbesi Öncesinde Vaziyet ve Basın	63
2.3.2. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Sonrasında Basının Tutumu	66
2.3.3. 12 Eylül Darbesinin Basına Etkileri	73
2.4. 28 Şubat 1997 Postmodern Darbe	75
2.4.1. 28 Şubat Darbesine Giden Süreçte Medya- Siyaset ve Asker İlişkisi	76
2.4.2. 28 Şubat Darbesi Öncesi Yaşanan Olaylar ve Basının Tutumu	78
2.4.3. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu(MGK) Kararları Sonrasında Basın.....	89
3. BÖLÜM: 15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİ.....	93
3.1. Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Tarihçesi ve Paralel Yapılanma	95
3.2. 15 Temmuz Darbe Girişimi Öncesi Olaylar, Operasyonlar ve Basın.....	98
3.2.1. 7 Şubat 2012 MİT Müsteşarının İfadeye Çağırılması	99
3.2.2. 27 Mayıs 2013 Gezi Parkı Şiddet Eylemleri	100
3.2.3. 3 Temmuz 2013 Dershanelerin Kapatılma Kararı	104
3.2.4. 17-25 Aralık 2013 Yargı Darbe Girişimi.....	105
3.2.5. 1 Ocak 2014 MİT Tırlarının Durdurulması Olayı	108
3.2.6. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Basının Tutumu	109
3.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sırasında Yaşananlar	112
4. BÖLÜM: 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNDE MEDYA.....	117
4.1. Araştırma Yöntemi	120
4.2. 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medyanın Rolüne Bakış	121

4.2.1. 15 Temmuz Darbe Girişimi Gecesi Kanallarda Yaşananlar ve Yapılan Planlamalar	122
4.2.2. Temsilcilerin Türkiye Siyasi Tarihinde Yaşanan Darbelerde Medyanın Rolüne İlişkin Görüşleri.....	126
4.2.3. 15 Temmuz Darbe Girişiminin Başarısız Olmasında Medya Faktörünün Değerlendirilmesi.....	129
4.2.4. 15 Temmuz Darbe Girişimi Gecesinde Geleneksel ve Sosyal Medyanın Etkenlik Derecesi	131
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	133
EK.1.....	139
EK.2.....	145
EK.3.....	153
KAYNAKÇA.....	159

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
Akt.	: Aktaran
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
AVM	: Alışveriş Merkezi
BBC	: İngiliz Radyo Televizyon Kurumu (British Broadcasting Corporation)
CIA	: ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CNN	: Kablolu Haber Ağı (Cable News Network)
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
MBK	: Millî Birlik Komitesi

- MGK** : Millî Güvenlik Kurulu
- MGV** : Milli Gençlik Vakfı
- MHP** : Milliyetçi Hareket Partisi
- MİT** : Millî İstihbarat Teşkilatı
- MSB** : Millî Savunma Bakanlığı
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization)
- NTV** : Nergis Televizyonu
- PDY** : Paralel Devlet Yapılanması
- PKK** : Kürdistan İşçi Partisi (Terör Örgütü)
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşu
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TESK** : Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu
- TOBB** : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
- TRT** : Türk Radyo Televizyon Kurumu
- TSK** : Türk Silahlı Kuvvetleri
- TÜRKSAT**: Türksat Uydu Haberleşme Kablo TV ve İşletme Anonim Şirketi
- Vd.** : Ve diğerleri

GİRİŞ

İnsanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biri olan iletişim tarihsel süreç içinde sürekli gelişim göstermiştir. Yazının icadıyla başlayan iletişim şekli ve iletişim araçlarının günümüzde internet ve sosyal medyaya kadar gelişim göstermesi insanlar ve kitleler arasında iletişimi daha da kolaylaştırmış ve mesafeleri ortadan kaldırmıştır. Toplumların ve bireylerin karşılıklı iletişimi ve etkileşimiyle birlikte yeni iletişim sistemlerinin varlığı küresel sistemde kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi yapılarda dönüşüme de yol açmıştır. Bireylerin kendi fikirlerini kolayca ifade edebildiği ve sosyalleşebildiği iletişim platformlarının varlığıyla insanların örgütlenmesinde ve kamuoyu oluşumunda medya aktif bir role bürünmüştür.

Medyanın gündelik yaşamın her alanında yer edinmesiyle birçok işlevi ve görevleri oluşmuştur. Medya, toplumsal dinamiklerin önde geleni olarak bireysel ve toplumsal yaşamı doğrudan etkileme, yönlendirme ve dönüştürme gücüne sahiptir. Mac Bride Raporunda iletişimin görevleri olarak haber ve bilgi sağlama, toplumsallaştırma, güdüleme, tartışma ortamı hazırlama, eğitim, kültürün gelişmesine katkı ve bütünleştirme olarak ele alınmıştır. İletişimi haber ve mesaj alışverişinin yanı sıra düşünce, veri, olgu iletimi ve değişimini içine alan bireysel ve toplu etkinlikleri de kapsayan geniş anlamda değerlendiren MacBride, iletişimin toplumsal sistemlerde bazı işlevlerinin olduğunu belirlemiştir. Bu işlevlerin başında habercilik, toplumsallaştırma, motivasyon, tartışma ve diyalog, eğitim ve bütünleştirme olarak sıralamıştır (MacBride, 1993: 15). İletişim toplumsal bazda işlevleri ise toplumsallaştırma, eğitimsel, kültürel, ekonomik, enformatik ve siyasi boyutta da işlevleri olmaktadır.

Medya, bilgi toplama ve bilgi akışını sağlayarak bireyleri ve toplumları haber sağlamayı temel görev olarak benimsemesinden dolayı bireyler ve yöneticiler arasında da bir nevi köprü görevi görmektedir. Yöneticilerin kararlarını ve politikalarını halka duyurma vasıtası olurken diğer taraftan da halkın yöneticilerden beklentilerine, toplumsal sorunları aktarmada sözcülük görevi de görmektedir.

Medyanın yönetim sisteminde yasama, yürütme ve yargı erklerinin arasında dördüncü erk olarak yer edindiği ileri sürülmektedir. Yanı sıra medyanın kamuoyu oluşturma, gündem belirleme, yayın içeriklerini oluşturma sırasında benimsenen üslupla düşünceleri ve fikirleri yönlendirme ve etkileme gücünden dolayı iktidarı denetim altında tutabilmesi erkler arasındaki yerini de değiştirebilmektedir. Ancak medyanın bu gücü yöneticilerin de elinde bulundurmamak istediği bir güç olmasından dolayı medya ve siyaset ilişkisi karşılıklı çıkarlar üzerine kurgulanmış ya da siyasetin egemen olduğu veya medyanın üstünlük sağladığı dönemlerle karşılıklı git-geller şeklinde vuku bulmuştur. Kimi zaman siyasiler yönetimde olmanın verdiği güçleri medyayı kontrol altında tutmak için kullandığı görülürken kimi zaman da medyanın kamuoyunda gördüğü itibarın verdiği güven ve güçle siyasiler kararları etkileme ve yönlendirmeye girdiği örneklerle de karşılaşmaktadır. Medyanın bu süreç içinde demokrasinin inşa edilmesi teminat altına alınması bakımında zaman zaman demokrasiye katkıda bulunduğu zaman zamanda demokrasinin aksine tamamen siyaset ilişkisi kapsamında hareket etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde medya-siyaset ilişkisini toplumsal olaylar ve darbeler kapsamında ele alındığında medya sürekli kontrol altında tutulmak istenen bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen darbelere bakıldığında ilk darbe olan 27 Mayıs 1960 askeri darbesinde darbeciler ilk olarak darbe bildirisini radyo üzerinden halka duyurmuş, darbe sırasında ve sonrasında medyayı kontrol altında tutmak için baskı unsurunu kurmuştur. O günlerde gazetelerde atılan manşetlerle iktidardan indirilen Demokrat Parti üyeleri, Başbakan ve Cumhurbaşkanı'na yönelik karalama propagandası güdülmüştür. Dolayısıyla darbecilerin halkı ikna etmek adına medyayı kullandığı görülmektedir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinde ise toplum genelinde yaygınlaşmaya başlayan kitle iletişim aracı olarak televizyon üzerinden darbe bildiri okunmuştur. Darbecilerin ilk hedefleri arasında TRT yer almıştır. Darbenin liderliğini yapan Kenan Evren darbe sırasında ve sonrasında sık sık televizyonlara çıkarak darbenin gidişatı ve gerekliliği konusunda konuşmalar yaparak halkı ikna etmeye çalışmıştır. Her iki darbe öncesinde darbeye zemin hazırlanması adına bir propaganda aracı olarak kullanılan medya darbe sonrasında ise kabullendirme aracı olarak kullanılmıştır. 28 Şubat 1997 postmodern darbesinde ise bu sefer medya kendine pozisyon belirlemiş ve darbe yapılması adına Türk Silahlı Kuvvetlerine çağrı yapan bir

pozisyon benimsemiştir. Darbenin gerekliliği ve iktidarın dūřurmesinin isabetli olacağı algısının oluşması ve yayılması adına kurmaca olaylar ve yayınlarla halkta irtica korkusu oluşturmayı hedefleyen medya darbe için gerekli şartları sağlayan mesaj ileten bir araç vazifesi görmüştür.

Medyanın 15 Temmuz darbesi öncesinde gerçekleşen tüm darbelerde demokrasiden yana tavır benimsememesi ya da benimseyememesi durumu 15 Temmuz darbesiyle değişmiş ve medya her türlü baskı, baskın ve tehdide karşı milli iradeden yana tavır benimsemiştir. Darbeyi gerçekleştiren FETÖ terör rgt mensuplarının TSK içine sızan mensuplarına karşı mücadele edilmesi adına halkı örgütlenmesi, yöneticilerin çağrılarını yansıtan ve mücadele davetlerini duyuran bir tavır benimsemesi darbenin başarısız olmasında etkin olmuştur. Darbecilerin yine her darbedeki gibi medyayı hedef alması ve susturmak adına kontrol altında tutma girişimleri geçmişteki gibi kolay olmamıştır. Her ne kadar darbeciler TRT'yi ele geçirmiş olsa ve darbe bildirisini okutarak darbeyi halka duyursa da, diğer medya kuruluşlarının etki altında kalmaması ve darbeye karşı çıkmasıyla yapılan yayınlarda tamamen halkı sokağa çıkması yönde destekleyici programlar yapılması darbecilerin işini zorlaştırmıştır. Darbecilerin hesap edemediği bu durum karşısında kanalların yayınlarını durdurmada etkisiz kalmalarının yanı sıra geleneksel medya ile sosyal medya senteziyle mücadelenin sürdürülüyor olması darbenin başarı oranını daha da dūřrmüřtr.

Dört bölümden oluşan bu araştırmanın kavramsal erevesi, kitaplar, ulusal ve uluslararası yayınlar, çeşitli üniversitelerin internet siteleri ve veri tabanları kullanılmıştır. Bu araştırma 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin başarısız olmasında medyanın rolünü belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak darbe girişimini ilk olarak duyuran ve toplumsal örgütlenmeyi darbe girişimine karşı mücadele yönünde yayınlar yapan üç medya kuruluşunun tutumlarına da yer vermeye çalışılmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları olarak 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sırasında darbeyi ilk defa duyuran ve toplumsal örgütlenmeyi darbe karşı mücadele etme yönünde şekillendiren yayınlar yapan üç medya kuruluşu seçilmiştir. Buradaki seçme nedenimiz, hükümet tarafından gelen çağrının söz konusu NTV, CNN Türk ve A haber olmak üzere üç medya kuruluşunun halkın örgütlenmesini ve bilgilenmesini sağlayan ilk canlı yayın bağlantılarını yapmış olmasıdır. Ayrıca her medya kuruluşunun yayın politikaları dolayısıyla farklı siyasi dūřncedeki kesimlere de

hitap ediyor olması konusun evreni ve örnekleme açısından önem arz etmektedir. Örneklemlerimize 15 Temmuz gecesi ilk canlı yayın yapan medya kuruluşlarından biri olan Tvnet'i dahil etmek istesek de Tvnet yöneticileriyle görüşme girişimlerimize yanıt alamamamızdan dolayı çalışmamızda yer veremedik. Bu çerçevede tez çalışmamızın ilk bölümünde medya kavramı, medyanın görevleri ve işlevleri kapsamında toplum ve bireyler üzerindeki etkisine dikkat çekilerek medya ve siyaset ilişkisi kapsamında medya ve siyaset ayrı ayrı konu başlıklarında incelenmiştir. Aynı zamanda medya ve demokrasi bağlamında medyanın demokrasiye katkısı ya da olumsuz etkisi ele alınmıştır. İkinci bölümde Türk Siyasi Tarihinde gerçekleşen darbeler ve bu darbelerin öncesinde ve sonrasında basının tavrı ve rolü detaylı olarak tetkik edilmiştir. Son bölümde ise 15 Temmuz darbe girişimi ve darbe girişimi öncesinde gerçekleşen olaylar aktarılarak 15 Temmuz Darbe Girişimi sırasında medyanın tutumları kapsamında alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırması sırasında görüşme yöntemi benimsenerek üç medya kuruluşunun genel yayın yönetmenleriyle yapılan mülakatlara yer verilmiştir. Mülakatlar betimsel analiz yöntemiyle aktarılmış ve görüşmeler çerçevesinde alınan cevaplar, değerlendirilerek çıkarım yapılmıştır. Ortaya çıkan bu tez çalışması literatür taramasında 15 Temmuz 2016 Darbe girişiminin başarısız olmasında medyanın rolü üzerinde alan araştırması yapması ve medya kuruluşlarının yayın yöneticilerinin konuyla ilgili görüşlerine yer vermesi bakımından önemli bir boşluğu doldurduğu için alanında bir ilk teşkil etmektedir.

Bu tez çalışmasının ortaya çıkması ve alanında bir ilk teşkil etmesi açısından bana yardımcı olan ve fikirleriyle beni teşvik eden tez danışmanım Prof. Dr. Mete ÇAMDERELİ'ye ve Doç. Dr. Nihal KOCABAY'a, yaptığımız mülakatlarda fikirlerini ve yorumlarını bizlerle paylaşan NTV Genel Yayın Yönetmeni Nermin YURTERİ'ye, CNN Türk Genel Yayın Yönetmeni Erdoğan AKTAŞ'a, A Haber Genel Yayın Yönetmeni Abdulhalik ÇİMEN'e şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca bu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme müteşekkirim.

1. BÖLÜM

MEDYA, DEMOKRASİ VE SİYASET

1.1. Medya

Medya, halka ait olan kelime anlamıyla Türkçe'ye Latince 'medyum'un çoğul hali olarak geçmiştir. Birçok düşünür medya'yı farklı olarak tanımlamaktadır.

Barbier ve Laveneir (2001), medyayı mesaj ve bilgilerin iletilmesi, saklanması ve siyasi, kültürel uygulamaların güncelleştirilmesi yönündeki üç ana işlevi tamamen ya da kısmi olarak yerine getirme olanağını topluma ve bireye sunan iletişim sistemi olarak tanımlamışlardır. Bireyler ve toplumlar arasında bilgi, duygu ve görüş aktarımını sağlayan medya, insanlığın varoluşundan günümüze farklı formlarda yaşamın parçası haline gelmiştir. İletişim araçları antik dönemlerde yazıtlar, daha sonra tabletler, deri üzerine yazılmış iletiler, papirüsler, fermanlar olarak çağların medya işlevini görmüşlerdir.

İnsanoğlu yaşadığı her dönemde iletişime sürekli ihtiyaç duymuştur. Duygu, düşünce veya bilgilerini birbirlerine ya da nesillere aktarma gayesiyle birçok farklı yöntemi deneyerek karşılıklı olarak paylaşması iletişimi ifade etmektedir (Aydeniz, 2012:15). İletişim kurulabilmesi için bazı unsurlar gerekmede olup, ki bu unsurlar mesaj, kanal, kaynak, hedef ve tepki döngüsü olarak sıralanmaktadır. Bu unsurların tanımlarına bakıldığında; bu tanımlardan mesaj, bir insanın alıcıya ulaştırmak isteyebileceği istek, duygu, bilgi, şikâyet, inancı içeren iletiyi yazılı, görsel veya sözlü olarak aktardığı iletidir. Kanal ise, mesajı taşıyan vasıta. Kanal, fiziksel (ses, beden), teknik (telefon, televizyon) veya toplumsal (okullar, gazeteler) nitelik taşıyabilir. Kaynak ise bir mesajı üreten, oluşturan ve muhatapına iletmek isteyen kişi veya kişilerdir. Mesajın hedefi yani Muhatap/Alıcısı ise, mesajı iletmek isteyen kaynağın belirlediği kişi veya kişilerdir. İletişim sürecinin tamamlanabilmesi için mesajın muhatap tarafından anlaşılması ve bu

doğrultuda olumlu ya da olumsuz tepki vermesi gerekmektedir. Bu durumda alıcının cevap vermesine tepki denilir (Aydeniz, 2012: 15-16).

İnsanoğlunun tarihsel sürecinde iletişim araçlarının icadı, insanların yakın ya da uzak mesafedeki hem cinsleri ile iletişime geçme ihtiyacından doğmuştur. Genel açıklamalar perspektifinde genel olarak medya; ses, yazı veya görüntü aracılığıyla iletişim kurulmasına olanak sağlayan gazete, dergi, radyo, telgraf, telefon, televizyon, sinema, internet, bilgisayar, video, kitap, telefoto, radyo-foto, lifaks, frekans planlaması, teleks, faks, telekomünikasyon uydusu vb. kitle iletişim araçlarının tümü medya olarak tanımlanabilir (Nuran, 2015: 4).

Medya gelişim durumu ve yapısına göre geleneksel ve yeni medya olmak üzere ikiye ayrılır. Törenli, geleneksel medya (traditional), ana akım veya eski medya olarak adlandırılan medya; gazete, radyo, televizyon, telefon, telgraf gibi kitle iletişim araçlarını kapsamına almakta olup, telekomünikasyon ve bilgisayar (bilgi-işlem) araçlarına özgü yapıların yeni (new) medyayı ortaya çıkardığını ifade etmektedir (Törenli, 2005: 87).

Geleneksel medya; metin-ses-görüntünün biri veya birkaçını içerik olarak sunarak yapısı itibariyle mesajları tek taraflı başka bir ifadeyle alıcıyı edilgen konumda tutarak iletmektedir. Yeni medya, geleneksel medyadan farklı olarak dijital teknolojilerle üretilen yazı-ses-görüntüyü bir arada sunarak karşılıklı etkileşime olanak sağlayan medya türüdür. Törenli (2005), iki medya türünün gerek araçları gerek ortamlarının birbirinden farklı olmasından dolayı birbirlerine eklenen ve hatta destekleyen yapılar olduklarını yönünde değerlendirme yapmaktadır. Ayrıca işleyişleri sebebiyle sistemin güç/iktidar yapısına süreklilik kazandırdığını ve değiştirmedğini ileri sürmektedir (Törenli, 2005: 16). Günümüzde teknolojinin hızlı gelişmesi de dikkate alındığında, yeni medya geleneksel medyaya eklenirsel, geleneksel medya araçlarını da dijital olarak dönüştürmekte ve akıllı televizyon, akıllı telefon, internet gazetesi gibi yenilikleri sunmaktadır. Teknoloji geleneksel medya araçlarını bir taraftan dönüştürürken gazete gibi yazılı basını bir nebze geri plana itilmesine de yol açmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının ve eklenen yeni medya teknolojisinin gelişme süreci incelediğinde modern medya örneklerinden biri olan gazete ile bu sürecin başladığı görülmektedir. Tarihsel süreçte Roma Senatosu'nun kararlarının senato duvarlarına

asılarak yazılı olarak halka duyurulmasını sağlayan papirüsleri gazetenin öncesi tarihin ilk medya örneği olarak verilebilir. Tarihsel yazında papirüslerden daha önceki dönemlerde yöneticilerin kararlarını halka duyurmak için kullandıkları yazıtları görülmektedir. Asur ve Urartu yazıtları içinde buldukları çağlarının (dönemlerin) medyası olarak da tarihe kaydedilmiştir (Cereci, 2009; Akt. Cereci ve Özdemir, 2015:6).

İletişim araçlarının icadını tetikleyen birtakım ihtiyaçlar olmuştur. Gazetenin ortaya çıkmasını tetikleyen faktör ise ticarettir. Gazetelerin öncüleri olan haber mektupları, ilk olarak 13. Yüzyılda Avrupa’da görülmeye başlanmıştır. Haber mektupları matbaanın icadından önce elle yazılarak çoğaltılıp ve gemiler aracılığıyla uzak noktalara ulaştırılmış olsa da matbaa ile birlikte daha fazla yayılma imkânı bulmuştur. Tacirlere, bankerlere ve gemicilere bilgi aktaran ve haber alma gereksinimlerini karşılayan haber mektupları gazeteciliğin ortaya çıkmasına önemli bir rol oynamakla kalmamış 17. yüzyılla birlikte ortaya çıkan gazetelerin gelişiminde de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Birçok kaynakta ilk gazete olarak Antwerp’te 1605’te ticari bülten olarak bir haftalık gazete Nieuwe Tijdingen ile Augusburg’da 1609’da yayımlanan Avis Relation Oder Zeitung’un isimleri geçmektedir (Özçağlayan, 2008: 133-134).

Gazeteler çoğunlukla toplumsal sorun ve olaylardan haberdar ederek topluma sözcülük görevini benimsemişlerdir. Yönetim ile halk arasında bir köprü konumunda yer alarak gerek yöneticiler ve toplumun ileri gelenlerine gerekse halka eylem, hareket ve fikirleri bakımından önemli veriler sağlamışlar ve güven kazanmışlardır (Schudson, 2002: 487, Akt. Sevginer, 2012: 50). Milli mücadele yıllarından halkı topyekün bir mücadeleye yönlendirmede ve örgütlenilmesinde yerel basının önemli bir role sahip olması medyanın gücünü de ortaya koymakta bir örnek teşkil etmektedir (Ulusoy, 2004: 62).

Sanayi devrimiyle birlikte teknolojik çalışmaların gelişmesi üç ayrı dönem olarak ele alınır (Şaylan, 1995: 108-112). İlk iki dönem kömür ve elektrik enerji türleri başatken, sonraki üçüncü dönem ise bilgi ve bilgiyi iletme (information and communication) belirleyici olmuştur. Bu gelişmeler, iletişim olgusunun gündelik hayattaki yerinin gittikçe büyümesi açısından önemlidir. İletişim teknolojileri günümüze kadar insan hayatının içinde gittikçe daha fazla yer almıştır. 1946 yılından itibaren bireysel iletişim araçları olan telefon ve telsizin yanında radyo, sinema, gazete,

televizyon gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru birer kitle iletişim aracı olarak hizmet ağını yaymaya başlamıştır. (Yüzer, 2006: 86)

20. yüzyılın ilk yarısından itibaren radyonun egemenlik çağı başlamıştır. Radyo 2. Dünya Savaşının akışını büyük ölçüde yönlendirdiği ve tüm dünyaya radyo üzerinden savaş anlatıldığı için bu savaş Radyo Savaşları olarak da anılmıştır. Özellikle Adolf Hitler radyoyu hitabet gücünü kullanarak kitleleri arkasından sürüklemekte etkin ve sürekli bir araç olarak kullanmıştır. Radyo, 2. Dünya savaşı süresince askerlere de yön vermiştir (Sklaroff, 2004:966).

Radyonun icadı ve kitlesel bir nitelik kazanması ile birlikte bilgi teknolojilerinin topluma yönelik birçok farklılaştırıcı yansımaları olmuştur. Radyonun evlere girmesiyle aile bireylerinin bir araya gelerek dinledikleri, haber aldıkları, eğlendikleri bir ortam sunarak bireyler arasında iletişimi ve etkileşimi arttırmıştır. Radyo ile birlikte ortaya çıkan programlar bireyleri radyo dinlemeye daha çok sevk etmiş ve terminolojiye programcılık, program yapma gibi kavramları eklenmiştir.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında egemen hale gelen radyo ve telgraf kitle iletişim araçlarından sonra gelişen frekans gönderme teknolojisiyle sineme keşfedilmiş ve bu keşif televizyonun doğmasına yol açmıştır. İlk zamanlarda ekranda gösterilen resimler ve fotoğraflar üzerinde konuşmalar yapılırken daha sonra radyoda hazırlanan programlar, yarışmalar, belgeseller televizyona uyarlanmıştır (MEB, 2011: 28).

Televizyonla birlikte etkileşim ve küreselleşme olgusu daha da yayılmaya başlamıştır. Dünya’da yayılan televizyon furyası Türkiye’ye gecikmeli olarak ulaşmış ve Türkiye’nin devlet kanalı olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun (TRT) ilk televizyon yayını başkent Ankara’nın Mithatpaşa Caddesi’ndeki stüdyosundan 31 Ocak 1968 günü siyah beyaz yayın 19.30’da gerçekleşmiştir. Tek kanal olarak yayın yapan ve günün belli saatlerinde yayına geçen TRT, daha sonraki dönemlerde TRT1 ve TRT2 olarak kanallar eklenmiştir. TRT renkli yayın ise 1980’li yıllarda geçilmiş 1990’lı yıllarda ise Star televizyonu Türkiye’nin ilk özel televizyon kanalı olarak yayın hayatına başlamıştır.

Televizyon, günden güne tüm dünyayı etkisi altına alan, bireylere yepyeni ve alışılmadık dünyaları gösteren, kuran, topluma hayaller ve imajlar sunan büyülü bir kutu olarak kabul edilmiştir (Cereci, 1996: 16-23). Televizyon, görsel sunumu diğer kitle iletişim araçlarına göre daha ileri bir seviyede olduğu için de toplumların sosyo-

ekonomik ve kültürel yaşamına doğrudan nüfuz etmiş gerek toplumsal yaşam gerekse siyasi olarak kamuoyu oluşturmada etkin bir araç haline dönüşmüştür (Nuran, 2015: 13-14).

Kitle iletişim araçlarının etkisinin daha da ileri boyutlara ulaşması ve sınırlar üstü bireysel kullanıma imkan vermesi internetin icadı ile gerçekleşmiştir. Sayısal çağla birlikte internet kitle iletişim ağına katılarak kitlelere ulaşan ve karşılıklı etkileşime fırsat sağlayarak toplumsal yaşamın içinde yer almaya başlamıştır (Abrams, 2013: 743). 21. yüzyılda gazete, dergi, radyo, televizyon ve internetten oluşan medya artık birincil toplumsal dinamikler ve kaynaklar olmuşlardır. Başlangıçta toplumsal yapının bir parçası ve toplumun birtakım ihtiyaçlarını karşılayan, toplumsal sorunları dile getiren araçlar olarak ortaya çıkan medya, tüm dünyada aktif kullanılmaya başlanılınca ve güvenilirliğini yükselttikçe elinde bulundurduğu gücü farklı amaçlara hizmet etmek için kullanmaya başladığı da görülmektedir (Cereci ve Özdemir, 2015:6).

Medyanın kronolojik olarak çıkış noktalarına ve ilklere bakıldığında evrilerek gelişen ve genişleyen iletişim sistemlerini görmekteyiz. Bu gelişim, 19. yüzyılın ikinci yarısının başında Edison'un ses kayıt aygıtı (fonoraf)'u bulmasıyla başlamıştır. Elektrik telgrafı 1840'a doğru Sir Charles Wheatstone ve SamuelMorse tarafından bulunmuş ve ilk telgraf mesajı 1844'de iletilmiştir. 1839'da Daguerre fotoğraf çekmeyi pratik hale getirecek bir aygıt tasarlamaya başlamıştır. Bell, 1876'da ilk telli telefon mesajını gönderir ve 19 yıl sonra 1895'e doğru Marconi ve Popoff, birbirlerinden habersiz bir şekilde telsiz mesajı gönderip almayı başarmışlardır. İlk film 1894'de gösterime girmiştir. 20. yüzyılın başlarında 1906'da insan sesinin iletimi Fessender tarafından radyo aracılığıyla gerçekleşmiştir. Belinogrom(telefon aracı) ile 1904'den itibaren ilk fotoğraflar gönderilirken 1923'te televizyon görüntüsü ilk defa gösteriliyordu. Radyo şebekeleri 1920'lerde yerleştirilmeye başlanmıştı. 1920 yılından bu yana kıtalararası telefon ve telgraf şebekeleri düzenli olarak çalışır hale getirildi. Teleks de 1930'ların başında Avrupa'da çalışır hale getirildi. 1930'lu yıllara gelindiğinde ise televizyon ortaya çıkıyor ve düzenli olarak renkli yayınlara 1954'te başlanıyordu (MacBride, 1993: 11).

Kıtalararası hızlı iletişimin başlanması 20. yüzyılın ortalarına kadar gider. 1957 yılında Amerika ile Avrupa arasına denizaltı kablosunun yerleştirilmesiyle insanlar bir kıtadan diğeriyle iletişim kurarak birbirlerinden haberdar olmuşlardır.

İletişimdeki teknik ilerlemeler uzaya uydu fırlatılması 1900'ü yılların ortasında dâhil olmuştur. İlk ticari iletişim uydusu EarlyBird 1962'de dünya yörüngesine konumlanmıştır. Bunu takibeden yıllarda 1965'te Intelsat ve 1971'de Intersputnik iki büyük uluslararası uydu sistemi olarak kurulmuştur. 1969 yılından itibaren de Ay'a, Venüs ve Mars gezegenlerine insanlı ve insansız araçların gönderilmesiyle uzay teknolojisinin iletişimin gelişmesine katkılarda bulunmuştur. Uzay teknolojisi ve iletişim arasındaki bağlantıya 1973'te Kanada'da gerçekleştirilen ilk iletişim ve televizyon uyduları ile düşük güçlü vericiler istasyona bağlanarak bir dünya hızıyla aynı zamanlı yörüngeye oturtulmasını örnek verebiliriz. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de saniyede sekiz milyon sözcük iletebilen ses ileten, görüntü ve verilerin doğrudan dağıtımını sağlayan Westarl'i uzaya fırlattı. 1977'de ses ve verileri telefon hattına ihtiyaç duymadan doğrudan kullanıcıya aktarabilen uydu şebekesi oluşturuldu. 1976 yılında ise telefon ve televizyon için optik tel kabloların denendi. 1969 yılında ise video çekimi ve kaydı konusundan ilerleme kat edilerek video kaset bulundu ve 10 yıl sonra video disk sistemleri ilk olarak kullanıcıya sunuldu (MacBride, 1993: 11).

İletişim alanında bilimsel gelişmeler enformatik çağını başlatarak insanların teknolojiye ulaşım olanaklarını kolaylaştırmış ve bilginin dolaşımını, haberin sayısını büyük ölçüde arttırmıştır. Tıp, kültürel, mesleki yaşamın tüm alanlarını, toplumsal etkileşim ve örgütlenme için kullanılan kaynakları çoğaltarak sosyal hayatın gelişmesine de yol açmıştır. Mesafeler engel olmaktan çıkıp yeryüzünün her noktasına zaman gözetmeksizin bağlanabilmeyi sağlayan küresel bir iletişim sistemi olanaklı hale getirildi (MacBride, 1993: 12). Bu iletişim ağı beraberinde bilgiyi güçlü olma aracı haline getirerek bilgiye kısa zamanda ve ilk edinen egemenliği yakalayabilme fırsatına erişir konuma geldi. Böylece Uydu sistemleri ve bilgi teknolojileri üzerinden üstünlük mücadelesine devletler girmeye başladı. Dolayısıyla medya üstünlük mücadelesinde konumunu güçlendirdi ve gözde oldu. Kimilerine göre güç erkelerinden dördüncü erk olarak tanımlanırken kimilerine göre ise birinci sırada olduğu ileri sürüldü. Medyanın bu konumu ise üzerindeki çalışmaları ve araştırmaları arttırırken derinlemesine incelemelere başlandı. Medya tanımlamaları, özellikleri ve işlevleri hakkında bilgiler sunuldu.

1.1.1. Medyanın Özellikleri ve Fonksiyonları

Medya, toplumsal dinamiklerin önde geleni olarak bireysel ve toplumsal yaşamı doğrudan etkileme, yönlendirme ve dönüştürme gücüne sahiptir. Kültürel, sosyal, ekonomik, siyasi yapıyı mesajlarıyla etkisi altına alarak medyayı elinde tutan şahısların istekleri, arzuları ve çıkarları yönünde dönüşüm sağlama işlevi görmektedir. Aslında başlangıçta sadece gereksinim doğrultusunda ortaya çıkan kitle iletişim araçları sonrasında sahip olduğu özellikleri etkin kullanarak gelişmiş ve bazı işlevlere bürünmüştür.

Aydeniz (2012), medyanın sahip olduğu özellikleri şöyle sıralıyor:

- Öncelikle medya bir iletişim aracıdır ve mesaj üretilip dağıtmaktadır.
- Halkın haber alma hakkını sağlamak ana gayesidir.
- Medya haber üretilip dağıtırken satar dolayısıyla piyasa kurallarına göre işleyen bir ticari işletme kisvesine de bürünmüştür.
- Medya aldığı reklamlarla işlevlerini sürdürebildiği için Aydeniz bu özelliğini medya izlenme ölçümlerini temel alarak kullanıcılarını reklam verenlere satan ticari işletme olarak tanımlamıştır.
- Medyanın kamuya sunduğu hizmetleri dolayısıyla da ahlaki ilke ve kuralları gözetmesi, etik değerlere uyması beklenmektedir.
- Bilgilendirici, eğitici, eğlendirici, haber içeren yayınlarıyla sürekli, sınırsız, çok boyutlu ve işlevli araçlara sahiptir (s.17).

Medya, insanlar arasındaki ilişkileri insanın kendisiyle, etrafıyla ve dış dünyayla kurduğu ilişkinin toplamı olan kültürü, değerleri, normları yeniden şekillendirme özelliğine sahiptir. Bireylerin yeni ortamlara, yeni koşullara, sunulan yeni ve farklı araçlarla hayatlarıyla ilişki kurmalarında yol gösterici kimliği de taşımaktadır (Vural, 2000:107). Bu kimliği ile toplumların siyaset, ekonomi, kültür, sanat, eğlence gibi alanlarda geleneksel çizgiden çıkıp evrenselliğe, küreselleşmeye, çağdaş normlar adı altında kapitalist sistemin sunduğu yeni düzene geçişte belirleyici bir rol üstlenmektedir. Geniş halk kitlelerine aynı anda ulaşabilen kitle iletişim araçları toplumun dikkatini içerik hazırlayanların belirledikleri ve odaklanılmasını istedikleri sorunlara ve çözümlere yönlendirerek istediği birey ya da gruplara yönelik olumsuz ya da olumlu kanaat oluşturma gücüne sahiptir (Alemdar ve Kaya, 1983: 78). Yanı sıra meşruiyet

kazandırma, statü sunma ve güçlendirme, kamuoyu oluşturma, gündem belirleme ve toplumların güvenini kazanarak inandırma işlev ve etkileri de bulunmaktadır.

Medyanın temel görevi; bireylerin haber alma hak ve özgürlüklerini sağlamaktır. Medya bu görevini gerçekleştirirken etik ve ahlaki kurallara uyarak objektif ve tarafsız bir şekilde gerçekleri olduğu gibi yansıtması ve aktarması beklenir. Ancak kitle iletişim araçları yeniden üreten, şekillendiren, yöneten, karar veren, kontrol eden, bir pozisyona geçmesi hasebiyle temel görevini yönetimdeki erkler üzerinde egemenlik oluşturan iktidar aracına dönüşmüş vaziyettedir (Nuran, 2015: 5). Medya; ideoloji pazarlama, kapitalist düzenin gerekliliklerini lanse etme ve tekelleşerek var olanı değil de göstermek istediğini sunma özelliğini de kendine eklemiştir. Kendini medyaya adapte eden ve odaklayan toplumlar medya ne sunuyorsa doğrudan alarak ve benimseyerek hayatlarına aktardıklarında birtakım toplumsal sorunların vuku bulduğu gözlenmektedir. Özellikle genç nesil üzerinde etkili olan medya fenomenleri, dizi ve film sanatçılarının veya habercilerin kullandığı yeni bir dil, imaj, jest ve mimikler, ana dile uzak karmaşık ve nahoş bir konuşma biçimi, bireysel ve benci yaklaşımlar ve hayat tarzı, farklı olmak adına yapılan imajlar, politikacıların kişisel çıkarları doğrultusunda aşılana fikirler, tüketim odaklı lüksün özendirilerek sunulan bilinçaltı mesajlarıyla yaygınlaşan marketler ve alışveriş merkezleri (AVM) ile tüketicinin artması, israfın çoğalması bununla birlikte birtakım geleceğe dönük kaygıların artması, küresel ısınma, gıda ve su kıtlığı, doğa tahribatıyla hastalıkların çoğalması gibi sorunların artmasında medya büyük pay sahibidir (Paluck ve Green, 2009: 637; Akt. Cereci ve Özdemir, 2015:6).

Gerçekte demokratik rejimlerde medyanın iki temel işlevinden söz edilmektedir (Atabek, 2002:231). Bunlardan ilki medyaya dördüncü erk (kuvvet) olma özelliğini kazandıran yasama, yürütme, yargı güçlerini denetleme görevidir. İkincisi ise farklı görüş ve düşüncelere yer vererek “serbest düşünce pazarı”nın oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Atabek (2002) göre, medya bu işlevini serbest rekabet koşullarında, kamusal yayıncılığa da olanak sağladığı durumlarda ve medya sektöründe tekelleşmenin engellendiği ortamlarda gerçekleştirebildiğini savunur (s.231).

MacBride 1993 raporunda iletişimin görevleri olarak haber ve bilgi sağlama, toplumsallaştırma, güdüleme, tartışma ortamı hazırlama, eğitim, kültürün gelişmesine katkı ve bütünleştirme olarak ele alınmıştır. İletişimi haber ve mesaj alışverişinin yanı

sıra düşünce, veri, olgu iletimi ve değişimini içine alan bireysel ve toplu etkinlikleri de kapsayan geniş anlamda değerlendiren MacBride, iletişimin toplumsal sistemlerde bazı işlevlerinin olduğunu belirlemiştir. Bu işlevlerin başında habercilik, toplumsallaştırma, motivasyon, tartışma ve diyalog, eğitim ve bütünleştirme olarak sıralamıştır. Söz konusu işlevleri de şöyle açıklamıştır (s.15).

- Habercilik: Devletlerarası, ulusal, toplumu ve bireyleri ilgilendiren durumları akıl ve mantık ölçüsünde kavramak, lüzumlu kararları alabilmek için zaruri olan veri, mesaj, olgu, görüş, yorum ve haberlerin toplanması, işlenmesi, depolanması ve dağıtılmasıdır.
- Toplumsallaştırma: Toplanan, işlenen, depolanan ve dağıtılan haberler, mesajlar, görüşler, bildirilerin bireylere iletilmesiyle her bir bireyin yaşadığı toplumla kaynaşması ve bütünleşmesini sağlayarak toplumsal yaşama aktif bir şekilde katılımını, kamusal alanda etkin olarak bilinçlenmeyi kolaylaştıracak bilgi ve düşünceye kaynağı oluşturmak.
- Motivasyon: Her toplumda farklılık arz eden amaçları ve belirlenen son hedefleri izlemek, bireylerin kendilerine has tercihlerini ve arzularını arttırmak, bireysel ve toplumsal örgütlenmeleri ortak amaç ve çıkarların gerçekleştirilmesi yönünde uyarmak, yönlendirmek.
- Tartışma ve Diyalog: Sorunları tartışmaya açmak ve toplumsal çıkarlar doğrultusunda çözüme ulaştırmak, uzlaşmayı kolaylaştırmak gerekli enformasyonu sunmak ve yayılmasını sağlamak, tüm yerel, bölgesel, ülkesel ve devletlerarası sorunlarında gerekli öğeleri sunarak kamu çıkarı ve uzlaşmada katılımı güçlendirmek.
- Eğitim: Araştırmalar yaparak görüşlerin genişlemesine, düşüncelerin, kişiliğin ve karakterin gelişimine, yetenek ve becerilerin kazanılmasına yardımcı olarak bilgilere ulaşmak ve iletmek.
- Kültürel Gelişim: Tarihi ve kültürel mirası koruyarak kültürel ve sanatsal mimariyi taşıyan yapıların korunmasını ve bilinmesini sağlamak, bu yapıtları yaymak, estetik ve görsel yaratıcılığın gelişimini sağlamak ve hayal gücünü harekete geçirecek uyarıcılar sunmak, kültürel ufukları genişletmek.
- Eğlence: Etkinliklerden haberdar etmek ve yayılmasını sağlamak, sanat, edebiyat, müzik, tiyatro, dans, oyun, spor gibi faaliyetleri duyurmak, film ve sinema gibi

görsel yapıtları gelişimine katkıda bulunmak, bireylerin boş zamanlarında rahatlatıcı ve stresini giderici etkinlikleri sunmak.

- Bütünleştirme: Bireyleri, toplumları birbirinden haberdar olmasını sağlayarak birbirlerini tanımalarını, anlayabilmelerini, farklılıklarının farkına vararak ve saygı göstererek kavramaları için gerekli çoğulcu görüşe ulaşmayı kolaylaştırmak.

Bazı kaynaklarda kitle iletişim araçlarının toplumsal yapı üzerindeki işlevleri de ele alınmıştır. Bu işlevler: Sosyal-toplumsal, eğitici, kültürel, siyasi, ekonomik, enformasyonel, olarak sınıflandırılmıştır (Gökçe, 2001: 185).

1.1.1.1. Toplumsal İşlev

MacBride'in bireyler açısından ele aldığı işlevlerin dışında iletişim toplumlar arasından da yaşamsal bir gereksinim haline gelmiştir. İletişim araçlarının ve sağlayıcılarının varlığı sağladığı bilgilerin doğruluğuna bağlıdır. Siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel, askeri olarak planlamalar yapmak isteyen devlet yöneticileri dünyanın her köşesinden, ülkelerin her yapısından haberdar olmaları gerekmektedir. Örneğin nüfus artışı, nüfusun yapısı, tarımsal, üretim, enerji ve su kaynakları, teknolojik gelişimler gibi veriler politikalar ve stratejiler geliştirmek için gereksinim duyulan bilgiler arasındadır. İletişim bu alanlarda doğru ve güvenilir bilgi sağlarsa konumunu güçlendirir ve varlığını sürdürebilir. Böylelikle ülkeler dinamik bir hale geçebilir.

Toplumsal bir iletişim kurumu olan medya bulunduğu toplumun gelişimini hızlandırma, kültürel düzeyini yükseltme, yeni ufuklar açma gibi işlevleri vardır. Özellikle demokratik toplumlarda medya toplumlara haber verme, kamuoyu adına denetim ve eleştiri de bulunma, kamuoyu oluşturma, toplumu aydınlatma, eğitme ve eğlendirme gibi roller edinir. Temel işlevleri bunlar olmakla birlikte sosyal sorumlulukları olmasından dolayı da bir çok alt işlev ve misyonlara sahiptir (Vural, 2000: 107). Yönetenler ve yönetilenler arasında köprü olan medya toplumun sorunları aktarıcı ve çözümünde aktif rol alan bir görevi de bulunmaktadır. İçel, bu işlevini kimi zaman çoğunluğun sorunları kimi zaman da azınlığın görüş ve sorunlarını yansıtmasıyla medyanın yöneticilerin dikkatini yönlendirerek yerine getirebileceğini söylemektedir

(1983: 53). Ozankaya, bireylerin üretkenlik, sanatsal becerilerle ve bilimle desteklenerek toplumsal dayanışma gereksinimlerinin karşılanabilmesinin medya aracılığıyla mümkün olabileceğine dikkat çeker (1980: 161). Aynı zamanda merkezi ve büyük toplum yapısında yönetilenlerin yönetenleri denetleyebilme ve karar merciiilerinin kararlarını şekillendirebilmelerinin iletişim araçları vasıtasıyla olabilmektedir.

Scannell (1992), medyanın etkin bir sosyalizasyon aracı olduğunu belirtmiştir. Kültürel sistem üretmekle birlikte bunları halk kitlelerine yaymak, öğretmek, öğrenilenlerin içselleştirilmesini sağlamak gibi işlevleri de bulunmaktadır. Böylelikle üretilen yaşam biçimleri insanların evlerine, oturma odalarına hatta ellerinin ve başlarının ucunda her anlarına kadar taşınır (s.13). Sosyalizasyon süreci aslında toplumun değer ve normlarını bireylere öğretilme sürecini de kapsamaktadır. Bu süreç bireylerin hangi durumlarda nasıl davranacaklarını, toplum içindeki rollerini ve statülerini ve toplumun bireylerden beklentilerini öğrenmelerini içerir. Böylelikle kitle iletişim araçları sadece görüşleri yansıtan bir araç olmaktan çıkarak tutumların oluşmasında da etken olur. İdeolojik yönlendirmede rol oynayarak siyasal bilincin oluşmasında da etkiye sahiptir (Büyükbakkal, 2005: 73).

Kitle iletişim araçları olayları toplayıp kitlelere bütünsel olarak aktarma düzleminde gerçekleşen toplumsal işlevi çerçevesinde toplumu oluşturan teklere toplumsal biliş sunarak işlevini pekiştirmektedir. Bu işleviyle bireylerin bütünleşmesini sağlarken sağduyu bilgisini de temin eder. İnsanları bütünleştiren toplumsal yapılanmada uzamsal sınırlılıkları yok eden kitle iletişim araçları bireysel bilince kolektif bir algı sunarak kazandırdığı görü alanıyla toplumsal bilince ulaşmaya ve birlikte yaşama düşüncesine referans olur. Bu işlev ana temada sağduyu bilgisinin edinilmesiyle toplumsal yaşamın içinde olan bireylere bu bilinç sürekli medya ile dayatılmaktadır (Yılmaz, 2014: 6).

Toplumların kalkınma ve büyüme evrelerinde ve nihai refaha erişme süreçlerinde ileri teknolojiye sahip olmakla birlikte iletişim biliminin de itici ve sürükleyici roller oynadığı görülmektedir. Kalkınmanın ilk evresinde geniş kitleleri güdülemede, gelişmeye ilişkin kararlara katılımında kitlesel ve özel iletişim kanallarının hangi yönde kullanıldığının büyük etkisi olmaktadır. Geleneksel ve tarımsal yaşam içinde bulunan köylerin, sanayileşmiş şehirlerdeki vaziyetten şehirdekilerin de köyde yaşayanların ihtiyaçlarından haberdar olması (Büyükerşen, 1984: 57-58) ve etkileşim sağlanarak

topyekûn bir gelişme sağlayacak adımların atılması kitle iletişim araçlarının bu konulara ne derece eğildiklerinde saklıdır. Eğer kalkınma ve refah hususunda köy ve şehirlerarasındaki gelişim çitasının çok ayrı olursa ve bu durum kitle iletişim araçları tarafından göz ardı edilirse o toplumlar yerinde saymaya üretkenliğe geçişte geride kalmaya mahkûm olurlar.

Medyanın gelişmekte olan ülkelerde edindiği ek bir işlevi vardır ki o da ‘Sosyal Yapının Değişimine Katılma’ işlevidir. Gevgilli, teknoloji ve ekonomideki gelişimlerle toplumun değerleri, kültürel ve sosyal yapısının karşılıklı etkileşim içinde olduğunu söylemiştir. Bir toplum ekonomik kalkınma ve üretim ilişkilerinde gelişim gerçekleştirirken yasaları, değerleri, gelenek ve görenekleri, yaşayış tarzları da dönüşerek yeni ilişki ağıyla bütünleşir. Modernleşme ve kalkınma sürecinde topluma bu yeni değerlerin tanıtılması, yeni kültürün enjekte edilmesi kitle iletişim araçları aracılığıyla sağlanır (1988: 129).

Medya bir taraftan da bireylerin birbirleriyle etkileşimini sağlamakla birlikte gelişen uluslararası politikaları, davranış biçimlerini ve değerleri bilmelerini ve benimsemelerini, belirlenen çağın kurallarıyla bütünleşmelerini sağlarken bazen iten, bazen taşıyan, bazen de yardım eden faktördür. Farklı düşünce ve yaşayış tarzlarını birbirine kaynaştıran, birbirinden haber ettiren, kültürel alışveriş ortamını sağlayan toplumların kültürel zenginleşmelerini ve çeşitlenmeleriyle birlikte hegemon olan devletin kültürel emperyalizmine de fırsat sunan bir aracılık rolünü de barındırmaktadır (Vural, 2000: 107).

Geçmişte iletişim toplumsal yapıdan, kültürel yaşamdan ve siyasal sistemden ayrı sadece teknolojiye bağlı bir olgu olarak kabul ediliyordu. Bugün artık iletişimin toplumsal bir süreç oluşturduğu kabul ediliyor ve karşılıklı ilişkilerin varlığından kuşku duyulmuyor. İletişimin toplumsallaştırma, kültürel çeşitlenmeleri sağlama, homojenleştirme işlevinden bahsediliyorken tekbiçimleştirici ve yabancılaştırıcı etkileri ise göz ardı edilebiliyor. Bazı düşünürler medyaya büyük etkileme gücü atfedip insanlara nasıl düşünüp davranacaklarını telkin eden ve tutumlarını belirleyen bir araç olarak görürken (Macbride, 1993: 17) bazıları ise sadece olanı ya da olması gerekeni veyahut olması arzu edileni yansıtan bir araç olarak nitelendirirken insanlar üzerinde doğrudan etki oluşturacak bir güce sahip olmadığını ileri sürmektedirler. İletişimin küresel bir dünya oluşturarak tekbiçimleştirici, kapitalist sistemin serbest piyasada

bulunmasını istedikleri dizaynı pazarlayıcı ve bu doğrultuda aynı kalıplara sokulmak istenen insan tipini oluşturmak için kullanıldığı iddiasını günümüz dünyasında gözlemlenebilmektedir. Tabii bu insanların iletişim araçları vasıtasıyla aktarılanlara ve sunulanlara doğrudan açık hale gelmesi ya da gelmemesi ile orantılı bir durumdur. Böyle bir tehlike olduğu düşünülen toplumlarda medya okuryazarlığı yönünde bireyler bilinçlendirilerek iletişim ortamına müdahil olmaları sağlanabiliyor. Nitekim son zamanlarda bilgisayarlarda oynanan oyunlar aracılığıyla intihar vakalarının bağlantılı olması iletişim araçları ve sisteminin kötü amaçlı kimseler tarafından kullanılarak toplumu tehlikeli bir sürece götürebileceğine de şahit olunuyor. Aziz de iletişim araçlarının toplumu etkileme gücünü bireylerin bu araçlara açık ve kullanıyor olmasına bağlamıştır (Aziz, 1982: 19).

1.1.1.2. Eğitici İşlev

İletişimin diğer bir işlevi de eğitici potansiyele sahip olmasıdır. İletişimin hızla gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla eğitim ve iletişim arasındaki ilişkiyi arttırmıştır. İletişimin sunduğu platformlarda eğitici bir ortam oluşması, bireysel gelişimi yönlendirecek bilgilerin akışının bu platformlarda paylaşılıyor olması eğitim sistemindeki merkezi durumu kırmış görünmektedir. Eğitim ve iletişim arasında sürekli gelişen karşılıklı ve birbirini besleyen bir ilişkide bulunmaktadır. Farklı iletişim araçlarıyla anlık değişen ve gelişen enformasyonun geleneksel bir eğitim yönteminden çıkılarak aktarılan mozaik bir özellik eğitime kazandırılmaktadır (Macbride, 1993: 29). Bu aşamada enformasyonun çok olması, yığılan bilgilerin kaotik bir ortam oluşturmasıyla birlikte bu bilgilerin doğruluğu, yararlılığı tenkite tabidir. Yararlı ya da yararlı olmayan bilgilerin birbirinden ayırt etmenin zor olduğu, kötü amaçlı kişilerin tehditlerine doğrudan maruz kalınabildiği bir ortamı da içermektedir.

Kitle iletişiminde ortak simge sistemlerini yeniden ortaya çıkardığı, yorumlayarak güçlendirdiği ve belli bir basmakalıp yargıları yaygınlaştırarak sağlamlaştırdığı görülmektedir. İletişim sanayilerinin belli bir standartlaşma oluşturma özelliği olan geri dönülemez bir halde olmadığı ve bazı araştırmalarla iletişim teknolojilerinin mekanik ve

uyarı-tepki bağlamında bireylerin zihinsel gelişim ve davranışları üzerinde eğitici bir faktörü olduğu kanısına ulaşılmıştır.

İletişimin toplum içindeki ağırlığının artmasıyla birlikte üzerinde düşen sorumluluk ve işlevlerine kitlelerin eğitimine katkıda bulunmada eklenmektedir (Vural, 2000: 107). Bu sorumluluk iletişim araçlarıyla yayılan bilginin tehlikelerini, bilgi ve veri işleme konusunda güç elde etme mücadelesini görecektir biçimde iletişim araçlarını kullanmayı öğretme sorumluluğunu da içermektedir. Buradaki amaç, bireyi teknolojinin büyüme etkisinin dışına çekerek sanal âlemdeki çeşitli ürünler arasındaki tercih ve ayrımlarını daha sağlıklı bir biçimde yapmasını sağlayacak eleştirel ve akli süzgeçten geçirerek eğilimlerini belirleyebilme eğitimi verebilmektir. Bireylerin böyle bir eğitim alması televizyon, radyo, basın ve internet programlarının kalitesinin yükselmesine ve içeriklerinin topluma da fayda sunabilecek şekilde düzenlenmesine de katkıda bulunacaktır (Macbride, 1993: 31).

İnternetle birlikte iletişim teknolojilerinin daha da gelişmesi katılımlı ve üretken bir iletişim döngüsünü ortaya çıkarmış ve böylelikle bilginin tek yönlü iletimi yerine iletişim deneyimi, insansal ilişkiler diyalogu ve gruplaşma eğilimi ve etkileşimi deneyimler aracılığıyla kazanılan bilgilerin dolaşımını arttırmış ve insanların tecrübe yoluyla eğitiminin sözel ve yazısal olarak nesiller arasında paylaşımını kolaylaştırmıştır. Sosyal medya aracılığıyla deneyimlerin paylaşılması ve eğitici ve geleneksel ata yadigârı öğütlerin gerek görsel gerek hem de yeni neslin kitaplarda dahi bulamayacağı bilgileri edinmesi için bir ortam sağlanmaktadır. İletişim görevleri arasında toplumda açığa çıkarılmamış, keşfedilmemiş, istifadeye sunulmamış güçleri ortaya çıkarmak da sayılmıştır. Bireyi, toplumu kendilerine has değerleri, kültürleri ortaya koymaya, tanımaya yönelten ise eğitim sürecidir. Eğitimin ve eğitim ile edinilen bilgilerin yayılmasını sağlayan iletişim karşılık ilişkisi burada da görmek mümkündür. İletişim araçlarının böylelikle eğitici işleviyle birlikte kültürel yabancılaşmayı önleyici işlevi de ortaya çıkmaktadır. Elbette bir kez daha belirtmek gerekir ki iletişim dünyasında öyle sanal ortamlar var ki bu tam tersi bir kullanımla birlikte kültürel yabancılaşmayı da tetikleyebileceği görülmektedir.

1.1.1.3. Kültürel İşlev

İletişimin eğitsel işlevinin yanı sıra kültürel işlevi ve kültürle olan yakın ilişkisi görülmektedir. Kültür, insanın oluşturduğu, doğaya eklediği, yaşamındaki bütün görünüm, kavrayış biçimlerini ve manevi olarak ruhani bağıyla birlikte soyuttan somut indirerek şekillendirdiği davranış, eylem, yapıt, sanatsal imgelerin tümünü içermektedir. İletişim de bireyler, toplumlar, milletler arası yaşam biçimlerin, etkileşimlerin ve tüm kültürlerin temel ögesi konumundadır. Dolayısıyla kültürün temel bir vektörü olarak işlev görür. İletişim araçlarının davranışları, eylemleri geliştirme, etkileme, dönüştürme ve yeni modeller türetme, yayılımını motive etme, özendirme, toplumsal bütünleşmeye hizmet eden etkiye sahip olduğunu dikkate aldığımızda kültür ve iletişim arasındaki karşılıklı ilişki daha da belirginleşmektedir (MacBride, 1993: 32).

İletişim ve iletişim araçları devletlerin kültür politikalarının oluşturulmasında ve kültürün demokratikleşmesinde büyük rol oynamaktadır. Kitlelerin kültüre ve tüm yaratıcı ve sıra dışı anlatım biçimlerine ulaşmanın etkin aracıdır. Bunun yanı sıra iletişim toplumsal belleğin oluşması, örgütlenmesi, bilgilerin etkin kullanımı, enformasyonun depolanması, işlenmesi ve kullanımında da yer alır. Toplumların kültürel kalıplarının şekillendirme potansiyeline sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda Frankfurt Okulu'nun kitle iletişim araçları tarafından empoze edilen ve oluşturulan kültürel endüstri kavramıyla da ortana konan toplumsal bazı tehditlerde görülmektedir. Kitle iletişim araçları aracılığıyla kapitalist sistemin Pazar anlayışı ölçüsünde daha fazla tüketim ve bireylerin tatmin olmayan haz duygularını daha da yücelten bir takım reklam, dizi, film gibi mecralarda tetiklenerek kitleleri tüketmeye ve bilişsel ve bilinç dışı hareketlere ve alışkanlıklara sevk ederek değerleri yok edici bir takım faaliyetlerinin de olduğu dile getirilmektedir. Bireylerin yargılama, karar verme mekanizmalarını tamamen kırarak devrin üretim güçlerinin istekleri ve çıkarları doğrultusunda harekete sevk edici birtakım popülerite ve moda yaratmaları iletişim araçlarıyla gerçekleşmektedir. Bu durumu Horkheimer ve Adorno Aydınlanmanın Diyalektiği (1940) adlı tezlerinde detaylıca değinerek kültür ve bireyin bilinç ve davranışları üzerindeki iletişim araçlarının tehlikeli etkisini anlatarak bu tehlikeler arasında bireylerin tek tipleştirilmesi, toplumun antidemokratikleştirilmesi, bireylerin

kuklalaştırılması ve kültürün hegemonik mücadele alanına dönüştürülmesine dikkat çekmişlerdir.

1.1.1.4. Ekonomik ve Enformasyon İşlevi

Medyanın ekonomik işlevini ele aldığımızda medya kuruluşlarının doğrudan ya da dolaylı olarak kar amacı güden ticari işletmeler olduğunu görmekteyiz (Nuran, 2015: 6). Kendi varlığını idame ettirebilmek, varlığını güçlendirmek ve genişlemek adına mal ve para ilişkisinin canlılık kazanmasına destek olarak buradan kazanç sağlamaktadır. Medya reklam aracılığıyla bu canlılığı oluşturabilmektedir. Aynı zamanda reklamlarla para-mal ilişkisinin güçlendirme işlevini görmektedir (Gökçe, 2001: 185). Yapılan reklamlarla hangi ürünün mevcut olduğu, hangi ihtiyaçları karşıladığı, kalitesi, güvenilirliği, neden tercih edildiği yönünde kitlelere bilgi sunmaktadır. Medyanın kar amacı güden işletmeler olması kapitalist sistemin devamlılığını sağlaması adına da medyayı bağlayan bir durumdur. Medyanın özgürlüğü ve bağımsızlığı ekonomik ilişkileri kapsamında bağılıklara giriyor olması ana gayesinden ve işlevlerinden de sapmasına neden olmaktadır. Reklamların zevk ve tercihler cezp ederek üretici ve tüketiciyi buluşturma ve tüketimi artırma konusunda önemli bir fonksiyonu vardır. Tüketici haberdar ederken aynı zamanda üretilen mamulün deneyimlenmesine yönelik de bir çağrı göndermektedir. Reklamlarda kullanılan sözcükler, sloganlar, müzikler ve giyimlerle toplumun kültürüne ve diline de etki etmektedir.

Enformasyon işlevinde enformasyon bilgi eksikliği ile ilişkili olarak bilgi aktarımı olarak tanımlanır. Toplumlara bilgi sunmak, bilgi aktarımını sağlamak ve bilgi eksikliğini gidermek medyanın temel işlevleri arasındadır. Medya edindiği bilgiyi sunarak toplumun bilgilendirilmesini sağlamaktadır. Bilgi aktarımının ana sağlayıcısı kitle iletişim araçları olup Gökçe'ye göre bilgi aktarımının olmadığı ortamlarda kitle iletişim araçlarının varlığından söz etmek mümkün değildir (1993: 92; Akt. Nuran, 2015: 27).

1.1.1.5. Siyasal İşlev

İletişim ve siyasal iktidar arasındaki ilişki algılamalarında farklılıklar söz konusudur. Bazılarına göre habercilik iktidar ile halk arasında bir köprü ve denetleme aracı olarak nitelendirilmektedir. Hatta karşı iktidar ve kamusal görevlerinden dolayı hükümetlere ayna hizmeti görmesi gerekmektedir. Bazı görüşlere göre ise enformasyon devlete hizmet etmelidir ve sosyo-politik sistemin istikrarı için önemlidir. Devletler enformasyon konusunda ne kadar önemli ve çok bilgi elde ederse çıkar ve güç mücadelesinde o derece önde ve güçlü olur. Aynı zamanda devletin bağımsızlığı için de önemlidir. İletişim aynı zamanda devletlerin demokratik olarak yenilenmeleri ve gelişmelerinde kilit taşı olmaktadır. Demokratik yenilenme ve gelişme özgürlük ve bağımsızlığa büyük katkıda bulunur. Dolayısıyla iletişimle iktidar arasındaki ilişki geçmişe nazaran günümüzde daha yaşamsal bir önem kazanmıştır.

İletişim karar alıcıların kararlarını hangi yönde alacaklarını, kriz dönemlerinde yöneticilerin politikalarını ve krizi yönetme stratejilerini belirlemelerinde, devletlerarası ilişkilerinde ya da topluma yönelik yaklaşımların nasıl nabız tutacaklarını bilmelerinde önemli rol oynar ve destek sağlar. İletişimi etkin bir araç olarak kullanan hükümetler ya da devletler iktidarlarını daha da güçlendirmelerini sağlayan bir sistem kazanmış olurlar. İletişim aynı zamanda birçok disiplinin de aktif olarak yönetime dâhil eder. İktidarlar ellerine ulaşan verileri çözümlmek, işlemek, analiz edip yorumlama ve depolamak için basın ajansları, kamuoyu araştırma kurumları, dokümantasyon merkezleri ve disiplin olarak istatistik, sosyoloji, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, sistem çözümlmesi gibi dallara ihtiyaç duyar (Macbride, 1993: 25).

Deneyimlerle elde edilen bilgi bütünlerinden çıkarılmış yararlı enformasyon bir iktidar kaynağı niteliğindedir. Bu durum, enformasyon kaynaklarına ve iletişim araçlarına sahip olanların tutum ve davranışlarında belli bir değişikliğe yönlendirir. Güç sahiplerinin topluma ve devletlere istediği yönde şekil vermesine olanak verir. Bundan dolayıdır ki batılı liberal demokrasiler gazetecilik ve habercilik anlayışında siyasal anlaşmazlık ve çatışmaları günlük olarak yayınlamak ve bu yolla siyaset aracılığıyla gerçekleştirilmesi olası olabilecek antidemokratik düşüncüyü çürütülmesini sağlamasıdır. Özgür bir basın olması gerektiğini savunan batılı liberaller böylece iktidarın yurttaşlara karşı siyasal ve toplumsal sorumluluklarını hatırlatan bir araç

olabileceğini düşünür. Bu işleviyle demokrasiyi de kutsallaştırıcı bir etkinliği vardır. Basının siyasal haberlerinin içeriğinin izleyicilerin kendi çıkarları ve sorunlarını çözmeye doğrultusunda hükümetin neler yaptığını ve hükümeti yargılamaya teşvik etmek üzere düzenlediği düşünülmektedir. Batılı liberaller aynı zamanda özgür bir basının yurttaş özerkliği düşüncesini somutlaştırdığını öne sürer. Ayrıca siyasette kim iyi kim kötü olduğu konusunda izleyici ve dinleyicilerin kararlarını vermeleri için basının malzemeler sağladığı varsayımını da kabul ederler (Damlapınar, 2005: 268-269).

Basın, toplumun demokratikleştirme işleviyle birlikte demokratik siyasette yaşamsal bir köprü işlevi gördüğü düşünülmektedir. Siyasal dünya ile insanların dünyayı algılama ve değerlendirmedeki görüş farklılıkları ve bu maksadın çok ayrık olduğu görülmektedir. Siyasal kararların insanların yaşamlarını bir alanda etkilemektedir. Siyasal dünya yurttaşların buldukları konumdan çok uzak, kafa karıştırıcı ve sıkıcı olarak görülmekte olduğu için basın da uzak ve anlaşılması güç olan bu siyasal dünyanın anlaşılmasını sağlayan bir görevi benimsediği ileri sürülmektedir. Bu bakımdan siyasal haberciliğin özelliklerini çıkarsadığımızda, kamunun siyasal konulardaki duyarlılığını artırma, çok az istek duyulan siyasi olaylara yönelik ilgiyi yükseltmektir.

Basın, kalabalıkları çeken ve sürükleyen, dramatize ederek ilgiyi artırma ve haberleriyle heyecan uyandırma eğilimi siyasal olaylardan haberdar olmak için bazı uyarınlardır. Çarpıcı ve sansasyonel haberlerle merakı uyandırması ise medyanın siyasete olan ilgiyi artırması açısından kabul edilebilir eğilimleri arasındadır (Damlapınar, 2005: 268-269).

Liberal çoğulcu yaklaşıma göre, medya dördüncü güç olma erkini, kamuoyunun sesini duyurma, gündeme taşıma, siyasal iktidarı denetleme işlevlerinden almaktadır. Kamuoyunun sesini gündeme tanıma ve siyasal iktidarı denetlemek işlevleriyle yerine getirmektedir. Bir diğer ifadeyle liberal demokrasilerde gözetleyen rolünü oynadığı ve farklı düşünceleri bir arada sunduğu bir pazar oluşturduğu düşünülmektedir. Medyanın bu konumu kendisine aynı zamanda bir garantör olma özelliği de kazandırmaktadır. Demokratik sistemin sürmesi ve vatandaşın bu sürece katılımının garantörlüğünü yapmaktadır (Özer, 2008:1).

Chomsky ve Herman'a göre bürokrasinin iktidar aygıtlarını yönettiği ülkelerde medyayı bir propaganda aracı olarak kullanmaktadırlar. Medya üzerinden sistemli bir propaganda ile egemen olan elitlerin çıkarlarına hizmet edilmektedir. Türkiye'de darbe

dönemleri ve 2000'li yıllara bakıldığında elitlerin medya aracılığıyla yaptıkları propagandalar ve halkın ve demokrasinin adına hareket ediliyor izlenimi altında kendi çıkarları doğrultusunda güçlerini kaybetmemek için medya eliyle operasyonlar düzenlenildiğine şahit olunmaktadır.

Diğer taraftan bakıldığında medyanın siyasilerce etki altında alınabildiğini de söyleyebiliriz. Medyanın toplumsal düzen ve sistemlerden etkilenecek gündem yönlendirme, ideolojilerin kaideleri doğrultusunda şekillere bürünme, bu etkinin bir baskı unsuruna dönüşerek medyanın esas işlevi ve görevi olan haber ve bilgi verme gayesine yönelik gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma yönünün de etkilendiği ve şekillendiği görülmektedir.

Aziz (2003), siyasal iletişim seçim ve oyun ötesine geçerek toplumun her alanındadır. Aile, ekonomi, kültürel ve siyasal kurumların her faaliyetiyle bütünleşmiş vaziyettedir. Her toplumsal birimin ekonomik ve kültürel kararları siyasal bir nitelik taşımaktadır. Her kültürel ve ekonomik faaliyetin siyasal boyutu vardır. Nesnelliği iddia edilen medyanın, siyasal ve ideolojik imadan uzak olduğu düşünülen eğlence ve çocuk programları, haberler de dâhil siyasal iletişim olarak incelenmesi gerekmektedir. İletişim aracılığıyla aktarılan her mesajın siyasal, ideolojik, ekonomik, kültürel bir içeriği vardır ki bu boyutlar ayrı düşünülemez, iç içedir ve anlamlar taşır (s.12).

Gökçe (2001), medyanın siyasal işlevini açıklarken kamuoyu oluşturma, sözcülük etme ve siyasi sosyalleşme işlevi olarak sınıflandırmaya gitmiştir (s.185). Medya gündem oluşturma ve belirleme özelliğiyle siyasal katılımı arttırabilme işlevini de yerine getirmektedir. Siyasi katılımın artmasıyla siyasi sosyalleşmenin de boyutları genişlemektedir. Bu çerçevede gündem belirleme önemli bir nokta teşkil eder. Gündem Belirleme Tezine göre, kitle iletişim araçları farkındalık oluşturmaktadır. Görüşleri biçimlendirmek yerine halkın ilgilendiği konulara yoğunlaşarak bu konular üzerinde belli bir idrakin oluşmasını sağlamaya önem vermektedir (Nuran, 2015: 54). Tarde'nin kamusal model tezinde de basının kamu üzerindeki etkinliği üzerinde durularak toplumun merkezi sını sistemleri olarak değerlendirmiştir. Basının imtiyazlı grupların, parlamento ve mahkemelerin dedikodu, rivayet, tartışma ve fikir alışverişlerinden yola çıkarak yeniden ürettiği yerel kanaatleri dile getirmesiyle kamuoyuna yön verdiğine ve biçimlendirdiğine yer verir (Çebi, 2013: 12). Teobald (2005), basını emme basma bilgi tulumbası (s.7) olarak adlandırarak sayısız kanaatlerin arasında bağlantı kurulmasını

sağlamasıyla mekân, mesafe ve zaman engellerini aşarak zihinsel ve ruhsal olarak birbirine sıkı sıkıya bağladığı kamuları toplumdaki birincil grupların yerine geçirmiştir. Böylelikle şahsi ilişki olmayan birbirlerini tanımayan ya da bilmeyen kişilerin ruhsal ve zihinsel olarak birbiriyle bütünleştiği ikincil ve daha güçlü birlikteliklerin meydana gelmesine imkân sunmuştur (Çebi, 2013: 14).

Medyanın kamuoyu oluşturma ve gündem belirleme özelliğini yerine getirirken yapılan incelemelerde sadece belirli konular üzerinde yoğunlaşma özelliğinin olduğunu belirten Lazerfeld ve Merton'ın yanı sıra, Lang'da medyanın belirli konulara ilgi çekme eğiliminde olduğundan bahsetmiştir (Nuran, 2015: 55). Medya konuları belirlerken kendi süzgecinden geçirmektedir. Bu geçirme işleminde belirleyici faktörler medya yöneticilerinin yayın politikası ve hitap ettiği kitlenin öncelikleridir. Toplum için hangi haberin ve hangi bilginin önemli olduğunu belirlemek medya kuruluşunun kontrolündedir. Bernard Cohen, belirlemek hususunda medyanın insanların ne düşüneceğini belirleyemeyeceğini ancak ne hakkında düşüneceklerini yönlendirmekte başarılı olduğunu söylemektedir (Nuran, 2015: 57).

Gündem belirleme yaklaşımına göre de medya kamunun zihinsel gündemindeki mesajları ve bilgileri bireylerin düşüncelerine nakşederek gündemi düzenlemektedir (Yüksel, 2001: 25). Medya topluma yön vermek gibi bir görev üstlenmiş olmasıyla toplumun siyasi yaklaşımını ve alınan siyasi kararları etkilemekte yurttaşların aktif rol almalarını, karar süreçlerine toplumun fayda maksimizasyonu doğrultusunda müdahalede bulunmaları hususunda topluma yön verebilmektedir. Nitekim siyasal aktörlerin aldıkları kararlar hem siyaseti hem toplumsal hayatı hem de medyayı etkilemekte olduğu için bu etki belli içerikteki haberlerin öne çıkmasına da neden olmaktadır. Şöyle bir durumda söz konusudur ki siyasilerin toplumun nabzını haber metinleri aracılığıyla da tutukları görülmektedir (Göktaş, 2016: 1864-65). Toplumdaki tutuma ve tepkilere göre eylemlerini meşrulaştırabilir, ideolojilerini oluşturabilir ya da almak istedikleri kararlara yönelik olumsuz bir yaklaşım varsa bundan geri de dönebilirler.

1.1.1.6. İşlevsel İkilem

MacBride'nin (1993) raporunda; kitle iletişim araçlarının fayda-zarar ikilemine yer vermektedir. Bu çerçevede yeni teknolojilerle donatılmış kitle iletişim araçları toplumsal, sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve eğitsel işlevlerini yerine getirirken bireye ve topluma olumlu yönde gelişim sağlamalarına katkıda bulunurken bir taraftan da olumsuz etkilerinin ve sonuçlarının da olabileceği görülmektedir. Bu durum işlevsel ikilem dediğimiz durumu ortaya çıkarmaktadır. İmkânlar ve kullanım yönlerine göre bu ikilemdeki olumlu yanı arttırılabilirken ya da tam tersi sonuçlarla karşılaşılabilir

Yeni teknolojiler varolan iletişim sistemlerindeki katılıklarını ve hatalarını arttırma, işlevlerindeki bozuklukları abartma tehlikesini de beraberinde getirir. Merkeziyetçi ve gittikçe güçlenen homojen şebekeler geliştirilmesi, iletişim vericilerinin merkeziyetçiliğini arttırırken eşitsizlik ve dengesizlikleri çoğaltır. Bu durum bireysel ve toplumsal sorumsuzluk ve güçsüzlük duygularını arttırabilir.

Direkt yayın uyduları elektromanyetik kanalların çoğalmasına zemin hazırlayarak alıcı ve mesajları çeşitlendirir. Ancak bu rekabet olgusunu arttırarak içerikleri tekbiçimli hale getirir ve kanal yöneticileri uluslararası düzlemde farklı programları satın almaya yönlenerken bağımlılığın arttırma tehlikesini ortaya çıkarır.

Enformasyon iletim maliyetinin mesafeye bağlı olmaktan çıkmasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizliği düşürme olasılığına karşı iletim araçlarının az sayıda elde toplanmasıyla birlikte tersi bir durumda söz konusu olabilmektedir. Veri bankalarının bulunmasıyla yoksulların sahip olduğu enformasyondan yararlanma kolaylığını arttırarak ülkeler arasındaki farkı azaltmaktadır. Buna karşın büyük telematik sistemlerin ortaya çıkması devletlerin karşılıklı bağımlılıklarını ve egemenlikleri arasındaki çelişkiyi arttırabilir. Dolayısıyla bilgisayarlar kullanma durumlarına ve koşullara göre insanlığa hizmet eden bir hizmetçi ya da insanlara hükmeden bir efendi olabilmektedir.

Teknolojiyle birlikte siyasal ya da finansal güçlerin toplum üzerindeki güçlerinin ve kontrollerinin arttırabileceği gibi toplumların hiyerarşikleşmesi, merkeziyetçiliğin güçlenmesi ve bürokratikleşmesine yol açacağı gibi karar ve anlatım merkezleri çoğalacağı için birçok fikrin aktarılacağı bir ortamın oluşmasıyla daha özgürcü, özverili

ve içten ortam oluşacaktır. Böylelikle demokratik bir toplum oluşmasını sağlayarak demokrasiye katkıda bulunabilir.

1.1.2. Medya'nın Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri

Bireyler olağan gündelik yaşamlarında birçok uyaranlar karşı karşıya kalabilmektedirler. Bireylerin uyaranlardan etkilenme dereceleri ise ne kadar süre maruz kaldıklarına göre değişmektedir. Günümüzde kitle iletişim araçları doğrudan ya da dolaylı olarak hayatın merkezine oturmuş vaziyettedir. Dolayısıyla bireyler gerek televizyon gerek akıllı telefon ve internet aracılığıyla iletişimin her bir mecrasına hızlı ve kolaylıkla ulaşabilmekte ve kitle iletişim araçları tarafından sunulan her türlü bilgi, görsel ve işitsel veriye maruz kalmaktadır. Dolayısıyla edinilen bilgiler ve veriler bilinçaltına ve algılamaları uyurarak bireyde davranışsal ve fikirsel etkiler bırakabilmektedir.

Kitle iletişim araçları bireyler üzerinde işlediği bilgi ve verilerle düşünceleri şekillendirme, bilinçaltına uyaran göndererek bireyleri yönetme ve yönlendirme, fikirlerin oluşturma gibi denetsel bir güç oluşturabilir. Bu durum geleneksel medya aracılığıyla da olabilir özellikle dizi, film ve reklamlar aracılığıyla oluşturulan ve etkilenen kanaatler ve yaşam-giyim tarzları görülebilmektedir. Sosyal medya aracılığıyla da bu etkiler olabilmektedir. Sosyal medyaya akıllı telefonlarla her zaman ulaşabildiğimiz için bu etki belki diğerine göre daha güçlü olabilmektedir.

Bireyler ve medya arasındaki ilişki çok boyutlu ve karmaşık bir niteliğe sahip olmasından dolayı medyanın yapabileceği etkiler, bu etkilerin derecesi, şiddeti ve türleri üzerindeki belirleyici faktörler çok fazladır. Bireyler açısından bakıldığında, yaş, cinsiyet, yaşam biçimi, mesleği, kişiliği, inançları, karakteristik özellikleri, yaşama bakışı ve algılayışı, zihinsel özellikleri, zekâsı, toplumsal geçmişleri gibi birçok faktör etkindir. Bu faktörlerin yanı sıra izleyici ya da dinleyiciye iletilen mesajların yapısı ve simgesel özelliği de önemlidir. Mesajı gönderen kaynağın bireyler üzerinde oluşacak etkinin şiddetini ve niteliğini belirlemektedir (A. Arslan, 2006: 3). Örnek vermek gerekirse alanında otorite, uzman ve güvenilir kaynaklardan gelen mesajlar başka kaynaklara göre nitelik ve nicelik olarak daha etkili olmaktadır. Türkiye'ye

baktığımızda 2001 yılı Şubat ekonomik kriz döneminde çözüm getirmek için gelen ve ekonomiden sorumlu devlet bakanlığı yapan Kemal Derviş'in demeçleri büyük ilgi ve etki oluşturmaktaydı. Bunda medyanın etkisi de büyüktü. Keza 15 Temmuz darbe girişimi sırasında Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın medya aracılığıyla topluma yaptığı çağrı halkın üzerinde büyük etki oluşturmuş ve kitleler halinde mücadele için sokaklara çıktıkları görülmüştür.

Gökçe (1993), kitle iletişim araçlarının etkisinin, mesajların algılanmasının ve anlaşılmasını bireylerin beklentisi, ihtiyacı ve psikolojisine göre değişim gösterebileceğine bağlı olduğunu söylemektedir (Akt. Nuran, 2015: 24). Bireylerin kitle iletişim araçlarının etkisinde az ya da çok olsa da mutlaka etkisi altında olduklarını ve bu etkinin bireysel görüşler ve ilgiler doğrultusunda gönderilen mesajların daha arttırabileceği belirtilmektedir. Gökçe (1993), medya seçerek algılama engelini aşması durumun daima etkili olabileceğini ileri sürmektedir (Akt. Nuran, 2015: 24).

Medya bireylerin üzerinde etkisinin yanı sıra toplumsal gruplar, kurumlar, organizasyonlar gibi başta olmak üzere bütün toplum medyanın etkileme alanına girmektedir. Klapper, medyanın toplum üzerindeki etkilerini 3 ana kategoride değerlendirmiştir (Barrett ve Braham, 1995: 84): Değiştirip dönüştürme, Kuvvetlendirme, Önemsiz değişiklikler yapma. McQuail ise medyanın etkilerinin zaman ve kısıtlılık kriterlerine göre inceleyerek türlerini 4 başlığa ayırmaktadır. Bunlar, Uzun süreli ve önceden düşünülmüş kasıtlı etkiler, Uzun süreli fakat kasıtlı olmayan etkiler, Kısa süreli ve önceden düşünülmüş kasıtlı etkiler, Kısa süreli ancak kasıtlı olmayan etkilerdir. McQuail, uzun süreli ve kasıtlı etkileri gelişmenin yayılması ve bilgi yaymak- bilgilendirmek olarak açıklamıştır. Kasıtlı olmayan etkiler ise toplumsal kontrol, sosyalizasyon, gerçeklik tanımlama ve kurumsal değişimdir. Kısa süreli ve kasıtlı etkiler arasında bireysel duyarlılık ve medya kampanyaları yer alırken kasıtlı olmayan etkilerde kolektif tepki ve bireysel tepki sayılmıştır (Arslan, 2001: 36).

Medyanın insan yaşamı üzerinde merkezi bir rol oynadığına ve güçlü bir etkisi olduğunu üzerinde araştırmalar yapan George Gerbner dört temel dayanak ileri sürmektedir. İlk olarak modern toplumlarda dış kaynaklara ya da hayali oluşturulan birtakım erklere insanlar bağımlılıkları bulunmaktadır. Bu noktada toplum bilincinin oluşmasında medyanın önemli bir etkinliğinin olduğunu göstermektedir. İkinci olarak, televizyonlarda izleyicilere sunulan ürünlerin içine gizlenmiş sübliminal mesajlara açık

haldedirler ve doğrudan bilinçlerine işlenmektedir. Üçüncü olarak, her evde bulunan ve insanların kolayca iletişimden haberdar olabildikleri yayın kitle iletişim aracı olan televizyon, toplumdaki tüm sosyal katmanlara hitap edip onları etkilediği gibi toplumdaki görüşleri de geniş perspektifte aktarabilmektedir. Dördüncü olarak da her evde bulunan ya da her toplumsal yaşam alanında ulaşılabilen televizyonda ailenin her bir ferдинin izleyebildiği bir ortam sunmasından dolayı yer alan her program geniş etkiye sahip olmaktadır. Dolayısıyla televizyonda yer alan şiddet olgusu oluşan toplumda önemli bir rol oynayan faktör haline gelmiştir (Özsoy, 1998: 176).

Aslanel (1993), kitle iletişim araçlarının toplum üzerinde etkili olabilmesi için toplumun bu araçları etkin olarak kullanabilmesine vurgu yapmaktadır. Aslanel'e göre, bu araçların kullanımına bağlı olarak toplumun sosyal, kültürel, din, dil gibi yapıları etkilenecektir (Aslanel, 1993: 52). Kitle iletişim araçlarının bireyler ve toplum üzerinde etkin olması ise bağımlılık oluşturma yönüne bağlanır ki geleneksel medyada en yüksek bağımlılık oranı oluşturan araç televizyon olarak görülmektedir. Michelle Backes'a göre televizyon ve gelişen teknoloji izleyicilere yönelik manipülasyonlara yol açmaktadır. Büyük şirketler tarafından şirketlerin kendi çıkarları doğrultusunda izleyiciye aktarılan görüntülerle sahte ve gerçek olmayan şeylere inandırma çabası ve yönlendirmesi bulunmaktadır. Bireylerin simgesel çevrelerine hükmetmede etkin olan televizyon, içerik analizleri ve kanaat-davranış araştırmaları doğrultusunda televizyon programlarının aile, iş, eğitim, doğum, yaş, cinsiyet, ölüm gibi birçok toplumsal olay ve gerçeklikleri deforme edici etkilerinin olduğu, sergilenen mesajlarla şiddet ve suç işleme eğilimlerinin artması, tahrik edilmesi gibi tesirlerinin olduğu görülmüştür (Arslan, 2006: 2-3).

Kitle iletişim araçları tarafından üretilen içeriklerde bireylere "örnek rol modeller" sunulduğu bir gerçektir. Bireylerin özellikle genç kitlenin kişilik ve karakter oluşma dönemlerindeki arayışlarına televizyon ya da kitle iletişim araçlarındaki programlarda etkili karakterle özdeşim kurmaları ve karakterin kötü ya da iyi tavırlarını birebir kopya edinilmesi gibi etkileri olmaktadır. Etkilenme yaş aralığının ise sadece genç ve çocuklarla sınırlı olmadığı psikolog, toplum ve eğitim bilimciler tarafından dikkat çekilmektedir. Bireyleri özellikle çocukları ve gençleri birtakım çelişkiler içine sokarak toplumdaki mevcut ahlaki değer ve normlardan sapmaları konusunda teşvik edici etkiyle birlikte sapkın davranışları körükleme gibi etkileri de bulunmaktadır. Tüm

bunlar bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların, davranışların, değerlerin, etik ve ahlaki normların yıpranmasına ve tahrip olmasına aynı zamanda bireylerin kişilik ve ruh sağlıklarının bozulmasına yol açmaktadır (Arslan, 2006: 10). Lazarsfeld ve Merton, bu olumsuz etkiyi “toplumsal normları zorlayıcı etki” olarak tanımlamaktadır.

Kitle iletişim araçlarının bireylere ve topluma olumlu etkileri olduğu gibi bu olumlu etkileriyle birlikte bazı olumsuz etkileri de görülmektedir. Tokgöz’e göre kitle iletişim araçları topluma ve bireylere yönelik birçok mesaj göndermektedir. Yoğun mesajlara maruz kalan bireyler ve toplumlar bir müddet sonra toplumsal sorunlara karşı ya da yoğun gelen mesajların içerik konularına yönelik hissizleşme ve duyarsızlaşma eğilimi göstermektedirler. Lazarsfeld ve Merton duyarsızlaşma ve hissizleşme durumunu “medyanın pasifleştirici (uyuşturucu) etkisi” olarak tanımlamaktadır (Tokgöz, 1973:272; Akt. Nuran, 2015: 25).

1.2. Medya ve Demokrasi

Demokrasi, “demos” ve “kratos” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle meydana gelmiş ve halkın iktidarı anlamını taşımaktadır. Demokrasi, bireylerin topluluk halinde yaşayarak toplumsal bir sözleşme ile sağladıkları düzende özgürlüklerini ve haklarını kaybetmeden seslerini duyurabildikleri bir sistemi ifade eder. Heller, demokratik bir yönetimde yasaları oluşturmanın ve uygulamanın yurttaşların hak ve görevleri kapsamında olduğunu belirtmektedir. Yurttaşların rızai olarak yöneticilere yönetme yetkisini verdiği ve iktidarda bulunanların ise görevlerinin devam ettirebilmelerinin halkın yönetimde aktif olarak rol almasına bağlıdır. Demokrasi aynı zamanda insan haklarının korunması, toplumda azınlık denilen kesimlerinde sesini duyurabildiği bir yönetim türüdür (Bektaş, 2000: 24).

Demokrasi için hükümetten, partilerden ve devletten bağımsız bir kamusal alanın varlığı gerekli koşullardan biridir. Kamusal alanda bireyler gelişen koşulları takip ederek kararlar almakta ve temsil edilebilme imkânı bulmaktadır. Gündelik hayata yönelik üretilen bilgiler, yorumlar iktidardan bağımsız ve özgürce duyurulabilmektedir (Bektaş, 2000: 27). Böyle bir kamusal alan içeren demokratik sistemlerde bireylere bilgi edinme ve bilgiden yararlanarak dolaşımını sağlayan kaynaklardan faydalanma hakkı

verilmesi gerekir. Klasik demokrasi kuramları, demokrasiyi kurumlar dizgesi, tartışma ve karar alma süreci, belli sonuçlara ulaştıran yol olarak tanımladıkları için bu unsurlara uygun bir iletişim tarzına da ihtiyaç duyulmaktadır (Kahraman, 2014: 52).

Demokratik rejimlerde sistemin temeli, devamlılığı ve istikrarı yurttaşların rızasına dayalıdır. Rızanın kazanılması hususunda ise yönetime talip olanların halkla iletişimin sağlıklı ve açık olması gerekir. Siyasal iletişimin yüksek düzeyde aktif olduğu toplumlarda halkın doğrudan yönetime müdahil olmakla birlikte oy kullanma oranlarında artış ve katılımın yüksek olmasıyla sonuçlanır ki bu durum demokrasinin işlerliğine önemli katkıda bulunmaktadır. Demokratik bir kamusal alanın oluşumu ve etkinliği için kamusal iletişimin yerine getirmesi gereken üç işlev bulunmaktadır: iletişimin güvenilirliğinin ve saydamlığının sağlanması, vatandaşların mevcut konularını farklı bilgiler edinerek bu bilgilerin ışığında değerlendirebilmelerinin teşviki ve birbirinden farklı ve çoklu bilgi ve düşünce kaynaklarının etkileşiminin oluşturulmasıdır (Kahraman, 2014: 53). Bu bilgi birikiminin olduğu toplumlarda rasyonel kararlar verebilecek yurttaşların oluşması sağlanabilecektir. Demokrasi rasyonel ve akılcı bireylerin tercihlerine ihtiyaç duyar ve böyle bir toplumun oluşmasına katkıda bulunacak medyadır. Medya demokratik işlevlerin yerine getirilmesi, siyasi ve finansal güç odaklarının gözetiminin sağlanması, farklı düşüncelerin özgürce tartışılabilindiği ve dolaşabildiği düşünce pazarının oluşması gibi işlevleri yerine getirerek aktif rol oynar ancak bunu sağlarken özgür olması ve topluma karşı sorumluluk bilinci çerçevesinde pozitif bir özgürlüğe kavuşması şarttır (İrvan, 1994-1995: 82). Bostancı (2010), demokratik zeminin sağlam bir şekilde inşa edilmesinde medyanın öneminden bahsederek, medya üzerinden yürüyen tartışmaların toplumsal temsil üzerinde ve tutumların oluşmasında etkin olduğuna değinmiştir. Partilere destek ya da eleştirinin, iktidarı seçmenin ya da mevcut iktidarı değiştirmenin bu tartışmalarla mümkün olabileceğini belirtmiştir.

1.2.1. Medyanın Demokrasiye Katkıları ve Medya Demokrasisi

Meyer (2004), medya tarafından tercih edilen demokrasi idealine dikkat çekmektedir (s. 23,24). Meyer'e göre medya demokrasi için üstlendiği rol, doğru ve tarafsız siyasal

bilgilenmeyi ve değerlendirmeyi sağlamak, tüm vatandaşlar için bunu mümkün kılmak olmalıdır. Serbest seçimlerin varlığı ve rekabet sadece demokratik kriterlerin işlerliğini göstermediği gibi demokratik bir toplumun oluşmasını sağlamaz ya da varlığının da bir göstergesi olamaz. Bu yüzden medya normatif içerikle tanımlanmalıdır. Bu tanımlamada önemli kriterler bulunmaktadır: Dengeli ve kapsamlı habercilik, özel hayata saygı, yayın dili, içeriği ve biçimi, tüm bireyleri kamusal iletişime katılımını sağlayacak biçimde olay sunumu, nesnellik; her bir fikrin, görüşün ve toplumdaki güç ilişkilerinin medyada temsiliyet zemini bulmasıyla doğru orantılıdır ki bu fikirlerin adaletli ve eşit bir şekilde medyada yansıtılıyor olması gerekir (Bostancı, 2010: 129). Pür tarafsızlığı medya kuruluşlarında inşa etmek finansal ve siyasi çıkar ilişkilerinden dolayı mümkün olmamaktadır.

Medya siyasi süreci tüm boyutlarıyla ve görünüşleriyle ele alıp sunduğu takdirde bireyler politikalarla ilgili gerekli bilgiyi edinmiş olacaklardır (Kahraman, 2014: 54). Dolayısıyla demokrasi için önemli bir ilke teşkil eden ‘yurttaşların iradesi’ olgusunun doğru bir şekilde belirleyebilmesi ve yönetime yansıtması mümkün hale gelir. Medyanın belirttiğimiz kriterler çerçevesinde kamusal iletişim sağlamasıyla demokrasinin işlerliği mümkün olabileceği gibi medya kendi demokrasisini de oluşturabilir. Yapılan yayınlar ve değerlendirmelerle yurttaşların iradelerini ve kararlarını şekillenmesine etkide bulunarak siyasi süreci değiştirebilir. Meyer, medya toplumlarında medya demokrasinin geçerli olduğunu belirtmektedir. Medya, kamuoyunu şekillendirme ve siyasi karar alma sürecini belirleyici rol oynayarak siyasi süreci dönüştürmektedir. Böylelikle medya sistemine özgü olan kurallar siyasi sisteme de egemen olarak medyanın siyaseti sömürgeleştirmesinin önünü açmış olduğunu dile getirmektedir. Meyer, bu durumun ileri aşamasında ise medyakanın sürece dâhil olarak ana akım dışında kalan farklılıkları görmezden gelerek dışlama yoluna başvurduğunu böylelikle kendine özgü çifte standartlar oluşturduğunu söylemektedir. Böyle bir işleyiş ise demokrasiye ve siyasi iletişime büyük tahribatlar vermektedir (Meyer, 2014: 13-14).

Meyer, medyakanın üç unsuru olduğunu söylemektedir. Bu unsurlar: Kamuoyu, medyada görülen siyasetçiler, kamuoyu yoklamaları. Medya, gündem oluşturma yoluyla kamuoyunu kontrol ederek siyasetçiler üzerinde baskı kurabilmekte ve yasama, yürütme ve yargı dışında dördüncü bir erk olarak kendisini diğerlerine göre daha öncelikli hale

getirebilmektedir. Bu baskı oluşturarak yönlendirme sürecinde kullanılan argüman ise “halk bunu istiyor, halk böyle konuşuyor” iddialarını yaymak oluyor. Böylelikle siyasetin üzerinde etkinliğini arttırma ve ilişki haline girme durumu gerçekleşmiş oluyor. Görüldüğü gibi medya demokrasinin işleyişini ve hâkimiyetini geliştirici işlevini de görebiliyorken diğer taraftan gücünü kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak siyaseti yönlendirip baskı kurarak medyakrasi yani kendi demokrasisini de ihraç edebiliyor. Bu çerçevede bir sonraki bölümde medya ve siyaset ilişkilerinin karşılıklı boyutlarına değinilecektir.

1.3. Medya ve Siyaset İlişkisi

Toplumda önemli yönlendirme ve bilgilendirme gibi birçok sosyal, siyasi, toplumsal, ekonomik, enformasyonel, demokratik işlevler benimseyen bir mecra olan medya ile yönlendirme, yönetme gibi fonksiyonları doğansında barındıran siyaset arasında geçmişten günümüzde değin bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki kimi zaman işbirliği olarak tezahür ederken kimi zamanda bir çatışma olarak görülmektedir. Her iki güç de çıkarlarına odaklandıklarında toplumu yönlendirme ve bilgilendirme yönelimlerini kendi tekellerinde toplama eğilimleri barındırmaktadır. Bu kimi zaman paylaşım ile elde edebildikleri kimi zamanda birbirlerine üstünlük ve nüfuz etme mücadelelerinde medyanın siyaseti kendi alt sistemine dönüştürme çabasında olurken, siyasetinde medya için aynı hedefi barındırdığını görmekteyiz (Hazar, 2008: 254).

Burton, medya ve siyaset arasındaki ilişkinin, siyasilerin halkı temsil ettiklerini ileri sürerek medyayı kısıtlamaya çalışırken medya ise buna karşı halk adına faaliyet gösterdiğini dile getirerek baskıdan kurtulmak istediğini vurgulamasıyla karşılıklı bir kıskançlık düzeyinde olduğunu söylemektedir. İki güç arasındaki ilişki noktaları ise şöyledir (Yüksel, 2001: 144-145):

- Kanun: Siyasi iktidarın belli kanunlar çıkararak kendi çalışmalarını korumak için hareket ederken birçok organıyla medya çatışma haline gelir. Bu çatışma medyanın olayları söyleme ve aktarma hakkıyla ilgilidir.
- Basın Toplantıları ve Açıklamaları: Siyasi iktidar tarafından halkı bilgilendirmek adına yapılan basın toplantılarında medyanın bilgi alma kaynakları hükümet

organlarıdır. Hükümet kaynakları habercilerin ihtiyaç duyduğu bilgileri sunarlar ve medya bu noktada siyasilerin eline düşmüş olur.

- Lobi Faaliyetleri: Siyasi gruplar kendilerine yakın isimlerin sürekli göz önünde olmaları için birtakım faaliyetlere girerler ve medya mecburen de olsa bu faaliyetleri kabullenmek ve bu isimleri yayınlara almak mecburiyetinde kalabilir. Bu faaliyetler çok güçlü olması halinde medya faaliyetlerin hedeflerin hizmet eden bir konuma dahi getirilebilir.
- Finans: Siyasi iktidarın elinde bulunan mali araçlar konusunda medya ile ilişki içinde olabilir. Vergi ve gümrük indirimleri, teşvikler ve desteklerle finansal olarak hükümetten destek alabilirler.
- Doğrudan ve Dolaylı Kontrol: İktidar, birimleri aracılığıyla medya kuruluşlarını ve yayınlarını kontrol etme eğilimindedir. Bazı medya kuruluşlarına finansal desteklerle güçlendirerek hükümet adına yayın yapmaları sağlanabilir. İktidar karşıtı medya kuruluşlarına yönelik ise bazı cezalar ve yaptırımlar aracılığıyla baskı ve sindirme politikaları güdülen yayınlara müdahale etmeye yeltenebilir. Dolaylı kontrolü ortaya koyabilmek biraz güçtür.
- Siyasilerin Medyada Boy Göstermesi: Medya izlenirliğini arttırabilmek adına ve bilgi kaynaklarına geçerlilik kazandırmak adına siyasileri yayınlarında konuk ederek yarar sağlarken siyasiler de seçmen tarafından daha çok tanınırlığı olması ve itibar görebilmek için medyada boy göstermeye ihtiyaç duyarlar. Karşılıklı yarar sağlamak söz konusudur.
- Siyasi Propaganda Yayınları: Siyasiler özellikle seçim dönemlerinde medya aracılığıyla seçmene hitap etmek yöntemine de çok başvurumaktadırlar. Bunu kendi seçim programlarını daha fazla kitleye aktarabilmek adına bir hak olarak da isteyebilirler. Televizyonlarda, radyolarda yapılan programlar aracılığıyla daha fazla kitleye ulaşan siyasiler bunda fayda sağlayabildiği gibi medya organları da reyting bakımında daha fazla izlenme oranına ulaşarak yarar sağlamaktadır.

Medya ve siyasetin arasındaki ilişki demokratik sistemlerde ve rejimlere göre farklılık arz edebilmektedir. Demokratik sistemlerde kamuoyu temayüllerinin önemi büyük olduğu için kamuoyunu etkileyen çok yönlü faktörler meydana gelir ve yöneticilerin kararlarına da etki etmektedir. Fakat otoriter ve totaliter rejimlerde ise kamuoyu siyasi iktidarın elindedir. Tek yönlü olarak oluşturulur ve baskı egemendir

(Taşdelen, 1997: 195). Dolayısıyla medya ve siyaset ilişkisine dair siyasi rejimler ve bu rejimlerde yer alan medya sistemlerine değinmek gerekir.

McQuail, siyasi rejimlerdeki medyanın görevini ve işlevlerini anlayabilmek için normatif medya kuramları olarak da adlandırılan bazı kuramlar meydana getirmiştir. Bu kuramlar; otoriter, totaliter, sosyal sorumluluk, liberal, demokratik katılımcı ve gelişme aracı kuramı olarak altı grupta toplanmıştır (Güz, 2005: 17-25).

- Otoriter Kuram: Yönetime egemen olan siyasi erkin medyaya yönelik birtakım sınırlamaları ve baskıları söz konusudur. Bu kurama göre otoriter bir ortamda medya kuruluşları, kanunları ya da kurulmuş düzeni bozmayacak yayınlar yapmak zorundadır. Medya, iktidardaki otoriteye bağlı olmalıdır. Medya, siyasi ve ahlaki değerlere, çoğunluğa muhalif olmamalıdır. Kuralların dışına çıkması halinde sansür uygulanabilir. Mevcut otoriteye karşı olma, resmi politikayı eleştirme, kabullenilene saldırma sonucunda suç olarak teşkil etmektedir. Medya kuruluşları içindeki haberciler sadece kurum içinde bağımsızdırlar.
- Totaliter Kuram: 1917 Rus Devrimiyle şekillenen totaliter kuramda medya kuruluşlarının tümü komünist partinin kontrolü altındadır. Sosyalist toplumda sınıfsal çatışmaların yeri olmadığı için medyada buna uygun hareket etmek zorundadır. Yayın politikalarında politik çatışmalara yer veremez. Toplumun yönlendirilmesinde, şekillendirilmesinde, sosyalleşmede, ekonomik amaçlara yönelik toplumu uyarlamada ve kabullenmesinde medya önemli rol üstlenmektedir. Kuram göre medya, siyasi organlara tamamen bağlı ve onların kontrolünde, siyasi araçlarla iç içedir.

Varsayımları ise medya işçi sınıfının menfaatlerine çalışmalı, işçi sınıfını kontrol altında tutmalı ve özel mülkiyete tabi olmamalıdır. Medya pozitif toplumsal amaçlara; eğitim, sosyalleşme, motivasyonvb... hizmet etmek için vardır. Medya topluma karşı sorumlu olmakla birlikte hedef kitlesinin isteklerine de cevap vermelidir. Eğer medya toplum karşıtı yayınlar yapıyorsa toplumun medyaya sansür uygulama hakkı ve yasal düzenleme yapma yetkisi vardır. Medyanın amaç ve ideallerinin ulusal çıkar ve menfaatlerle uyuşması gerekir.

- Liberal Kuram: Liberal görüş daha bireyselci ve bireysel özgürlüklere odaklanmaktadır. Dolayısıyla bu kuram medya mensuplarının istedikleri yayını yapma konusunda özgür olmasını kabul eder. Düşünce ve ifade özgürlükleri,

örgütlenme ve toplantı hakkı gibi liberal demokratik sistemin uzantılarıyla örtüşmektedir. Medya serbest olursa bireylerin ve toplumun istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilir. Medyaya müdahale edilmemesini savunulmaktadır. Müdahale edilmesi halinde toplumun gerçeğe ve doğruya ulaşmasına engel olmaktadır. Kurama göre, özgürlük, doğruluk ve menfaat birlikte yürütülmelidir. Medyaya sansürü kabul etmez ancak kanunlara karşı gelinmesi ve kişi haklarının ihlali söz konusu olduğunda mağdurun korunması için yasal güvence oluşturulması zaruridir. Kuramın temel ilkelerine baktığımızda iletişim sansür edilmemeli, yayıncılık her ferde ve topluluğa izin almaksızın serbest olmalı, siyasi iktidara ve siyasilere yönelik saldırılara ceza verilmemeli, yayınlanacak enformasyona sınırlama konmamalı, doğru ve yanlışın tartışılabilindiği bir ortam oluşturulmalı, uluslararası medya ile enformasyon alışverişi serbest olmalı, iletişimciler aralarında otonomi oluşturabilmeli, enformasyon toplanma aşaması herhangi bir kurala tabi olmayarak sınırlandırılmamalıdır.

- Sosyal Sorumluluk Kuramı: Sosyal sorumluluk kuramı serbest piyasanın basın özgürlüğü ve toplumun beklentilerini yerine getirmede yetersiz kalmasıyla ortaya çıkmıştır. Altyapısı Basın Özgürlüğü Komisyon'u tarafından oluşturulmuştur. Kuram, toplumsal görev ve sorumluluklarla bağımsızlığı bağdaştırmıştır. Medyanın görevi, toplumdaki ihtiyaçları karşılayarak demokratik politikalarda birtakım fonksiyonlara edinmek olduğunu varsayılır. Medya, farklı görüşler için bir platform olmakla birlikte kültür aktarımı ve oluşumu konusunda ise topluma karşı sorumludur. Aynı zamanda bu sorumluluklarını tam bağımsızlığı arasında denge kurulmasının elzemliği kabul edilir.

Medya, halk için vardır ve bu durum medya sahiplerine özel bir imtiyaz kazandırmaz. Özel mülkiyet altında olan medya kuruluşları kendi hedef kitlesine ve patronuna sorumlu olmakla birlikte toplumun bütününe karşı da sorumludur. Kuram, bireysel özgürlükler, seçim, medya özgürlüğü ve medyanın toplumsal sorumluluklarını uzlaştırmayı hedeflemektedir. Temel ilkeleri şöyledir: Medya topluma karşı görev ve sorumluluk bilincini taşımalıdır. Medya görevlerini yerine getirirken bilgi verici olma, doğruluk, nesnellik, gerçeklik faktörleri dikkate alınmalıdır. Medya kanunlara riayet etmelidir. Medya şiddete, suça, kaosa, azınlıklara saldırıya teşvik edecek ve yönlendirecek yayınlardan kaçınmalıdır. Medya çoğulcu olmalı ve her bir görüşün temsil edildiği bir mecra olarak işlev görmelidir. Toplumun yüksek bir çalışma temposu

beklentisini medya karşılamak zorundadır. Karşılayamaması halinde kamu yararı için müdahale kaçınılmazdır. Medya mensupları işverene ve pazara sorumlu olduğu gibi topluma karşı da sorumluluğu vardır.

- Gelişme Aracı Kuramı: Ekonomik ve sosyal gelişmeyle ulusal yapılanma ve bu yapılanma içinde iletişimcilerin özgürlükleri kendi sorumluluklarına bağlanarak bir ilişki kurulur. Bireysel özgürlükler yerine sosyal amaçlara odaklanılır. Kurama göre, iletişim araçlarının kurulması İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ndeki 19. maddeye ithaf edilerek kaynak alınır. Bu madde, düşünce özgürlüğünden ve açıklama ve taşıma hakkından bahseder. Bu hakka müdahale olmaksızın bilgi ve fikirleri iletişim araçları vasıtasıyla alma, araştırma ve yayma özgürlüğü ele alınır. Kuram bu perspektifte oluşturularak temel varsayımları şöyledir: Medya, milli politikalarda geliştirmeci ve korumacı görevi üstlenmelidir. Ekonomik çıkarlar ve toplumsal gelişme söz konusu olduğunda medyanın özgürlüğü sınırlandırılabilir. Medya içeriklerini oluştururken sosyal kültüre ve dile dikkat etmeli ve özen göstermelidir. Medya mensuplarının enformasyonu toplama hakkı ve bu hakkın getirdiği sorumlulukların bilincinde olarak hareket etmelidirler. Devlet tarafından yürütülen gelişme politikaları çerçevesinde medyanın işlevlerine müdahale edilebilir, denetleyip kontrol edebilir.
- Demokratik Katılımcı Kuram: Demokratik Katılımcı Kuramı, medyanın merkezileştirilmesini, tarafsızlaştırılmasını ve devlet güdümünde olmasını reddeder. Çoğulculuğu destekleyerek, küçük örgütlenmeleri, kurumsallaşmayı, yerelliği, toplumda iletişimin yatay örgütlenmesini ve etki altın olmamasını kabul eder. Özgürlüğü esas almaktadır. Bireylerin ve azınlıkların iletişim hakkı olduğunu ve bu hakları çerçevesinde belirleyecekleri gereksinimlerini medya kurumlarından talep haklarının olduğu söylenir. Medya yapılanması ve içerikleri bağımsız ve hiçbir denetime tabi olmamalıdır. Medya sadece dinleyici ve hedef kitlesi için var olmalıdır. Gruplar, yerel örgütlenmeler, organizasyonlar ve topluluklar fikirlerini, taleplerini, ihtiyaçlarını duyurabilmeleri için kendi medyalarına sahip olmalıdırlar. Profesyonel medya yerine küçük çaplı, karşılıklı iletişime imkân veren ve katılımcı medya yapıları daha iyidir. Medya kuruluşlarıyla ilgili toplumsal ihtiyaçlar ne bireysel tüketici talepleriyle ne de devlet tarafından açıklanamaz. İletişim önemli bir unsur olup profesyonellerin tekeline bırakılamaz.

Siyasal sistemler ve bu sistemlerde mevcut olan medya sistemleri karşılıklı etkileşim içindedir. Siyasal sistemdeki iktidarın baskın olması halinde medyanın yayın faaliyetleri ve işlevleri de etkilenmekte olmakla birlikte daha demokratik sistemlerde ya da siyasi iktidarın baskın olmadığı durumlarda ise medya etkinliğini arttırarak güç elde etme ve üstünlük sağlama çabasına girebiliyor. Siyaset ve medya birbirlerini beslemekte olup bu nedenle siyaset ve medya ilişkisi içinde siyaseti ve medyayı ayrı ayrı incelemeye almak gerekmektedir.

1.3.1. Medya ve Siyaset İlişkisi İçinde Medya Boyutu

Toplumsal sistem içinde medyanın önemli bir konumu bulunmaktadır. Siyasal olgular, tartışmalar, siyasi kurumlar ve aktörler ile ilgili kamuoyu oluşturma, toplumun algısını yönlendirme ve etkileme gücüne sahip olan medyanın iletişimin gelişmesi ve toplumdaki yerini genişletmesiyle kendisini daha fazla hissettirerek gücünü arttırmaktadır. Siyasetin medya üzerinden yapılması, toplumsal kanaatlerin oluşması ve şekillenmesinde medyanın etkileme gücü gün geçtikçe daha da yükselmektedir (Damlapınar, 2008: 187). Bununla birlikte medyanın bu noktadaki güvenilirliği ve objektifliği de tartışma konusu edilmektedir. Dolayısıyla etkileme gücünü olumsuz etkileyici etkenlerin de varlığı göz ardı edilememektedir. Büyük sermayedarların ulaşabildiği ve sahipliğini yürütebildiği medya, dönem dönem siyasetçiler üzerinde etkin olmaya, siyaseti yönlendirmeye ve tek belirleyeni olmak için çabalamaktadır. Kitlelerin yönetimi ve toplumsal yönetim şartlarının yeniden üretilmesi noktasında politik ilişkilerin teknolojisi (Bostancı, 1998: 161) olarak dâhil olan medya güçlü olmasına rağmen kanun çıkarma yetkisi olmadığı için siyasilerle özel bir ilişki içine girmektedir. Medya patronları medyanın gücünün ana faktörleri olan haber ve enformasyon sağlamayı kendi egemenliklerinin devamı için kontrol etmeye ve gündemi tek yönlü olarak belirlemeye girişebilmektedirler (Çakır, 2004: 135). Bu noktada medya, kamuoyunu oluşturma ve gündemi kontrol etme, tekelleşme ve ileriki bir süreci olarak kartelleşme, kamu adına denetleme gibi görevleri üstlenerek gücünü bu unsurlardan almaktadır.

1.3.1.1. Kamuoyu Oluşturma ve Gündemi Kontrol Etme

Walter Lippman 1920'lerde medyanın kamu gündemini belirlediğini ve oluşturduğunu ileri süren ilk düşünürdür. Medyanın halk üzerinde etkili olduğu yollardan birinin Gündem Oluşturma olduğunu ileri süren Severin ve Tankard ise medyanın dinleyicilere veya izleyicilere ilettiği mesajları sunuş yoluyla düşünce ve gündem konularını belirlediğini söylemektedir (1994: 364). Bu bakımdan bir konuyu siyasi gündeme neyin yerleştirdiği sorusu gün yüzüne çıkmaktadır. Yüksel'in siyasi gündem araştırmaları yapan Rogers ve Dearing'ten aktardığı üzere üç genelleme üzerinde durulmaktadır (2001: 147-148): Medya tarafından meydana getirilen ve yansıtılan kamu gündemi, siyasal gündemi de bazı durumlarda etkiler. Medya gündem, doğrudan ve güçlü bir şekilde siyasal gündem üzerinde etkilere sahiptir. Bazı durumlarda ise siyasal gündem medya üzerinde güçlü etkilere sahip olmaktadır.

Medya'nın aktif olması halinde politikaların belirsizliğini belirlemede ya da belirsizlikten kaynaklanan boşluğu doldurmak için alternatifler sunmakta önemli görevler üstlenmektedir. Medyanın görevleri icra ederken siyasilerin programlarını meşrulaştırabildiği gibi onları zora da sokabilme gücüne sahip olmaktadır. Ayrıca medya takındığı tutumla gündemi çeşitli biçimlerde etkileyebilmekte ve siyasi gündemin oluşturulmasında roller edinmektedir. Medya bir taraftan olaylar ve hikâyeler üretirken diğer taraftan olayları haberleştirmektedir. Bilgileri toplayıp aktarmakla kalmamakta aktarma işlemi sırasında hangi konuların gündeme geleceğini seçmekte ve böylelikle siyasi arenada politik bir aktör konumuna gelmektedir (Terkan, 2005: 16-17). Medya politik bir aktör konumundayken eğer siyasi iktidar halkın desteğini arkasına aldıysa medya bu güce aykırı davranmayı göze alamaz. Çünkü medya sahiplerinin sadece yayın kuruluşlarının sahibi değil, farklı birçok sektörde firmaları bulunan medya patronları siyasi iktidara karşı söylem geliştirdiklerinde ve zıtlıklarında hem çıkacak birçok siyasi karardan etkilenebilecekleri gibi hem de halkın güvenini kaybedebileceklerdir. Dolayısıyla bunu göze almak istemeyen medya, kamuoyu yoklamalarına çok önem vermektedir. Kamuoyunun düşünceleri, yorumları öğrenmek ve desteklerinin devam edip etmediğini ölçmek isterler. Bu sonuçlara göre konum belirlemektedirler.

1.3.1.2. Tekelleşme ve Kartelleşme

20. yüzyılda siyasi ve ekonomik çıkarların ön planda olduğu ve teknolojik yeniliklerle birlikte medyada tiraj ve izlenme oranlarında zirvede olma eğilimleri artmıştır. Bu durum artan maliyetleri azaltma adına ucuza getirme çabaları ile birlikte sermaye sıkıntısının da fazlasıyla görüldüğü yüzyıl olmuştur. Sadece büyük sermaye sahiplerinin piyasada tutunması ve küçük bütçeli kurumları zamanla piyasadan çekilmesi ya da birleşmesi sonucunda holdingleşme ve tekelleşme eğilimleri görülmektedir. Bu durum yeni medya öznelerinin görülmesine ve siyasi arenada boy göstermesine yol açmıştır (Taşkiran, 2007: 35).

Medyada tekelleşme, medyanın işlevlerini de etkileyerek bir takım aksaklıklara sebep olmaktadır. Medyanın nesnellik, objektif bilgi aktarma gibi temel işlevleri bütünüyle bozulmaktadır. Tekelleşme de özel çıkarlar, tercihler ve yargılar hâkim olduğu için bu durum aktarılan ve işlenen bilgiye de yansımaktadır. Dolayısıyla topluma kitle iletişim araçları tarafından aktarılan bilgilerde çarpıtılma görüldüğü gibi hem kullanıcılar hem de toplum ile arasında olan enformasyon akımında bozulmalar görülmektedir. Bu durum toplumsak doku bozukluğuna da yol açmaktadır. Ekonomik endişeler ve çıkarlar, medyanın tarafsızlığına ve özgürlüğüne tamamen gem vurmaktadır (Akdağ, 2014: 12).

Türkiye’de medya tekelleşme ile birlikte siyasetin şekillenmesinde ve siyasi durumlarda toplumun yönlendirilmesi hususunda etkin bir güç haline gelmiştir. Medya patronları açıkça belli partilere destek olurken kimileri ise doğrudan siyasete atılmış ve medyayı kendi amaçlarına hizmet eden bir araç olarak kullanmıştır. Dünya’da da bunların örneklerini görmek mümkündür. İtalya’da eski Başbakanı Berlusconi, başbakanlığı kazanmasını sahibi olduğu medyanın desteğine borçludur (Yaylagül ve Dağtaş, 2004: 480).

Tekelleşen medya daha da ileri bir düzeye geçerek kartelleşerek etkinliğini daha da arttırmaktadır. Kartelleşen ve ortak hareket eden medya kuruluşları medya patronlarının amaçlarının egemen olmasını sağlarken toplumun birçok kaynaktan farklı haber alma yöntemine sınırlılık getirerek tekdüze bir bilgi akışıyla birlikte medyanın otoriterliği söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla böyle bir medyanın hâkim olduğu toplumda ve siyasette hâkimiyet medyanın elindedir.

1.3.1.3. Kamu Denetçiliği

Kamu denetçiliği, kamuoyunu iyi okuyabilen ve kamuoyundan güç alarak onun adına denetleme yetkisine sahiptir. Medya bu bakımdan kendini kamu denetçisi olarak görmekte ve siyasilere karşı bu görevini kullanarak güç elde etmektedir. İktidar ve halk arasında bir aracı ya da köprü olan medya, yönetime halkın durumunu iletip sorunlarının dili olurken, diğer taraftan yönetimin kararlarını ve görüşlerini kamuoyuna taşıyan bir araç olmaktadır (Acar, 2009: 26). Dolayısıyla medyanın bu konumu itibarını arttırmakta ve dikkate alınabilirliğini yükseltmektedir. Siyasi erk herhangi bir karar alırken medyada yer alan görüş ve şikâyetleri dikkate alarak hareket etmekte ve böylelikle kamu yararı da üst seviyeye çıkarılmış olmaktadır.

Medyanın siyaset ve siyasal yaşam üzerindeki etkinliğini ve etkin olma araçlarını değindikten sonra medyanın bu etkinliği içinde televizyonun ve internetinde yeri önemlidir. Televizyonun toplumsal yaşama dâhil olması ve yerini genişletmesiyle birlikte siyasal yaşama da önemli yenilikler getirmiştir. Parti liderleri seçmeni etkileyebilmek, politikalarını geniş kitlelere aktarabilmek için televizyonu tercih etmiş ve birtakım imaj çalışmaları da ortaya çıkmıştır. Siyasi liderlerin klasik lider davranışlarından sıyrılarak iyi bir aile babası ya da annesi izlenimi vermesi, hitabet şekillerindeki farklılaşma, meydanlarda yüksek sesle konuşurken ekranlarda daha rahat ve yumuşak üslup tercih etme gibi değişiklikler görülmektedir. Aynı zamanda liderler konuşmalarına ve davranışlarına daha dikkat etmek zorunda kalmışlardır. İnternetin iletişim araçlarına dâhil olmasıyla birlikte siyasileri sosyal medya üzerinden de kampanya yürütmeye başlamışlardır. Bunun en büyük örneği ise 2008 ABD seçimlerinde Barack Obama'nın seçim propagandasıdır. Sosyal medyayı çok etkin kullanarak seçmeni etkilemiş ve başkanlık koltuğuna oturmayı başarmıştır. Günümüzde de kitle iletişim araçları arasından televizyonun ve sosyal medyanın siyasal yaşam ve siyaset üzerinde etkinliği önemli bir boyuttur.

1.3.2. Medya ve Siyaset İlişkisi İçinde Siyaset Boyutu

Medyanın toplumsal yaşamda yer edinmesi ve önemli işlevler edinmesiyle siyasilerinde medyaya yönelimi artarak meşruiyet ihtiyaçlarını karşılamak için bir araç olarak kabul görmektedir. Kendilerine ve politikalarına meşruluk kazandırmak ve olumlu bir izlenim geliştirerek rakiplerine üstünlük elde etmek için medyayla ilgilenmektedirler (Meyer, 2004: 74). Bu ilgiye neden olan unsurlar ise iletişim araçlarının ikna gücünün yüksekliği, demokratik toplumlar için görüşmelerin gerekliliğini yerine getirme, kamuoyu oluşturabilmek için çalışmalar yaparak düşünce, fikir ve yorumları yönlendirmede medyanın etkinliğine duyulan inanç siyasileri medyaya yöneltmektedir (Akt. Akdağ, 2014: 14). Siyasiler toplum üzerinde kabul edilebilirliğini sağlama ve güç elde etmek için medyayı kullanmak istemektedirler. Bu bakımdan siyasi propagandalarda ve uluslararası emperyalist faaliyetleri yürütmede medya bir aracı olmaktadır.

1.3.2.1. Siyasi Propaganda

Propaganda, bilgilerin içeriğine ve sunuş biçimine bağlı olarak ortaya çıkmış olup etkin olarak siyasi arenada uygulanmaktadır. Doğrudan halkı ve kamuoyunu muhatap almaktadır (Özsoy, 1998: 240). Halka hitap eden ve kamuoyunu yönlendirmek için yapılan propagandalar siyasiler tarafından kamuoyunda etkin görev üstlenmiş medya kullanılarak sunulur. Böylelikle seçmenin kararı, düşünceleri ve tutumları etkilenecek siyasilerin amaçlarına ulaşması sağlanır. Bu durumda medyanın tarafsızlığı, doğru ve güvenilir enformasyon akışını sağlaması gereken görev ve işlevleri aksamaktadır. Bu durum aynı zamanda demokrasiye de zarar vermektedir.

Propaganda modeli hususunda Edward Herman ve Noam Chomsky'nin oluşturduğu beş süzgeç, medyanın hükümet politikalarını ve büyük firma kararlarını desteklemesinin boyutlarını ortaya koymaktadır (Akt. Akdağ, 2014: 15):

- Medyanın Büyüklüğü ve Mülkiyeti: Medya kuruluşlarının çoğu farklı sektörlerde faaliyet sürdüren büyük sermaye gruplarının mülkiyetindedir. Dolayısıyla büyük firmaların sektörlerde işlerini devam ettirmeleri, kazançlarının etkilenmemesi ve artması için genellikle hükümetlerin ya da büyük kuruluşların kararlarını kabul

eder ve politikalarını desteklerler. Siyasi kararlardan olumsuz etkilenmemek adına tutum belirlerler. Sahibi oldukları medya kuruluşlarının yayın politikaları da bu çizgide oluşturulur.

- Reklam Ruhsatı: Medya kuruluşları finansal kaynaklarından biri de reklam gelirleridir. Bunun için medya mensupları ve reklam verenler bir ticari ilişki içine girerler ve medya ürettiği ürünleri bir anlamda reklam verenlerin de beğenisine sunmaktadır. Eğer reklam verenler memnun olursa reklam geliri artacaktır. Böyle bir sınırlama içine giren medya yayınlarını ve haber içeriklerini reklam verenlerle olan ilişkisini bozmayacak şekilde belirlemek durumunda kalabilmektedir.
- Medyanın Haber Kaynakları: Medyanın haber kaynaklarının başında hükümetler ve resmi kamu kuruluşları yer almaktadır. İlk ağızdan haberi almak, resmi ve güvenilir kaynaktan bilgi edinme ve daha önce yayınlanmamış bilgilere erişebilmek adına siyasi elitlerle temas kurabilmeli ve iyi bir ilişki içinde olmaları gerekmektedir. Söz konusu bu ilişki medyanın izlenme oranını, güvenilirlik ve saygınlığını da etkileyebilecek neticeler doğurmaktadır.
- Eleştiri: Medya kuruluşları varlıklarını devam ettirebilmek adına gelir ve içeri açısından ilişki içinde oldukları siyasi ve ticari kuruluşlara fazlasıyla bağımlı haldedirler. Kendisine yöneltilen önyargı ve yasadışı eylem suçlamaları olduğunda nesnellik ve tarafsızlık dışına çıkabilmektedir. Bu yöndeki baskıya boyun eğmek zorundadır.
- Karşıtlık İdeolojisi: Medya kuruluşları, siyasi iktidarın ve güçlü büyük sermaye gruplarının toplumdaki eşitsizliği arttıran, ayrımcı ve kutuplaştırıcı politikalarını aklaması için başvuru denetim mekanizmasına dönüşebilmektedir.

1.3.2.2. Emperyalizm

Emperyalizm güçlü devletlerin zayıf olan devletler üzerinde gücünü ve baskısını kurarak kaynaklarını sömürdüğü bir yoldur. Kapitalist sistemin hâkim olduğu ve kapitalist emperyalist politikaların uluslar üzerinde empoze edildiği dünya düzeninde kitle iletişim araçları bir silah görevi görmektedir. Kapitalist sistemin mimarı olan güçlü devletler iletişim araçları vasıtasıyla ulusların kültürü, ekonomisi, fikirleri, toplumsal yapısı, eğitimi üzerinde denetim ve baskı kurarak emperyalist faaliyetler yürütmektedirler. Güçlü devletlerin istek ve politikalarına hizmet edecek şekilde ve

egemenlik sahalarını genişletecek yönde faaliyet sürdüren medya toplumları köleleştirmek için kullanılmaktadır. Siyasi yapılanmanın teknolojik gelişmeler ve iletişim sistemleri üzerinden totaliterleşmektedir. Böylelikle toplumlar tüketim toplumuna dönüştürülerek üretimden uzaklaştırılmasıyla bağımlı kılınmaktadır (Akdağ, 2014: 17). Bu süreç medya emperyalizmi olarak da adlandırılmaktadır. Bu noktada medya, siyasi güçlerin veya odakların istek ve amaçları doğrultusunda hareket ederek onlara hizmet etmektedir.

1.3.2.3. Siyasetin Medyayı Kontrol Araçları

Medyanın sahip olduğu toplum üzerindeki işlevlerinden kaynaklanan gücünden dolayı siyasiler medyaya hâkim olmak isterler. Medyayı elinde bulundurmak için ve kendi alanını genişleterek medyaya baskı kurmak amacıyla medyaya sınırlamalar getirerek denetim altına almaktadırlar. Medyayı yanına alan siyasi güç toplumdaki ve yönetimdeki hâkimiyeti artarak uzun yıllar iktidarda kalabilmektedir. Dolayısıyla bunun için medyayı bu amaca hizmet edebilir hale getirebilmek adına elindeki araçları kullanmaktadır. Bazı yaptırımlar ve denetimlerle medya üzerindeki baskıyı arttırarak sindirmeye çalışırlar. Bu bakımdan genel olarak bu araçlar sansür uygulamaları, kanunlar, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve tahakküm araçlarıdır.

Yasama tarafından hazırlanan kanunlar tarafından medyaya sınırlandırmalar getirilmektedir. Sansür yönetmelikleriyle birlikte medyanın içerik ve yayın denetimi yapılarak denetleyici kurumlar aracılığıyla medya kuruluşlarına cezalar verilmektedir. Eğer iktidar denetleyici kurumlar üzerinde egemen olması halinde medya kuruluşlarına verilecek cezalar ağırlaştırılarak hükümlerin yorumları ve uyarlanmasında aşırıya kaçılabilir. Medya ağır ceza ve yaptırımlarla kontrol edilerek siyasilerin politikalarını meşrulaştırıcı bir misyona bürünebilir ya da doğru olmayan faaliyetlerini görmezden gelen ve birtakım kararları gün yüzüne çıkarmadan haberler yapma yoluna sevk edilmektedir.

2. BÖLÜM

TÜRK SİYASİ TARİHİNDE DARBELER VE MEDYA

2.1. Darbeler ve Basının Tavrı

Medyanın ve siyasetin karşılıklı etkileşim içinde olduğu ve bazen de birbirlerine üstünlük sağlama amacı güderek hareket ettikleri tarih boyunca görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de medyanın siyasete doğrudan müdahil olduğu ya da siyasi erkin güdümünde hareket etmek zorunda kaldığı zamanlar olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunda ve tek partili sistemin içerisinde medyanın siyasi irade tarafından yönetildiği ve muhalif bir yayın görmek zordur. Takrir-i Sükûn kanununun da etkisiyle ve istibdatçı yaklaşım dolayısıyla medya bazen zorunlu olarak bazen de çıkar ilişkilerinden dolayı iktidarın yanında yer almıştır. Diğer taraftan iktidara gelmek isteyen siyasi çevrelerin, kitlelere hitap etme ve güven kazanarak halkı kendi vaatlerine inandırmak adına medyaya ihtiyaç ve bağımlılıkları bulunmaktadır (Göker ve Ark., 2009: 237).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk zamanlarında rejimin yeni olması ve halk tarafından kabul görmesi için basına büyük bir rol yüklenmiştir. Basından beklenen yönetimin faaliyetlerinin ve kararlarının eleştirmemesi ve ne olursa olsun desteklemesidir. İktidar seçkinleri basının toplum üzerindeki etkisinden dolayı ulus devlet oluşturma ve modernleşme süreçlerini yürütmede etkin bir araç olarak kullanmıştır (Çebi, 1998: 274). Bu bazen ikna yönetimiyle basından destek sağlanırken bazen de kanuni düzenlemeler ve kurulan İstiklal Mahkemeleri'nin hukuksuz yargılamaları vasıtasıyla basın üzerinde baskı kurularak denetim altına alınmıştır (Demir, 2007: 139). Ekonomik bağımlılıklar ve siyasi yaptırımlar nedeniyle iktidara bağımlı hale gelen basın iktidarın temsilcisi olan bir organ haline gelmiş ve resmi gazete niteliği taşımıştır (Kürne, 2008: 10). Tek parti dönemindeki medya ve siyaset ilişkisini açıklayan bir örnek olarak Ulus gazetesi

verilmektedir. Ulus gazetesi Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın organı işlevini görmekte ve sadece Ulus gazetesinin yayınlarına izin verilmektedir.

İskit o yıllarda basının durumunu şöyle ifade etmektedir: “*Türk matbuatının ekseriyeti Cumhuriyet Halk Partisi prensiplerine uygun ve müspet tenkit yapar ve parti disiplini prensiplerine sadıktır. Kemalizm'in telkin ve propaganda vasıtasıdır; otokritik yapar. Bazı müstakil (bağımsız) gazetelerimiz ise inkılâbımızın umumi cephesinden ayrılmamak ve menfi tenkit hastalığına düşmemek şartı ile Türk efkârı umumiyesinin küçük bir parçasını teşkil eder*” (Demir, 2007:140).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında 40 gazete yayınlanıyordu. Basın teknikleri göz önünde bulundurulduğunda teknolojik olarak eski durumda olduğu gibi dağıtım kuruluşları da henüz kurulamamıştı. Harf Devrimi ile birlikte basında da dönüşüm başladı (Danışman, 1982: 49). Matbuat Kanununun çıkarılması, Birinci Basın Kongresi toplanması ve Türk Basın Kongresinin toplanması ve ardından Türk Basın Birliğinin kurulmasıyla basın siyasete daha çok yakınlaşmış ve iktidarın politikalarını, devrimleri halka benimsetme görevi yüklenerek siyasi amaçlara hizmet etmesi sağlanmıştır (Damlapınar, 2005: 80). 1945'de çok partili bir yönetim aşamasına gelinceye kadar Türk basını CHP iktidarının ağır baskısı altında kalmıştır (Tılıç, 1998: 80).

1945 yılında çok partili hayata geçildikten sonra demokrasi adına atılan ve halkın iradesinin sandığa doğrudan yansıtacağı umut edilirken bu seferde yeni kurulmuş demokrasilerde ve demokratikleşme çabasında olan ülkelerin kaderini yaşamaya başlanmış pretoryenizm yani askerinin siyasi bir güç haline gelerek yönetime müdahaleleriyle karşı karşıya kalınmıştır (Savcı, 2006: 33).

Arslan, Türkiye'de iktidar yapısını belirleyen ve karar verme sürecinde etkili olan dört grubun varlığından bahsetmektedir. Bu gruplar, ekonomik elitler, siyasi elitler, askeri elitler ve medya elitleridir. Bunları da “Türk İktidar Seçkinleri” olarak isimlendirmektedir. Bu erkler aslında bir nevi “görünmez hükümet” işlevini yürütmektedir (Arslan, 2004: 7). Öyle bir yönetim tarzı oluşturulmuştur ki halkın demokratik tercihleri yok sayılarak söz konusu elitlerin eksenin dönen bir devlet oluşturulmuştur. Elitlerin çıkarları çerçevesinde hareket eden siyasiler iktidara gelebiliyor ve onların çıkarlarına hizmet ederek iktidarda kalıcı olmaları sağlanabiliyordu. Eğer tersi bir durum söz konusu olursa yani halk sandıkta farklı bir irade gösterdiyse asker yönetime el koyarak halkın egemenliğine ket vurabilmekteydi.

Cumhuriyet tarihinde halkın egemenliğine ket vurma hareketlerinde bakıldığında her 10 yılda bir asker, yönetime doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalede bulunmuştur. İki darbe, bir postmodern darbe, iki darbe girişimi, iki muhtıra olmak üzere toplamda yedi defa yönetime müdahale edilmiştir. Cuntacı kanat kendini Cumhuriyetin koruyucusu olarak atfetmiş ve çeşitli nedenlerle yönetime el koymuştur. Bu nedenler kimi zaman iktidarın anti demokratik uygulamaları olmuştur. Kimi zaman da yolsuzluk, usulsüzlük, toplumsal çatışmaları önleyememe, toplumu ayrıştırma ve çatıştırma, laiklik ilkesine uyum sağlamama, Cumhuriyetin ilkelerin riayet etmeme gibi nedenler darbe bildirilerinde sunularak darbeyi meşrulaştırmak ve halkı ikna edebilmek için öne sürülmüştür (Kocabaş, 2016). Tek başına iktidara gelen ya da koalisyon kurularak siyasilerin ülkeyi yönetmeleri, iktidar seçkinleri olarak tanımlanan bir takım elit erklerin çıkarlarıyla ters düşmesi halinde yönetimin düşürülmesi için toplum genelinde bir takım olaylar çıkarılmaktaydı. Bu noktada toplumdaki aşırı siyasallaşma kullanılarak kutuplaşma ve ayrışmanın tetiklenmesi, hizipleşme, şiddet ve terörün artması, bürokrasi de bozulmaların görülmesi, ekonomik krizlerin ortaya çıkması gibi ülkesel sorunlar baş göstererek bu dönemler askeri müdahalelerle son bulmaktadır (Savcı, 2006: 33) .

Müdahale sürecinin öncesinde ve sonrasında medyanın rolü de göz ardı edilmemelidir. Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihine bakıldığında medya ve siyaset ilişkisiyle birlikte medya ve asker ilişkisinin varlığına da şahit olunmaktadır. Cuntacılar darbeleri meşrulaştırmak ve kabullendirmek için medyayı yoğun biçimde kullanmışlar ve algıları yöneterek halkın darbeye karşı tavır almasını medyanın kamuoyu oluşturma ve yönlendirme işlevinden yararlanmışlardır. Böylelikle hükümetler düşürülmüş hatta hukuksuzca ve adil olmayan yargılamalarla Başbakan ve bakanlar idam edilmiş, partiler kapatılmış, milletvekilleri tutuklanmış, demokrasi tarihine bir delik açılmış ve milli irade hiçe sayılmıştır.

Medyanın kamuoyu üzerindeki etkisiyle birlikte hükümetler kuran ve hükümetler yıkan, ülke yönetiminde alınan kararlara etki eden, istediği siyasiyi başa getirip istediğini kara propaganda yaparak gözden düşüren, yalan ve asılsız haberlerle siyasilerin imajlarıyla oynayan bir boyuta ulaşmış ve Bostancı'nın deyişiyle politik ilişkileri yeniden üreten bir teknoloji olarak gündeme gelmiştir (Bostancı, 1998: 161).

Türkiye'de iletişim teknolojilerinin gelişme dönemlerini ele aldığımızda ilk zamanlarda darbeciler halka darbeyi duyurmak ve iletişim ağını kontrol edebilmek

adına tek kanallı radyo ve televizyonları ele geçirmesi yetiyordu. 27 Mayıs darbesinin radyo üzerinden ve 12 Eylül darbesinin de televizyon ve radyo kanalları üzerinden ilan edilmesi sürecine baktığımızda sadece TRT'nin ele geçirilmesi cuntanın işini kolaylaştırıyordu. Ancak sonraki süreçte iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve iletişim araçlarının çeşitlenmesiyle medyanın niteliği değişmiş ve bu değişim asker, sivil, siyaset ve toplum arasındaki iletişimin boyutuna da yansımıştır. Bu noktada verilen son muhtıra olarak e-muhtıra boyutunu almış ve sanal uzama taşınmıştır (Özcan ve Devran, 2016: 74-75). Son darbe girişimi olarak da 15 Temmuz'da yönetime müdahale etme girişimi yine medya aracılığıyla duyurulmuş ve her ne kadar darbeci kesim TRT'yi ele geçirmeyi başarsa da iletişim araçlarının çeşitliliği, özel kanalların varlığı ve sosyal medya platformları halkın iradesinin teşekkül etmesi yönünde sözcülük etmeye devam etmeleri ve halkı darbeye karşı örgütlenmeye teşvik etmeleri sonucunda bu girişimin başarıya ulaşamadığı görülmektedir. Bu kapsamda çalışmamızın bu bölümünde Türkiye'nin darbeler tarihi süreçlerinde medyanın rolünün nasıl olduğunu inceleyeceğiz. Darbeler ve Basın bölümünde ele alacağımız kısım 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997 postmodern darbesi üzerinde yoğunlaşacağız. Darbelerin gerçekleşmesi sürecinde medyada yer alan haberleri, köşe yazılarını ve manşetleri örnekleme sunarak medyanın askeri müdahaleye halkın hazırlanması ve müdahale sonrası meşrulaştırıcı etkisinin ne yönde olduğunu ele alınmaktadır.

Darbeler tarihi içerisinde yer alan 22 Şubat Talat Aydemir'in kalkışması, 71 Muhtırası ve 27 Nisan E-muhtıra gibi yönetime müdahale ve müdahale girişimlerine yer vermeyeceğiz. Her ne kadar bu girişimler yönetime müdahale etme niteliği taşısa da, hatta 12 Mart Muhtırası yönetimin istifa etmesiyle başarıya ulaşsa da askerin doğrudan müdahalede bulunduğu ve medyanın darbe öncesi ve sonrasında meşrulaştırıcı etkisi olarak 15 Temmuz Darbe girişimiyle askerin sokaklara inmesi ve medyanın etkinliği söz konusu olduğu darbelere odaklanmanın yerinde olacağı kanaatiyle çalışmamıza yön vereceğiz.

2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi

2.2.1. 27 Mayıs Darbesine Giden Süreç ve Basının Rolü

2. Dünya Savaşına katılmamış olmasına rağmen yönetimin savaştaymışçasına hareket etmesiyle ülkenin üzerinde oluşturduğu ekonomik krizle birlikte antidemokratik ve hukuki olmayan kararların halkın üzerindeki bezdirici etkisiyle 1950’de yapılan ilk demokratik seçimde halk tercihini Demokrat Parti’den (DP) yana kullanarak yönetimi değiştirdi.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde oy çoğunluğunu alarak Demokrat Parti tek başına iktidara gelmiştir. DP çıkardığı kanunlarla birlikte halkın ve basının da desteğini alarak iktidarını iyice sağlamlaştırmıştır. Ülke kalkınmaya başlamış ve ekonomik büyüme görülmüştür. DP’nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra, yeni Basın Kanunu kabul edilir ve bu kanun hükümetin basın üzerindeki sıkı denetimini kaldırarak basını daha özgür kılmıştır. DP iktidarının ilk yıllarında hükümetin basınla ilişkisi gayet iyi bir konumdadır. Gazete sahipleri ve yazı işleri müdürleriyle her ay yapılan istişare toplantıları bu ilişkiyi daha olumlu bir boyuta ulaştırmıştır (Şimşek, 2018: 65).

1954 seçimlerinden sonra oylarını ve milletvekili sayısını arttırarak yeniden iktidara gelmeyi başaran DP, 1957 seçimlerine kadar yeni bir dönemi başlatmıştır. Halkın desteğini almakla birlikte gazetelerin ve hatta muhalif kesimin dahi patronlarının DP yanlısı bir çizgide yer almasını sağlayarak gücünü sağlamlaştırmıştır. Bunda gazetelerle ilgili yayınlanan kamu ilanlarının önemli bir etkisi bulunmaktadır (Öymen, 2009: 457). Kâğıt tahsisleri yapılarak muhalif basına yönelik bir hamle yapılmış ve direnci kırılmak istenmiştir ancak halk üzerinde etkili olan gazetelerin büyük bölümü CHP çizgisinde daha da kalıcı hale gelmiştir (Birgit, 2005: 299).

6-7 Eylül 1955’te İstanbul Express tarafından “Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı” manşetiyle ilk sayfada verilen asılsız haber İstanbul’daki halkı galeyana getirterek Rumlara karşı kıskırtmıştır. İstanbul’da Rumlara saldırılar olmuş, evleri ve dükkânları yağmalanmıştır. 6 Eylül 1955’te başlayan olaylar 7 Eylül sabahına kadar sürmüştür. İzmir ve İstanbul başta olmak üzere azınlıklara ait dükkânlar, evler, ibadet yerleri tahrip edilmiş ve yağmalanmıştır. Başbakan Menderes başkanlığında yönetimi

İstanbul'da toplamış ve sıkıyönetim kararı alınmıştır. 7 Eylül tarihli gazetelere de sansür konulmuştur (Kabacalı, 1995: 301).

İktidar basının halkı kışkırtıcı bu haberine yönelik sorumlu olarak basını görmüştür ve böylelikle DP ile basın arasındaki ilişki önemli bir hasara uğramıştır. Olayların ardından dünyada yaşanan ekonomik bunalım Türkiye'yi de etkilemeye başlamıştır. Yağışların azlığı ile tarımdaki verimliliğin düşmesi, çiftçinin durumunun kötüleşmesi, karaborsa ve yüksek enflasyon, IMF ödemelerinde sıkıntılarla birlikte 1958'de yapılan devalüasyon sorunları iyice yükseltti (Değirmenci, 2010:115). Bu sorunlar basın tarafından iktidarı kötülemek gayesiyle abartılarak halka aktarıldı. Bu durum iktidarla basın arasındaki ilişki daha da kötüye evrildi (Aslan, 2014: 80).

Basın ve muhalefet iktidara yönelik eleştiri tozunu iyice arttırmış ve toplumda Menderes'in diktatör olduğu algısının yerleşmesi için çabalanmıştır. Bu algının oluşması adına ise basın aracılığıyla bir takım manipülasyonlar planlanmıştır. Böylelikle 27 Mayıs'a giden süreçte darbenin halkta meşrulaştırıcı etkisi hazırlanmıştır. Bu süreçte basının iktidara yönelik kamusal senaryo ve manipülasyonlarına dört olay karşısında basının tutumunu örnek olarak verebiliriz (Şimşek, 2018: 74).

-Zile'de Olmayan Basının Müdahale İddiaları

17 Ekim 1958'de Zile'yi ziyaret eden İsmet İnönü'yü karşılamaya gelenlere yönelik sert müdahalelilerin olduğu 18 Ekim'deki gazeteler tarafından yazıldı. Gaz bombası ve copların kullanıldığı müdahalede havaya ateş edildiği hatta İnönü ve bazı milletvekillerinin itfaiye tarafından ıslatıldığı yönünde haberler yapılmıştır. Ulus gazetesi "Zile'de İnönü'yü Karşılamanın Yurttaşlar Bombası ve Silahlarla Dağıtılmak İstendi." manşetiyle çıkarken (18 Ekim 1958) Cumhuriyet gazetesi de "Zile'de dün müessif hadiseler oldu" manşetiyle okuyucuların karşısına çıkmıştır. Haberin spotunda ise polis ve jandarmanın kalabalığa karşı göz yaşartıcı bomba attığı, cop ve dipçik kullanarak havaya ateş edildiği yazılmıştır (18 Ekim 1958).

19 Ekim'deki Ulus gazetesinin manşeti ise darbe olmalı algısının oluşması için bir örnek teşkil etmektedir. “İnönü: Biz, bir ihtilal ve inkılâp rejiminden geldik” sözlerini içeren haberin yapılması birkaç yıl sonra olacıklardan adeta haber vermektedir.

Güngör Yerdeş'in yıllar sonra çıkan anılarında olayla ilgili söyledikleri aslında Zile'de olmayan basının yazdığı haberlerin yalan olduğunu ve olaylar sırasında orada bulunan tek bir gazetecinin yazdığı düzmece haberi yayınladıklarını ortaya çıkarmaktadır. Yerdeş, Zile'ye yapılacak ziyareti duyduklarına haber yapmak adına geziye katılma düşüncelerinin olduğunu ancak o sırada itibarlı ve güvenilir bir üne sahip bir meslektaşlarının kendisinin gideceğini ve izlenimlerini aktaran haberi yazıp kendilerine vereceğini söyleyince o gazeteci haricinde geziye herhangi bir basın mensubunun katılmadığını söylüyor. Haberi araştırmadan geldiği gibi yayımlayan gazeteler olayın yalanlarla dolu olduğu ve Menderes hükümetini karalamak adına yazıldığını sonradan anlamış olmalarına rağmen çoktan haberi vermiş ve yaymış oldukları için bu düzmeceye alet olmuşlardır. İddia edilen müdahalelerin olmadığını aslında hükümete yönelik bir manipülasyon içerdiğini Yerdeş anılarında belirtmektedir (Yerdeş, 2006: 38-40).

Basının kamusal senaryolarla gündem oluşturması ve algı yönetmesine ilişkin çarpıcı olaylar arasında bu olayda literatürde medya manipülasyon stratejileri arasında yerini almıştır.

-Afyon'da Yeşil Bayrak Açıldığı İddiası

Zile olayından sonra aynı vaziyet Afyon'da da gerçekleşiyordu. Adnan Menderes 19 Ekim 1958'de Afyon Emirdağ'a ziyaret etmiştir. Gazetelerin haberine göre ziyaret sırasında nurcular yeşil bayrak açmıştır. Vatan gazetesi(20 Ekim1958) olayı şöyle aktarmaktadır: “Menderes dün yeşil bayrakla karşılandı” manşetini atarken “ Said-i Nursi'nin oturduğu Emirdağ'da minareden Başbakan'ı karşılayanlar tuğralı bayrak açtı” sözleri haberin spotunda yer almıştır. Akşam gazetesi (20 Ekim 1958) ise “*Menderes: Anarşist hareketleri paydos edeceğiz*” sözlerini manşete taşıyarak haberde Başbakan'ın Said-i Nursi'yi selamladığını ve Hasan Hüseyin adında bir köylünün oğlunu kurban etmek istediğini yazmıştır.

Bu haberle ilgili Güngör Yerde ise olayla ilgili gerçekleri kaleme almıştır. Olayı takip etmek için Cumhuriyet gazetesinin Ankara muhabiri Afyon'a gider ve diğer gazeteler de bu muhabirin yazdđđı haberi yayınladılar. Muhabir, ziyaret sırasında Başbakan'ın tekbirlerle karılandđđı, Arapça yazılı bayraklar aıldđđı, develer, mandalar kurban edildiği, sureler okunduunu söyleyerek laik bir devlette bunların nasıl yapıldđđı vurgusunu yapıyordu. Bunların olmadđđına dair bilgiler ise Yerde'e o dönemin Emniyet Genel Müdürü Kemal Aygün tarafından veriliyordu (Yerde, 2006: 52-54). İçin z, yine gazeteler bir manipülasyona da alet edilmiştir. Hükümete karşı bir irtica korkusu oluşturulmaya alıılmı ve laik devlet vurgusu yapılarak halkın iktidara tavır alması ve askerinin yönetime müdahale etmesini haklı çıkarma çabaları görülmektedir.

-Uak'ta İn'ye Bardak Atılması

İsmet İn, 29 Nisan 1959'da hükümete karşı "Büyük Taarruz"u Uak'tan balatmıtır. Partililer, 48 milletvekili ve büyük bir gazeteci topluluğu İn'ye eşlik ederek hükümeti yıkma adına el birliği yapmışlardır. Bu gezide gazeteler tarafından olayların meydana geldiği iddiasıyla ertesini gün manetlerden duyurulmuştur. Cumhuriyet gazetesi(30 Nisan 1959) "İn'nn Ege gezisi dn hadiseli baladı" manetini atmış ve haberin detayında İn'y kara karşılamak için gelenlerin Ankara ve Eskişehir'de polis müdahalesiyle karılatıına ve karşılamaya mani olunduuna yer verilmiştir. 1 Mayıs nüshasında Cumhuriyet yine manetine Uak'ta hadiseler olduğunu taşıyordu. Spotunda ise "CHP'liler Çehre girerken bir DP'linin savurduu bardak İn'nn hemen yanındaki gazeteciye isabet etti" yazılmaktaydı. Bir başka iddia ise İn'nn Uak'tan ayrılırken ta atıldığı ve başına isabet ederek yaralandđđı yönündeydi.

Haberler DP iktidarının dikta rejimi kurmak istediğini ve otoriterletiini kanıtlamak maksadıyla sunuluyor ve muhalefetin sesini kısıtmak istediği imajı yayılıyordu. Ancak olayın aslı gösterildiği gibi değildi. Güngör Yerde, İn ile birlikte gezide bulunan bir gazetecinin garda karşıt grlleri kışkırtıcı bir el hareketi yapması üzerine olayın vuku bulunduğunu anlatmıştır (Yerde, 2006: 24-27). Aslında atılan bardak İn'ye ya da vekillere değilken muhalif basın bu Şekilde göstermeyi tercih etmiştir.

-İstanbul Üniversitesi'nde Çıkan Öğrenci Olayları

28-29 Nisan 1960'da İstanbul Beyazıt Meydanı'nda başlayan protestolar İstanbul Üniversitesinin öğrencilerinin katılımıyla ateşlendi ve ardından Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesine sıçrayarak ülkede yayılmaya başladı. Öğrencilere karşı şiddete varan sert tedbirlerin alınmasıyla olaylar büyüdü ve örgütlenmeler genişleyerek Kızılay'da büyük gösteri için hazırlandı. Öğrenciler aralarında "555K" yani 5 Mayıs saat 5'te Kızılay'da buluşma üzere birbirleri arasında haber gizli kodlamayla yayıldı (Önder, 2014: 294). Kızılay meydanında toplanan öğrenciler iktidarı protesto ederek hükümeti istifaya çağırıldı. Güvenlik güçlerinin sert tedbirleriyle kalabalık iyice kışkırtılarak darbeye giden süreç körüklendi. Bu sürecin son aşamasında Harp Okulu sahneye çıkmış ve olayların büyük çapta olması beklenerek kendilerine verilecek hareket emrini beklemişlerdir.

Yaşanan olaylar çerçevesinde 5 öğrenci hayatını kaybetmiş olup o süreçte gazeteler tarafından yayın yasağı olmasından kaynaklı herhangi bir yayın yapılmamıştır ancak darbenin ardından gazeteler bu olaylarla ilgili asılsız iddiaları gündeme taşımaktan geri kalmamış ve birçok iddia ortaya atmışlardır. Olaylarda yüzlerce öğrencinin öldüğü, cesetlerin kıyma makinelerinden geçirildiği ve hayvanlara verilerek yok edildiği, yaralıların ölüme terk edildiği yönünde haberler yaparak tüm yurda yayın yapmışlardır. Ancak darbe sonrası Milli Birlik Komitesi kendisinden haber alınmadığı iddia edilen gençlerin ailelerin çağrı yaparak bildirmeleri söylemiş ve bu çağrıya karşılık bulunarak hiçbir müracaat gelmemiştir. Bu aslında iddiaların asılsız olduğunu ortaya çıkması için yeterli olmuştur. Olaylarda ölen öğrencilerden Turan Emeksiz, gösteriler sırasında seken bir kurşunun başına gelmesi sonucu hayatını kaybetmiştir. Nedim Özpulat ise askerlerin öğrencilere destek vermesinin sevinciyle tırmanmaya çalıştığı hareket halindeki tankın paleti altında kalmıştır. Ersan Özey ve babası Dünder Özey darbeyi kutlamak için arabayla tur atmak için çıktığı sırada dur emrine uymadığı için asker tarafından açılan ateşte hayatlarını kaybetmişlerdir. Teğmen Ali İhsan Kalmaz ve harbiye öğrencisi Gültekin Sökmen'i ise yanlışla asker vurarak öldürmüşlerdir (Şimşek, 2018: 79). Ancak bu ölümler daha sonra gazeteler tarafından "Hürriyet Şehitleri" olarak iktidara karşı kullanılmış ve halka iktidarın öldürttüğü şeklinde anlatılmıştır.

Askeriye öğrencileri de üniversitedeki eylemlere katılmış ve sessiz yürüyüş gerçekleştirmişlerdir. 21 Mayıs günü Çankaya Köşkü'ne yürümüş ve yürüyen grup arasında her rütbeden asker bulunduğu hatta albay ve bir de generalin yer aldığı ifade edilmiştir (Dursun, 2001: 62). Bu yürüyüşler o dönemde basında yer almamıştır ancak darbe sonrasında Emin Karakuş, Hürriyet gazetesindeki (31 Mayıs 1960) köşe yazısında “Harbiyelilerin Yürüyüşü” başlıklı bir yazı yazmıştır. Yazısında olayları duyurarak bu yürüyüşlerin büyük bir kâbustan kurtulmanın ilk adımı olarak ifade etmiştir. Hürriyet gazetesinden Nizam Payzın ise 21 Mayıs'ta askerlerin yürüdüğünü ve polislerin çil yavrusu misali dağıldığını yazmıştır (Savcı, 2006: 79).

Askeriyenin durumdan rahatsızlığını ve darbe için harekete geçme isteğini açığa vurduğu bir diğer önemli olay ise Eskişehir'de yaşanmıştır. Menderes 25 Mayıs 1960'ta Eskişehir'e bir fabrikanın açılışına katılmak için gitmiştir. Başbakan Menderes'in askerlerin yanına yaklaşması ile selam durması gereken askerler komutanlarının emri üzerinde geriye dön talimatına uymuş ve ellerini alınlarına değil arkalarına koyarak alandan uzaklaşmışlardır. Yaşanan bu olay o dönemde basında yer almamış ancak darbeden sonra aralarında Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Vatan, Yeni Sabah ve Dünya gazetelerinin de önde yer aldığı basın kuruluşları ortak bildiri yayınlarak Milli Birlik Komitesi (MBK)'ne teşekkür etmişlerdir (Akbayır, 2018: 49).

Basının söz konusu tavrı ve toplumsal gerginliği teşvik edici tutumu 1960'a gelindiğinde iyice tırmanmış ve İnönü'nün Ege gezisi ile başlayan gerginlik, Adana'da DP ve CHP'liler arasında çıkan kavga sonucu 10 kişinin yaralanması ile ivme kazanarak gazetecilerin tutuklanması, öğrenci eylemleri ve bu eylemlerin sayısı ve çapının artmasıyla zirveye ulaşmıştır. İnönü, bu gergin ortamda Meclis'te yaptığı konuşmasında darbenin işaretini vererek “Şartlar mecbur ettiğinde ihtilal milletlerin meşru hakkıdır” demiştir. Daha sonra öğrenci eylemleri ve polislerin bastırma yöntemine tepki göstererek iktidara yönelik “Böyle giderse sizi ben bile kurtaramam” uyarısını yapmıştır (Şimşek, 2018: 74).

Darbeye giden süreçte dört olaya yönelik basının tavrı, asılsız iddiaları ve yalan haber servisleri hem halkı hem de askeri darbeye hazırlamış ve bu süreç süreç hazırlanmıştır. Basın darbeye yönelik bireysel ve toplumsal rıza üreterek normalleştirici söylemler uygulamış ve öğrenci olayların büyük çapta olması sağlanarak üniversite askerinin birlikteliği sağlanarak askerlerin bu olaylara sessiz kalması ve şartların oluşmasını

bekleyerek harekât planı yapmasıyla 26 Mayıs akşamı beklenen an gelmiştir. Verilen emirle silahlarını alan Harbiyeli gençler gece yarısında kumandanları Sıtkı Paşa'nın desteğini alarak harekete geçmişlerdir. 27 Mayıs sabahı TSK ve Jandarma Birlikleri'nin birleşmesiyle darbe hızlı bir şekilde başarıyla gerçekleştirilmiş ve asker yönetime el koymuştur (Önder, 2014: 294-295). Darbe önce İstanbul'da başlamış ve önemli bölgeler ele geçirilerek haberleşme araçları ve ağları etkisizleştirilmiştir. Tüm kurumları denetim altına almak adına asker sevk edilmiş ve asker kontrolü sağladıktan sonra darbenin ilan edilmesini beklemiştir. Darbe bildirisi 04.36'da İstanbul'da Binbaşı Kenan Ersoy tarafından radyondan halka okunmuş ve 07.50'de Başbakan Kütahya'da tutuklanmıştır (İpek ve Coşar, 1965: 215).

27 Mayıs 1960 günü Yurtta Birlik Komitesi adında subaylar cuntası tarafından gerçekleştirilen darbe, Başbakan Adnan Menderes hükümetinin hürriyet ve demokrasiyi katlettiği, Atatürk ilke ve inkılâplarına uymadığı ifade edilerek kardeş kavgasını önlemek adına yapıldığı yönünde gerekçelendirilmiştir (Koçak, 2016: 94). Darbe bildirisinde (Aygen, 2018: 238) her ne kadar yurttaki buhranı engellemeye yönelik bir müdahale olduğu ve herhangi bir partiye karşı yapılmadığı iddia edilse de darbecilerin sadece DP'ye yönelik sert tavrı ve yargılamalardaki hukuksuzluklar dikkate alındığında doğrudan Bayar ve Menderes'e ve hükümeti hedef almıştır. Subaylar cuntası darbenin kabul görmesi için Orgeneral Cemal Gürsel'i önder tayin etmiştir. Muhalefet partisi CHP ise doğrudan darbenin içinde yer almasa da dolaylı bir katkısı ve desteği olduğu söylenebilir. Darbe öncesi ve sonrasındaki İnönü ve kurmaylarının tavrı buna kanıt olarak gösterilebilir.

Darbe öncesinde basının iktidar aleyhine yaptığı haberlerle nasıl darbe süreci hazırlandıysa darbeden sonra da basın aynı aktiflikle darbeyi kabullendirmek için haberlerine devam etmiştir. Adnan Menderes ve Celal Bayar'ı, DP'li vekilleri itibarsızlaştırmak adına asılsız birçok iddia atılmış ve isim verilmeyen kaynaklara dayandırılarak doğruluğu ileri sürülmüştür. Örneğin DP'lilerin 12 uçak dolusu mücevherat ve parayla kaçmaya çalışırken yakalandıklarına dair haberler, Bayar'ın 108 milyon serveti olduğunu ileri sürülerek hükümetin devleti soyduğunun imasının yapılması, Yassıada mahkemesi sırasında da Menderes'i küçük düşüren ve itibarsızlaştıran haberler yapıldığı görülmektedir (Gürsoy, 2011: 30).

2.2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrası Basının Tutumu

İhtilal sonrasında açıklama yapan İçişleri Bakanı Tümgeneral Muharrem Kızıloğlu'nun 2 Haziran tarihinde gazetecilere “Artık silahımız basındır; biz silahları kullandık, şimdi siz fikri kullanacaksınız” diyerek darbeyi meşrulaştırma ve kabullendirme misyonunu basına yüklemiştir (Savcı, 2006: 81). 27 Mayıs darbesini dönemin basını adeta bir bayram havasında karşılamıştır. Köşe yazarları da aynı coşkuyla darbeyi alkışlamaktaydılar (İrvan, 2012: 68). Vatan gazetesi (28 Mayıs 1960), “Türkiye Büyük Millet Meclisi Feshedildi” manşetini atarken mahkûm gazetecilerin serbest kaldığını duyurur ve arka sayfasında ise fotoğraflarla desteklenen haber de “Bayram havası tüm yurdu kapladı” sözleriyle darbenin sevinçle karşılandığı vurgulanıyordu. Bir diğer manşeti ise “ Bütün Mesuller Mevkuf” sözleriyle yakalanan bütün şahısların Harp Okulunda topladıklarını, profesörler heyetinin ise yeni anayasa çalışmalarına başladıklarını okuyucularına duyuruyordu (Tek, 2007: 59).

Hürriyet gazetesi ise 27 Mayıs 1960 sabahı “Türk Ordusu Vazife Başında” sürmanşetini atarak darbeyi duyurmuştur. Gazete manşetinde ise yurttaki huzurun hâkim olduğunu belirtiyordu. “Yurttaki tam bir huzur hüküm sürüyor” başlığıyla darbeyi alkışlayan Hürriyet, haberin detayında darbeye birlikte bir bayram havası yaşandığına dikkat çekiyor. 28 Mayıs nüshasındaki haber başlıkları ise şöyledir: “Yeni anayasanın hazırlıkları ilerliyor”, “BM Meclisi fesholundu/ Parti faaliyetleri yasak edildi/ Bütün üniversiteler açılacak”, “Menderes Kütahya yolunda yakalanarak Ankara’ya getirildi ve istifa etti/ Bayar ise henüz istifa etmedi”, “Silahlı kuvvetler yurttaki süratle demokrasiyi kurmak kararında”, “İran Şahı Türkiye’deki inkılâptan çok memnun”, Bütün yurttaki hürriyet bayramı devam ediyor”, Bütün dünya yeni hükümetimizi görmek için sabırsızlanıyor”(Tek, 2007: 27-29).

Cumhuriyet gazetesi (27 Mayıs 1960) ise darbeyi “Kahraman Türk ordusu tüm yurttaki dün gece sabaha karşı idareyi ele aldı” manşetiyle duyurdu. Milliyet gazetesi darbeyi, “Meclis feshedildi/Yeni Anayasa hazırlanana kadar siyasi faaliyetler durdu/ Hapisteki gazeteciler, subaylar ve talebeler tahliye olunuyor/Kapatılan gazeteler açıldı”, “Gürsel: Diktatör olmayacağım, dedi” başlıklarıyla selamlamıştır (Milliyet, 28 Mayıs 1960).

Akşam gazetesi 27 Mayıs'ı "İkinci Cumhuriyet Kuruluyor" manşetiyle selamlarken 28 Nisan'da ölen eylemci gençler için bir anıt dikilmesini ve "Hürriyet Anıtı" olarak anılmasını teklif etmiştir. Yeni Sabah gazetesi de 29 Mayıs tarihli başyazısında "Ordu: Artık Dur Dedi" başlığını atmıştır. Ulus gazetesi ise darbe sonrasında gündeme taşıdığı asılsız iddialarla dehşet verici bir gazetecilik örneği çıkarmıştır: "Sabık İktidarın Yazıda Kalan Tertibi" (30 Mayıs 1960) başlığıyla yapılan haberde DP'nin İstanbul Taşlıtarla'da parayla tuttuğu adamlara yedi bin silah ve asker elbisesi dağıttığı ve bunların ele geçirildiği yazılmıştır. Tahrip teşkilatı yakalandı denilerek haberin hemen altında ise memleketin ve halkın büyük tehlikede olduğu ve bu silahlarla yüzlerce kişinin tevkif edileceği ifadeleri öyle ses getirmiştir ki daha sonra bu haber ve içeriği Başbakan Menderes'e davalarda delil olarak kullanılmıştır (Tek, 2007: 38). Cumhuriyet gazetesi de 31 Mayıs 1960 nüshasında aynı haberi "İstanbul'un Geçirdiği Korkunç Tehlike" başlığıyla gündeme taşımıştır. Haberde, Taşlıtarla ve Zeytinburnu semtlerinde DP'lilere 7000 silah dağıtıldığı ve Kazlıçeşme'deki 950 DP'liye ise asker elbisesi ve makineli tüfek verildiği yazılmıştır. Amacın ise Taksim'de Atatürk anıtına çelenk bırakacak gençleri arasına karışarak askerlere ateş açmak olduğu söylenmiştir. Haberi doğrulayacak ne bir fotoğraf ne de bir kaynak ismi belirtilmiştir (Savcı, 2006: 89).

Gazetelerin 28 Mayıs 1960 sonrasında darbe ile ilgili tavırları daha da belirginleşmiştir. Halkın oylarıyla demokratik olarak iktidara tek başına gelmiş bir hükümetin silahla devrilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının, seçilmiş Başbakanının ve Bakanlarının yaka paça tutuklanması gazeteler tarafından çeşitli tanımlamalara maruz kalmıştır. Darbeyi Hürriyet gazetesi(29 Mayıs 1960) "Kurtuluş Bayramı", "Hürriyet Hareketi", "Milli İnkılâp"(30 Mayıs 1960) olarak isimlendirirken "İstanbul'un yaşadığı tarihi an: 27 Mayıs Cuma Saat 3" manşetiyle 28 Haziran 1960'da okuyucuların karşısına çıkmıştır. Haberin devamında ise "Türk ordusu, memlekette özlenen hürriyet ve demokrasi nizamını kurmak için tarihi vazifesini şanına yaraşır şekilde 27 Mayıs Cuma günü başardı. Bu inkılâp Türk tarihinde şerefli bir yer işgal edecektir" darbeye güzellemeler ve övgüler yapılmıştır. Milliyet gazetesi yazarı Çetin Altan ise "Şık İhtilalimiz"(31 Mayıs 1960) tanımlarken Yaşar Kemal ise "Mustafa Kemal İnkılâbının Devamı", "Milletin büyük saygıyla sevgiyle bağrına bastığı ihtilalimiz"(Cumhuriyet, 5 Haziran 1960) ifadelerini kullanmıştır (Savcı, 2006: 82).

Darbenin hemen ardından gazeteler hükümete yönelik kara propaganda dikkat çekmektedir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere tüm DP hükümeti ve mensuplarına yönelik “Diktatör Zihniyet”, “Türk milletini ezmeye kalkışan zihniyet” (Hürriyet, 30 Mayıs 1960), “iktidar artıkları”(Hürriyet 28 Mayıs 1960), “zorbalılar”, “gözü dönmüş politika muhterisleri”, “diktatörlük maceraperestleri”, “kardeşi kardeşe vurduranlar, babaya oğlunu jurnal ettirenler”(Tercüman, 30 Mayıs 1960) yakıştırmaları yapıyordu. Halkta demokrasi ve Cumhuriyet tehlike altında olduğu algısı oluşturularak hükümetin başına ne gelirse gelsin müstahaktır düşüncesi yayılıyordu. Diğer taraftan asılsız ve kaynağı belirsiz birçok iddia gerçekmişçesine gündeme getiriliyor ve haber yapıyordu. Cumhuriyet gazetesi MBK tarafından yayınlanacağını söylediği belgelere atıf yaptığını ileri sürerek “Bir Kürdistan Hükümeti Tesisi İçin DP Grubu İçinde Çalışanlar” olduğunu gazeteye taşımıştır (Cumhuriyet, 31 Mayıs 1960). Muhabirin aldığı habere göre “Rus yapımı jeeple vatan haini Şeyh Sait’in oğlunun doğuda gezmesine izin verilerek yeni bir Kürdistan kurulması amacını olduğu söylenmiştir. Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri de bunun üzerinde Menderes’in Rusya’dan yardım almak için Ardahan’ı satmayı teklif ettiğini iddia eder ve Milliyet: “Ardahan’ı Ruslara Satmak İstemişler”, Cumhuriyet: “Adnan Menderes Yardım Almak İçin Ardahan’ı Ruslara Mı Teklif Etti?” başlıklarıyla iddiayı haberleştirmişlerdir (Cumhuriyet ve Milliyet, 17 Haziran 1960).

Asılsız haberler ve halk üzerinde darbeyi meşrulaştırma adına yapılan iktidarı karalama propagandasına Tercüman gazetesinin 4 Haziran tarihli nüshasındaki “Hürriyet Şehidi Gençlerimiz Hakkında Dün Milli Birlik Komitesi Açıklama Yaptı: Cesetlerin Makinede Kıyılıp Toz Haline Getirildiği İhbar Edildi” manşetiyle yapılan haber de eklenir. Haberin içeriği şöyledir: “ Şehit cesetlerinin canavarca yok edildiği, gizli yerlere gömülerek kuyulara atıldığı, bir kısmının buzdolaplarına konulduğu ve bir kısmının da kıyma makinelerinden geçirilerek hayvan yemi yapıldığı hakkında haberler alınmaktadır.” Aynı ifadeler Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde de yer almıştır (Tercüman, Milliyet ve Cumhuriyet, 4 Haziran 1960). Cumhuriyet gazetesi ise olayı haberleştirirken bir MBK üyesinin Fransız ajansı muhabirine verdiği malumat üzerine dayandırarak subayın “Et Balık Kurumu buzhanelerinde ve çukurlarda cesetler bulunduğunu” açıkladığını ancak subayın net bir rakam veremeyeceğini beyan ettiğini haberin içeriğinde verir. Manşet ise “ Buzhane ve Çukurda Bulunan Cesetler”dir. Ancak

haberde bu iddialara ait fotoğraf verilmediği gibi MBK üyesinin kimliği ve hangi Fransız ajansına, hangi muhabire konuştuğu bilgisi yer almamaktadır (Savcı, 2006: 92).

Gazeteler manşetleriyle darbeyi alkışlarken diğer taraftan da köşe yazarları 28 Mayıs itibarıyla darbeyi meşrulaştırmak ve halka kabullendirmek için kalemleriyle cuntayla aynı safta yer almışlardır. Hürriyet gazetesi yazarı Tahsin Öztin, “ Yepyeni Çehre, Taptaze bir Ruh” (31 Mayıs 1960) başlığı ile yazısında ordunun darbe yapmasının elzem olduğunu vurgulamış ve Türk milletini kendine uşak sananların milletin ordu şahsında yere serdiğini belirlemiştir. Darbeyi milletin yaptığını ileri sürerek darbeye halk hüviyeti kazandırmak istemiştir. Ayrıca yazısında, “Türk yurdunu çiftlik ve Türk millerini kendine uşak sananların sillesinin böyle amansız olduğunu” söylemektedir. Hulusi Turgut ise askerinin darbeye mecbur bırakıldığı vurgusuyla yazdığı yazısında (19 Haziran 1960) “ Türk ordusu yurdu ve milleti tehdit edebilecek her türlü tehlikeye karşı koyma potansiyeline sahiptir. Yurdu ve milleti tehlikede gören ordu harekete geçmeden evvel hükümeti ikaz etti. Ancak gün geldi ülkenin dipsiz ve karanlık bir uçuruma doğru gittiğini ve tehlikeye sürüklendi. Ordu bu duruma müdahale etti. Bugüne kadar emsali görülmeyen tehlike ve felaket önlendi” dedi.

Ordunun ikazı konusunda ise darbe öncesinde gazetelerde yer bulmazken darbe sonrasında Kara Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Orgeneral Cemal Gürsel’in veda mesajının 13 maddelik bir muhtıra niteliği taşıdığı gazetelerde yerini bulmuştur. Gürsel mektubunda olumsuzlukların ve tüm yaşananların sorumlusunun Cumhurbaşkanı olduğunu söylemiş ve kendisini istifaya çağırmıştır. Mektupta Bayar’ın yerine Menderes’in getirilmesinin yegâne kurtuluş olduğu da belirtmiştir (Öymen, 1986: 214). 13 Haziran günü gazetelerde yer alan bu mektup hükümete askerinin ikazı olarak değerlendirilmiş ve hükümetin bu tavsiyeleri dikkate almadığı söylenmiştir. Yapılan yorumlara göre ise Gürsel orduyu bu noktada uyarılmış ve hırslı politikanın zehirli tesirlerinden uzak kalmaları tavsiye ettiği ileri sürülmüştür (Savcı, 2006: 77-78). Ancak şöyle bir ayrıntı vardır ki mektupta “Menderes’in yegâne kurtuluş olduğu” cümlesi darbe sonrasında gazetelerde yayınlanan mektuptan çıkarılmıştır.

Vatan gazetesi sahibi ve başyazı Ahmet Emin Yalman, DP iktidarı döneminde uzun süre hapisteye kalmıştır ve darbe sonrasında bu yılların hesabını sorarçasına kinini kaleme dökmüştür. 28 Mayıs günü yazısında “Askeri Şerefimiz ve Milli İtibarımız” başlığını atarak, “ Türk Silahlı Kuvvetleri, silah arkadaşları Büyük Atatürk tarafından açılan asil

yolda dünden beri dev adımlarla ilerliyor. Türk milletini, şahısların keyfi ihtiras ve gururu, zümrelerin partizanlığı hesabına boyunduruğa vurmaya imkân olmadığı ve Türkiye’de ‘eden bulur’ imanının gerçek çıktığı en berrak şekilde belli olmuştur.” Sözleriyle darbeyi haklı göstermiştir. Yazısında darbenin milli birlik ve huzur için yapıldığı ve iç buhrana derman olmakla birlikte milletin beka, şeref ve itibarını muhafaza eden bu müdahalenin büyük ve çok tesirli bir hizmet olarak nitelemiştir (İrvan, 2012: 68). Vatan gazetesinin yazarı olan Sadun Tanju ise “Zulüm Çekilince” (Vatan, 28 Mayıs 1960) başlığını köşe yazısına seçerek darbeye alkış tutmaktadır. Yazıda DP iktidarını ve zihniyeti kâbus gibi saran, ifrit gibi dikilen ve yılan gibi zehirleyen sadistçe bir zihniyet olduğunu ileri sürmüştür. Eğer faziletli ordu olmasaydı memleketin meçhule doğru sürüklendiğini söylemiştir. Ahmet Emin Yalman iki gün sonraki yazısında meclisin feshine değinmiştir: “Meclis feshedilmiştir. Bu haber hayret uyandırmamıştır ve hiçbir suretle üzüntü yaratmamıştır. Bir kısım mensuplarından başka arkasından ağlayan olmamıştır. Çünkü son meclis millete karşı mesuliyetini yerine getirmemiştir.”(Vatan, 29 Mayıs 1960) Yalman, 1 Haziran tarihli yazısında ise darbe sonraki süreçte medyanın mesuliyetlerine değinmeden de geçmemiştir. “Gazetelerimizin Müşterek Mesuliyeti” başlıklı yazısında Milli Birlik Komitesinin Türk milleti için istikbalin kapısını açtığını ve Türk basınında bundan sonraki süreçte gerekli olan şeylere uyum sağlamasını ve yarının temellerini atmak için çabalamasını gerektiğini yazmıştır. Bu yazının ardından ise Türk Basında demokrasi tarihi bakımında kara bir leke olarak kalacak Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Vatan, Yeni Sabah, Dünya ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiride darbenin büyük bir sevinçle karşıladıkları vurgulanmış ve böyle bir darbe yaparak hürriyete kavuşmalarını sağladıkları için şükran duydukları belirtilmiştir (Savgi, 2006: 81). Ayrıca basında özdenetim gerekliliğine de dikkat çekilmiştir. Darbe ile birlikte hürriyete kavuştuklarını söylemişlerdir (İrvan, 2012: 69-70).

Milliyet gazetesi yazarları da darbeyi destekleyen ve haklılaştırma vazifesini benimseyen bir tutum sergilemiştir. Çetin Altan’a göre darbe günü “Büyük Gün” dür. Altan, bütün vatandaşların muazzam ve şanlı günü sevinç ve heyecanla karşıladığını ve ordunun milletin kaderini kurtararak aydınlığa çıkardığını yazmıştır. “Hakiki bir hürriyetin saati çalmıştır. Atatürk’ün inkılâplarına bağlı olarak demokratik bir devlette Türklüğün şerefine yakışan bir nizamın temelleri atılmaktadır. Yaşasın Türk Milleri, yaşasın Türk Ordusu...” sözleri ise medya mensubu olarak Altan’ın darbeye nasıl

yaklaştığını açıkça ortaya koymaktadır (Tek, 2007: 45). Altan darbeye dair bir diğer yazısında ise gazetelerin darbe öncesindeki tavrını ve uyarılarını hatırlatmaktadır: “...gazetecilerin her fırsatta parçalanmış, leşi bacağından sürüklenmiş, kendi elleriyle beynine kurşun sıkan despotlardan bahsetmeleri boşuna değildi. Gazete sütunlarına uzanan parmaklar, onlara ‘Dikkat edin sonunuzu iyi görmüyoruz’ diyorlardı.” sözleriyle aslında basının darbeyi ima ettiğini dile getirmiştir. Altan bu sözleri ise İçişleri Bakanı Namık Gedik’in intiharı üzerine söylemesi ise o dönemdeki algının vahimliğini ortaya koymaktadır(Tek, 2007: 46). Altan’ın darbeden 20 gün öncesinde 7 Mayıs 1960 tarihli “Eski Hatıralar” başlıklı yazısı da darbenin geleceğinden haber verir niteliktedir. Altan, “Orduyla milletin birbirine bu kadar meczedildiği başka bir millet yoktur. Öyle günler geliyor ki, sokakta bir asker gördüğüm zaman, göğsüm iftiharla kabarıyor. Omuzlarımda dedemin taktığı apoletleri hissediyor ve ‘keşke ben de asker olsaydım’ diyorum” (Milliyet, 7 Mayıs 1960).

Milliyet gazetesi, darbe öncesinde yapılan üniversite eylemlerinde polisle çatışmaya girerek ölen 5 genci “Hürriyet Şehidi” ilan ederek darbe sonrasında onlara anıt yapılması için toplanan yardımları gündemine alıyor ve ölen gençlerle Çanakkale Şehitleri arasında kıyaslama yaparak aynı kefeye koyuyor. Bu kıyaslamayla birlikte Abdi İpekçi geleceği görmüş olmanın mutluluğu içinde yazdığı yazıda iki hafta önceki yazdığı mektubu hatırlatarak darbenin geleceğini umutla beklediklerini şöyle anlatıyor: “O mektup şu satırlarla bitiyordu: ‘Anlatmak istediğimiz çok şey var. Onlardan bahsedeceğimiz gün çok yakında gelecek inşallah.’ Bu cümlelerin ifadesi o günkü rejimde çıkan gazete için çok tehlikeli bulunmuş ve kelimelerle değişiklik yapılmıştı. Ama mana aynıydı ve arif olan anlıyordu. Bugün (darbe) gelecekti, yakınlaşmıştı. Biliyorduk ve inanıyorduk” (Milliyet, 30 Mayıs 1960). İpekçi 27 Mayıs sabahını ise şu kelimelerle yazıya alıyordu: “Radyoevi tanklarla çevrili, köprüyü askeri birlikler tuttu. Heyecandan titriyor, parlayan gözlerimiz birbirimize aynı ‘acaba’ ile bakıyordu. Acaba beklediğimiz gün gelmiş miydi? Matbaada herkes kucaklaşmaya başladı ve askeri kamyon birazdan bizi orduevine götürecektir, orda Türk ordusunun en şanlı, en büyük, en medeni, en cesur, en insani başarısını resmen duyacaktık” (Akt. Uzun, 2000: 82). İpekçi aynı yazıdaki bir bölümde ise 15 gün evvelen aslında darbe yapılacağına haberini aldığını açığa çıkarıyordu: “Örfî İdare Kumandanlığı’na gece yarısı ifade vermek için götürüldüğümüz zaman, bizi kucaklayan subaylarımız '15 gün daha dışinizi sakın'

demışlerdi. Gazetemiz kapatıldığı gün de aynı şeyi tekrarlamışlardı.15 gün sabrettik; şimdi sevinçten ağlıyoruz”(Savğı, 2006: 97).

Milliyet’in “Bu Bir İhtilal Değildir” başlıklı başyazısında ise darbeye bir inkılâp niteliği kazandırmak istenmiştir. Ordunun bugüne kadar dünya tarihinde eşi görülmeyen bir inkılâbı 27 Mayıs 1960’ta gerçekleştirdiği yazılıyordu. Başyazıda darbeyi diğer ihtilallerden ayıran özelliklerin başında “meşruiyet” in geldiği ifade ediliyordu. Ordunun keyfi ve mesnetsizce hareket etmediği ve darbeye meşruiyet kazandıran şeylerin olduğu ileri sürülerek şu kanıtlarla destekleniyordu: “Hareket, Anayasa’nın ihlaline ve kanunsuz davranışlara karşıdır. Mesnedini İç Hizmet Kanunu 34. Maddeden almaktadır. Bahis konusu madde Türk Ordusu’nu, Türkiye Cumhuriyetini ve Anayasasını müdafaa ile görevlendirmektedir.” (Başyazı, Milliyet, 4 Haziran 1960) Nitekim sonraki ihtilaller ve muhtıralar da bu kanuna dayandırılarak yapılmış ve meşruiyet kazanmak istenmiştir.

Cumhuriyet gazetesinden Hamdi Varoğlu gazetesinin “Hem Nalına Hem Mihına” köşesinde darbeyi “Türk’ün vakarına yakışan ihtilal”, “İhtilal kelimesinin manasını değiştirecek kadar medeni, aydın, günlük güneşlik ihtilal” şeklinde değerlendirmiştir (Cumhuriyet, 28 Mayıs 1960). Burhan Felek ise darbeyi “fenni ve insani ihtilal” olarak ifade ettikten sonra “buna sevinmek, çok sevinmek ve iftihar etmek yeridir” söylemiştir (Cumhuriyet, 2 Haziran 1960). Nadir Nadi ise 7 Ekim 1962 tarihli Cumhuriyet gazetesi nüshasında 27 Mayıs’ı Atatürk ilkelerine sırt çeviren ve demokratik gelişmeyi soysuzlaştıran, karanlık kuvvetlere sığınarak Anayasayı çiğneyen ve meşru yollardan iktidar değişiminin imkânsız hale getirildiği bir zihniyetin hâkimiyetini yıkmak amacıyla yapıldığını yönünde yorumlamıştır (Savğı, 2006: 82-83). Cumhuriyeti'nin başyazarı olan Nadir Nadi 27 Mayıs'ı “bir dönüm noktası” olarak görür ve yazdığı “Dönüm Noktası”(Cumhuriyet, 28 Mayıs 1960) başlıklı yazısıyla vatandaşlara seslenerek Ordu'nun arkasında durmaya çağırır. “Türk Silahlı Kuvvetleri devlet idaresine el koyarak patlamasına ramak kalan kardeş kavgasını önleyebilmişlerdir. Yaşadığımız günlerin ciddiyetini ve her birimize düşen vatan borcunu unutmayalım”, “Her şeyden önce sevgili vatanımızı huzura kavuşturmak uğruna olağanüstü sorumluluk yüklenen Kahraman ordumuza güvenelim. Milletimizin gözbebeği Kahraman ordumuzun yaptığı ilk hamle bize iyi yarınlar müjdeleyen bir talih eseridir” demiştir ve

“Yaşasın Türk milleti Yaşasın onun kahraman ve şerefli ordusu!” sözleriyle yazısını noktalamıştır (Tek, 2007: 32-33).

Muhafif olan yazarları 27 Mayıs'ı “Hürriyet ateşinin yeniden yandığı kurtuluş günü” olarak değerlendirirken DP'nin iktidara geldiğı 14 Mayıs günü ise saplantıya dönüşerek “Aydınlığın kaybolduğı gün” olarak adlandırmışlardır. 14 Mayıs'a aynı saplantıyla yaklaşan Memluk Hakan(M. Hadi İlbaş) 29 Mayıs tarihli “Merhaba Aydınlık” başlıklı köşe yazısında darbeyi “Çocuğumun tanımadığı iki üç misli yaşındakilerin bile görmediğı aydınlık, hoş geldin ülkemize!” sözleriyle alkışlamıştır (Ulus, 29 Mayıs 1960). 27 Mayıs'ın tarihe “en şanlı, en vakur, en insani ve en asil olay” olarak geçeceğini iddia eden Uluğ İğdemir, göre ihtilalin topyekûn Türk milletinin hareketi olduğunu söylemiştir (Tek, 2007: 41). “Günün Konukları” köşesinde yazan Prof. Süheyl Derbil de 27 Mayıs'ı “Seçkin Devrim” olarak nitelendirmiştir. Yazısının bir bölümü şöyledir: “Sabık iktidar politikacılarının bitmek tükenmek bilmeyen böbürlenmesi, öfkeli çıkışmaları, sövüp saymaları, vatandaşları birbirine düşürmeye kışkırtmalarıyla yıllarca gönlümüz bulandıktan sonra vatandaşları birbirine saygılı davranmaya, yumuşaklığa çağırın 27 Mayıs devrimini 'Seçkin Devrim' adını vermekte yerden göğe kadar haklı değil miyim?” (Ulus, 4 Haziran 1960). Bülent Ecevit ise 27 Mayıs darbesinin halkın talebi ve isyanının devamı ve sonucu olarak gerçekleştiğini ileri sürerek Ulus gazetesinde yayınlanan yazısında, “Türkiye'deki 27 Mayıs hareketinin birçok memleketlerdeki askeri hareketlerden farkı, halktan ayrı bir askeri darbe değil, haksızlığa, kanunsuzluğa ve ahlaksızlığa karşı ve bunların getirdiğı baskıya ve zulme karşı halktan doğan isyanın bir devamı ve sonucu oluşundadır...” (akt. Kabacalı, 1994: 277-279).

Akşam gazetesi yazarlarından Vecihi Ünal, “Ayaklar Baş Olursa” başlıklı yazısında “Basın umumi efkârı hazırlayarak görevini yaptı.” İfadeleri basının darbenin hazırlanmasında aktif bir rol edindiğini söylemiştir. Orduyu ise milletin koruyucu meleğı olarak nitelemiştir (Akşam, 10 Haziran 1960). Aziz Nesin ise askere selam dururcasına yazdığı yazıda tüm cuntaya teşekkür etmekten geri durmamıştır. “Sağ ol Generalim, sağ ol Albayım, Yarbayım, Binbaşım, Yüzbaşım! Sağ olun yiğit komutanlarım! Var olsun Türk ordusu!” (Akşam, 28 Mayıs1960) sözlerini kaleme almıştır. 2 Haziran tarihli yazısında ise Nesin, Demokrat Partiye kin ve düşmanlık

gütmekle kalmamış askere DP sempatizanlarını da yakalamasını işaret etmiştir ve şöyle demiştir: “Kuyruklar dışarıda kaldı”(Savcı, 2006: 99).

27 Mayıs darbesinin meşrulaştırma ve halk tarafından kabullendirme ayağını medya sahiplenirken bir taraftan da hükümet yargılamaları sürüyordu. Yargılamalar sonucunda Başbakan Adnan Menderes ve Bakanlar: Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan idam edilmiş ve diğer ölüm cezaları müebbet hapse çevrilmiştir. 27 Mayıs darbesinin öncülerinden olan Talat Aydemir ise darbe sonrasındaki gidişattan memnun olmayarak darbenin asıl hedefine ulaşmadığı ve saptırıldığı iddiası ile 21 Şubat 1962 tarihinde darbe girişiminde bulunmuş ancak başarısız olmuştur. Daha sonra 22 Mayıs 1963'te yeniden bir girişime teşebbüs etmiş ve Ankara Radyosunu ele geçirmişlerdir. Radyo yayını üzerinden darbe yapıldığını duyuracakken yayın Hükümet ve Genelkurmay kararınca kestirilmiş ve radyoda darbecilerin bildirimleri yerine Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın açıklaması yayınlanmıştır. Bu açıklamada bir darbe teşebbüsünün olduğu ancak bunun engellenerek ilgililerin cezalandırılacağı duyurulmuştur. Talat Aydemir o dönemi anlatırken darbe teşebbüslerinin başarısız olmasının sebebinin radyo olduğunu söylemiştir (Yılmaz, 2010). Kitle iletişimlerinin merkezinde yer alan medya araçları görüldüğü gibi bazen darbelerin başarılı olmasında ve meşrulaştırılmasında önemli rol üstlenirken bazen de darbelerin püskürtülmesinde etkin olabilmektedirler.

2.3. 12 Eylül 1980 Darbesi

2.3.1. 12 Eylül 1980 Darbesi Öncesinde Vaziyet ve Basın

12 Eylül darbesine gelmeden önce 27 Mayıs 1960 sonrasında beklenen siyasi istikrar sağlanılamamış ve 10 yıl sonrasında 12 Mart 1971'de asker tarafından siyasi iktidara muhtıra verilmiştir. Ülkede artan şiddet olayları ve kontrolden çıkması üzerine hükümete uyarı yapan asker aslında bu sürece basın tarafından da hazırlandığı görülmektedir. Muhtıra öncesinde basında sürekli ülke genelinde güvenliği olmadığına, soygun, adam kaçırmaya gibi eylemlerin arttığına yönelik haberlerin çoğunlukta olduğu gözlenmektedir. Türkiye'nin giderek yaşanmaz bir hale geldiği söylemi ise yayılmıştır

(Koçak, 2016: 162). Türkiye ideolojik çatışmanın içine çekilerek istikrarsızlaştırılmak ve kaosu hâkim kılmak isteniyordu. Sağ- sol çatışması muhtıra sonrasında iyice alevlenmiş ve gençler arasında yayılan bu ideolojik kavga yabancı bir elin müdahalesiyle silahlı çatışmaya dönüşmüş ve her gün bir taraftan birileri öldürülüyordu.

1970’li yıllar siyasi istikrarsızlığın, ekonomik sorunların arttığı, terörün tırmandığı ve beraberinde gelen birçok çözülemeyen sorun ülkeyi güçsüz kılıyordu. 14 Ekim 1973 seçimleri ise istikrarsızlığı iyice arttırıyordu. CHP-MSP hükümeti kuruluyor ancak bu hükümet sadece 235 gün görevde kalabiliyordu. Bu süreçte Kıbrıs Harekâtı kararı alınmıyor, genel af çıkarılıyor ve haşhaş ekimi serbest bırakılıyor. Ecevit erken seçim umuduyla istifa edince ortaya 6 ay süren bir hükümet krizi yaşanıyor (Güdekli, 2014: 66).

Terör olaylarının bilinmeyen bir yöne doğru ilerliyor olması artan şiddet ve siyasi krizle birlikte yaşanan istikrarsızlığın ekonomiye yansımaları ve bunalım yaşanmasıyla erken seçim kararı alınmıyordu. 1977’de erken seçim yapılıyor ve Demirel, MSP ve MHP ile birlikte “İkinci Milliyetçi Cephe” hükümetini kuruyordu. Daha sonra hükümet gensoruyla düşürülerek AP’den istifa eden 11 vekilin Ecevit ile Güneş Motel’de anlaşarak bakanlık almasıyla azınlık hükümeti kuruluyordu. Siyasilerin iktidar hırsı ve istikrar sağlanamayan bir iktidar yönetiminden dolayı güven vermeyen bir ortamda ekonomik külfetler gittikçe artıyordu. Bu süreçte terör olayları, ülke içindeki ideolojik çatışmalar ve yüzlerce gencin birbirini öldürmesi, her gün gelen ölüm haberlerine bir de 1978’de Kahramanmaraş olayları ekleniyordu. 108 vatandaşın ölümüyle sonuçlanan olaylardan sonra 13 ilde sıkıyönetim ilan ediliyordu. İdeolojik çatışmalarla birlikte 1977’de 230 kişi, 1978’de 1200 ve 1979’de 1500 vatandaşın ölümü, tanınan kişilere yapılan suikastlar yurtta korku ve kaygıya yol açıyordu. Gazeteciler, siyasiler, akademisyenler bir bir öldürülüyordu (Savcı, 2006: 136-138). Bu dönemde İsrail’in Kudüs’ü başkent ilan etmesi ve bu duruma Dışişleri Bakanlığının tepkisiz kalması gergin ortamın daha da gerilmesi ve karışmasına sebep olmuştur. Dışişleri bakanı Hayrettin Erkmen bu olay sonrasında gensoru ile görevden alınmıştır (Sarı, 1991: 16). Bir taraftan siyasilerin çekişmeleri, ekonominin sarsılması ve Türk Lirasının değer kaybetmesi, diğer taraftan güvenlik problemlerinin ayyuka çıkması, ülkede kaosun yükselmesi, sivil toplum kuruluşlarının ve örgütlerinin hükümete karşı tavır almasıyla darbeye giden ortam hazırlanıyordu.

Siyasi kutuplaşma had safhaya çıkarılmıştı. Böyle bir ortamda Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren önderliğinde kuvvet komutanlarının imzasını taşıyan bir mektup Cumhurbaşkanına verilmiştir. Mektupta, ülkenin içinde bulunduğu duruma dikkat çekerek anarşi, terör ve bölücülüğe yönelik parlamenterlerin çözüm aramaları gerektiği söylenmiştir. Milli birliğin sağlanması için tüm anayasal kuruluşların ve partilerin duyarlı olmasını ve bu noktada komutanların uyarıda bulunduğu yazılmıştır. 2 Ocak 1980’de verilen bu mektupla siyasiler uyarılmış ve komutanların darbe konusunda hem fikir olduklarını konusunda da bilgi verilmiştir. TSK görüşlerini siyasilere iletirken gazetelerde mektup büyük ses uyandırmıştır.

Günaydın gazetesinde uyarı mektubu “En Büyük Tehlike” başlıklı bir yazıda değerlendirilmiş ve siyasi yetkililerin demokrasiyi iyi bir şekilde kullanmaları hususunda bir çağrı olduğu söylenmiştir. Bir an evvel siyasilerin ve anayasal kuruluşların harekete geçmesi gerektiği vurgulanarak “Unutulmamalı ki demokrasi için en büyük tehlike “Bu ülke demokrasi ile yönetilmiyor” fikrinin hâkim duruma geçmesidir” denilmiştir (Günaydın, 3 Ocak 1980). Günaydın gazetesi yazarı Can Pulak ise “Perşembenin Gelişi” başlıklı yazısında ülkenin bütünlüğüne yönelik tehditlerin artışı ve buna seyirci kalınması doğrultusunda askerinin harekete geçmek zorunda kalmış olması ele alınıyordu. Verilen mektubu TSK adına yapılan nazik çıkış olarak adlandıran Pulak, can çekişmekte olan demokrasiye tanınmış son fırsat değerlendirmesi yapıyordu (Günaydın, 3 Ocak 1980). Hürriyet gazetesi ise “Birliğe Çağrı” (3 Ocak 1980) manşetiyle uyarı mektubunu verdi. Haberde, mektubun kimden geldiğine bakılmaksızın içeriğinin ne dediğine odaklanılması gerektiği ve gerekli önlemlerin alınmasına vurgu yapılıyordu. “Görünen Köy Kılavuz İstemez” başlıklı aynı gün yayınlanan yazıda ordunun uyarısı ve çıkışı takdir ediliyor ve tedbir alınması isteniyordu (Hürriyet, 3 Ocak 1980).

1980 yılında meydana gelen elem verici olay ise Şubat’ta İzmir’de yaşanmıştır. TARIŞ’ten kovulan işçilerin eylemine destek vermek adına eylemsellik çağrısı yapan üniversite öğrencilerinin il genelinde yağmalama sürecini başlatmasıyla darbe süreci hızlanmıştır. Asker müdahalesiyle olaylar bastırılmış ve ardından 27 Mayıs 1980’de MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak’a yapılan suikast yapılmıştır. Yaz aylarında terörün patlak vermesiyle 189 kişi ölmüş ve 240 kişi de yaralanmıştı (Savcı, 2006: 145). Temmuz ayında Çorum ve Sivas’ta çıkan olaylar çatışmalara dönüşmüş ve 19

Temmuz'da Eski Başbakan Nihat Erim'in öldürülmesiyle birlikte ülke iyice buhrana sürüklenmiştir. Erim cinayetinin ardından Milliyet 20 Temmuz 1980 günü hükümete çağrı yapıyordu: "Tartışmayı kesin... Bu yangını söndürmek için ortak eyleme geçin. Bunu vakit kaybetmeden yapın, yoksa yarın çok geç olabilir"(Milliyet, 20 Temmuz 1980).

Eylül ayına girildiğinde basın iyice tepkisini ortaya koymaktaydı ve 9 Eylül günü Hürriyet gazetesi, "Usandık" manşetiyle okurlarını karşısına çıkmıştır. Ekonomik veriler ise iyice kaygı vermektedir. 7 aylık enflasyon rakamları %80'e çıkmıştır ve Türkiye dünya birincisi olmuştur. Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya ise Eylül ayında Amerika gezisine çıkmış ve 10 Eylül'de düzenlenen bir kokteyle katılarak 48 saat içerisinde Türkiye'nin yeni bir Cumhurbaşkanı'nın olacağını söylemiştir. Ertesi gün ise Türkiye'ye acil dönüş yaparak darbe için beklemeye başlamıştır (Saral, 1991: 17).

10 Eylül 1980'de Hürriyet gazetesi Sadun Tanju'nun imzasını taşıyan bir araştırma yazı dizisi yayınlamaya başlamıştır. "Lider" başlıklı araştırma yazısı Hürriyet gazetesinin darbeye desteğinin açık bir örneği niteliktedir (Tek, 2007: 148). Orduyu darbe yapmaya çağıran bu yazı dizisinde Tanju, "Rejim, neredeyse, iyi bir yönetim kurulmasına olanak vermiyor, damgasını yemek üzeredir. Yönetim hangi sisteme bağlı olursa olsun insan haysiyetine yakışan bir yaşam düzeni kurup işletmelidir" (İrvan, 2012: 72).

2.3.2. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Sonrasında Basının Tutumu

Anarşi ve şiddet olayları yüzünden her gün sağ ve sol görüşten gençler yaşamını yitirmekteydi. Özellikle bu olayların tırmanmasında ABD istihbarat teşkilatının (CIA) çabası fazlaydı. CIA, kışkırtıcı faaliyetlerle gerginliği artırıyor Kahramanmaraş, Çorum ve Sivas'ta mezhepsel çatışmaların ortaya çıkmasını sağlıyordu (Birand, 1984: 265). Hükümetin çıkan olayları durdurmakta yetersiz kalması üzerine 12 Eylül Cuma günü saat 04.00'da ordu yönetime el koydu. TRT tanklarla çevrilerek TRT tarafından Milli Güvenlik Konseyinin bildirisini spiker Mesut Mertcan'a okutularak halka darbenin yapıldığı duyuruldu. Darbe sonrasında hak ve özgürlükler askıya alınarak sıkıyönetim

ilan edildi. Yönetimi ülke çapında üstlenen Milli Güvenlik Konseyi, parlamento ve hükümeti feshetti.

Gazeteler darbeyi “Silahlı Kuvvetler Yönetime El Koydu”, Bütün Yurtta Sıkı Yönetim İlan Edildi”, “Parlamento ve Hükümet Feshedildi” başlıklarıyla kamuoyuna duyurdu. Milliyet’in darbe yorumu şöyledir:” ...TSK’nin müdahalesi demokrasiyi rayına oturtmak için yapılmıştır. Bu hareket amacı ve biçimi bakımında bir askeri darbe değil, devletin kendisine sahip çıkma hareketidir. Devletim sivil-asker tüm birimleri onarım hareketinde yer almaları en sağlıklı davranış olacaktır” (Savcı, 2006: 150). Bu yorumla basın darbeye destekçi toplama ve destek arama vazifesine bürünmüş olmaktadır. “12 Eylül’ün Başarısı Şarttır” başlıklı bir başka yazıda Milliyet, AP ve CHP’ye çağrı yapıyordu. İki partiyi işbirliği için göreve çağırıyor ve eski alışkanlıklarından sıyrılarak ordunun yanında yer almaları tavsiye edilerek MGK’nın da bu hamleyi olumlu karşılayacaklarının mesajını veriyordu. Diğer taraftan da orduyu darbe konusunda aklama görevini benimseyerek “Evren’in açıklamalarına bakıldığında 12 Eylül Harekâtı asla bir kan davası gütmemektedir. TSK, partiler arasında hakem rolü oynamayacaktır” denilmiştir. Bir taraftan da yazının içinde basını darbeye olan desteğine yer verilmiştir: “Gelen darbe herkes gibi basın için de sürpriz değildi. Daha önceki darbelerde olduğu gibi basın darbeye destek konusunda bir tereddüt göstermedi. Basının uyarılarını dinlemeyen, bir türlü işbirliğine yanaşmayan partilere ve siyasetçiler karşı acımasız eleştiriler birbiri arkasına geldi. Tüm basın söz birliği etmişçesine siyasetçileri suçluyordu. Sorun bunları bir türlü çözemeyen rejim için darbenin bir kurtuluş ve gelişmelerin doğal sonucu olduğu işleniyordu.”

Hürriyet gazetesi darbenin ertesi günü 13 Eylül 1980’de darbeyi “ 27 Mayıs 1960/ Türk Silahlı Kuvvetleri İlk Uyarısını 20 Yıl Önce Yapmıştı”, “12 Mart 1971/ İkinci Uyarı 11 Yıl Sonra Geldi”, “27 Aralık 1979/ Uyarı Mektubu ve Birliğe Çağrı” başlıklarıyla haber yapmış ve diğer darbelerin de haklılığına işaret etmiştir. Darbe sonrasındaki haber başlıkları ise şöyledir (Tek, 2007: 148):

- “Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyi’nde”, “Atatürk Yolunda Devam” (13 Eylül 1980)
- “AET Sekreteri: ‘Müdahaleye terör sebep oldu’(13 Eylül 1980)

- “Dış basın ne diyor? Alman televizyonu: Evren ilerici, ülke sever bir asker”(13 Eylül 1980)

Hürriyet’in 15 Eylül tarihli yayınlanan “Bugün Yeni Bir Gündür” başyazısında hainlerin, kabadayılardan ve demokrasiyi tahrip eden güçlerin hepsinin geride kalacağı belirtilmiş ve 12 Eylül’ü “Atatürk Türkiye’sinin temelini çakılan çivi” olarak nitelendirmiştir. Bu süreçte herkese birtakım görev ve sorumluluklar olduğunu şöyle sıralar: “Bu ülkede haysiyetli ve güçlü bir yapı kurmalıyız. Mutlu ve huzurlu günler bizim olmalıdır. Türkiye’nin güçlü olması için nefreti, kını, bölücülüğü, ikiliği bırakıp bütün olmalıyız. Atatürk’ün demokrasiye inanan evlatları haykırıyor: ‘Ne mutlu Türküm diyene...’ Hadi iş başına” (Hürriyet, 15 Eylül 1980). 1980 darbesi sonrasında Türklük vurgusu, tamamen ırkçı ve ayrıştırıcı bir algı aşılana çalışıldı. Türklük üst kimlik olmaktan çıkarılarak ayrıştırıcı kafatasçı bir zihniyetle farklı ırktan olanlara dayatma ve üstünlük olarak kabul edildi. Bu da Türk- Kürt gibi etnik köken çatışmalarına yol açtı. 1980 darbesi sonrasında “Ne mutlu Türküm diyene” mottosu kullanılma gereği duyulmazken darbe sonrasında etnik bir tehlike söz konusu olmuşçasına Kürt ve Kürdistan, özerklik ve bağımsızlık gibi kavramlar çerçevesinde yeni bir düşman yaratıldı. Yıllarca Türkiye’nin başına bela olan bir terör örgütü inşa edildi. Yeniden darbeye basının nasıl gördüğüne dönecek olursak Hürriyet yazarı Cüneyt Arcayürek 14 Eylül’de yayınlanan yazısında darbenin olmasında tek sorumlunun politikacılar olduğunu ileri sürmüş ve terörün sona ermesi için politikacıların eylemsiz olmasından kaynaklı Evren’in böyle bir yola başvurduğunu yoksa müdahale taraftarı olmadığını yazmıştır. Arcayürek ayrıca yeni yönetime de destek çağrısında bulunmuştur. Oktay Ekşi ise, darbenin huzur getirdiğini söylemiş ve çeşitli yerlerde sağ ve sol görüşlü kişilerin barışmasını örnek vermiştir (Hürriyet, 16 Eylül 1980). Evren’in “Demokrasiyi kaldırmadık. Kurmak İçin Harekâtı Yaptık”(17 Eylül 1980) sözlerini Hürriyet manşetine taşıyarak demokrasinin zarar göreceği algısını bir nevi dağıtmak istemiştir. Oktay Ekşi 17 Eylül tarihli yazısında Türkiye’nin ‘onarım yönetimi’ altına girmiş olduğu yönünde değerlendirme yapmıştır.

Tercüman gazetesi 14 Eylül tarihli nüshasının ilk sayfasında “Allah Yardımcıları Olsun” başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Darbenin demokratik rejimi çökertilmesi anlamında olmadığını böyle görülmemesi gerektiği aksine ordunun amacının

demokrasiye anlam kazandırmak olduğu belirtilmiştir. Demokrasinin en iyi rejim olduğunu ifade ederken diğer taraftan da darbecilere destek istenmektedir. Son yıllarda demokrasinin üstün niteliklerini kaybettiğini ve çirkin politikalarından dolayı yozlaştığına değinerek bu yozlaşmayı onarmak ve demokrasiyi asıl muhtevasına kavuşturmak için ordunun müdahale ettiği savunulmaktadır. Başyazının son sözleri ise yönetime el koyan ordunun başarılı olması için herkese görev düştüğünün bu hususta herkes elini taşın altına koyması gerektiğine dikkat çekilerek “Allah yardımcıları olsun” denilmiştir. Tercüman darbeye desteklerin olduğuna dair daha çok dış basından haberler vererek meşrulaştırma yöntemine başvurmuştur (Tek, 2007:151):

- “Dış dünya/ Ordu mecbur kaldı”, “Harekat demokrasiyi engelleyen manialardan doğdu/ Federal Alman Radyosu(WDR)”, “BBC: Milletlerarası kuruluşların yardımları devam edecek”(13 Eylül 1980)
- “Fransız Radyosu: Ordu ikaz etmişti”, “Evren’in açıklaması NATO’da sevinçle karşılandı” (13 Eylül 1980)

Tercüman yazarı Nazlı Ilıcak ise, askeri müdahale sonrasında demokrasinin sonunun geldiğini tespit ederek çok partili demokraside gazeteciliğin anlamlı olduğunu vurgulamıştır. Türkiye’de demokrasinin anarşiye dönüştüğünü ve otoritenin hürriyete dengesinin bozularak boşluk oluştuğunu ve TSK’nın da darbe ile bu boşluğu doldurduğunu belirtmiştir (Tercüman, 14 Eylül 1980). Ayrıca Ilıcak 16 Eylül tarihli yazısında 27 Mayıs darbesi ile karşılaştırma yaparak 27 Mayıs darbesi sonrasında iftira ve yalan haberlerin bu sefer yaşanmaması adına izin verilmemesine dikkat çekmiştir. Güneri Cıvaoğlu ise 12 Eylül’de yazdığı “Ecevit Ya Futbol Bilmiyor...” başlıklı yazısında Ecevit’in sözlerine yer vermiştir. “Biri çıkar düdüğü çalar, herkes evine döner. Böylece demokrasi biter.” Açıklamasının ortada hiçbir şey yokken ve silahlı kuvvetlerin demokrasiyi koruma hassasiyeti varken demokrasinin biteceğini söylemenin nedenini ve amacını sorarak Cıvaoğlu, halkı tribünlerden sahaya inmesiyle kaos olacağını inmezse de birinin düdüğü çalarak demokrasiyi bitireceğinin uyarısı mıdır demektedir. Halkın demokrasiye olan katkısının seçimlerde olduğunu eğer böyle bir kaygı varsa seçime gidilmesi gerektiğini ve bu sözlerle halkı sahaya davet edeceğinize

siz tribüne çıkın şeklinde Ecevit'i eleştirmiştir. Güneri Civaoglu Tercüman'ın Mektup köşesinden "Tercüman Taraftır" başlıklı bir başka yazısında 12 Eylül sabahında Kenan Evren'in yaptığı açıklamadaki görüşlerle halkın aynı görüşte olduğunu ve Tercüman'ın da buna taraf olduğunu belirtmiştir (Tercüman, 15 Eylül 1980).

Tercüman gazetesi de "Harekât Demokrasi İncisidir" manşetini atarak Kenan Evren'in sözlerine yer vermiştir(17 Eylül 1980). Rauf Tamer de 12 Eylül'ü ihtilal, inkılâp ya da bir ıslahat yerine bir 'Barış Harekatı' olarak tanımlamış ve barış ve huzur getirdiğini belirtmiştir (Tercüman, 15 Eylül 1980). Ahmet Kabaklı ise 12 Eylül öncesinde darbeye karşı bir yazı yazmışken darbe sonrasında tamamen farklı görüşlerini içeren "Devlet ve Milletın Hayrına" başlıklı yazıya imza atmıştır. Kabaklı, 12 Eylül'ü hayır ve faydalarla geçen tarih olacağını belirtmiştir (Tercüman, 13 Eylül 1980). Kabaklı, bir başka yazısında 12 Eylül ve 27 Mayıs'ı karşılaştırarak 27 Mayıs'taki darbeyi kötülerken 12 Eylül'ü övmektedir. 12 Eylül'ü "nurlu demokrasinin mimarı" olarak tanımlarken 27 Mayıs'la kıyas edilemeyecek kadar demokratik, nazık, adil, temiz niyetli ve kurtarıcı üstünlüklere sahiptir. Ayrıca 12 Eylül emir komuta zinciri içinde hareket edilmişken 27 Mayıs ise bir zümrenin yönetime el koymasıdır. 12 Eylül'ün hiçbir parti ve zümre düşmanlığı barındırmazken 27 Mayıs'ın bu özellikleri taşıdığını ve iktidara düşmanlık içinde olduklarını belirtmiştir (Tercüman, 15 Eylül 1980). Kabaklı, 27 Mayıs dönemini bu şekilde değerlendirirken 12 Eylül darbesinin daha iyi olduğunu savunmuş ve övmüştür. Diğer taraftan 27 Mayıs darbesine baktığımızda o dönemde de aynı övgüler ve methiyeler yapılmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin abartılı bir yayın politikası gütmeyeceğini belirten Tek, Cumhuriyet'in darbeyi destekleyici haberlerden kaçındığını, görüş açıklamak yerine yapılan açıklamalara ve görüşlere yer vermeyi tercih etmiştir. Cumhuriyet gazetesinin 12 Eylül için attığı manşetlerin bir kısmı şöyledir: "Ordu Yönetime El Koydu" (12 Eylül 1980), "Atatürk Üniversitesi Yönetim Kurulu Org. Evren'e kutlama telgrafi gönderdi."(14 Eylül 1980), "Odalar Birliği Başkanı Yazar, Evren'e başarı telgrafi gönderdi."(15 Eylül 1980), "Ankara'daki yabancı misyonlar 12 Eylül'ü nasıl öğrendiler, nasıl değerlendirdiler."(22 Eylül 1980).

Cumhuriyet gazetesi yazarları darbenin doğal bir sonuç olduğu yorumunu yapmışlardır. Oktay Akbal köşe yazısında, "bir yerlere gidiyorduk. Gittiğimiz yer bugünkü yerdir. Kaç kez uyardılar, kaç kez açık açık söylediler. Hepimiz yazdık,

söyledik. Sonu yok bu gidişin...” diyerek darbenin beklendiğini belirtmiştir. TSK’nin yaptığı uyarıya atıfta bulunarak yazısını desteklemiştir. TSK’nin uyarısında Türk Silahlı Kuvvetlerin İç Hizmetler Kanunu’na gereği Türkiye Cumhuriyetini koruma ve kollama vazifesi dâhilinde rejime tehdit içerek hareketlere karşı müdahale edeceğini siyasilere bildirmiştir. Bu uyarı mektubuna dayanarak siyasilerin eylemsiz ve çözümsüz kalmasından dolayı ordunun müdahale gerekliliği anlatılmaktadır (İrvan, 2012: 74). Ülkenin bunalımlı durumuna değinen Akbal, “Atatürk devriminin yandaşları, Atatürk ilkelerinin sahipleri böyle bir durumun gitmesine göz yumamazlardı elbet. Nasıl 27 Mayıs’ta yummadılarsa bugünde zaman zaman uyarılara rağmen kulak asmayan iktidarı elinde tutanları Atatürk yoluna çağırarak için bir kez daha aynı kutsal görevi yapacaklardı. Bu kaçınılmaz gerçektir ve öyle de oldu” (Tek, 2007: 153). Uğur Mumcu da “Bundan Sonra” başlıklı yazısında darbenin “yağmurun yağması gibi doğal bir olay” şeklinde nitelerken “devlet devlet olmaktan çıkar, seçilmesi gereken Cumhurbaşkanı seçilemezse, ülke iç savaşın kanlı arenasına dönüşürse, Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasından doğal ne olabilir ki?” diye sorar (Cumhuriyet, 14 Eylül 1980).

Milliyet gazetesi 12 Eylül darbesini yer yer dış basından kesitlerle, yer yer yurt içindeki kurum ve kuruluşların görüşlerine yer verirken yayınladığı başyazılarında ise darbeyi desteklediğini duyurmaktadır. “Ordunun yönetime gelmesi dışta olumlu karşılandı” (13 Eylül 1980), “Ordunun yönetime el koyma hareketi titizlikle hazırlanmış bir planla gerçekleştirildi” (13 Eylül 1980), “Başyazı: Demokrasi için 12 Eylül’ün başarısı şarttır.” (14 Eylül 1980), “Dış basın yeni yönetimi destekliyor” (15 Eylül 1980), “Üniversiteler Evren’e bağlılık telgrafı gönderdi.” (16 Eylül 1980), “Prof. İrmak: Ordunun yönetime el koyması zorunlu olmuştur.” (17 Eylül 1980), “İstanbul Üniversitesi: Yeni yönetimi destekliyor.” (15 Eylül 1980)

Milliyet’in “Demokrasi için 12 Eylül’ün Başarısı Şarttır” başlıklı başyazısında 27 Mayıs ve 12 Mart’ın tek bir partiye yönelik olduğu ve tek bir partiyi tasfiye ettiğini ancak 12 Eylül’ün köklü değişiklikler getireceği belirtilmiştir. Çok partili demokratik hayatın Atatürk ilkelerine uyum sağladığını ve demokrasiye giden yolda tıkanıkların temizlendiğini ileri süren Milliyet, TSK’nin ayrılıkçı duygu ve görüşleri, toplumu iç savaşa götüren kışkırtıcı etkenlerin Atatürk Milliyetçiliğinde eritmesi gerektiğini söylemiştir (Milliyet, 14 Eylül 1980). Milliyet’in 15 Eylül 1980 tarihli başyazısında ise Evren’in darbe sonrasında başkanlık görevini kabul ediyor olması takdir edilmiş ve

“çok yerinde bir karar” yorumu yapılmıştır. Yönetimin tekrar kurulması aşamasında Milli Güvenlik Kurulu üstlendiği görev hususunda politikacıların silahlı kuvvetlerin katlandığı fedakârlıklara katlanmaları gerektiğini ve “İnönüsel davranmaları” tavsiye edilmiştir. 16 Eylül’deki başyazı da ise Milliyet askere yol göstererek din sömürücülerine karşı uyanık olmalarını işaret eder. Laiklik vurgusu yapılmaktadır.

Yılmaz Çetiner ise ordunun yönetime el koymasını herkeste “Dünya varmış, Yaşama özgürlüğü ve bu özgürlüğün tadı varmış! Yıllardır ilk kez ailecek huzurlu uyuduk” sevinci ve mutluluğunu yaşattığını söylemiştir. Refik Erduran ise askerin yönetime el koyduğu yönündeki söylemleri eleştirerek “yurtta iktidar yoktu ki alınsın” demiştir. Burhan Felek 21 Eylül tarihli yazısında Türkiye’nin kaderinin daima askerin elinde olduğunu belirterek gazetecilerin dikkatli kalem oynatmalarını tavsiye eder.

Sıkıyönetim hükümetinin gölgesinde yayın yapan Türk basını darbenin meşrulaştırılması için bir araç olarak kullanılırken basının imaj yaratma etkisi de kullanılmıştır. Basında Genelkurmay Başkanı Kenan Evren’in ve diğer komutanların halkla iç içe olan fotoğrafları verilerek halkın sorunlarına olan ilgilerine vurgu yapılmış ve halkın sempati duyması sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde yer alan haberlerde de komutanların halkın sorunlarına eğilen ve çözüm üretmeye çalışan bir profil çizilirken fotoğraflarla desteklenmiştir (Akgün, 2011: 83). Zeki Saral “12 Eylül Basınının İkinci Yüzü: Kalemli İhaneti” çalışmasında belirttiği gibi o dönemde darbeye destek veren ve darbeye alkış tutan yazarların zaman geçtikçe darbe yönetimini eleştirme yarışına girmişlerdir. Gerçek şu ki darbe döneminde cuntacı iktidar ile basın arasındaki yakın ilişki olduğu ve basının özgürlüğünü savunanların darbecilerden yana olarak tutarsızca bir tavır sergiledikleri görülmektedir (Akbayır, 2018: 59).

Gazeteler ve köşe yazarları 12 Eylül’ü 27 Mayıs’taki darbe gibi coşku ve bayram sevinciyle karşılamaları da o dönemdeki kaosu ve çatışmayı bitirmesi ve siyasilerin kavga çıkmazında ülkenin bunalıma sürüklenmesine engel olması açısından değerlendirilerek darbeyi onaylamışlar ve meşrulaştırmak adına kalem oynatmışlardır. Ancak şöyle bir durum vardır ki askerin sıkı yönetimi dâhilinde yazılan her yazı ve yapılan her haber sıkı denetimden geçiyor hatta beğenilmeyenler hemen kaldırılıyordu. Bu yüzden o dönemde çıkan gazetelere baktığımızda ilk sayfaları özellikle beyaz boşlukların olduğu sütunlar göze çarpmaktadır. Eğer Konsey’in kuralları ve isteklerinin

dışına çıkılıyorsa gazeteleri kapatma ve yayından kaldırma cezaları veriliyordu (İrvan, 2012: 76). Basın üzerindeki baskı öyle bir noktaya gelmiştir ki basın mensupları, yazarlar, yazı işleri müdürleri gözaltına alınıyor, kovuşturma yapılmadan tutuklama kararı veriliyordu. Yeni gazete çıkarmak ise sıkı denetimlere tabi tutuluyordu. Başvurular aylarca bekletildiği ve onay uzun zaman aldığı için kimi yayıncılar yayın hakları bulunan dergi ve gazetelerin isim hakkını satın almayı tercih ediyorlardı. Darbe sonrasında Cumhuriyet gazetesi Yazı İşleri Müdürü Orhan Erinç'e uyarı metni tebliğ ediliyordu. İstanbul Sıkıyönetim komutanlığı Orhan Erinç'i, Oktay Akbal ve Orhan Selçuk'un yazılarından dolayı uyararak yazıların beğenilmediği iletiliyordu ve gereğinin yapılması isteniyordu (Cemal, 1986: 72). Bir nevi baskı ve yıldırma ile basın apolitik yaklaşıma itiliyor ve darbeye karşı çıkılmasını sağlayacak herhangi bir eleştiriye müsemma gösterilmiyordu. Bu bakımdan darbenin basın etkilerini ve basının değişiminde etken rol oynadığı incelenmektedir.

2.3.3. 12 Eylül Darbesinin Basına Etkileri

12 Eylül darbesi sonrası askeri yönetimin uyguladığı değişiklikler basını da köklü bir şekilde etkilemiştir. Basın politik konulara ilişkin haber ve yorum yapmaktan kaçınarak daha çok eğlenceye yönelmesi ve magazinleşme olgusunun basın literatürüne girmesi söz konusudur. Halk ile yönetim arasında bir köprü olmak yerinde halkın sesini duyurmeyen ve halk tabanından uzak bir kurum halinde dönüşmüştür. Basında gelişen apolitik bir yaklaşım okuyucu kitlesinde kopmasına ve desteğini kaybetmesine de neden olmuştur (Gezgin 2014: 166).

Darbenin dönemin basınına etkisini ve baskının boyutunu somut rakamlarla ifade etmek gerekirse, gazetecilere istenen hapis cezalarının toplam yılı: 4000, verilen cezaların toplam yılı ise 3315, 6 ay hapis cezası alan gazeteci sayısı ise 31, tazminat istenen gazeteci sayısı: 211, istenen toplam tazminat tutarı: 12 Milyar 848 Milyon lira, yasaklar dolayı gazetelerin çıkmadığı toplam gün sayısı: 300, 13 büyük gazeteye açılan dava: 303'tür. Sakıncalı olduğu gerekçesiyle imha edilen gazete ve dergi sayısı: 39 ton, depolarda bekletilen yayın miktarı 40 tondur. Yasaklanan film sayısı 189, yayın sayısı ise 927'dir (Söğüt, 1994: 96). Demokrasi Aydınlik, Politika ve Hergün gazeteleri

tümüyle kapatılarak Milli gazete 4 kez ve 72 gün, Cumhuriyet 4 kez ve 41 gün, Günaydın 2 kez ve 17 gün, Tercüman 2 kez ve 29 gün gibi birçok gazete yayını durdurulmuştur (Kabacalı, 1994: 335).

Sayısal verilere baktığımızda 12 Eylül darbeci yönetimin baskı ve denetleme mekanizmasının ne derece yoğunlukta olduğu değerlendirilmesi yapılabilirken diğer taraftan yönetimin uygulamalarına yönelik herhangi bir eleştiriye ya da bir muhalif denilebilecek sese tahammülün olmadığı anlaşılmaktadır. Bu baskı ve denetim basında magazinleşme eğilimlerinin artmasına yol açmıştır. Basın ceza almamak adına depolitize olarak okurların ilgisini ve dikkatini çekmek adına renkli ve magazin ağırlıklı habercilik anlayışı yayılmaya başlamıştır (Özgen, 2004: 60). Şebnem Soygüner o döneme yönelik değerlendirmesinde 1980'lerin ilk yarısında çıkan gazetelerin darbe sonrasında meşrulaştırmak adına genellikle aile facialarına ve cinayet haberlerine ağırlık vermişken sonra yıllarda bu haberlerin yerini “özel hayat” haberleri almıştır. Mahrem kabul edilen birçok alan kamusallaşarak gündeme gelmiş ve cinsel eğilimler sınıflandırılmış, özel hayat bir kamu meselesi olmuştur (2003: 94). Magazin haberleriyle birlikte uydurma (asparagas) haber anlayışı da türemiştir (Özgen, 2004: 61). Gazeteciliğin yapısının bozulmasına sebep olan ve olumsuz etkinin gittikçe artmasıyla farklı bir gazetecilik anlayışının yerleşmesinin nedeni 1980 darbesi sonrası baskıcı cunta yönetiminin tutumu görülmektedir.

Darbe sonrasında basına telkin edilen bir husus da özellikle darbe öncesindeki terör görüntülerini ve kanlı çatışmalara ait görüntüleri servis etmesidir. Televizyonlarda ve gazetelerde darbe öncesine ait kaosun görüntüleri yayımlanarak halka eskiyi hatırlatıp darbe olmasaydı bu durum devam edeceği ve “anayasayı ve yöneticileri onaylamayıp oylamazsanız yine aynı karmaşaya maruz kalacakları” mesajı veriliyordu (Özgen, 2004: 61). O dönemdeki gazetecilik anlayışına bir örnek olarak Tan gazetesi yayınları verilebilir. Oskay, Tan gazetesinin statükocu bir yapısı ve statükoya hizmet eden bir anlayışının varlığında bahsederek uluslararası ve ulusal garip ve korkunç haberleri veriş şeklinin halkın ‘şükretme’ inancını dürtüleyerek verdiği ve “şükür benden daha kötülerini varmış” anlayışı uyandırarak mevcut duruma ve alınan yanlış kararlara karşı konulmamasını sağlamasının söz konusu olduğunu belirtmektedir (Nebiler, 1995: 35).

2.4. 28 Şubat 1997 Postmodern Darbe

Medya ve siyaset ilişkisinin en aşikâr olduğu ve medyanın siyasete müdahil olma derecesinin çok yüksek olduğu çarpıcı örneklerden biri 28 Şubat sürecidir. 28 Şubat MGK kararları öncesinde medya tarafından sergilenen birçok haber halkta irtica korkusu oluşturmak adına yapılmıştır. Haberlerde ülkenin irticai bir yapıya doğru sürüklendiği ve birçok dini grup ve cemaatin ülkede egemen olacağını ileri süren medya bir hükümetin yıkılmasında önemli bir rol oynamıştır. Medyanın hükümet kuran ve hükümet yıkan bir pozisyonda yer alacak güçte olması ve iddia edildiği üzere birinci güç konumuna yükseldiğinin bir göstergesi 28 Şubat süreci olmuştur. Hükümet kurulan bir güç olması adına verilebilecek bir başka örnek ise 28 Şubat sonrasında hükümeti kuracak olan partinin başkanı Doğan Grubu başkanı Aydın Doğan'la birlikte ilk toplantısını yapmasıdır. Bu durum diğer taraftan da medya ve siyaset yakınlaşmasının boyutunu göstermektedir (Ceylan, 2012: 50).

Türk Silahlı Kuvvetleri halkın oylamasıyla iktidara gelen Refah Partisinin sergilediği muhafazakâr görüşünden dolayı istememektedir. İktidardan uzaklaştırmak adına da ordu sivil toplum örgütleri ve medya mensuplarıyla işbirliğine girilerek birtakım toplantılar düzenlenmiştir. Komutanlar medya ve diğer kademelerdeki yöneticilerden, yargı mensuplarından iktidar karşıtı bir konumda yer almalarını istemişler ve bu noktada medyaya önemli misyonlar yüklemişlerdir. Bizatihi TSK tarafından darbeye zemin hazırlamak adına oluşturulan kasetler medya tarafından servis edilmiş ve akredite gazetecilere andıçlar verilerek yayınlamaları sağlanmıştır. Bazı medya mensupları Genelkurmay Başkanına çağrılarak yazacakları metinler dikte edilmiştir. Öyle ki o dönemde Oktay Ekşi başyazarı olduğu Hürriyet gazetesindeki bir yazısına “Alçakları Tanıyalım” başlığını atarak verilen andıçlara dayanarak bir köşe yazısı yazmıştır. Bir taraftan Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın başkan olduğu Batı Çalışma Grubu'nun toplumu provake eden çalışmaları diğer taraf Fadime Şahin, Müslüm Gündüz ve Ali Kalkancı gibi toplumda tepki uyandırmak adına yazılan senaryolar sahneye konulurken Refah Partisi'ne yönelik darbe operasyonu devreye konuluyordu (Ünsaldı, 2008: 112-113; Çetin, 2013).

28 Şubat darbesi bir önceki darbelere göre amaç bakımından benzerlik taşısa da nitelik bakımından çok farklıdır. Askeri müdahale sürecinde medyanın doğrudan müdahil olması ve önemli bir rol edinmesi, yüklendiği görevi başarıyla sonuçlandırmasından kaynaklı 28 Şubat darbesi “postmodern” darbe olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde, siyasi partiler, Cumhurbaşkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, TSK ve MGK, Anayasa Mahkemesi, meslek teşekkülleri, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, yargı mensupları ve medya sistem içindeki rollerinin dışın çıkarak ülkeyi olağandışı bir rejime sürüklemeye katkıda bulunarak demokrasiye ket vurmuşlardır (Erdoğan, 1999: 5).

2.4.1. 28 Şubat Darbesine Giden Süreçte Medya- Siyaset ve Asker İlişkisi

1990’lı yıllar ve 28 Şubat’a giden süreç incelendiğinde basınla asker arasında ilişkinin çok aktif olduğu görülmektedir. Ekonomi alanında başlayan liberalizasyon medyayı da etkisi altına alarak sermaye gruplarının medya sektörüne girmesine ve medyada aile şirketi dışına çıkarak holdingleşme boyutu geçiş söz konusu olmuştur. Sermaye medya bütünleşmesi yaşanırken bir taraftan da gazete-siyasetçi ve gazete-asker ilişkisinde dengeler medya yönüne doğru değişmeye başlamıştır. Denetleme işlevinden dolayı kuvvetler ayrılığı ölçüsünde dördüncü kuvvet olarak sıralamaya giren medya yeni süreç ve bütünleşmeler çerçevesinde pozisyonunu yükseltmiştir. Hürriyet’in patronu Erol Simavi’nin kamuoyuyla paylaştığı bir mektubunda konuyla ilgili olarak “Basın Birinci Kuvvettir” başlığını taşımaktadır. Mektupta Türkiye’nin kendine özgü şartlar barındırdığını ve bu şartlar çerçevesinde basının gücünden bahsederek Özal’a mesaj vermiştir. Bir röportajında ise Türkiye’de birincil erkin basın olduğunu ve askeri darbelere basının zemin hazırladığını açık bir dille ifade etmiştir (Özkır, 2011: 97).

TSK-Basın ilişkisi ordunun siyasetteki etkin olması bakımında gelişmiş bulunmaktadır. Egemen güçler sürekli medyayı elinde bulundurmaya ve hâkimiyet kurma çabasında olmuşlardır. Çünkü halkla iletişimi sağlaması ve iktidar olma yolunu açması bakımından medyanın etkinliği yüksektir. Siyasi alana müdahale etmeye ya da bu alanda güçlü olmak isteyen ordu yardımcı olarak medyayı seçmiştir. Ordunun egemen tek güç olduğu dönemler yani darbe sonrası da yapılanları meşrulaştırma aracı

olarak da medya görülmüştür (Arikan, 2011:150). 28 Şubat'ın perde arkasına ışık tutan Sabah gazetesi ve ATV'nin sahibi Dinç Bilgin asker medya ilişkisini aşikâr etmiştir. 28 Şubat darbesi döneminde askeri karargâhlara çağrıldıklarını ve talimatlar aldıklarını beyan ederken Hürriyet gazetesinin el değiştirdiği dönemde Erol Simavi'nin satış sonrasında paranın bir kısmını Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfına bağışlamış olduğunu söylemiştir. Bu durum ise medya-asker ilişkisinin yakınlığını gözler önüne sermektedir. Dingin'e göre bu durum satış için askerden onay almak gibidir ve büyük iş adamları da bağış için sıraya girmiştir (Özkır, 2011: 98).

28 Şubat sürecindeki medya-asker ilişkisinin boyutu iç içe olduğunu Ünsaldı şöyle yorumluyor: “Türkiye tarihinde 28 Şubat'a kadar medyanın darbeye hiç bu kadar doğrudan müdahil olmamıştır. Büyük basın kuruluşları her gün postal seslerinin gelişini duyuran propaganda aracına dönüşmüştür. Milli Güvenlik Kurulu toplantısı askerlerin harekete geçmeden son uyarısı şeklinde yansıtır” demiştir. Dinç Bilgin ise bu dönemde Ankara bürolarının devrildiğini ve psikolojik savaşta medyanın önemli bir rol edindiğini belirtmiştir. Gazetelerdeki köşe yazarları için de ücretli fikir işçisi yakıştırmaları yaparak toplumu bilgilendirmek yerine yanıltma haber kampanyalarına alet olduklarını belirtmiştir. 28 Şubat'ın argümanlarından birinin demokrasinin halk popülizmi olarak sunulması ve halk iktidara getirebilir ancak devleti yönetecekleri seçemezler mesajı verilerek bir nevi “siz hükümet olabilirsiniz ama iktidar olamazsınız” denilmektedir (Özgan, 2008: 93). Sabah Gazetesi Yayın Yönetmeni Ergun Babahan ise dönemin medya patronlarının kendini güvence altına almak istemesinden dolayı askerle yakın ilişkide bulduklarını buna ise hayati tehlike ve askerinin devlet içindeki gücünün sebep olduğunu vurguluyordu. Dönemin gazetelerinin manşetlerine bakıldığında ise değerlendirmelerle de paralellik teşkil etmektedir. Medya siyasi yönetimden yana olmak yerine cuntadan yana olmayı tercih etmiştir (Özkır, 2011: 100).

28 Şubat sürecinin çok aktörlü karmaşık bir değişim sürecinde üretilen sert çatışmaların sonucu olduğu söylenebilir. Darbe öncesinde irtica korkusu yaymaya çalışan ve laikliğin tehlike altında olduğunu belirten medya sürekli bu tezini canlı tutmak için yayınlar yapmıştır. Bu durum sivil toplum üzerinden işlenmiş ve TSK siyasal alanda etkinliğini arttırmıştır. Refahiyol Hükümetinin kurulmasıyla birlikte İslamcı söyleme sahip muhafazakâr bir partinin liderinin ilk defa Başbakanlık koltuğuna oturması medya tarafından kabul edilmemiş ve laiklik tehlike altında haberleri

yoğunlaşmıştır (Tuğal, 2010: 61). Dönemin etkili gazetelerinden Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri 54. Hükümet başa gelmeden başladıkları karalama propagandalarına geldikten sonra arttırarak “irtica”, “laiklik”, “şeriat” kavramları yoğunluklu olarak işlenmiş ve manşetlerle kamuoyu yönlendirilmiştir. Kartel medyası olarak da isimlendirilen söz konusu üç gazete Çiller’i de hedeflerine oturtarak koalisyondan çekilmesi için yayınlar yapmışlardır. Bir taraftan Çiller’i koalisyonu bozması için zorlarken diğer taraftan Başbakan Erbakan’ı kurgulanan birtakım senaryolarla istifaya zorlanmıştır. Diğer darbelerde olduğu gibi ismi açıklanmayan üst düzey askeri yetkililer tarafından verilen bilgilere dayandırılan yanıltma haberler ve manşetler, TSK’yı göreve çağırın davetler yapılmıştır. Aydın Doğan medya patronu olarak yaptıkları manşetlerle gündem belirlemiş ve Ertuğrul Özkök de askeri yetkililerle yaptığı röportajlarla manşetlerden ses getirmiştir. Dinç Bilgin Sabah gazetesi yayın yönetmeni olarak o döneme ilişkin itirafta bulunarak, “Çok büyük kabahatlerimi oldu. Yalan yazılar ve haberler servis ettik” demiştir (Manavbaşı, 2012: 8). 28 Şubat siyasetin yanı sıra medyayı da etkilemiştir. Mehmet Barlas, Nazlı Ilıcak, Fehmi Kuru, Ali Bayramoğlu, Mehmet Ali Birand, Cengiz Çandar, Yalçın Özer gibi birçok gazeteci işlerinden olmuştur (Özgan, 2008: 96).

2.4.2. 28 Şubat Darbesi Öncesi Yaşanan Olaylar ve Basının Tutumu

12 Eylül sonrasında kapatılan ve siyasi yasak getirilen partiler arasında Milli Selamet Partisi de yer almaktadır ve Erbakan siyasi yasaklılar listesinde yer alır. Siyasi yasakların kalkmasıyla birlikte Milli Görüş hareketi Refah Partisi adında yeniden kurulur ve 1987 seçimlerinde %7.2 olarak siyasi hayata girer. Daha sonra 1991 seçimlerinde %16.9, 1995 seçimlerinde %21.4 olarak oy oranlarını sürekli arttırmıştır. Siyasetini antiemperyalizm milli ve yerli üretim, kalkınma, toplumsal ahlak, adalet ve yeni dünya düzeni olguları üzerinde şekillendiren Erbakan elit kesim ve birtakım çevrelerden tepki almıştır. Refah Partisi genel seçimlerde gösterdiği başarının daha üstün bir düzeyini yerel seçimlerde göstermiştir. Türkiye genelinde 21 il ve 92 ilçe 207 beldenin yönetimini kazanmıştır. Belediye Başkanları yerel yönetimlerde başarı kazanınca bu başarı genel seçimlere de yansımıştır (Öztürk, 2017: 269). 1995 seçimlerinde iktidar yolu açılarak Refah Partisi %21,4 oy olarak 158 milletvekili, DYP

%19,2 135 milletvekili, ANAP %19,6 132 milletvekili, DSP 76 ve MHP 49 milletvekili ile mecliste yer edinmiştir. 53. Hükümeti Çiller ve Yılmaz koalisyonuyla kurulmuş ancak uzun ömürlü olmamıştır. Daha sonra Demirel, Erbakan'a hükümet kurması için görev vermiştir. 54. Hükümet 28 Haziran 1996 tarihinde Refahyol koalisyonunda Erbakan Başbakanlığında kurulmuştur. Dönüşümlü başbakanlık sistemi kabul edilerek Çiller de Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olmuştur (Öztürk, 2017: 270). Basın RP'nin iktidara gelmemesi adına ANAP-DYP koalisyonunu desteklese de ve bu partilere uyarılarda bulunarak RP ile koalisyon yapmamalarının işaretini yaptığı haberlerle verse de istenilen olmamıştır. Asker de elçi göndererek böyle bir koalisyon istemediğini belirtmesi halinde şartlar RP'den yana oluşmakta ve iktidara RP gelmiş bulunmaktadır. İktidara gelen Başbakan Erbakan ilk yurtdışı gezisini İran'a yapmış olması ise basın ve birtakım çevreler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 14 Ağustos'ta Hürriyet İran iş gezisini "70 yıllık imajımız güme gidiyor" manşetiyle duyurmuştur. Haberde İran gezisinin çağdaş batılı imajını sarstığını ve Erbakan'ın ABD-İran gerginliğinin yaşandığı sırada yapmış olmasının Batı'da şaşkınlık yarattığı belirtilmiştir. Ayrıca Erbakan'ın gezi sırasında İran ve Suriye'nin terörist ülke olmadığı yönündeki açıklamalarının şok etkisi oluşturduğu söylenmiştir.

RP iktidara gelir gelmez düğmeye basılmış ve birtakım kurgu olaylarla iktidarın üstüne gelinmeye başlanmıştır. Elbette bu olayların kurgulanmasıyla birlikte RP'nin içinde de buna mahal verecek davranış ve açıklamaların yapıldığı gözlenmektedir. Birtakım restleşmelere ve 28 Şubat kararlarının çıkmasına giden sürecin olgunlaşmasına katkıda bulunulmuştur. Askerlerin bu süreçte mihenk taşı olarak gösterdiği olaylar dizisi şöyledir:

- Taksim'e Cami Projesi
- Pompalı Tüfek Tartışmaları
- Adli Yıl'ın açılış töreninde yaşananlar
- Erbakan'ın Libya Gezisi ve yaşananlar
- İslam Şurası
- Susurluk Skandalı
- İran Cumhurbaşkanı'nın Türkiye gezisi
- Başbakanlıkta İftar Yemeği
- Kudüs Gecesi Etkinliği

Bu olayların yanı sıra RP'nin mensupları tarafından yapılan birtakım açıklamalarda restleşmeler akabinde yapılıyor olsa da medyada halkı kışkırtmak ve askeri darbeye çağırarak adına kullanılmıştır. Bu beyan ve demeçler şöyledir(Öztürk O, 2006: 101):

- Ya İran Müslümanları gibi ayağa kalkacağız ve rejimi ayaklarımızın altına alacağız... Ya da Müslüman bir iktidarı başa getirip bu işi yumuşakça halledeceğiz.
- Avrupa'nın, Selanik'in iblislerinin peşinden gitmeyin.
- Müslüman hem laik hem Müslüman olamaz... Biz bu laiklikten kurtulmalıyız.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye'yi koruyamaz... Vatan tehlikede... Onun için MGK'leri kurduk.
- Refah Partisi iktidara gelecek... Adil düzen kurulacak... Sorun ne?... Geçiş dönemi sert mi olacak, yumuşak mı olacak? Kanlı mı olacak, kansız mı olacak?
- Bu vatan bizimdir, bu rejim bizim değildir... Rejim ve Kemalizm başkalarınındır. Türkiye yıkılacak beyler.
- Ordu 3500 PKK'lı ile baş edemedi. 6 milyon İslamcıyla nasıl baş edecek? Rüzgara karşı işlerse, yüzlerine gelir.
- Böyleleri size düşerse namazını kıldırmanın. Laik demokrat kafalı insanların namazı kılınmaz.
- Böyle kâfirlerin leşlerini omuzlarda taşımayın.

Söz konusu açıklamalar ve yaşanan bazı olaylar medyanın laiklik tartışmaları açmasına ve irtica-şeriat geliyor korkusu yaymasına da yardımcı olmuştur. Kurgulanan olaylarla da desteklenen bu tartışmalar RP'ye yönelik önyargı oluşturmuştur.

-Taksim'e Cami Projesi

Ana akım ya da kartel medyanın bir başka adıyla merkez medyanın RP'nin imajında daha çok siyasal İslamcı yanını ön plana çıkartarak “ yobaz hoca, militan, antilaik” gibi kavramlarla nitelmiş ve toplumun hassasiyetlerini tetiklemiştir. Bu şekilde toplumsal ve siyasal yaşamın dışına itmek için çabalanmıştır (Bektaş, 2000:132). Taksim'e Cami

projesi de bu amaca hizmet etmek adına kullanılan bir göstergedir. Demirel'in 1977'lerde yapmak istediği proje bu kez RP tarafından dile getiriliyor ve Taksim'i fethetme motivasyonu olarak dillendiriliyordu. Bu duruma karşı ise cami yapılmak istenen alanda 31 Mart vakasında ayaklanan şeriatçı liderlerinin idam yeri olduğu belirtilerek siyasal İslam karşıtı çevrelerin tepkisi toplanıyordu. Böylelikle gerginlik oluşturuluyordu. Medya da bu haberlerin yayılmasında başat rol üstleniyordu.

Cumhuriyet gazetesi yazarı Cüneyt Arcayürek, Türkiye'de altı saatte bir cami yapıldığını söyleyerek "gözümüz doymuyor galiba" sözleriyle projeyi eleştirmiştir. Türkiye'nin camiden ziyade toplumsal olayların çözümüne ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Taksim'deki projeye teki gösteren Arcayürek, Çankaya'ya da cami yapılacağı yönündeki iddiaları da hedefine almıştır (Cumhuriyet, 2 Şubat 1997). Hürriyet gazetesi yazarı Ertuğrul Özkök ise Türkiye'de 80 binden fazla cami olduğunu ve 60 binin laik cumhuriyet döneminde yapıldığını söylemiş ve bu tartışmalarız yersiz olduğunu vurgulamıştır (Hürriyet, 7 Şubat 1997).

-Pompalı Tüfek Tartışmaları

ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın ortaya attığı bir iddiadır. Yılmaz, RP tabanındaki bazı kişilerin örgütlendiği ve silahlandığı yönünde bir görüş bildirerek bu iddiasıyla ülkenin gündemine oturmuştur. Bunu fırsat bilen gazeteler hemen saldırılara başlamış ve Cumhuriyet gazetesi 10 Şubat'ta "Yılmaz RP'yi Kızdırdı" manşetini atarak duyururken yetinmeyip ertesi gün "Refah Militan Yetiştiriyor" manşetiyle çıkmıştır. Cumhuriyet'in doğruluğu ispatlanmamış bir iddiayı gerçekmişçesine servis etmesi tavrının ne boyutta olduğunu ve medyanın durumunu ortaya koymaktadır. Cumhuriyet bir başka haberinde ise "DSP Lideri Bülent Ecevit'ten Uyarı" başlığını atmış ve haberde RP'ye yakın bazı kişilerin bu durumu doğruladığı mesajını vermeye çalışmıştır (Cumhuriyet, 10 Şubat 1997). Bu haber üzerine ordu harekete geçmiş ve gündemi oluşturmuştur. Hürriyet Gazetesi ise iddiayı iyice abartılı bir dille vererek "Kanlı Yolu Düşünüyorlar" manşetini atmıştır (Hürriyet, 9 Şubat 1997). 11 Şubat tarihli haberde Yılmaz'ın "Pompalı Saldırı Silahı" açıklamalarına yer vermiştir (Hürriyet, 11 Şubat 1997). Hürriyet gazetesi yazarı Oktay Ekşi yazısında pompalı tüfek tartışmalarına yer

vermiştir. Ekşi, sanki bu tüfeklerin namlusunda mermi değil de çiçek çıkıyor da isteyen istediği gibi pompalı tüfek alıyor, bunu da Refah Partisi militanları yapıyor, demiştir. Yazısında Erbakan'ın partililere “sadece partinin verdiği emri yerine getireceksiniz” sözlerini hatırlatmış ve silahlı örgütlenmeyle bağ kurarak imada bulunmuştur (Hürriyet, 11 Şubat 1997).

-Adli Yıl'ın Açılış Töreninde Yaşananlar

6 Eylül 1996'da Yargıtay Adli Açılış Töreni'nde konuşma yapan Yargıtay Başkanı Müfit Utku, siyasete müdahil olarak hükümete eleştiri getirmiştir. Konuşmasında, “Türkiye şeriatı getirmeye kimsenin gücü yetmeyecektir” diyerek hükümete gönderme yapmış ve tüm yargı mensuplarına sinyali yakmıştır. Ardından Türkiye Barolar Birliği Başkanı da hükümeti hedef alan açıklamalar yapmıştır. Sonrasında Yükseköğretim Kurulu, Üniversitelerarası Kurul gibi kurumlarda hükümeti eleştirmeye ve tavrını askerden yana olduğunu gösterince Refahiyol hükümetini sıkıntıya sokan gelişmeler yaşanmıştır. Adli Yıl'ın açılış töreni dolayısıyla verilen resepsiyona katılan komutanlar yargıya destek veren bir görüntü çizmiştir ve aslında orduyla bürokrasi ve yargı arasındaki yakın ilişki de böylece aşikâr edilmiştir (Akpınar, 2001: 92).

-Erbakan'ın Libya Gezisi ve yaşananlar

Başbakan Erbakan, Ekim 1996'da Müslüman ülkelere geziler yapmıştır. Bu gezilerden biri de Libya'ya yapılmış ve Başbakan'ın yanında birçok gazeteci ve iş adamı yer almıştır. Fatih Çekirge gezinin yapılma amacının Türk iş adamlarının Libya'dan alacaklı olması olarak belirtmiştir. Başbakan Erbakan'la Kaddafi'nin görüşmesi sırasında Kaddafi tarafından Türkiye'ye yönelik iç ve dış politikayı eleştiren ağır sözler sarf etmesi üzerine ortam gerilmiştir. Bu durum basın tarafından “Skandal” olarak verilmiştir. Hürriyet gazetesi “Küstah Libyalının sözlerini başını tavana çevirerek dinleyen Erbakan hiç tepki vermedi” yorumuyla haberi vermiştir. Milliyet gazetesi de “Libya faciası” manşetini atmıştır. Zaman gazetesi başyazarı Fehmi Kuru, olayı Refahiyol hükümetine darbe olarak değerlendirmiş ve bu darbenin Kaddafi tarafından

yapıldığını söylemiştir. Basın olayın üstüne giderek Erbakan'ı Türkiye'yi savunmayan zayıf bir başbakan imajı çizmiş ve ortamı germiştir. Ancak sonrasında Devlet Bakanı Abdullah Gül tarafından Meclis'te yapılan konuşmada gereken cevabın bizzat Başbakan tarafından Kaddafi'ye gezi sırasında verildiği belirtilmiştir. Bu olay neticesinde hükümete karşı gensoru verilmiş ve hükümet düşürülmek istenmiştir (İşler, 2014: 66).

-Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin Olayı

Refah Partisinin iktidara gelmesi ve destekçi cemaatlerden biri olan Aczimendilerde gerek söylemleri gerekse eylemlerinden dolayı medya aracılığıyla gündeme gelmişlerdir. Medyanın Aczimendilere yönelik yaptığı haberler mensuplarının da artmasına yol açmıştır. Müslüm Gündüz ise Aczimendi cemaatinin lideri olarak 28 Aralık 1996'da televizyon ve gazetelerde çıkmaya başlamıştır. Konuşmalarındaki tehditkâr içeriklerden dolayı dikkatleri çekmiş ve rejime yönelik birtakım tehditler savurmuştur. 1996 yılının Haziran ayında HBB kanalına yaptığı bir açıklamada, “Kemalizm dindir, Allah'ı Mustafa Kemal, peygamberi İnönü'dür. Demokrasi ve laiklik dinsizliktir. Türkiye'yi alacağız hiç merak etmeyin.” demiştir. Milliyet gazetesi ise 5 Ekim 1996 nüshasında Gündüz'ün açıklamalarına yer vermiştir: “Laik ve demokrasi rejimi yıkılacaktır. Şeriat gelecek ve ordu buna engelleyemeyecek. Belki çok kan akacak ama İran'daki gibi istenilen durum elde edilecektir” diyerek Atatürk düşmanlığını da dile getirmiştir. Bu açıklamalar toplumdaki tepki toplamış ve irtica-şeriat geliyor, Türkiye İran gibi olacak korkusu yaymaya çalışan bazı kesimlerinde ekmeğine bal sürüyordu. Daha sonra kurgulanan bir baskınla Gündüz'ün Fadime Şahin isimli bir bayanla uygunsuz bir halde basılmış ve Gündüz tutuklanmıştır. Aczimendi liderinin gayrimeşru ilişkisi olarak servis edilen bu baskın günlerce gündemde tutulmuştur (İşler, 2014: 67). Gazete manşetlerinde bir taraftan baskın verilikten bir taraftan da Gündüz'ün müridi olduğu ileri sürülen Ali Kankancı'nın zikrederken kendinde geçmiş görüntüleri verilirken “Şeriat devleti kuracak” diye manşet atmışlardır (Kocabaş, 2016: 221).

Daha sonra ortaya çıkan bilgiler ışığında baskının ve görüntülerin düzmece olduğu, Gündüz'ün baskından haberdar olduğu öğrenilmiştir. Baskından basın haberdar olduğu ve Gündüz'ün polis ekiplerini arayarak baskındaki gecikmenin sebebini

sorduğunu ve polis tarafından basından birinin gecikmesinden dolayı geç geleceğini belirttiği söylenmiştir (Korkmaz, 2005: Arıkan, 2011:108). Bunların birlikte daha sonraki yıllarda Gündüz, Şakin ve Kalkancı'nın ajan olduğu dile getirilmiştir (Kocabaş, 2016: 221). Gündemde büyük etki uyandıran bu kurgu olay hükümetin aleyhinde kullanılmak adına düzenlenmiştir. Refah Partisinin demeçleri Gündüz'ün demeçleriyle ilişkilendirilmiş ve Aczimendiler doğrudan RP ile bütünleştirilmiştir.

-İslam Şurası

Ülkede gergin hava devam ederken ve darbe söylentileri yayılırken Kocatepe Camii'nde bir olay meydana gelmiştir. Aczimendiler cübbelerini ve sakallı halleriyle bir gösteri düzenlemiş ve Atatürk ve Laik Cumhuriyet'i hedef almışlardır. Emniyet güçleri tarafından müdahale edilen grup bu sırada kameralara karşı bazı hareketler yapmış ve hakaret içeren sözler söylemişlerdir. Basın ise bu durumu “Şariat Geliyor” manşetiyle duyurmuştur. Bu olayın sorumlusu olarak Erbakan görülmüş ve buna müsaade ettiği algısı oluşturulmak istenmiştir. Başbakan Erbakan İslam Şurası'nda konuştuğu bazı sözler ise uzunca bir süre tartışılmaya açılmıştır. İslam'ın doğrudan insanlara verilmemesini verilirse yararlı olmayacağını çocuk gibi kaçtıklarını bundan dolayı çikolata sarıp ikram edilmesi gerektiğini söylemiştir. Çiller ise Şura'ya başörtüsüyle katılmış ve dualar edilmiş, konuşmasında “Siyaset dinin hizmetindedir” sözüne yer vermesi üzerine sert eleştirilere maruz kalmıştır. Laik kesim ayağa kalkmıştır.

-Susurluk Olayı

Devlet-Siyaset-Mafya ilişkisinin ortaya çıktığı bu olay 3 Kasım 1996'da Susurluk'ta meydana gelmiştir. DYP milletvekili Sedat Bucak, İstanbul Emniyet Müdürü Hüseyin Kocadağ, mafya babası Abdullah Çatlı ve manken Gonca Us aynı arabada seyir halinde ilerlerken kamyonla çarpışma sonucu trafik kazası yaşanmıştır. Sedat Bucak hariç diğer kazazedeler hayatlarını yitirmiştir (Tayyar, 2012: 38). Kaza sonrasında birçok kişinin olaya ismi karıştı ve skandal olay için Meclis'te Araştırma Komisyonu kuruldu. Olayın siyasi sonucu olarak İçişleri Bakanı Mehmet Ağar istifa etti ancak Başbakan Erbakan

kabul etmedi (Arslan, 2014: 50). Hürriyet gazetesi olayı “Esrarengiz Kaza” başlığıyla haber yapmıştır (Hürriyet, 4 Kasım 1996). Refah Partisiyle olayın ilgisi bulunmamasına rağmen DYP’nin hükümet ortağı olmasından dolayı zarara uğratmaması açısından üzerinden pek durmamış ve üzerini kapatmaya çalışmıştır. Susurluk olayının gidilmesi halinde DYP baş aktörü olmakla birlikte birçok kişiyi de içine alacağı görülmektedir. Bu olayın arka yüzünde derin devlet yapılanması da müdahil olmasından dolayı olayın üstüne gidilememiştir. Hatta olay fasa fiso olarak değerlendirilerek önemsizleştirilmiştir (Çelik, 2004: 132). Medya ‘Susurluk Skandalı’ olarak olayın üstüne gitmiş ve olayın polis-mafya-siyaset üçgeni içinde olduğunu ileri sürmüştür. Refah Partisinin tutumundan dolayı da olayın içine RP’yi çekerek eleştirmiştir.

Susurluk kazası sonrasında devletin yasadışı örgütlenmelerle hareket ediyor olması ve siyasetin de buna karışarak bu ilişkide yer edinmesi üzerine kimsenin sorumlu olarak bulunamamasında dolayı eylem yapma kararı alınmıştır. 1 Şubat 1997 tarihinden itibaren her akşam saat 21.00’de vatandaşların evlerindeki ışıkları kapatmalarını içeren bu eylemin adı “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” olarak belirlenmiştir (Deniz, 2017: 70). “Sürekli Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi” adında Av. Ergin Cinmen önderliğinde başlatılan sivil karşı koyma hareketi RP’yi de karşısına almaktaydı. Bu eylem Susurluk Olayının açığa çıkarılması için yapılacağı öne sürülürken bir anda hükümetin yapmış olduğu tüm icraatları protesto etmeye dönüştürüldü. Bu eyleme askeri lojmanlarında dâhil olması mahiyetini büyütmüş ve eylemin hedefi doğrudan RP olmuştur (Arslan, 2014: 53). Bu eylemlerin öncesinde ise sendika eylemleriyle muhalif bir hareketine oluşturulmuştur. Bu eylemleri Milliyet gazetesi “İşçi Uyardı” manşetiyle verirken hükümetin protesto edildiği ve işçilerin “hükümet gidecek” diye bağırdıkları söylenmiştir (Milliyet, 4 Ocak 1997). Hürriyet gazetesi ise “TOBB: Hükümet hemen gitmeli” sözlerini manşetine taşımıştır. Aralık 1996’da ise Sivil Toplum Kuruluşları mensupları toplanarak Taksim’de yürüyüş yapmış ve “Temiz toplum, temiz siyaset” çağrısı yapmışlardır. “Türkiye’ye Sahip Çık!” başlıklı bir bildiri yayınlanarak hükümet eleştirilmiş, demokrasi ve laiklik düşmanı olarak tanımlanmıştır. Hükümete karşı birlik çağrısı yapılmıştır. 26 Şubat 1997 tarihinde ise TESK, DİSK ve Türk-İş sendikaları hükümete karşı güç birliği kararı aldıklarını açıklamışlar ve aynı gün İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği laiklik eylemine başlamıştır (Deniz, 2017: 78).

Tüm bu eylemlerin temel aldığı olay Susurluk olayıyken RP'nin ilgisi olmamasına rağmen bir anda RP karşıtı eylemler dizisinin başlaması için bir bakıma bahane kabul edilmiştir. Ordu da bu eylemlere destek vererek 28 Şubat darbe sürecindeki taraftar kesim daha da kenetlenmiştir.

-Başbakanlıkta İftar Yemeği

Ülkedeki gergin ortam ve hükümete yönelik aşırı muhalif yaklaşım öyle üst düzeye çıkmıştı ki RP'nin her yaptığı aleyhine kullanılacak ve rejimi tehdit eden bir hal olarak yorumlanıyordu. Başbakan Erbakan'ın iftar yemeği düzenlemesi ve din adamlarını davet etmesi, bir araya gelip istişare yapması bile hoş karşılanmayıp laiklik tartışmaları açılıyordu.

11 Ocak 1997'de Başbakanlık Konutu'nda bir davet düzenlenmiş ve Diyanet İşleri Eski Başkanları, Diyanet Temsilcileri, İlahiyat Fakültesi dekan ve öğretim üyeleri, müftü, vaiz ve din adamları, kanaat önderleri davet edilmiştir (İşler, 2014: 71). İftar yemeğine katılan din adamlarının bazıları cübbeli ve sarıklı olması gazeteler tarafından günlerce kullanılmış ve tepki uyanması için çaba sarf edilmiştir. Başbakan davette söz alarak hükümeti ve iktidarı zarara uğratacak davranışlardan kaçınılmasını ve ülkenin birlik ve bütünlüğünü tehlikeye sokacak hareketlerden uzak durulmasını tavsiye etmiştir (Aksoy, 2000: 193).

Basın iftar yemeğini “İrtica Kalkışması” olarak lanse etmiş ve tarikat yemeği olarak haber yapmıştır. Bu haberler neticesinde Genelkurmay Başkanlığının telefonlarının kilitlendiği belirtilmiştir (Gülmez, 2014: 106). Hatta bazı milletvekilleri iftar yemeğinden dolayı Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurunda bulunmuştur. Yargı mensupları da bu olay karşısında Erbakan'ı uyaran açıklamalar yapmış ve toplumun gerilmesine sebep olduğu ve askerinin sabrının zorlandığı ileri sürülmüştür (Akpınar 2001, Arcayürek, 2003). Genelkurmay Başkanlığının düğmeye basmasından en etkili olan olayların başında iftar yemeğinin yer aldığını belirten Cevizoğlu, üst düzey askeri yetkinin neye güvenerek bunu yaptıklarını söyleyerek güvendikleri dağa kar yağacak şeklindeki demecini belirtmiştir (Öztürk, 2006: 77).

-Kudüs Gecesi Etkinliği

Her yıl tekrarlanan ama önceki yıllar basına konu olmayan Kudüs gecesi etkinliği 1997 yılında büyük yankı uyandırmıştır. 31 Ocak 1997’de Sincan Belediyesi ve Kudüs Platformu ortaklığında yapılan etkinlikte Filistin’in uğradığı haksızlık ve zulüm kınanıyor ve tiyatro oyunu sergileniyordu. O gece salonu basın mensupları tıklım tıklım doldurmuş ve bir olayın kurgulandığı sezilmiştir. RP’li Belediye Başkanı daha sonra yaptığı bir açıklamada, büyükelçiyle salona girdiklerin basının ve televizyonların hepsinin orda olmasını şaşkınlıkla karşıladıklarını ve bir şeylerin planlandığını darbe yapılması adına şartların sağlanması adına kullanıldığını sonradan anladıklarını söylemiştir. İran Ankara Büyükelçisinin katıldığı etkinlikte İsrail ve ABD’yi kınayan açıklamaları ve düşmanlıkla birlikte şeriat çağrısı yaptığı basın tarafından ileri sürülmüştür. RP’li Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın ve İran Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri’nin yaptığı konuşmalar basın tarafından saptırılarak “Türkiye İran mı Oluyor” seslerinin yükselmesi sağlanmıştır. Birkaç gün sonra olay gazetelere haber olmuş ve manşetler “Bu Ne Rezalet”, “Şeriat Çağrısı Yaptı” şeklinde atılmıştır (İşler,2014: 73-74).

Genelkurmay tarafından yapılan açıklamalar ise “Gerekirse Silah Bile Kullanırız” manşetiyle duyurulmuştur. Cumhuriyet gazetesi olayı “Şeriat Provası” olarak yansıtırken Hürriyet ise “İran Provası” olarak lanse etmiştir. İki gazetede RP’nin ülkeye şeriat getireceğini ve kaosa sürükleyeceğini belirtmiştir. Cumhuriyet gazetesi 3 Şubat tarihli nüshasında “Türkiye İran Olmayacak” manşetiyle çıkmış ve RP’li Belediye Başkanının ve İran Büyükelçisinin şeriat çağrısı yaptığını ve tepki yağdığını vurgulamıştır. “Şeriat provasına öfke” alt başlığını vererek haberin devamında darbe söylentilerinden bahsetmiştir. Hürriyet gazetesi ise 4 Şubat’ta “Tahrikler Bitmiyor” manşetini atarak RP’nin türban, hac, kurban derileri, cami gibi sürekli yeni krizler çıkararak gerginliği tırmandırdığını söylüyordu. TSK’nin Kudüs gecesi için verdiği tepkisini sayfasına taşıyan Hürriyet, “Şeriat çağrısının yapıldığı Kudüs Gecesi, TSK’de infial yarattı” yorumunda bulunmuştur. Gecede gazeteci Işın Gürel’e yapılan saldırıya da değinerek “işte nefret uyandıran sahne” başlığıyla yerde yatan fotoğraflarını yayınlamıştır. Faili için de “Hayvan İçin Yakalama Emri” ifadesini kullanmıştır (Hürriyet, 5 Şubat 1997). Mümtaz Soysal ise Refahyol Hükümetine yönelik “bu

ortaklığın öyle ya da böyle bir şekilde yoldan kalkmasının zorunluluk haline geldiğini” ifade etmiştir (Hürriyet, 4 Şubat 1997).

4 Şubat 1997’de Sincan’da tank sesleri yükselmiştir. Lala mahallesinde 5 tank ve 20 kariyer Sincan merkezine doğru ilerlemiş ve halk şaşkınlıkla izlemiştir (Gülmez, 2014:103). NATO Tatbikatı dolayısıyla Sincan’da tankların caddede boy göstermesi gazeteler tarafından farklı yansıtılarak “Tanklar Yürüdü”, “Tanklar Sincan’dan Geçti”, “Tanklar Sincan’da” (Sabah, 5 Şubat 1997), “Tank Sesleri” (Hürriyet, 5 Şubat 1997) başlıkları kullanılmıştır. Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir’e Sincan’daki tankların nedeni sorulduğunda ise alın cevap darbe öncesi son uyarı niteliği taşımaktadır: “Sincan’da demokrasiye balans ayarı yaptık”. Cumhuriyet gazetesi yaptığı haberlerde hükümetin tankların geçişlerini uyarı olarak algılaması gerektiğini belirtmiş ve Cumhurbaşkanı’ni göreve çağırmıştır. Hürriyet’in köşe yazarı Bekir Coşkun’un 25 Şubat’taki “Ayar” yazısında işlerin giderek karıştığını balans ayarının ardından Cumhurbaşkanı tarafından da fren ayarı yapıldığını yazmıştır. Cumhurbaşkanı’nın tavrını net bir şekilde ortaya koyması gerektiğini belirten Coşkun, silahlı çete ve şeriatçıların arasında sıkışıp kalan Cumhuriyet’in başının dertte olduğunu söylemiştir ve RP’ye karşı önlem alınması gerektiğini iktidardan uzaklaştırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır (Hürriyet, 25 Şubat 1997).

Cumhuriyet gazetesi ise 6 Şubat’taki nüshasında TSK’nin bu hamlesini “RP’siz hükümet aranıyor” yorumuyla vererek ordunun hükümeti tasfiye edeceği yönünde değerlendirmiştir. Yeni Şafak gazetesi 13 Şubat 1997’de “Sırada Ne Var” manşetiyle çıkmış ve RP aleyhinde yapılan eleştiri ve karalama kampanyalarının sürekli arttığını ve devamını geleceği belirtilmiştir. Tüm gazetelerin bu durumdan sorumlu olmadığını da belirtmiştir (Özer, 2011: 148). Gazetenin bu haberine baktığımızda 28 Şubat sürecinde tüm gazetelerin hükümet aleyhtarı olmadığını, darbe sürecini hızlandıran tavrı bazı gazetelerin benimsemeyip darbe olması halinde demokrasinin zarar göreceği uyarılarında bulunduğu değerlendirmesini yapmak mümkündür. Nitekim dönemin bazı yazarları: Mehmet Barlas, Etyen Mahçupyan, Ali Bayramoğlu gibi isimler ordunun siyasete müdahil olmasını eleştirmiş ve siyasete müdahale edilmesi çağrılarını olumsuz değerlendirmişlerdir.

2.4.3. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Kararları Sonrasında Basın

Ülke genelindeki vaziyet ve toplum mahiyetindeki gerginlik sonrasında tüm gözler TSK'ya çevrilmişti. Basın darbe giden süreci hazırlamış ve kurgu olaylarla halkın algısı yönlendirilerek MGK kararlarıyla hükümete dizayn verilmesine destek sağlanmıştır. Milli Güvenlik Kurulu toplantısı öncesinde basının manşetleri aslında alınacak kararların bilgisini verir niteliktedir. 27 Şubat tarihli Cumhuriyet gazetesi “Böyle Gitmez” manşetini atmış ve MGK öncesinde Demirel'in yasaklara karşı hükümetin dinci siyasette ısrar etmemesini konusunda uyardığı yazılmıştır. Aynı gün bir başka haberde ordudan elde edilen bir bilgiye göre iktidarın ikaz edileceği ve rejimin tıkandığı görüşünde oldukları söylenmiştir. Köşe yazarlarından Oral Çalışlar ise “MGK Toplantısı Öncesi” başlıklı yazısında ülkede din devleti kurulamayacağını ve siyasi İslam'ın buna gücünün yetmeyeceğini vurgulamıştır. Cüneyt Arcayürek ise hükümete takkeli yakıştırması yapmış ve darbenin medyanın çağırdığı açıklamalarını eleştirmiştir. Tüm suçu hükümette görerek halka doğruları gösterenin medya olduğunu ve medyanın saptırılmak istendiğine dikkat çekmiştir. MGK toplantısı sonrası gerilimin hangi aşamalara sürükleneceğini kestirmenin zor olduğunu ifade etmiştir.

Zaman gazetesi köşe yazarlarından Hüseyin Gülerce yazısına “Yarın çok önemli...” başlığını atmış ve hükümetten rahatsız olanların hükümeti yıkmak için mecliste çoğunluk elde edemeyince darbe tehdidiyle yapmak istediklerini ancak darbe çığırkanlıklarına o kadar çok yaptılar ki gelse bile kimseyi inandıramayacaklarını belirtmiş ve basını eleştirmiştir. Ragıp Duran ise Genelkurmay Başkanlığının genel yayın başkanlığına dönüştüğünü söylemiş ve ordu medya ilişkisini özetlemiştir.

Milli Güvenlik Toplantısının konusu irtica olacağı hakkında kesin gözle bakılıyordu. Nitekim MİT Müsteşarlığı tarafından “İrticai Faaliyetler” oluşturulan dosya Genelkurmay tarafından brifingle birlikte Cumhurbaşkanı'na sunulmuştur. Aynı zamanda öncesinde Erbakan ve Çiller'e de vaziyet bildirilmiştir. Beklenen toplantı 28 Şubat 1997 tarihinde 16.30 Çankaya Köşkünde başlamıştır. 9 saat süren toplantıdan önemli kararlar çıkmış ve özellikle Cumhuriyetin yasalarının tavizsiz uygulanması, rejim aleyhtarı ve bölücü grupların ülkeyi laik-antilaik olarak bölmeye çalıştığı, toplumsal barış ve huzurun, rejimin teminatının laiklik olduğu, bazı gelişmelerin huzur zedelediği ve gerekli önlemlerin alınmasının gerekliliği Bakanlar Kuruluna bildirileceği

üzerinde durulmuştur (Çavdar, 2004: 338-339). Böylelikle 28 Şubat postmodern darbesi vuku bulmuş ve ilk defa asker silah kullanmadan toplumsal dinamikleri harekete geçirerek hükümetin değişmesini sağlamıştır (Öcal, 2009: 15).

Tüm basın gözünü toplantıdan çıkacak kararlardadır. 28 Şubat günü Hürriyet bir anket yayınlamış ve haberde “Vatandaş En Çok TSK’ya Güveniyor” başlığını kullanmıştır. Ankette vatandaşlara “Refah iktidarının 2000 yılına kadar sürecek olsa yönetime müdahale yapılmasını ister misiniz” sorusu sorulmuş ve sonuç olarak %90 oranla vatandaşın güvenilir ve etkili kurum olarak TSK’yı gördüğü, lider olarak da Demirel’i istediği yazılmıştır. Hürriyet gazetesi 4 Mart 1997’de tarihi manşetini atmış “Ya Uy, Ya Çekil” demiştir. Ecevit ve Baykal’ın demeçlerine yer verilerek ya laikliği sindirin ay da çekilin çağrısına sözcü olmuştur.

Erbakan toplantıdan çıkan kararları bir müddet oyaladıktan sonra 5 Mart’ta imzalamıştır. Çiller konuyla ilgili Erbakan’a “imzalamazsan çekil” dediğini belirtmiş ve imzalamak zorunda bıraktığını ima etmiştir. Erbakan’ın imzasını Hürriyet “aynen imzaladı”(6 Mart 1997), Sabah” Paşa paşa imzaladı” başlıklarıyla vermiştir. Diğer taraftan Sabah gazetesinde bir haber daha duyurulmuştur. 14 Mart 1997 nüshasında MHP Lideri Türkeş’in sabah gazetesi yazarlarına kulis bilgisi verdiği söylenerek “RP’nin muhalefete dönmesi gerektiği, DYP-ANAP koalisyonu kurularak yeni bir hükümetin oluşturulmasında aksi halde TSK’nin harekete geçebileceği” konuşulduğu yazılmıştır. Hatta zamanın az olduğu ve darbe ihtimalinin güçlendiği ifade edilmiştir.

Mehmet Ali Birand ise basının darbeci söylem geliştirmesini ve orduyla ilişkisini Yeni Yüzyıl başyazısını destekleyen bir yazı kaleme alarak “Askeri Biz Kışkırttık”(Sabah, 31 Mart 1997) diyordu. İtirafıta bulunarak basının darbelerdeki rolünü sıralıyordu: “Demokrat Parti’yi dahi durdurabilmek için askeri kışkırttık”, “eskiden demokrasi adına askeri eleştirenler şimdi askeri müdahaleye çağırıyor”, “RP’yi durdurabilecek en etkili ve güvenilir güç olarak TSK’yı gördük”. Birand “ ne zaman işimize geldi ‘Paşam kurtar bizi’ diye manşet attık ne zaman gelmedi ‘asker neden politikaya müdahale ediyor’ diye karşı çıktık” gerçeğini aşikâr etmiştir (Savcı, 2006: 181).

Gazetelerdeki yazarların darbe süreci ile ilgili değerlendirmeler şöyleydi:

Sabah gazetesi yazarı Necati Doğru “Hac mı sevap, darbe yapmak mı sevap?” yazısıyla hacca gitmenin darbeyi kesip kesmeyeceğini sorarak Allah’ın darbe yapanlara mı yoksa hacca gidenler mi sevap yazacağını değerlendiriyordu. Posta gazetesi yazarı Ömer Tarkan “Oue Sera Sera” başlıklı yazısıyla meclisten çözüm çıkmayacağını ibrenin askeri gösterdiğini 26 Nisan’da vadenin dolacağını belirtmiştir. Böyle sürüp gitmeyeceğini olacak olanın olacağını ve önüne geçilemeyeceğini ifade etmiştir. Hürriyet yazarı Bekir Coşkun ise “Darbenin adı” başlıklı yazısında askerin klasik darbelerden çok farklı bir şablon darbe denediğini ve darbenin fiilen başladığını yazmıştır. Ülkenin darbe sürecinde olduğu ve ne zaman sona ereceğinin konuşulduğuna dikkat çekmiştir.

Ülkede 28 Şubat kararları sonrasında gerginlik ve çekişme devam etmiş ve basın-ordu-yargı-STK’lar hükümette hiçbir şekilde RP’nin olmasını istemiyordu. Genelkurmay bir basın brifingi vererek gerekirse silah kullanılacağını dahi belirtmiştir. 11 Haziran 1997’de Genelkurmay başkanlığı basına brifing vererek “ Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkmaya çalışan irticaya karşı gerekirse silah kullanılacağını” açıklamıştır. İrticaya karşı Batı Çalışma Grubu kurulduğu kamuoyuna duyurulmuştur. Darbelere meşruluk kazandıran İç Hizmet Kanunu’nun 35. Maddesine de brifingde atıf yapılmıştır (AA, 11 Haziran 1997).

Brifing ertesi gün gazeteler konu olmuştur. Sabah gazetesi: “Türkiye sizinle gurur duyuyor”, Milliyet: “Ordudan son uyarı”, Hürriyet: “Gerekirse silah bile kullanırsınız”, Sabah: “Muhtıra gibi brifing” manşetleri atılmıştır. Yazarların yorumları ise şöyledir:

Milliyet yazarı Derya Sazak: “Tek tarih vermediler”, Yalçın Doğan: “İhtilal Bildirisi”, Fikret Bila: “Durumdan vazife”, Mehmet Y. Yılmaz: “Askeri müdahale havası” değerlendirmesi yaparken Sabah gazetesi yazarı Fatih Çekirge: “Yolun sonu”, Hürriyet Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök: “Nereye kadar?”, Radikal yazarları İsmet Berkan: “Siviller kına yakınsın!” ve Turhan Erdem: “Tahrir-i Sükûn Kanunu” ifadelerini kullanmışlardır.

Yeni Yüzyıl yazarı Coşkun Kırca ise 16 Haziran 1997’deki yazısında TSK’nın elbette irticaya karşı çıkacağını belirtmiş ve “irtica sandıktan çıktığını iddia etse hatta çıksa

bile” demiştir. Kerem Çalışkan ise aynı gün yazdığı yazıda RP’nin olmadığı bir hükümetin kurulması adına seçime gidilmesi adına “siviller bunu başaramazsa kimse askeri eleştirmeye kalkmasın” ifadesini kullanmıştır. Radikal yazarı Murat Belge ise askerin müdahale etmek istemediğini ama sivillerin mecbur bıraktığını ileri sürmüştür (Radikal, 16 Haziran 1997). Hasan Cemal Milliyet’teki köşesinde irtica ve siyasal İslam’la mücadelede tarafsız kalacak kadar avanak olmadığını İran’a benzeyen bir rejimi ülkede iktidar yapmak isteyen siyasal İslamcılara karşı dişe diş mücadele edeceğini açıklamıştır. Bunun demokrasi mücadelesi ve aydın olmanın gereği olduğuna dikkat çekmiştir (Milliyet, 15 Haziran 1997). Cengiz Çandar ve Fehmi Koru ise basının halini eleştiri altına almış ve “aydın bunalımı” sorunundan bahsetmişlerdir.

Genelkurmayın ışıklarının sabaha kadar yandığı haberleri, basın aracılığıyla kamuoyuna duyurulan darbe tarihleri, işçi ve işveren kurumlarının yayınladıkları deklarasyon, DYP istifaları ve brifinglerin oluşturduğu hava hükümeti yeni arayışlara sevketti. Çiller gerilimin düşmesi adına başbakanlığa geçme isterken Erbakan 2000 yılına kadar görevde kalmakta ısrar ediyordu. Vaziyet öyle bir hale gelmiştir ki hükümet MGK’dan izinsiz hareket edemez ve karar alamaz olmuştur. Bakanlıkları subaylar denetliyor ve istedikleri işi yaptırıyorlardır (Tayyar, 1999: 134). Bu şartlarda tek bir çözüm öngörülmüş o da başbakanlığın devredilmesidir. 28 Haziran 1996’da kurulmasına karar verilen 54. Koalisyon hükümeti; Refahyol Hükümeti neredeyse 11 ay iktidarda kalarak ve üzerindeki baskıya rağmen ülkeyi yönetmek için çaba sarf ederek icraatlar yapmış fakat baskıya dayanamayarak 18 Haziran 1997’de Erbakan, Çiller ve Yazıcıoğlu’nun birlikte düzenlediği basın toplantısıyla hükümetin sona erdiği kamuoyuna duyurulmuştur. Böylelikle 28 Şubat 1997 postmodern darbesi süreci nihayete ermiş ve hükümet değişikliği ile hedefine ulaşarak başarılı olmuştur.

3. BÖLÜM

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

Her 10 yılda bir darbe yapılan ve her bir darbeye ve sonrasında maddi ve manevi külfetinin çekmek durumunda kalan Türkiye, 28 Şubat postmodern darbesinden sonra 2001 yılında yapılan seçimlerle birlikte tek başına iktidar olarak hükümete gelen AK Parti tarafından yönetilmeye başladı. Koalisyon döneminin ülkede yaşattığı buhran ve bunalımlar sonrasında yeni kurulan bir parti halka büyük umutlar vaat ediyordu. Hükümete gelen AK Parti iktidarı muhafazakâr milliyetçi bir söylem benimsiyor ve ülkedeki istikrarsızlığa ve halkın çektiği sıkıntılara yönelim çözümler sunarak gerçekleştirme sözü veriyordu.

Muhafazakâr bir partinin yönetime gelmesi yine asker ve bazı elit kesim olarak kendini vasıflandıran ve ülkenin derin yöneticileri konumunda hareket eden kesimler bu durumu hoş bir yaklaşım benimsemedi. Diğer darbeler öncesinde benimsenen iddialar yine dile getirilmeye başlandı. “Laiklik elden gidiyor, irtica geliyor ve Cumhuriyet yıkılacak” söylemleri üzerinden kamuoyu oluşturma girişimleri gözlenerek iktidarı yönetimden uzaklaştırma adına algı oluşturmaya çalışıldı. 367 garabeti olarak anılan olay öncelikle vuku buldu. İlk kez emekli Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu tarafından Cumhurbaşkanının AK Partinin tek başına seçemeyeceği iddiası Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan “AKP Tek Başına Seçemez” başlıklı yazısında gündeme getirildi (Cumhuriyet, 12 Aralık 2006). Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden beş ay öncesinde gündeme taşınan bu iddia medya tarafından günlerce konu edinildi. Cumhurbaşkanı seçimine yakın Cumhuriyet mitinglerinin başlatılmasıyla halk iktidara karşı kışkırtılıyordu. Cumhuriyet gazetesi seçim öncesinde manşetten” Tehlikenin Farkında mısınız” başlığını atarak irtica gelecek söylemi benimseyerek halkta korku oluşturmaya çalışıyordu. Genellikle Cumhurbaşkanı adayı olan Abdullah Gül’ün eşinin başının örtülü olması tarafından eleştiriler yöneltilerek bu durumun Türkiye’nin temsil edilmesinde yakışıklılığının olmadığı algısı yayılıyordu. “Türkiye İran mı, Arabistan mı

olacak” gibi söylemlerle AK Parti’ye savaş açılıyordu. Bu noktada medyada bir kesim ise askeri harekete geçirmeye çalışmaktadır.

Radikal gazetesi yazarı Murat Yetkin, Genelkurmay Başkanına bir basın toplantısı sırasında önceden yaptığı Cumhuriyetin temel niteliklerine uyumlu bir Cumhurbaşkanı seçilmesini arzuladığı yönündeki açıklamasını hatırlatarak “Bu konuda şüphemiz mi var?” sorusunu yöneltmiştir. Bu soru aslında medyadaki bir kesimin doğrudan müdahale edilme beklentisini açıklarken bu beklentiye askerin ne kadar yakın olduğunu yoklar niteliktedir. Ancak Genelkurmay Başkanı bu konuda bir şüphesinin olmadığını belirtmesiyle beklentileri boşa çıkartmıştır.

Yetkin’den sonra mikrofonu eline alana Hürriyet gazetesi yazarı Emin Çölaşan kamuoyunda Cumhurbaşkanlık için geçen bir ismin Cumhuriyet’in genel niteliklerine uygun olup olmadığını sorarak askerin tavrını netleştirme çabası da Genelkurmay Başkanının isimler üzerinden konuşmak istemediği yanıtıyla sonuçsuz kalmıştır. Medya mensuplarının katıldığı 27 Nisan öncesinden basın toplantısında medya darbe mesajını tasarlayan aktör konumunda yer almışken askeri bu noktada etkileme fonksiyonunu da benimseyen görüntü çizmiştir (Çağlar, Memmi ve Altun, 2017: 21-22).

Toplantının ardından 15 gün sonra 27 Nisan E-muhtıra olarak adlandırılan bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiri döneminde laik-anti laik tartışmalarına dikkat çekerken Cumhurbaşkanlığı seçimlerine de atıfta bulunarak laikliğe gölge düşürecek bir durum olduğunda TSK’nın “Laiklik koruyucusu” olduğunu bildirilerek tavır alınacağı yazılmaktadır. Aynı zamanda ülkede yapılan dini etkinliklere ve Kur’an okuma, ilahi söyleme gibi faaliyetleri de dini istismar etme ve dini istismar edici siyasi söylemlere bürünenlere de uyarı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bildiri bir muhtıra niteliği taşıdığı gibi medya tarafından da alkışlarla karşılanmış ve bu şekilde tanımlanmıştır.

27 Nisan muhtırası sonrasında 15 Temmuz darbe girişimine giden süreçte Mit Müsteşarının ifadeye çağırılması, Gezi Parkı Şiddet Eylemleri, 17-25 Aralık Operasyonları, Cumhurbaşkanlığı Seçimleri darbe sürecinde iktidara yönelik yapılmış ve yönetimi devirmek adına süreci hazırlayan olaylar olarak ele alınabilir(Çağlar, Memmi ve Altun, 2017: 23). Bu olaylar sonrasında FETÖ’ye yönelik mücadele operasyonları başlamış ancak 15 Temmuz ile birlikte devletin ne kadar derinlerine kadar sızdıkları ve paralel bir yapılanma oluşturdukları daha net anlaşılmıştır. Tüm bu olaylarda medyanın tutumu ele alınıp son olarak 15 Temmuz darbe girişiminin başarısız

olmasında medyanın rolü detaylı bir şekilde incelenecektir. Medyanın duyurulmasında aktif rol üstlenen kanallardan üçü NTV, CNN Türk ve A haber kanallarının genel yayın yönetmenleriyle yapılan röportajlara yer verilerek medyanın rolü ve 15 Temmuz gecesinde yaşananlar, geleneksel medya ve yeni medyanın bu süreçteki etki dereceleri, geçmişte yapılan darbelerde medyanın konumu ve son darbe girişimi 15 Temmuz'da medyanın tutumu hakkındaki değerlendirmeleri ışığında analizler yapılarak tezimizin ana savını sunacağız.

3.1. Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Tarihçesi ve Paralel Yapılanma

İsminden de anlaşılacağı üzere terör örgütünün kurucu lideri olan Fethullah Gülen, dini değerleri ve İslami bilgisini kullanarak insanlara yaklaşıp kandırdığı ve bu şekilde hızla yayıldığı görülmektedir (Turan, 1998: 18). İslami değerleri kendi kara emellerine alet ederek cemaatleşmeye ve sonrasında devlet içinde paralel bir yapı kurgulayarak güçlenip devleti ele geçirmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır. Gülen'in 4 yaşında Kur'an'ı hatmettiği ileri sürülerek Gülen'e kutsiyet atfetme ve mehdi, seçilmiş kişi gibi vasıflar yüklenmiştir. Kurduğu yapılanmayı bir tarikat ya da cemaat olarak yansıtmayıp daha fazla kitleye hitap edebilmek ve çekebilmek adına "Gönüllüler Hareketi", "Hizmet Hareketi", "Camia" gibi isimlerle lanse etmişlerdir (TBMM: 2016: 41).

FETÖ'nün temeli, Gülen'in 1966 yılında İzmir'de İmam Hatip Derneği ve İlahiyat Öğrenci Yetiştirme Derneğinde Kur'an kursu vermesiyle ve müdürlük yapmasına dayanmaktadır. Kur'an kurslarında öğreticilik yaparak terör örgütünü kurmaya başlamış ve örgüt 1970'lerde ivme kazanarak iyice yayılmış ve masum insanları kandırarak genişlemiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017:9; Çakır, 2000: 19).

FETÖ, ilk faaliyetlerini dersane ve üniversite alanlarında başlamış ve burada eğitim alan gençlere yönelik etkileme faaliyetlerini yürütmüştür. "Işık Evleri" isminde öğrenci evleri açarak dersanelerinde eğitim gören öğrencileri etüt ya da özel ders verme maksadıyla kalmaya teşvik etmiştir (Yücel vd., 2017: 12). Bu evlerden hareketin seçkin kadrolarına üyeler yetiştirilmiş ve kadrolaşmaya gidilmiştir (Feridunoğlu, 2016: 334). Evlerin giderleri ise iş adamları, zenginler ve öğrencileri desteklemek maksadıyla

kişilerden aldıkları maddi desteklerce karşılanmış ve bu şekilde ülke genelinde hızla yayılmıştır. Toplum tarafından güven kazanarak ve eğitim alanında başarılar elde ederek kendilerine olan talebi arttırmıştır. Dindar kimliği kullanarak dayanışma, yardımseverlik gibi değerler üzerinden güçlerine güç katmışlardır (Seufert, 2014: 21).

1980 darbesi sonrasında FETÖ kurumsallaşmanın ve okullaşmanın hızını iyice arttırmış örgüt lideri Gülen siyasi arenada kabul görmeye başlamıştır (Çetinkaya, 1999: 222). Bu dönemde örgüt lideri kendini “liberalizme uygun, çağdaş hoca” kimliğine bürünmüş (Kışlalı, 1998: 187) ve bu kimlik örgütün eğitim faaliyetlerini daha da kolaylaştırmasını sağlamıştır. 1990'lara gelindiğinde örgüt yurt dışına açılmaya başlamış (Yüksel, 2000: 298-301) ve şirketler, holdingler, bilişim, sağlık, basın-yayın, finans gibi alanlarda da markalaşmaya görülmüştür (TBMM, 2016: 44). 28 Şubat 1997 post-modern darbesinde ise Gülen darbecilerden yana tavır alsa da sonrasında sağlık sorunlarını öne sürerek 1999 yılında yurtdışına gitmiş ve ABD’de ikamet etme izni almıştır (Pul ve Kaya, 2006: 225; Akın, 2016: 50). Dinler Arası Diyalog ve Evrensel İnsan Hakları gibi söylemler üretmeye bu dönemde başlayan FETÖ (Çakır, 2014: 16; Çelik, 2000: 15), ABD’nin (CIA) küreselleşme ve ılımlı İslam projelerinin bir nevi hizmetçisi konumunda Türkiye ayağını yürütmüştür. Türkiye’de her dönem değişen sosyo-politik koşullara uyumlanan bu örgüt, iktidara yakın olmak adına her türlü kisveye girmiştir. “Altın Nesil” olarak isimlendirilen dönemde (Turan, 1998: 19; Feridunoğlu, 2016: 334) milli değer ve hassasiyetleri kullanarak devlet içinde paralel devlet kurma süreci olmuştur (Acar, 2018: 114-115). “Altın Nesil” fikrini 70’li yıllarda ortaya atan FETÖ, konferanslar düzenleyerek çağdaş ve dindar bir gençlik vurgusuyla dikkat çekmiştir (Hablemitoğlu, 2012: 108; Çetinkaya, 1999: 223).

FETÖ bütün faaliyetlerini gizlilik ve tedbir içinde uzun vadeli bir planlama (Yüksel, 2000: 299) yaparak ilerlemiş ve bu planı da dini faaliyetlerinin altına gizlemiş ve toplumda kabul görme, ön yargı oluşturmamaya çalışmıştır. 90’lı yıllarda FETÖ küresel bir cemaat haline gelmiş ve Orta Asya Cumhuriyetleri başta olmak üzere 160 farklı ülkede okullaşma faaliyetleri güder hale gelmiştir (Yüksel, 2000: 331). Dini faaliyetlerde bulduklarını ve İslamiyet’e hizmet ettikleri söyleyen FETÖ yurt dışında açtığı okulların hiçbirinde Türk kültürüne ve İslam dinine dair bir ders koymamış ve dini eğitim vermemiştir (Seufert, 2014: 5). 1969 yılından itibaren yurt içinde 85 vakıf, 18 dernek, 89 özel okul, 373 dersane, 500 öğrenci yurdu, 207 şirkete sahip bir örgütlenme

oluşturmuştur (Alacadağlı, 2016: 559). Okulların sayısı toplamda 1043'e ulaşmış ve devletin üstün kademelerine yerleşen öğrenciler yetiştirildiği imajı verilerek yeni planlar kurulmuştur. Okullardaki öğrencileri siyasilerle, devletin büyükleriyle, genelkurmay başkanlarıyla tanıştıırarak örgütün yararlı bir yapılanma olduğu yansıtılmıştır (Acar, 2018: 119; Ateş ve Akpınar, 2017: 7).

FETÖ, basın-yayın alanlarında da etkin olmuş ve 1979'da Sızıntı dergisini kurmuş ve başyazıları Gülen tarafından yazılarak okurlara sunulmuştur (Demir ve Çağlar, 2017: 19). Sızıntı dergisi güçlü bir propaganda aracı olarak kullanılmış ve 1986'da Zaman gazetesi kurulmuştur. Zaman gazetesi örgütün sahte başarıları için reklam aracı olarak kullanılmıştır. Basın-yayın alanıyla yetinmeye örgüt televizyon yayıncılığında da atılım göstermiştir. Medyayı muharebeyi kazanmadan etkin bir silah olarak gören örgüt, 13 Ocak 1993'te Samanyolu TV(STV)'yi, 1 Ocak 1994'te Cihan Haber Ajansını(CİHAN) kurmuş ve 1996'da ise Türk Cumhuriyetlerine yayın vermeye başlamıştır (TBMM, 2016: 56).

2002 yılı ve sonraki süreç ise FETÖ'nün hızla ve rahatlıkla büyüdüğu gözlenmektedir. Devlet içinde kadrolaşma, ekonomik, askeri, idari kurumlara yerleşerek daha fazla yaygınlaşmıştır (Baştürk, 2016: 44). Halka yönelik çalışmalarını aktif hale getirmiş ve yardım, üye toplama girişimlerini arttırmıştır. 2000'li yıllar örgütün Paralel Devlet Aşamasına geçtiği dönem olarak ifade edilebilmektedir. Devlet kadrolarına yerleşen örgütün mensupları, ordu ve emniyet dışındaki TÜBİTAK, Yargıtay, HSYK gibi stratejik yerlerde büyük bir kadrolaşma hareketinin temellerinin ve sonuçlarının başarıyla alındığı dönemdir. İstihbari ve ekonomik olarak gücünün ülke içinde ve dışında giderek arttığı kamu ve özel sektörde hâkimiyetin sağlandığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Örgütün 70'li yıllarda attığı temeller 80'de yükselmeye başlaması ve 90'lı yıllarda dal budak sarması ve 2000'li yıllarda da her alanda virüs gibi yayılıp hâkimiyet oluşturduğu ve altın vuruş için hazır hale geldiği yıllar olmuştur (Aygen, 2018: 244).

3.2. 15 Temmuz Darbe Girişimi Öncesi Olaylar, Operasyonlar ve Basın

2010 sonrası yıllar FETÖ'nün Gizli Hedeflerinin İfşa Dönemi'dir. Bu dönem FETÖ, Ak Parti hükümetine yönelik gizli bir savaş başlattığı bir dönemdir. Gizliden yürütülen saldırılar ve devlet kadrolarındaki stratejik konumlarda yerleşen örgüt üyeleri örgütün lideri olan Gülen'den aldığı talimatlarla devletin gücünü devlete karşı kullanmaya başlamışlardır. Daha fazla güçlenmeyi ve tamamen hâkimiyet kurmayı amaçlayan FETÖ, ilk olarak kirli planlarını ifşa ettiği olay 7 Şubat 2012 tarihinde MİT Müsteşarını ifadeye çağırılmasıdır. Bu hadise hükümetin FETÖ'ye karşı mücadele için düğmeye basmasına yol açmıştır. Dönemin Başbakanı Erdoğan, MİT Müsteşarı Hakan Fidan ifadeye çağırılması ve bu hadiseyi Başbakan'a bildirmesiyle hükümeti devirmeye yönelik hazırlanan ilk plan deşifre olmuş ve bertaraf edilmiştir. Hakan Fidan'ı ifadeye çağırın cenah sonrasında Başbakan'a bağlı olmasından dolayı Başbakan'a hedefini yöneltecek ve yargısal müdahale ile hükümet düşürüleceği planlanıyordu. Örgütün bu gizli niyeti sonraki hamlelerinden sonra aşikâr oluyordu.

MİT Müsteşarının ifadeye çağırılması olayının ardından Gezi Parkı Şiddet Eylemlerinde yine FETÖ rol oynamış ve emniyete sızmış olan örgüt elemanları eylemci kitleyi kışkırtmak için verilen talimatların dışına çıkarak sert ve kötü müdahaleler yapmış ve eylemin şiddete dönüşmesine yol açmışlardır. Eylemcilerin arasında PKK ve DHKP-c gibi örgütlerin de katılmasıyla başlangıçta Gezi Parkındaki ağaçların sökülmesine yönelik tepki eylemi olarak başlayan eylemler FETÖ ve diğer örgütlerin eyleme katılması ve dış mihraklarında bu eylemi hükümete yönelik bir darbe ateşine dönüştürme planına dönüşmüştür. Eylem günlerce sürmüş, birçok büyükşehirde maddi hasar meydana gelmiş ve daha sonra sona ermiştir.

17-25 Aralık yargı darbesi teşebbüsünde ise FETÖ'nün hükümeti devirmeye yönelik yürüttüğü gizli savaş bu girişimi ile gün yüzüne çıkmıştır. Bu operasyonda hedef kabinedeki 4 bakan üzerinden yürütülmüş, yolsuzluk ve usulsüzlük iddiaları ve bakanların bazı açıklamalarıyla olay Başbakan Erdoğan'a da sıçratılarak yargısal darbeye teşebbüs edilmiştir. Ancak bakanların görevden alınmasıyla bu darbe girişimi geri püskürtülmüş ve sonrasında hükümet FETÖ ile mücadele etmek adına operasyonlar başlatmıştır. FETÖ'nün çökertildiği düşünülürken aslında bu darbe teşebbüsünün daha

büyük darbe planı için bir hazırlık teşkil ettiği değerlendirilmesini doğurmuştur(TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı).

3.2.1. 7 Şubat 2012 MİT Müsteşarının İfadeye Çağırılması

AK Parti kurulduğundan bu yana muhafazakâr kimliği ve demokratik yaklaşımlarla halka hitap ederken bu süreçte destekçilerinden biri olan Gülen Örgütü (Toruk ve Olkun, 2014: 377) 2010 yılında KPSS’de torpil iddiaları nedeniyle sınavın iptal edilmesi ve o dönemde yüksek puan alan adayların incelemeye alınarak FETÖ’nün devlet içindeki kadrolaşma ve yapılanma çalışmalarına karşı hamle karşısında iktidara olan desteğini çekmiştir (Akın, 2016: 52). FETÖ’nün kadrolaşmada öncelik vermiş olduğu kurumlar; Emniyet Müdürlüğü, Türk Silahlı Kuvvetleri, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Yüksek Öğretim Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı olmuş (Ateş ve Akpınar, 2017: 7; Efe, 2014: 12) ve FETÖ 7 Şubat 2012’de MİT Müsteşarına yönelik yaptığı operasyonda yapılandığı kurumlardan Emniyet ve Yargı kurumlarını kullanmıştır.

Gülen Örgütüyle iktidarın ‘Mavi Marmara Hadisesi’de ters düşmesiyle başlayan ve FETÖ’nün aslında İsrail ve Batı menşeli bir örgüt teşkil ettiğini örgüt liderinin verdiği demeçlerden anlaşılmasıyla atılan ilk fitilin ardından dönemin Başbakanı’nın sağlık sorunlarından dolayı ameliyat olacağı günü fırsat bilmesiyle harekete geçmiş ve ikinci fitil ateşlenmiştir. 7 Şubat 2012 günü Başbakan Erdoğan’ın ameliyata gireceği saatlerde İstanbul Cumhuriyet Savcısı Sadrettin Sarıkaya tarafından MİT Müsteşarı Hakan Fidan’ı ve Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş’i ifade çağırılmıştır. Gerekçe ise PKK temsilcileri ile Oslo’da yapılan görüşmeler ileri sürülmüş ve bu görüşmeler bir pazarlık yapılmış gibi sunulmuş gibi sunularak yapılan hamle haklılaştırılmaya çalışılmıştır. O sırada birkaç saat gecikmeyle ameliyata girememiş olan Başbakan’a ulaşmayı başaran Fidan, ifade vermeye gidip gitmeme konusunda danışmış ve Erdoğan’ın kesinlikle evden çıkmaması talimatıyla ifade vermeye gitmemiştir. İfade vermesi için kapıya gelen adeta bir operasyona gidercesine teçhizatla donanan emniyete sızmış örgüt mensupları evin etrafını sarmış ve gerekirse zorla götürme talimatı aldıkları anlaşılmıştır. Başbakan Erdoğan’ın ameliyatı erteleyerek Fidan’ın evine özel kuvvetleri göndermesi üzerine

FETÖ amacına ulaşamamıştır. Bu hamlenin asıl hedefinin Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olduğu anlaşılmış ve bu tarihten sonra iktidar FETÖ'ye karşı şüpheyle ve yapılanma girişimlerine yönelik engelleyici hamlelerle yaklaşmıştır (TBMM, 2016: 311; Özdil, 2018: 52-53).

MİT Müsteşarı'nın ifadeye çağırılması olayı FETÖ'nün siyasi hedefleri olduğunu ve bu hedeflere ulaşmak için her türlü komplo kurabilecek güçte bir yapı olduğunun ilk ciddi belirtisidir. Örgütün yapılanması ve kadrolaşması hareketlerinin tehlikeli arz ettiği konusunda soru işaretleri böylelikle somutlaşmış olmuştur (TBMM, 2017: 304). FETÖ söz konusu girişimle MİT'i yıpratmayı ve dağıtmayı hatta ele geçirmeyi hedeflediği gibi devlet çalışanlarının vatana ihanet ettiği algısını yaymaya çalışmış ve bunda başarısız olmuştur.

KPSS'de torpil ve MİT Müsteşarının ifadeye çağırılması olaylarından sonra iktidar FETÖ'nün toplumdaki gücünü ve etkinliğini kırmak adına (Toruk & Olkun, 2014: 385) 3 Temmuz 2013'te dersanelerin kapatma kararı almıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı tarafından açıklanan kapatma kararı FETÖ ile hükümet arasındaki gerilimi iyice arttırmıştır. FETÖ hem ekonomik hem de üyeleri bakımından kendisine kaynak sağlayan dershaneciliğin kapatılması halinde ciddi şekilde etkileneceği korkusuyla kararı iptal ettirmek için tüm gücünü kullanmıştır.

3.2.2. 27 Mayıs 2013 Gezi Parkı Şiddet Eylemleri

27 Mayıs 2013 tarihinde Belediye Meclisi tarafından 'Yayalaştırma Projesi'nin onaylanmasıyla birlikte Taksim Meydanı'nda ve Gezi Parkında yapılacak değişikliklere tepki göstermek amacıyla toplanan 50 kişi parkta çadır kurarak protesto eylemine başlamıştır (Tozkoparan, 2013: 19). Gezi Parkı protestoları olarak da literatürde yerini almıştır.

Protestolarını başlamasında kısa bir süre sonra Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası başta olmak üzere birkaç oda kuruluşu Gezi Parkının yıkılmaması için kamuya ait olduğunu tescillemek adına 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na başvurmuşlardır. Hükümetin açıklamaları çerçevesinde Gezi Parkı alanına alışveriş merkezi ve topçu kışlasının aslına uygun olarak yeniden inşası yönündeki

açıklamaları STK'larda da tepki görmüş ve yaklaşık bir yıl öncesine dayanan bir çekişme süreci başlamıştır. 6 Haziran 2012 tarihinde Taksim Dayanışma grubu(TD) üyeleri protesto etmek adına basın açıklamasında bulunmuştur (Radikal Gazetesi, 07.06.2012).

27 Mayıs 2013 günü fitil ateşlenerek Gezi Parkı'nın Asker Ocağı caddesine bakan duvarının bir kısmının yıkılması ve 5 ağacın sökülmesiyle TD grubu üyeleri iş makinelerini engellemeye girişmesi gergin havayı iyice ısıtmıştır. Ardından bu gruptan 50 kişi parkta çadır kurarak proje için yıkım çalışmalarını engellemek için nöbet tutmuştur(Hürriyet Gazetesi, 28.05.2013).

Güvenlik güçlerinin göstericilere müdahale etmesi ve direnen göstericilerle yaşanan çatışma ulusal ve uluslararası medya tarafından abartılarak verilmiş ve birtakım sanatçıların da eyleme destek verici açıklamaları ve halkı parka çağırması sonucu eylemler büyümüştür. Tiyatrocu Mehmet Ali Alabora'nın twitter'dan yazdığı mesajda "Mesele Gezi Parkı değil, sen daha anlamadın mı?" şeklinde halkı eylemlere katılıma teşvik etmesi ve meselenin aslında park olmadığına vurgusu ise olayların ana amacını ifşa niteliği taşımaktadır.

Diğer taraftan eylem başlamadan birkaç gün evvelden uluslararası medya kuruluşları canlı yayın arabalarını Taksim'e konuşlandırması ise bu olayların büyütüleceğini ve hükümete karşı halk ayaklanması şeklinde yansıtılarak darbe girişimine evrileceğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

Güvenlik güçleriyle eylemciler arasında çıkan çatışmalar ve özellikle emniyete sızmış FETÖ mensuplarının aldıkları liderlerinden aldıkları talimatla eylemcilere aşırı biber gazı sıkmaları ve sert müdahalelerde bulunmalarıyla eylemler başka semtlere sıçramış ve sonrasında birtakım medyanın yaptığı haberler ve habercilerin TOMA'larla eylemcilerin üzerinden geçtikleri yönünde yalan demeçler vererek halkı daha da kıskırtmaları sonucu Ankara, İzmir gibi illere de eylemlerin taşıdığı görülmektedir.

Eylemlerin kapsamı Gezi Parkından çıkarak hükümet karşıtı eylemlere dönüşmüş (Ete ve Taştan, 2013: 21) ve eylemciler başlangıçta Gezi Parkındaki ağaçları kesilmemesini isterken sonraki aşamalarda ağaçları yakmış, dükkânları talan etmiş, belediye otobüslerine zarar vererek kundaklamış ve hükümete yönelik eylemlere son verilmesi için Marmaray, Üçüncü Havalimanı, Kanal Projesi, 3. Köprü gibi projeleri iptal edilmesini istemişlerdir.

İktidar tarafından yapılan sert ve taviz verilmeyen açıklamalar karşısında eylemcilerin arasına katılan PKK ve DHKP-c terör örgütleri üyeleri ve FETÖ mensuplarının sokaklarda terör estiren saldırılarıyla eylemlerin şiddeti 31 Mayıs 2013'te zirveye ulaşmıştır. Gezi Parkı eylemlerine sadece yeşil bir çevre ve ağaç kesilmesine tepki olarak katılan masum niyetli eylemciler daha sonra bu eylemlerin darbe planlarına hizmet edercesine dönüştürüldüğünü anlayarak eylemlerden desteğini çekmiş ve eylemler yavaş bir süreçle sona erdirilmiştir.

Eylemlerin bastırılmasında ya da şiddetlenmesinde medyanın yaklaşımı ise gerçeği yansıtmaya ve tarafsızlık ilkesi ihlal edilerek bir kısım medyanın hükümete karşı ayaklanmayı teşvik edici pozisyonda tavır aldığı görülmüştür. Uluslararası basın, Başbakan Erdoğan'a yönelik diktatör ve otoriterleşme iddiaları çerçevesinde Gezi Parkı eylemlerini yansıtmayı yoluna gitmiştir. ABD basınında bu iddiaların yoğun bir şekilde servis edildiği görülmektedir.

New York Times gazetesi Seyla Benhabib'in kaleminden yayınladığı yazıda "Türkiye'nin Otoriter Dönüşü" başlığı (2013) atılmış ve yazıda 2011'de üçüncü defa seçilen Erdoğan'ın yetkilerini Osmanlı İmparatorluğu sonrasında kurulan seküler Cumhuriyet'e saldırı olarak kullandığı ve otorite bir gündem takip ettiği ileri sürülmüştür. The Washington Post'un yazı işlerince "Başbakan Erdoğan'ın Türkiye'deki protestolara güçlü adam tepkisi" başlığı atılarak yazıda Erdoğan'ı seçilmiş ama otoriter olmanın örneği olarak belirtilmiştir (Editorial, 2013). Bir gün sonra CNN'de Ivan Watson ve Josh Levs'in hazırladıkları haberde Erdoğan'ın bir lider mi yoksa bir diktatör mü olduğu tartışmaya açılmıştır (Şimşek, 2019: 65).

Uluslararası basının yanı sıra ulusal basında da Gezi Olayları iktidara karşı yürütülen bir propaganda aracı olarak kullanılmış ve medya abartılı ve yalan haberlerle halkı daha da galeyana getirmeyi başarmıştır. Cumhuriyet gazetesi 29 Mayıs 2013'te Erdoğan'ın fotoğrafını koyarak "Son durağa doğru" manşetini atmıştır. Haberinde detayında Gezi olaylarına yer verilerek polisin kırmızı elbiseli kadına su sıkarken çekilen fotoğraf yayımlanmıştır. 31 Mayıs tarihinde ise gazdan kaçan eylemcilerin fotoğrafı manşete taşınmış "Halk Direniyor" başlığı atılmıştır. 1 Haziran 2013 tarihli nüshasında ise "Halk başkaldırdı" başlığı atılarak eylemcilere su sıkılırken çekilmiş fotoğrafla birlikte ilgili haberler vermiştir. 3 Haziran 2013'te çıkan nüshada ise "Halkla çatışıyor" başlığı atılmış ve özellikle Başbakan Erdoğan hedef seçilerek diktatör imasında bulunulmuştur.

13 Haziran'da Cumhuriyet gazetesi, avukatların farklı şehirlerde mitinglerine birinci sayfasında yer vererek "Demokrasi için ayağa kalktılar" başlığını atmıştır. 17 Haziran'da ise "Halk baskıya ve zulme direniyor" manşetini atarak eylemcilerin şiddet içeren görüntülerini haklılaştırma ve seçilmiş iktidara yönelik otoriter bir yönetim olduğu portresi çizilmiştir. Polis ve Jandarmanın terör estirdiği yönünde haberler yapılarak birinci sayfadan işlenmiştir. Cumhuriyet gazetesinin gezi olayları sırasında yaşananları yayınlarken gerçeklikten uzak ve eylemi organize edenlerin sembolik objelerini kullanarak simgeleştirmiş ve kurgulanan olayların medya üzerinden yayınlayan bir konum edinmiştir. İktidarın sert ve tavizsiz açıklamaları, güvenlik güçlerinin içine sızan FETÖ üyelerinin eylemcileri kışkırtıcı müdahaleleri ve eylemcilerin vahşet ve şiddet içeren terör estiren tavırları objektif bir şekilde yansıtmaktan uzak kalınarak eylemcilerin her kim olursa olsun kundaklamaları, yangın çıkarmaları, yağmalama girişimleri hiçbir şekilde yansıtılmayarak bu eylemlerin iktidarın otoritesine başkaldırı olarak sunulması medyanın etik ve ahlaki ilkelerini ihlal edilmesiyle birlikte demokrasiyi de yıkıcı bir eylem niteliği taşımıştır.

Hürriyet gazetesi ise 31 Mayıs tarihli nüshasında "Gezi'de yıkma timi" başlığıyla olayları manşetten vermiştir. Ertesi gün çıkan nüshada ise 1 ve 2 Haziran 2013 tarihindeki nüshalarında eylemcilerin fotoğrafları yayınlanarak Gezi Parkı manşete taşınmıştır. 6 Haziran 2013 tarihinde ise İzmir'de sosyal medya üzerinden örgütlenmeye ve mesajlarıyla halkı isyana teşvik ettiği tespit edilen 34 kişinin gözaltına alınmasını "Sosyal gözaltı" başlığı ile haberleştirmiştir. 12 Haziran'da 2013'te Hürriyet gazetesi, Taksim'de eylemcilere yapılan müdahaleleri çekilen fotoğraflar eşliğinde " Yazık" manşetiyle görmüş ve haberde "okumuş genç çocuklara" karşı güvenlik güçlerinin orantısız şiddet uyguladığını ve Erdoğan yönetiminin "baskıcı bir yönetim" yürüttüğü ileri sürülmüştür.

Milliyet gazetesi ise gezi olaylarına yaklaşımında destekleyici bir üslup benimsemiştir. 29 Mayıs 2013 tarihindeki nüshasında polisin kırmızı elbise giyen bayana su sıkması fotoğrafını ilk sayfadan vererek "Mutluluğun resmini çizdik" manşetini atmıştır. 1 Haziran'da ise "Ne bu şiddet bu celal" başlığını atarak Gezi Parkı olaylarını manşete taşımış ve Taksim Meydanının toz ve gaz bulutu altında kaldığını gösteren fotoğraf yayınlanmıştır. Diktatörlük, otoriter yönetim, şiddet yanlısı,

özgürlükleri kısıtlayan iktidar gibi söylemlere yaptığı haberlerle ve benimsediği üslupla Milliyet gazetesinin destek olduğu gözlenmektedir(Şimşek, 2019: 65-66).

Gezi olaylarının başlangıçta yeşil alan ve ağaç kesimine tepki olarak eylem mahiyetinde başlaması ancak sonrasında bu eyleme desteğin çoğunluğundan ve sosyal medyanın örgütlenme ve manipüle etme gücünden faydalanarak eylemin yayılması göz önüne alınarak olaylar tamamen asıl maksadından saptırılmış ve hükümet aleyhtarı ve iktidarı devirme planlamaları yürürlüğü koyulmuştur. Gezi olaylarının büyümesinde ve eylemcilerin kışkırtılmasında FETÖ mensubu emniyete sızanların büyük payı olduğu ortaya çıkmıştır. Medyanın da bu olayların saptırılması ve tam anlamıyla yansıtmaması aynı zamanda şiddet eylemlerini destekleyici yayınlar yapması, yalan bilgilerin dolaşımına aracılık etmesi ve seçilmiş iktidara darbe yapmaya niyetlenenlerin sözcüsü olma vazifesine büründüğü tespit edilmektedir.

3.2.3. Temmuz 2013 Dershanelerin Kapatılma Kararı

FETÖ terör yapılanmasında dershaneçiliğin etkisi ve yeri büyüktür. Dershane sistematigi içinde örgüt gelişmiş ve büyümüştür. Örgüte üye toplamak adına farklı birçok ilde ve yurtdışındaki ülkelerde sempati toplamak adına kimliklerinin dışında çok farklı kisvelere bürünmüşler ve dünya görüşleri benimsemişlerdir. Bunun içinde farklı görüşlere sahip dershane zincirlerinden isim hakkı almışlardır. Böylelikle hiçbir bağı yokmuş gözükken “kripto dershaneler” kurmuşlardır. Dershanelere kayıt olan öğrencileri sınava hazırlarken verilen eğitimlerin yanında dini eğitim veriyorum adı altında terör örgütü liderinin videoları ve vaazları izletilerek taze beyinleri etkileyip yapılanmalarına manevi olarak bağlılık oluşturuyorlardı. Daha sonra öğrencilerde maddi bağlılık da oluşturarak örgüte çalışmalarını ve örgütten ayrılmamaları adına zafiyetler keşfederek kullanmaya kalkışmışlardır. Böyle büyüyen gelişen terör örgütünün iktidara karşı başlattığı gizli savaşa iktidardan açık ve net karşılık 3 Temmuz 2013'te Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı'nın Türkiye Cumhuriyet'inde dershanelerin kapatılacağını açıklamasıyla gelmiştir. Açıklama sonrasında FETÖ ve hükümet arasındaki gerilim iyice artmış ve FETÖ medyası hükümete açıkça siper alarak muhalefet dilini iyice sertleştirmişlerdir. Kararın iptali için örgüt mensupları direnmeye başlamıştır (Gümüş,

2014:3). Dershanelerin kapatılması FETÖ'nün ekonomik gücünü önemli derecede olumsuz etkilediği için mesele eğitim meselesinden çıkarılarak (Akıner vd., 2014: 87-113) her iki taraf içinde varlık meselesi haline gelmiştir. Hükümetin kararlılığının iyice hissedilmesi durumunda ise FETÖ sahip olduğu yazılı ve görsel medya araçlarını kara propaganda yapması için harekete geçirmiştir(Yücel vd., 2017: 28).

3.2.4. 17-25 Aralık 2013 Yargı Darbe Girişimi

Şentürk'e göre 17- 25 Aralık yargı darbesi girişimi sabahını Türkiye'nin büyük bir sürprizle güne başladığı ve İstanbul ve Ankara'da kabinedeki 4 bakana, 1 kamu bankası genel müdürüne, 1 belediye başkanına ve bazı işadamlarıyla birlikte 81 kişiye yönelik yürütülen operasyonların ve yapılan baskıların büyük bir şok etkisi yarattığı gün olarak tanımlamaktadır (Şentürk, 2016: 215).

17 Aralık 2013 günü İstanbul ve Ankara'da polis tarafından eş zamanlı operasyon yürütülmüştür. Operasyonda 3 bakanın oğlu, bir belediye başkanı, bir kamu bankası genel müdürü ve bazı işadamları başta olmak üzere 81 kişi gözaltına alınmıştır. İçişleri Bakanı Muammer Güler'in oğlu Barış Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın oğlu Salih Kaan Çağlayan, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın oğlu Abdullah Oğuz Bayraktar, Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir ve Halk Bankası Genel Müdürü Süleyman Aslan, İş adamı Rıza Sarraf gibi gözaltına alınan isimler arasındadır. Gözaltına alınma gerekçesi olarak ise rüşvet, kara para aklama, imar yolsuzluğu gibi sebepler sunulmuş ve üç ayrı dosya kapsamında operasyon gerçekleştirilmiştir(Durna 2018: 22-23).

Operasyonda bazı simgeler seçilmiş ve bu simgeler üzerinden algı yürütülmüştür. Ayakkabı kutusu, bavul, kol saati gibi simgeler üzerinden operasyon yürütülmüş ve yüksek meblağlar üzerinden iddialar ortaya atılmış. Televizyonların gündemine bomba gibi düşen iddialar ve gözaltına alınma görüntüleri ve kanıt olarak toplanan evrak ya da evlerde bulunan paraların ayakkabı kutusunda ve bavullarda evlerden çıkarılması sahneleri günlerce yayınlanmıştır. Operasyonların ülke gündemine düşmesi anından itibaren borsa %5.2 düşmüş ve 70 bin 946 puanla günü kapatmıştır. Bazı hisseler ise değer kaybına uğramış ve operasyonun doğrudan hedef aldığı Halk Bankası'nın

hisseleri %12.4 değer kaybetmiştir. Borsa şirketlerinin piyasa değeri 25 milyar lira kayba uğramıştır.

Ülke FETÖ eliyle inşa edilen yargısal darbe sürecini yaşarken ilk tepki Başbakan Erdoğan'dan gelmiş ve Erdoğan operasyonun arkasında karanlık güçlerin olduğunu ve ülkenin istikrar ve ekonomik yükselişini engellemek adına kurgulandığını dile getirmiştir. Operasyonu yürütenlerin ise medya, sermaye ve dış odaklar olduğuna dikkat çekmiştir (Durna, 2018: 25-26). Gecikmeden hükümete karşı yapılan bu hamleye iktidar tarafından savcılar ve emniyet görevlileri harekete geçirilerek tepki vermiştir.

17 Aralık operasyonu medya ve siyasi kulislere farklı değerlendirilmiştir. Bir kısım operasyon tarihiyle Arap Baharı'nın başlangıç tarihinin aynı olmasına işaret ederken diğer bir kısım ise 30 Mart Yerel Seçimlere yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur. Arap Baharı ile benzetme yapan değerlendirmeler, Arap Baharı'nın diktatör ve antidemokratik yönetime karşı bir başkaldırı olması ve halkın ayaklanması sonucu vuku bulmasıyla 17 Aralık operasyonu arasındaki benzerlik kurarak halktaki algıyı seçilmiş hükümete karşı bir başkaldırı oluşması gerekliliğine yöneltme olarak analiz edilebilir. Diğer değerlendirme olan 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri ise bir beka meselesi olarak yansıtılmış ve yerel seçimlerdeki sonuçlar 14 Ağustos Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin gidişatını göstereceği söylenmiştir. Dolayısıyla iktidara yöneltilen bu operasyonların öncelikle yerel seçimlerde ve sonrasında ise Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde AK Parti iktidarına yönetimden uzaklaştırma istemini taşıdığı düşünülmektedir.

Bu operasyon sonrasında ise hükümet bu durumun ekonomiyi ve siyasi iktidarı hedef alan bir darbe girişimi olarak değerlendirmiş ve Gülen hareketini bir terör örgütü olarak nitelendirmiştir. AK Parti ve Gülen Cemaati arasındaki bu çatışma gittikçe büyümüş ve FETÖ bu tarihten sonra tamamen çıkarlarına odaklanarak kaybettiği ekonomik gücünü tekrar kazanmak için çabalamıştır (Başdemir, 2015: 101- 102).

17-25 Aralık Operasyonu sonrasında Emniyet'e çıkarılan bilanço ağır olmuş ve FETÖ örgütü ile ilişkilendirilen 4 gen müdür yardımcısı, 36 daire başkanı, 74 il emniyet müdürü görevden alınmıştır. Terörle mücadele, kaçakçılık, organize suçlar, özel hareket, istihbarat gibi birimlerde çalışan 34,775 kişinin görev yerleri değiştirilmiş, operasyona karışanlar hakkında soruşturma yapılmış ve 901 kişi ihraç edilmiştir (TBMM, 2017:313). Emniyet'in için çöreklenmiş FETÖ'ye böylelikle ağır darbe indirilmiştir. Nitekim Emniyet'e yönelik sıkı denetim ve örgütün mensuplarının

temizlenme girişiminin meyvesi 15 Temmuz'da toplanmış ve TSK'ya sızmış teröristlere karşı polis harekete geçirilmiş ve mücadele etmiştir.

17 Aralık operasyonun yankısı sürerken hükümetin hamlesine karşı FETÖ'den ikinci hamle gelmiştir. 25 Aralık 2013 günü FETÖ örgütüne mensup Cumhuriyet Savcısı olan Muammer Akkaş talimat vererek ikinci bir operasyonun düğmesine basmıştır. Bu sefer hedefte Başbakanın oğlu ve 3.köprü ile 3 havalimanı projelerine imza atan işadamları vardı ve haklarında gözaltı kararı çıkarılmıştı. Operasyonla birlikte iş adamlarının malvarlıkların el konulmuştur. Operasyonun ardından usulsüzce soruşturma yürütmesinden dolayı operasyon dosyası Muammer Akkaş'ın elinde alınmıştır. Bu kararı kabullenemeyen Akkaş, adliye önünde basın açıklaması yapmış ve görevini yapması engellendiği yönünde beyanatta bulunmuş ve korsan bildiri dağıtmıştır. O dönemde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu FETÖ'nün hâkimiyeti altında olmasından dolayı 26.12.2013 tarihinde internet sitesinden bildiri yayınlamıştır. Operasyonu yapan örgüt militanlarına açıkça destek verilmiştir. Yargısal darbenin ülkenin ekonomisine ağır bir faturası olmuş ve istikrar zarara uğramıştır (TBMM, 2017: 313).

17-25 Aralık Operasyonlarına basının yaklaşımı dikkat çekici olmuştur. Cumhuriyet gazetesi operasyondan bir gün sonra bakanların ve gözaltına alınan bakanın oğlunun fotoğrafının tam sayfadan vererek "Pimi çektiler" manşetini atmıştır. Haberin üst başlığında ise "yolsuzluk iddiasıyla büyük operasyon" ifadesi seçilmiş ve bakan çocukları, bürokratlar, işadamları ve bankacıların aralarında bulunduğu 52 kişinin gözaltına alındığı bilgisi verilmiştir (Cumhuriyet, 18 Aralık 2013). 19 Aralık günü ise "Rezalet diz boyu" başlığı atılmış ve olay yine manşetten verilmeye devam edilmiştir. 10 Ocak 2014'te ise Cumhuriyet gazetesi "Çırpındıkça batıyorlar" manşetini atarak iktidarın soruşturmalardan kurtulmak için otoriterleştiği ifade edilmektedir. 21 Şubat nüshasında ise "Farkında mısınız?" manşeti atılarak demokrasinin ve özgürlüklerin askıya alındığının ve bunun yasalarla yapıldığını halkın fark edip etmediği soruluyordu.

Hürriyet gazetesi 19 Aralık 2013'te "Savcıdaki fotoğraflar" sürmanşetiyle çıkmış operasyon fotoğraflarına yer vererek spotta "Büyük rüşvet adlı operasyonun öncesinde takip yapan polis, işadamı Reza Zarrab ve Ahmet Murat Özış'i kutular ve bavullarla farklı adreslere taşıdığı paraları görüntüledi" sözleri yer almaktaydı. 23 Aralık günü ise "Parayı vekilin oğlu getirdi" manşeti atılmış verilen başka haberde ise "Polisin "büyük

rüşvet” operasyonu ile tutukladığı Halkbank Genel Müdürü Süleyman Aslan, ayakkabı kutularındaki 4,5 milyon doları anlatırken adres olarak İstanbul Milletvekili H.B.’yi gösterdi” spotu verilmiştir. Hürriyet sonraki günlerde de yaptığı haberlerde en çok “büyük rüşvet operasyonu” ifadelerin yer verirken tüm dikkati bu yöne doğru şekillendirmiştir. Böylelikle operasyonun akıllarda kalıcı olması ve algıların rüşvete odaklanarak bakanlar üzerinden hükümete kızıp tavır almaları amaçlanmıştır.

Milliyet gazetesi 18 Aralık 2013’te “Şok Operasyon” manşetiyle çıkmış ve haberin spotunda, Başsavcılığın talimatıyla mali polisin 3 bakanın oğlu, işadamları ve bir kısım bürokratin gözaltına alındığını belirterek rüşvet ve yolsuzluk soruşturmasına dikkat çekilmektedir. 19 Aralık 2013 tarihli nüshasında ise “Paralar saçıldı” başlığını manşetten vererek “17 Aralık operasyonunda baskın düzenlenen evlerde balya balya döviz bulundu” ifadesi kullanılmıştır. Haberinde detayında ise milyonlarca doların nakit halde saklanması vurgulanmış ve yolsuzluk yapıldığına dikkat çekilmiştir.

Gazetelerin manşetleri incelendiğinde döneminde Başbakan’ı Erdoğan’ın 17-25 Aralık operasyonları için “yargı ve polis darbesi” ne karşı operasyon sürekli “yolsuzluk ve rüşvet operasyonu” olarak tanımlanmış ve olaylar, görüntüler tekrar ve tekrar yolsuzluk olarak verilmiştir. Dikkat çekici ve akılda kalıcı puntolarla ve renkler “yolsuzluk” ve “rüşvet” kelimeleri yayınlanmış ve ortaya atılan kanıtlanmamış iddialar sürekli üretilmiş ve pekiştirilmiştir. Kamuoyunu ikna etmek adına manipülasyon stratejisi güdüldüğü tespiti yapılabilir (Şimşek, 2019: 67).

3.2.5. 1 Ocak 2014 MİT Tırlarının Durdurulması Olayı

17-25 Aralık Operasyonlarıyla yargısal darbe girişiminde başarılı olamayan FETÖ bir başka plan kurgulamıştır. 19 Ocak 2014’te MİT tırlarının durdurulması haberleri gündemi sarsmış ve Türkiye ile birlikte tüm dünya bu operasyonu konuşmuştur. 18 gün önce de Hatay’da MİT’e yönelik benzer bir operasyon yapılmış ve MİT’in terör örgütüne silah taşıdığı iddiaları medyada yer almış ve bu baskın günlerce haber yapılmıştır. MİT ve MİT’in bağlı olduğu Başbakanlık hedef alınıyor ve Türkiye terör örgütlerine destek veriyor algısı yayılarak iktidar devrilmek istenmiştir. Öncelikle bu iddialar ülke içinde sıkıntı oluşturmak maksadı taşırken aynı zamanda uluslararası

arenada Türkiye'ye yönelik bir terör devleti portresi çizmek ve yaptırımla birlikte müdahaleler yapılmasına teşvik etmek gayesi taşımaktadır.

MİT turlarıyla taşınan teçhizatlar ya da insani yardım devlet sırrı olma niteliği taşıırken bunu servis eden siyasiler ve buna alet olan gazetecilerle baskını düzenleyen FETÖ teröristleri aynı mecrada bilerek ya da bilmeyerek yer alıyorlardı. Görünürde hükümete yapılan bir hamle gibi olsa da aslında Türkiye'nin bekasına, istikrarına, istikbaline, bütünlüğüne ve bağımsız bir devlet olarak hareket etmesine yönelik bir tehdit içeriyordu.

3.2.6. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Basının Tutumu

17-25 Aralık Operasyonuyla süren yolsuzluk, rüşvet ve diktatörlük suçlamaları 30 Mart yerel seçimlerinde çoğunluğun oylarını alarak zaferle çıkmasıyla birlikte Cumhurbaşkanlığı seçimlerine odaklanılmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin önemi ise ilk defa halk tarafından doğrudan seçilen bir Cumhurbaşkanınının yönetime gelecek olmasıdır. Yetkilerini doğrudan halkta alan bir Cumhurbaşkanı demokratik açıdan gücüne güç katacaktır ve bu durum karşısında yolsuzluk, rüşvet ve diktatörlük iddiaları seçim öncesinde de sürekli gündeme gelmiştir.

Uluslararası basında genellikle otoriterlik ve diktatörlük vurguları yapılarak seçimler değerlendirilirken isim verilmeden halkla yapıldığı iddia edilen röportajlarda bir taksit şoförünün “Erdoğan şimdi kral”, “Güçlü bir hükümet istiyoruz, diktatörlük değil!” sözleri başlık atılmıştır (Alexander Christie-Miller, (2014) *The Times*).

Ulusal basın incelendiğinde 10 Ağustos 2014 seçimleri öncesinde Cumhuriyet gazetesi 13 Nisan 2014 tarihli haberinde “Yolsuzlukları ispatlayacağız” manşetiyle çıkmıştır. 23 Nisan 2014 tarihindeki manşeti ise “17-25 Erdoğan”dır. Haberinde detayında ise olağan toplantıda eleştirilerin hedefinde Erdoğan olduğu vurgulanmıştır. 1 Haziran 2014 Gezi olaylarının yıldönümü olduğu tarihte Cumhuriyet gazetesi sıkıyönetim uygulandığını ve polisin terör estirdiğini belirten bir başlıkla yayına çıkmış ve üst başlık olarak “A'dan Z'ye Vahşet” manşeti kullanmıştır. 10 Ağustos seçimlerine yaklaşırken Cumhuriyet gazetesinin odaklandığı ve gündemde tuttuğu konu 17-25 Aralık iddiaları olmuştur. 2 Ağustos tarihli nüshasında “Cumhuriyet üstü örtülen 25

Aralık yolsuzluk dosyasını açıyor” manşetini atmıştır. Manşetin altında ise Erdoğan’ın oğlu Bilal Erdoğan ve Suudi işadamı Yasin El Kadı’nın fotoğrafları yayınlanarak “ Arkadaşın babası” başlığı seçilerek birkaç gün aynı konu dizi haber yapılarak işlenmiştir. 9 Ağustos yani seçimden bir gün önce ise yine diktatörlük ve otoriterlik vurgusu yapılarak “ Tek adam mı demokrasi mi?” manşeti atılmıştır (Şimşek, 2019: 68).

Hürriyet gazetesi 2 Mayıs 2014’te Gezi olaylarından kareler yayınlayarak “Bugün bayram, gazdan kaçın çocuklar” ikinci manşetle çıkmıştır. 6 Mayıs’ta ise “Kürsü’de İnkâr” manşetinin detayında mecliste kaynağı belli olmayan tapelerin yayınlanması ve tapelerin içeriğinde yolsuzluk ve rüşvet temalı ses kayıtlarının yer alması sonrasında Genel Kurul’da 3 bakanın bu iddiaları yalanlamasına yer verilmiştir. Ancak mecliste geçen tartışmalar haberin manşetinden de anlaşılacağı gibi tarafsız bir gözle verilmek yerine özellikle “inkâr” kelimesi seçilerek iddiaların doğru olduğunun düşünülmesi ve bunun yalanlandığını içeren bir mesaj şeklinde okuyuculara yansıtılmıştır (Şimşek, 2019: 68).

Milliyet gazetesi ise, Gezi olaylarının yıldönümünde Taksim’de kutlama yapmak isteyen grubu gündeme taşımış ve “ 1 Mayıs Kalesi” başlığıyla manşete çıkmıştır. Haberin detayında ise İstanbul’da ve Ankara’da kutlamak yapmak isteyenlere polisin müdahalesinin sert olduğu belirtilmiştir. Polisin engellemek amacıyla kurduğu barikat ise “mavi kale”ye şeklinde ifade edilmiştir. 6 Mayıs 2014 tarihli nüshasında ise meclisteki tape tartışmalarına yer verilmiştir. “4 bakana 1 komisyon” manşetiyle 4 bakanın savunmasına ve mecliste ayrı komisyon istenmesinden dolayı çıkan kavgaya detaylandırılmıştır. Mecliste çıkan kavganın çekilen fotoğrafları ilk sayfadan yayınlanmıştır.

10 Ağustos seçimlerine doğru odaklanılan tartışmalar yolsuzluk, rüşvet ve diktatörlük endeksli olurken diğer taraftan da adayların desteklenmesi yönünde ittifakları kuruluyordu. İlk aşamada muhalefetin hedefi ilk turda Erdoğan’ın seçilmemesini sağlamaktı. Yani Erdoğan’ın hedef %50+1 almaması halinde ikinci tura kalacak seçimlerde daha fazla ittifak kurarak Erdoğan’ın seçimleri kaybetmesini sağlamak isteniyordu.

10 Ağustos günü Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonucu ise ilk turda %51.7 alan Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle sonuçlanmıştır. O güne kadar yapılan haberlerin ve iddiaların halk nezdinde itibar görülmediği ve diktatörlük-otoriterlik

eleştirilerinin karşılık bulmadığı şeklinde sonuçlar yorumlanmıştır. Nitekim Erdoğan'ın ilk defa halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı olma niteliği kazanmasına rağmen 15 Temmuz darbe girişimine kadar bu suçlamalar devam ettirilmiştir.

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden 1 yıl sonra yapılan 7 Haziran Genel seçimlerinde ise beklenmeyen bir sonuçla karşılaşıldı. Oyların %40'ını alan AK Parti tek başına hükümet kurma yeterliliği kazanamayınca seçimlerin sonucu koalisyon oldu. Koalisyon görüşmelerine başlayan Ak Parti diğer partilerle anlaşmaya varamayınca ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin seçimlerin tekrarlanması yönünde beyanıyla birlikte Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da bu yaklaşıma sıcak bakması sonucu 1 Kasım'da yeniden seçim yapılması kararı alındı. 7 Haziran seçimleri sonrasında sandıktan çıkan sonuç terör olaylarını artması ve canlı bomba eylemleriyle birçok kişinin katledilmesi siyasi istikrarsızlık neticesi olarak yorumlanmıştır. Terör eylemlerinin kanlı olması ve şiddetinin artmasıyla hükümete eleştiriler olduğu gibi hükümet ise PKK'nın istikrarı ve güvenliği zedelemeyi amaçladığını ve oluşan boşluktan yararlanmak istediği şeklinde yorumlamıştır. 1 Kasım 2015 tarihinde tekrarlanan seçimlerde AK parti tek başına iktidar olmuş ve hükümeti kurabilmiştir. 15 Temmuz'a kadar hükümet mücadelesini hem FETÖ'ye hem de PKK'ya odaklamıştır. Bu süreçte FETÖ, PKK'ya nazaran ikinci planda kalmış ve 15 Temmuz darbesinde aslında ne kadar etkin ve diğer terör örgütleriyle bağlantılı ve işbirliği içinde hareket ettiği anlaşılmıştır.

15 Temmuz darbe sürecine doğru izlenen üç dönemde yaşanan olaylar dikkate alındığında ve bu olaylar önce ve sonrasında ulusal ve uluslararası basında yer alan haberler, yorumlar ve yazılar analiz edildiğinde, 2003 yılında Başbakan olan ve 2014 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Erdoğan'a yönelik "irticacı", "diktatörlük", "yolsuzluk", "tek adamlık", "sultanlık", "fikir ve ifade hürriyetine baskı kuran" yakıştırmaları yapılmıştır. Bu iddialar sistematik olarak işlenmiş ve manipülasyonlar kurgulanmış, bu iddiaların sürekli tekrarlanması ve dayatılması yöntemi kullanılmasıyla birlikte Schiller modellemesinde kişisel tercih ve bireysellik yöntemine (Shiller, 1993: 20) rastlanmaktadır.

3.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi

17-25 Aralık darbe sürecinin devam ettirildiği süreç 15 Temmuz 2016 darbe girişimi olmuştur. 15 Temmuz 2016 Cuma günü Genelkurmay Başkanlığında silah seslerinin duyulması ve Boğaziçi Köprüsünün tanklarla trafiğe kapatılmasıyla darbe girişimi başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ni siyasi tarihinin kanlı ve vahşi darbe girişimi olarak tarihe geçmiştir. İlk defa terör örgütü tarafından gerçekleştirilen hem halka hem de hükümeti devirmeye yönelik gerçekleştirilmiştir. İlk defa yapılan darbeye karşı bir devletin tüm kurumları; siyasiler, TSK mensupları, Emniyet görevlileri, tüm ülkedeki camilerde sela okuyan diyanet çalışanları, belediyeler, sivil toplum kuruluşları, tüm medya kuruluşları, kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk her yaşta topyekûn katılımı Türk milleti darbeye karşı direnmiş ve kısa sürede bastırmışlardır(Yılmaz,2016: 30). Herhangi bir ön hazırlık olmaksızın ve beklenmedik bir anda karşılaşılan bu darbe girişimine karşı mücadele, sadece Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın facetime üzerinden CNN Türk ekranına bağlanarak canlı yayında tüm halka çağrı yapmasıyla başlatılmıştır. Daha sonra diğer medya kuruluşları da darbeye karşı örgütlenilmesi adına önemli katkılarda bulunarak demokrasi için mücadelede önemli roller edinmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 94 yıllık tarihinde iç ve dış tehditlere maruz kalmış olmasına rağmen 15 Temmuz 2016'daki gibi bir darbe girişimi ve böylesine kritik bir olayla karşılaşılmamıştır. 15 Temmuz Türkiye tarihi boyunca gerçekleşen en kritik olay olarak literatüre girmiş (TBMM, 2016: 568) ve yaşanan olaylar ve karşılaşılan tehditler arasında hiçbiri bu denli yıkıcı ve tehlikeli olmamıştır (Yalçınkaya, 2016: 21). 15 Temmuz darbe girişiminin ve darbecilerin özelliklerine baktığımızda, din ve milliyetçilik duygularının istismar edildiği, faillerinin devletin kurumlarına kumpaslar düzenleyerek girmeyi başardığı, eğitimi yayma politikasının kisve olarak kullanıldıkları, yurtdışı bağlantılı ve destekli olmakla birlikte ülke dışında kabul görülmüş olması, ekonomik açıdan da kurumsallaşan bir örgüt tarafından yapılması aynı zamanda da örgütün gizli hedeflerine ulaşmak için yargı, ordu ve devletin diğer kurumlarının da kullanıldığı bir darbe olmuştur (Çillier, 2017: 4; Tatlıoğlu, 2016: 806). 15 Temmuz darbesi sadece hükümeti devirmeye yönelik girişilmemiş yeni bir devlet oluşturma maksadıyla rejimi dönüştürme gayesiyle girişilmiş ve uzun zamandan beri planlanan bir darbedir.

15 Temmuz 2016 gecesine baktığımızda saat 22.00'da Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı ve TRT Genel Müdürlüğünün orduya sızmış bir grup örgüt üyesi tarafından ele geçirilmesi ile darbe girişimi başlamıştır. Cuma gecesini aynı saatlerde İstanbul'daki Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet(FSM) köprülerinin geçişi kapatılmıştır. Bu hamle sonrasında sosyal medya üzerinden fotoğraflar yayınlanmış ve köprüde bir çalışma olduğu ya da terör eylemine karşı bir önlem olduğu yorumları ilk olarak yer etmiştir. Ordu içindeki bir grubun devlet yönetiminin bilgisi dışındaki bu olağanüstü hamlesine karşı Başbakanlık müsteşarlığı başkanlığında Çankaya Köşkü'nde kurulan koordinasyon merkezi kurulmuş ve bu girişime karşı mücadele etmek için halkın meydanlara çağırılması kararı alınmıştır. Ankara ve İstanbul'daki hareketlenmelerin ne olduğu konusunda hükümetten açıklama beklenirken saat 23.00 sularında Başbakan Binali Yıldırım ilk olarak NTV ve sonrasında A haber televizyon kanallarında yayına bağlanarak açıklamada bulunmuş ve "kalkışma girişimi"nin olduğunu belirtmiştir. Yıldırım, asker içerisinde bir grubun kalkışması olduğunu ve buna izin verilmeyerek en ağır şekilde cezalandırılacaklarını söylemiştir. Ardından Ankara-Gölbaşı'ndaki Özel Harekat Eğitim merkezine saldırı düzenlenmiş, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın teröristler tarafından rehin alındığı bilgisi medyadan duyurulmuştur. Diğer taraftan Milli İstihbarat Teşkilatı kampüsüne askeri helikopterlerce ateş açılmıştır.

Darbecilerin bir başka hedefi ise TRT olmuştur. TRT'yi işgal ederek çalışanları rehin almışlar ve TRT spikerine silah zoruyla saat 00.13 sırasında korsan darbe bildirisi okutmuşlardır. Korsan bildiride ordu adına konuşulmuş ve hareket edilmiş görüntüsü verilerek emir-komuta zincirinde darbenin yapıldığı izlenimi verilmek istenmiş ve Cumhurbaşkanlığı buna karşı cevap vererek bildirin TSK'ya ait olmadığını ve korsan bir bildiri olduğu açıklaması yapılmıştır. Korsan bildirin okutulmasının ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan, facetime aracılığıyla CNN Türk ekranlarına bağlanmış ve Hande Fırat'ın telefonun canlı yayına verilmesi üzerine halka çağrı yapmıştır. Bu kalkışma hareketine yönelik halkı demokrasiye sahip çıkmaya çağırarak Cumhurbaşkanı Erdoğan, Marmaris'ten İstanbul Atatürk Havalimanına doğru hareket etmiş ve kalkışmaya karşı mücadeleyi İstanbul'dan yönetmek istemiştir. Devletin en üst merciden gelen bu çağrıya Diyanet İşleri Başkanlığının talimatıyla 81 ilde salâ okunarak sokağa çıkan halka manevi olarak da destek verilmiştir. Sela okunması aynı zamanda da ülkenin bir işgal girişimine maruz kaldığının da bir mesajıydı.

Darbe girişimine yönelik yargısal mücadeleye de ilk olarak İstanbul'da başlatılmış ve Küçükçekmece Başsavcısı Ali Doğan darbe girişimi yapan orduya sızmış teröristler hakkında soruşturma başlatmış ve görüldükleri yerde tutuklanacaklarının talimatını vermiştir. Saldırganlar o sıralardan TÜRKSAT'a ve Ankara Emniyet Müdürlüğüne ateş açmışlardır. Darbeciler bununla da yetinmemiş Çankaya Köşküne ve TBMM'ye de saldırmıştır. Askeriyeye ait tank, helikopter, uçak ve mühimmatları kullanan saldırganlar devletin silahını devlete yönelterek halkın, polisin üzerine ateş açmış ve yüzlerce cana kıymıştır.

Gecenin üçte biri geçtikten sonra darbecilere yönelik halkın üstünlüğü sağlanmış ve darbecilerin işgal ettikleri pek çok kurum geri alınmıştır. Darbeciler sadece devletin kurumlarını işgale kalkışmakla kalmamış hedeflerine medya kuruluşlarını da almışlardır. Halkın örgütlenmesini ve yaşananlardan haberdar olmasını engellemek için darbeciler öncelikli olarak TRT'yi ele geçirmek istemiş ardından da TÜRKSAT'ı bombalayarak yayınları ülke genelinde durdurmayı amaçlamıştır ancak başaramamıştır. Ardından Cumhurbaşkanı'nın ilk olarak canlı yayına bağlanıp halkı meydanlara çağırdığı CNN Türk kanalına yöneldiler. CNN Türk'ü basan darbeciler yayını kesmek için yöneticileri ve çalışanları silahla korkutarak rehin almış ve bir süre yayını kestiklerini düşünseler de CNN Türk yayına devam etmiş ve darbecilerin konuşmaları ve bastırılma görüntülerini tüm halk aynı anda CNN Türk'ten izlemiştir. CNN Türk'le yetinmeyip A Haber'e yönelmişler ancak halk örgütlenerek darbecilerin kanala girmesini engellemiştir. Bir diğer hedef ise NTV kanalı olmuştur. NTV kanalının bulunduğu lokasyona uçak ve helikopterlerle inerek engellemeye çalışmışlardır. Bu arada kanala aralıklarla bağlanan Başbakan Yıldırım darbecilerle mücadele edildiğini, darbecilerin terör estirdiğini, bu kişilerin TSK ile bağlantılı olmadığını ve bazılarının tutuklanarak etkisiz hale getirildiği bilgisini vermektedir. Bu durumun halkı daha da cesaretlendirdiğini takip eden darbeciler bir taraftan da NTV'ye hedeflerini yöneltse de NTV yöneticileri ve çalışanlarının dirayetli ve stratejik önlemler almasıyla başarılı olamamışlardır.

TBMM'ye atılan bombalara ve açılan ateşlere rağmen milletvekilleri mecliste toplanmış ve gece boyunca birlik ve beraberlik mesajı vermişlerdir. O dönemde kapalı olan meclis açılmış ve darbe karşıtı bildirimler Ak Parti, CHP ve MHP milletvekilleri tarafından okunmuş ve darbeye karşı mücadele edeceklerini bildirmişlerdir. Tüm

kanallar bu görüntüleri yayınlamak halka duyurmuştur. Diğer taraftan İstanbul'a yolculuk halinde olan Cumhurbaşkanı Erdoğan, F16 uçakları tarafından aranıyor ve düşürülmesi için koordinatları almak için çabalamışlardır. Her şeye rağmen Cumhurbaşkanı'nın uçağı Atatürk Havalimanına inmiş ve havaalanındaki onu bekleyen halkla bir araya gelmiştir. Cumhurbaşkanı'nın uluslararası medya tarafından servis edilen "Erdoğan kaçtı" haberlerine yönelik bir mesaj olarak halk ile birlikte meydanda mücadele halinde olduğu görüntülerinin yayınlanması halkın manipüle edilmesi de engellenmiştir. Gece boyunca çatışmalar devam ederken darbecilere yönelik gözaltı alınma haberleri verilmiştir. Halk darbecilerin saçtığı vahşete ve tanklarla, silahlarla saldırılarına rağmen meydanlardan çekilmemiş, polis ve TSK'nın mensuplarıyla birlikte terör örgütü FETÖ teröristlerine karşı mücadele etmiştir.

FETÖ elemanlarının WhatsApp üzerinden yazışmaları nasıl bir vahşet psikolojisi içinde olduğunu göstermektedir. 15 Temmuz'da WhatsApp üzerinden koordine olan darbeciler sivil vatandaşlara yönelik saldırı emri vererek "Ezin, yakın, taviz yok" diyerek üstünlük elde etmeye çalışmış ancak sonrasında vatandaşların yılmayan mücadelesi karşısında kaçma planları yapmışlardır.

F-16 uçaklarıyla alçak uçuş yaparak korkutmayı hedefleyen darbeciler sabaha karşı Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin çevresine 2 bomba atmıştır. Biri Millet Camii'sinin önündeki parka isabet ederken diğeri ise Külliye yakınındaki Jandarma Genel Komutanlığının bulunduğu kavşağı düşmüştür. Vatandaşlar tankların önüne siper olurken acımaksızın vatandaşları ezen darbecileri engellemek amacıyla belediye otobüslerinden, kamyonlardan barikatlar kurmuşlardır. Diğer taraftan havalanan uçakların yere inişlerini engellemek içinde aynı yöntem benimsenmiştir.

Darbe girişimiyle başlatılan soruşturmalar kapsamında silahlı terör örgütü FETÖ mensubu olan 1374 TSK'ya sızmış militan gözaltına alınırken, 29 Albay, 5 general görevden uzaklaştırılmıştır. FETÖ militanı olan 58. Topçu Tugay komutanı Murat Aygün de gözaltına alınanlar arasındadır. Yargı tarafında ise HSYK'nın yaptığı toplantıyla 5 HSYK üyesinin üyeliğı düşürüldü ve 541 ilk derece idari yargı hâkimi, 2204 ilk derece adli yargı hakimi olmak üzere toplam da 2745 hakim açığı alınmıştır. Başbakan Yıldırım'ın 16 Temmuz sabahı yaptığı açıklamaya göre 2 bin 839 rütbeli subay ve asker gözaltına alındığını bildirilmiştir. Danıştay Başkanlığındaki ise FETÖ mensubu olan 5 kişi gözaltına alınmıştır. Terör örgütü üyeliğı suçundan 140 Yargıtay,

48 Danıştay, 4 HSYK üyesi gözaltına alınmıştır (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, 2016).

Darbeci militanlar Akıncı 4. Ana Jet Üs Komutanlığını kendilerine üs olarak seçmiş ve darbeyi buradan koordine etmiştir. 16 Temmuz sabahında darbe girişimi başarısız olunca üssü terk etmeye başlamış ve yurt dışına kaçmak için girişimlerde ve yurtdışındaki bazı güçlerden destek almışlardır.

İçişleri Bakanı Efkan Ala'nın yaptığı açıklamaya göre darbeye kalkışan 5 bin 171 kişi gözaltına alınmış, 16 bin 899 kişi tutuklanmış, 76 bin 100 kişi görevden uzaklaştırılmıştır. Darbe girişimi sırasında ilk aşamada edinilen bilgiye göre 179 sivil, 62 polis ve 5 asker 246 kişi hayatını kaybetmiştir (Toker & Melek, 2017: 225).

4. BÖLÜM

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNDE MEDYA

15 Temmuz darbe girişiminin bir girişim olarak kalmasında medyanın yadsınamaz bir rolü vardır. Örgütlenme, iletişim kurma, demokrasinin fiilen inşası, halkı yönlendirme, bilgi dolaşımı ve aktarımı gibi birçok işlevlerin medya tarafından yerine getirildiği görülmektedir. 15 Temmuz saat 20.00 sularında darbecilerine eyleme başlamalarıyla birlikte sosyal medya platformlarında askeri hareketlenme olduğu ve bir operasyon olabileceği yönünde bilgiler yağmakta hatta Boğaziçi köprüsünün trafiğe kapatılması ve tankların yolu kestiği görüntüleri yayınlanmıştır. Yine de bu girişimin darbenin habercisi olduğu yorumları Başbakan Yıldırım'ın ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın televizyona çıkması ve halkı bilgilendirerek mücadeleye çağırmasıyla adı konulmuş ve her şey netleştirilmiştir.

Bazı araştırmacılar sosyal medya ağları aracılığıyla darbe girişiminin engellendiğini ve örgütlenme yoluyla direniş eylemlerine katılmak için bu platformlar aracılığıyla organize olduğunu belirtmektedir (Sungur, 2017; TBMM, 2016; Tekbıyık, 2017; Kahveci, 2016). Darbenin engellenmesinde sosyal medyanın rolünün ne yönde olduğu üzerine yapılan çalışmalarda kalkışma hareketinin sosyal medya aracılığıyla direncinin kırıldığı belirtilmektedir. Örgütlenmenin ve direnişin lideri olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın görüldüğü ve Erdoğan'ın sosyal medya aracılığıyla halkı organize ettiği ve meydanlarda darbecilere karşı mücadele eylemlerine başladığı ileri sürülmektedir (Sungur, 2017). TBMM tarafından oluşturulan “Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ/PDY) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”nda sosyal medya platformlarının darbenin engellenmesinde örgütlenme konusunda önemli katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Darbe sonrasında meydanlarda sabaha kadar utulan Demokrasi Nöbetleri açısından da katılımı sağlama ve arttırma konusunda da sosyal

medya ağlarının olumlu yönde etkisinin olduğu bildirilmiştir. Rapora göre sosyal medya darbe girişimi sırasında ve sonrasında birtakım işlevler yerinde getirilmiştir. Bu işlevler; Başbakanlığın resmi sitesinden halkın bilgilendirilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sala okutma kararının kısa sürede duyurulması, bazı hashtaglar oluşturularak milli birlik ve beraberli ruhunun canlı tutulması, Olaylara şahit olan ve halkın videolar çekerek sosyal medya ağlarında paylaşmasıyla her an yaşananlardan kitlelerin haberdar olması ve darbe karşıtı birliğin sağlanmış olması, örgütün sosyal medya aracılığıyla yaptığı algı operasyonunu boşa çıkarma, darbe ile ilgili doğru bilgiler aktarma ve halkı demokrasi için örgütleyerek organize etme gibi birçok işlevsel özellik sıralanmıştır.

Tekbıyık'ın 2016 yılındaki "Sosyal Medyanın Toplumsal Olaylardaki Gücü; Türkiye'de 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi" başlıklı çalışmasında sosyal medyanın darbe girişimini engellenmesi bazında halkın örgütlenmesi ve medyanlar çıkmasında geleneksel kitle iletişim araçlarına göre daha önde olduğu ve kitlelerin yönlendirilmesinde daha hızla ve etkili olduğu belirtilmiştir. Tekbıyık, bu savını desteklemek içinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Facetime uygulamasını kullanarak halkı meydanlara davet etmesini ve kullanıcıların yine sosyal medya ağları yoluyla organize olduğunu baz almıştır. Ancak Tekbıyık'ın bu tezine karşı sosyal medya uygulamasının geleneksel medya aracılığıyla daha fazla kitlelere ulaşması ve yapılan anketlerde darbe girişiminin daha çok televizyondan öğrenildiği cevaplarının alınmasıyla geleneksel medyanın sosyal medya ağlarına göre daha güven verdiği yönünde çalışmaların varlığı da söz konusudur. Kahveci'nin 2016 yılında darbeye yönelik direniş ve Demokrasi Nöbetleri sırasında gerçekleştirdiği "Demokrasi Nöbetlerine Katılanlar Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma" isimli çalışmasında katılımcılara darbenin olduğunu nereden haber aldıkları, örgütlenme hareketlerinde hangi kanalları kullandıkları ve bu kanalların darbeye karşı koymada ne gibi avantajlar sağladığı sorulmuştur. Katılımcıların cevapları ise, darbe olduğunu Cumhurbaşkanı'nın facetime aracılığıyla geleneksel medya aracı olan televizyon kanallarına bağlanması ve halkı sokaklara davet etmesiyle darbe girişiminin olduğu konusunda emin oldukları ve öncesinde sosyal medyadan yayılan darbe olduğu bilgilerine itibar etmediklerini ancak Cumhurbaşkanı'nın çağrısından sonra sokaklara çıktıklarında sosyal medya ağlarını kullanarak örgütlenip organize olduklarını söylemişlerdir (Acar, 2018: 134).

Genelkurmay Başkanlığına akredite olan gazetecilere ilk olarak darbe girişimi e-posta aracılığıyla duyurularak darbe haberinin medya mecralarınınca hem ülke genelinde hem de ordu içinde yayılması amaçlanmıştır. FETÖ'nün bu hamlesine hükümet tarafından yine medya aracılığıyla cevap gelmiş ve Başbakan Yıldırım NTV kanalının canlı yayınına bağlanarak “Demokrasi ve milli iradeye yönelik yapılan kalkışmaya izin vermeyeceklerini” ilan etmesiyle darbeler tarihinde bir ilk yaşanmıştır. Kabine üyeleri, Başbakan ve Cumhurbaşkanı ve milletvekilleri hep bir ağızdan medya aracılığıyla örgütlenmeyi yaymış ve darbe karşısında pozisyon almışlardır (CNN Türk, 2016). Siyasilerin bu çıkışı darbenin gidişatına etkileri olmuştur; daha önceki darbelerdeki gibi siyasiler entegre edilememiştir ve siyasiler açık ve net bir şekilde hem ulusal hem de uluslararası arenaya medya aracılığıyla demokrasi için darbeye direneceklerini belirtmişlerdir (Özcan ve Devran, 2016: 82).

Darbe sürecinde medyanın başarılı bir sınav verdiği gözlenmiştir. Anadolu ajansı, televizyonlar, gazeteler, internet haber portalları gibi birçok medya organı yayıncılık adına yoğun çaba sarf etmiştir. Bütün gece sokaklarda canlı yayın yapan gazeteciler sıcak görüntüler paylaşmış, canlı bağlantılar yapılmış, anlık görüntüler verilmiş, darbecilerin terörünü hem ülke geneline hem de uluslararası bazda duyurmuştur. Medya darbe girişimiyle ilgili haberleri yaparken özellikle iki noktaya dikkat çekmiştir. Bunlardan biri darbecilerden üst komuta zincirindeki generallerin tutuklandığını duyurmaları ki böylelikle diğer darbecilerin teslim olmasını sağlamıştır. Diğer ise darbenin TSK içinde emir komuta zinciri çerçevesinde yapılmadığı vurgulanmış ve subayların olaya karşı tavır almaları hızlandırılmıştır. Geleneksel ve sosyal medya mecralarında yapılan canlı yayınlarla ve çekilen görüntülerin paylaşımlarıyla darbe girişimine yönelik toplum mobilize olmuştur (Demir, 2016, s. 16; Kılıç, 2016; Özcan ve Devran, 2016: 86).

15 Temmuz darbesine halkın medya üzerinden örgütlenerek tepki göstermesi ve püskürtmesi aslında medyayı denetim altında tutan ve egemen kurma aracı olarak yapılandıran güçlerin ve bu şekilde ülkelerde darbeler düzenleyen birtakım güçlü devletlerin benimsediği ve planladığı eylemlerin tamamen dışına çıkıldığı bir direniş de olmuştur. Güçlü devletler tarafından diğer devletler üzerinde hegemonya kurmak ve kendi politikaları doğrultusunda hareket etmeleri için baskı altına alma maksatlı kullanılan medyanın bu planları bozmak için de kullanılabilineceği görülmüş oldu.

Halkın demokrasi etrafında örgütlenmesi ve sosyal medya ve geleneksel medyayı sentezleyerek direnişe geçmesi, milli iradeyi savunarak topyekûn bir mücadeleye geçmesi kurgulanan tüm darbe ve yönetimi ele geçirme planlarını alt üst etmiştir. Kuşkusuz medyanın bu mücadelede belirlediği konum itibarıyla rolü büyük olmuştur. Bir kez daha medyanın gücünün boyutları ortaya çıkmıştır.

Medyanın 15 Temmuz Darbe girişimini engellenmesine etki edecek güce sahip olması ve Türkiye'nin gelecek 10 yılına mal olacak bir müdahaleyi saf dışı edilmiş olması yeni bir kalkışma girişiminde bulunmak gayesinde olanların ilk hedefinin yeni iletişim teknolojileri ve geleneksel medyaya yöneltmiştir. Bu kalkışma geleneksel medya ile birlikte yeni iletişim teknolojilerin kontrol etmenin önemini de ortaya koymuştur. Dolayısıyla sivil kurumlar, medya kuruluşları ve internet ve GSM sağlayıcıları herhangi bir susturma girişimine yönelik B planı geliştirmesi gerekmektedir (Özcan ve Devran, 2016: 87).

4.1. Araştırma Yöntemi

Nitel araştırma yöntemine göre gerçekleştirilen bu çalışmada gözlem, görüş ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Disiplinler arası bütüncül bir bakış açısıyla el alınan 15 Temmuz darbe girişiminin başarısız olmasında medyanın rolünün ne olduğunu ve nasıl bir etkide bulunduğu yönündeki bu çalışmada görüşme yöntemini benimseyerek NTV, CNN Türk ve A haber kanallarının genel yayın yönetmenleriyle medyanın rolünün ne olduğuna ilişkin hazırladığımız sorular eşliğinde yapılan mülakatlara yer verilmiştir.

Görüşme yöntemi, çalışmaya katılan bireylerin belli bir konu hakkındaki düşüncelerini ve duygularını anlatma etkinliği olarak tanımlanmaktadır. Temel amacı, bireyin bakış açısını anlayabilmektir. Araştırılan konuya yönelik bireylerin deneyimleri, tutumları, fikirleri, tepkileri, yorumları ve zihinsel algıları gibi soyut verilere bu yöntemle ulaşmak hedeflenmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 120; Sönmez ve G. Alacapınar, 2011: 108).

NTV, CNN Türk ve A haber Genel Yayın Yönetmenleriyle yapılan mülakat sonrasında alınan cevapları betimsel analiz yönteminin tekniklerine uygun olarak

aktarımını sağlanmıştır. Her bir soruyu başlık olarak aktardığımız bu bölümde betimsel analiz yöntemiyle aktarılan görüşler ve değerlendirmelerin ardından katılımcıların görüşlerindeki ve yorumlarındaki benzerlikler ve farklılıkları değerlendirmeler alt başlığı altında belirlenmiştir.

Betimsel analiz yaklaşımında görüşme ve gözlem sonucu elde edilen veriler düzenlenmiş ve değerlendirilmiş bir biçimde sunulması amaçlanır. Veriler sınıflandırılarak özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulum ve olgular arasından benzerlikler ve farklılıklar biçiminde karşılaştırmalar yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Betimsel analizde verilerin sonucunda kavramsal ya da yardımcı terimlerin açıklanması ya da üretilmesi durumu yoktur. Sadece görüşme tekniğinde mülakata katılan bireylerin fikirleri, görüşleri, deneyimleri ve yorumları düzenlenerek aktarılması ve sonrasında değerlendirmelerle veriler arasında karşılaştırmalar yapılarak analiz edilmektedir.

4.2. 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medyanın Rolüne Bakış

15 Temmuz Darbe Girişimi'nin başarısız olmasında medyanın rolünün ne olduğu yönünde ortaya konulan araştırmalar ve medya kuruluşlarının darbe gecesi yaptığı yayınlar incelendiğinde medyanın önemli bir etkiye sahip olduğu değerlendirmeleri yapılmaktadır. Çalışmada medyanın rolünün ne yönde olduğunu ortaya koymak amacıyla geleneksel medya mecralarında canlı yayınlarla darbe sürecine etki eden, darbecilerin doğrudan hedef aldığı kanallar; NTV, CNN Türk ve A Haber'in Genel Yayın Yönetmenleriyle mülakat gerçekleştirilmiştir. NTV Genel Yayın Yönetmeni Nermin Yurteri, CNN Türk Genel Yayın Yönetmeni Erdoğan Aktaş, A haber Genel Yayın Yönetmeni Abdülhalik Çimen'e yönelttiğimiz sorular eşliğinde hem 15 Temmuz Darbe Girişimi olduğu gece medyada neler yaşandığı konusunda bilgiler edindik hem de Genel Yayın Yönetmenlerinin bu zamana kadar gerçekleştirilmiş darbelerde ve 15 Temmuz darbe girişiminde medyanın rolünün ne olduğuna dair değerlendirmelerini alınmıştır. Yayın Yönetmenlerine yöneltilen son soru da ise geleneksel ve sosyal medya mecralarından hangisinin daha etkin ve güvenilir olduğu konusunda analizlerine yer verilmektedir.

Genel yayın yönetmenlerine yönelttiğimiz sorular ve aldığımız yanıtlar sırasıyla medya kuruluşlarının adları anılarak aşağıda betimlenmiştir.

4.2.1. 15 Temmuz Darbe Girişimi Gecesi Kanallarda Yaşananlar ve Yapılan Planlamalar

NTV Temsilcisi 15 Temmuz darbe girişimi yapıldığı gece neler yaşandığı konusunda Türkiye’de darbeler döneminin kapandığını düşüncesinin hâkim olduğu bir dönemde böyle bir darbe girişiminin olabilme ihtimalinin olmayacağını düşündüklerini dile getirmiştir. Darbe girişimi öncesinde özellikle Ergenekon ve arkasından devam eden davaların yapıldığı dönemde darbe tartışmaları çok alevlenmişken ve sonrasında FETÖ gibi terör yapılanmasının ordu içine yerleştiği 2014 yılındaki soruşturmalar sonrasında bir hareketlilik içine girdikleri yazarlar tarafından seslendirilmiş ve listelenmiş olsa da tanklarla ve silahlar sokağa çıkan, köprüleri kapatan, sivillere ateş açacak kadar şiddet ve vahşilik içeren bir darbe girişimine teşebbüs edeceklerine ihtimal verilmediğini belirtmiştir.

Yurteri, darbe girişimi gecesi ilk olarak Boğaziçi bugünkü ismiyle 15 Temmuz Köprüsü’nün trafiğe kapatılması ve tanklarla yolun kesilmesi üzerinde bir terör ihbarı olduğunu düşündüklerini sonrasında sosyal medyada darbe olduğuna ilişkin yorumlar ve haber merkezine sürekli bilgiler yağmasıyla farklı bir durum olduğunu anladıklarını söylemiştir. Başbakan Binali Yıldırım’ın 23.00’da NTV ekranlarına bağlanmasıyla bir grubun kalkışma için olduklarını belirtmesiyle kamuoyunun öğrenmesine aracı olduklarını ve sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın facetime üzerinde NTV ve diğer kanallara bağlanarak kalkışmanın mahiyetini ve faillerini tanımlamasıyla halkı meydanlara davet etmesi üzerine haber başlıklarını ve yayınlarını halkın örgütlenmesini sağlamak ve yapılan direnme çağrısını tekrar tekrar yayından geçerek duyurulmasına odaklanıldığını belirtmiştir. NTV muhabirlerinin saldırı yapılan noktalardan bilgiler vermek üzere koordine olduklarını ve her an yapılan saldırılar ve halkın meydanlara inerek askeri ikna etme görüntülerini aktarma konusunda yoğun bir çalışma gerçekleştirdiklerinin altını çizmiştir.

NTV temsilcisi, medyanın yaptığı yayınların ve Cumhurbaşkanı, Başbakan ve birlik komutanlarını ve Özel Kuvvetler komutanını yayına bağlanmalarının ve yapılan açıklamaların kamuoyunda büyük bir etki oluşturduğunu gören darbecilerin hedeflerini NTV yayın binasına yönettiklerini söylemiştir. Gece boyunca tehdit telefonları aldıklarını, yayını kesmeleri için baskın düzenleyecekleri bilgisinin verildiğini de dile getirmiştir. Bunun üzerine tehditlere kulak asmayarak yayına devam etmek adına güvenli bir kata geçtiklerini ve demokrasi için yayına devam ettiklerini vurgulamıştır. Yurteri aynı zamanda darbe girişimi sürecinde sergilenecek tutum ve darbe sürecinin değerlendirilmesinin nasıl olduğu sorusuna bu tür olaylarda medyanın aktarma görevinden dolayı önceden bir planlama yapılamayacağını ve yayıncılık olarak tutumlarının her zaman demokrasiye katkı ve sahip çıkan bir pozisyonda olduğunun altını çizmiştir. Bu tutum çerçevesinde her haber noktasından aktarım yapıldığı ve Türk milletinin kararlı ve onurlu duruşunun yayınlara yansıdığı değerlendirmesinde bulunmuştur.

CNN Türk'te 15 Temmuz gecesi yaşananlar ve ne gibi planlamaları yapıldığı yönünde Genel Yayın Yönetmeni Erdoğan Aktaş, 15 Temmuz'un birçok açıdan değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. 15 Temmuz gecesini bir kriz yönetim örneği olarak analiz eden Aktaş, CNN Türk'te yaşanan baskın ve krize yönelik öncesinden planlamalar ve hızlı karar alarak çalışanlara bir e-posta attığını belirtmiştir. CNN Türk çalışanlarını organize ederek kanala gelmesi için yönlendiren Aktaş, iki olasılık tahmin ettiğini ve not ettiğini söylemiştir:

- 1- Televizyon kanalına yönelik yapılabilecek baskın ve yayın el konulabilme ihtimali
- 2- Türkiye genelinde tüm yayınların durdurulması ihtimali

Bu olasılıklara karşı alınabilecek tedbirler ise sosyal medyadan yayına devam etmek ve teknik olarak başarabilmesi halinde yayını başka bir noktaya Ankara aktararak devretmek olarak belirtilmiştir. CNN Türk temsilcisi, haber merkezine o gece varır varmaz ekibiyle yaptığı toplantıda aldığı kararları şöyle belirtmiştir:

- Demokrasiden yana ve darbe karşıtı olmak
- Yayına alınacak ya da alınan kişilerin darbeyi destekleyici söylemlerde bulunması halinde yayından düşürülmesi ve konuşmasına devam etmesinin engellenmesi

- Hiçbir şekilde yayından vazgeçilmemesi
- Yayın sırasında hata olması halinde alarm düğmesine basarak yöneticiden destek istenebileceği

En çok üzerinde durulan husus ise o gece bir yönetici olarak Erdoğan Aktaş'ın ekibine zor koşullar karşısında birlikte ve güvenle hareket ederek üstesinden gelebilecekleri inancını vermesidir. 15 Temmuz darbe girişimi gecesinde iki dönüm noktasından bahsetmiştir: Cumhurbaşkanı'nın CNN Türk'e bağlanarak halka hitap etmesi, CNN Türk'ün basılması. CNN Türk'ün basılması sırasında ise ilk olarak baskını twitter'dan duyurduklarını ve yayını teslim etmeyecekleri konusunda çaba sarfettiklerini, yayını durdurulmasına yönelik herhangi bir hamleye karşı hangi kameraların sabit kalarak görüntü alınmaya devam edeceği konusunda planlamalar yapıldığı Aktaş tarafından anlatılmıştır.

A haber temsilcisi, 15 Temmuz darbe girişimi akşamı saat 21.45'te kalkışma olduğu bilgisini aldıklarını bildirmiştir. Böyle bir kalkışmayı beklemediklerini ve kalkışmaya karşı hemen harekete geçerek "son dakika" olarak haber aktarmaya yöneldiklerini söylemiştir. "Bir kalkışma var" başlığının atılarak köprülerin kapatıldığı bilgisi aktarıldığı ve böylelikle kalkışmanın olduğu yönünde söylemin yayılmasın da etken bir rol üstlendiklerinin altı çizilmiştir. Geceye doğru ilerleyen saatlerde Başbakan Yıldırım'ın yayına bağlanması ve duruma açıklık getirerek askeriyeden bir takım grubun kalkışma içinde olduğu açıklamasının yapılmasıyla öncesinde aynı dilin benimsendiğinin altı çizilmiştir.

A haber yayın ekibi koordine edilerek olay yerlerine intikal etmeleri sağlanmış ve bilgi akışı hızlı ve doğru bir şekilde aktif hale getirilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın açıklamaları ve canlı yayına bağlanması sağlanarak olağanüstü durumla ilgili bilgilendirilmesi sağlandığı söylenmiştir. Cumhurbaşkanı'nın halkı sokaklara davet etmesini sürekli olarak ekranlara getirmiş ve sokağa çıkan halkı görüntülerinin her noktadan verilmesiyle halkın örgütlenmesi ve teşvik edilmesi adına yayın politikası benimsemişlerdir. Cumhurbaşkanı'nın çağrısıyla büyük bir kırılma olduğunun tespitini yapan Çimen, sosyal medyayı ve geleneksel medyayı açıklamaları duyurmak için etkin kullandıklarını ve darbeyi ve darbenin püskürtülmesi gerektiğini anlatmaya çalıştıklarını söylemiştir.

Değerlendirme

Röportörlerin cevaplarını değerlendirmeye alındığında her üç yayın yönetmeni de darbeye karşı hazır yapmadıklarını ve darbe beklenmediğini belirtmiştir. Ayrıca darbecilerin mi yoksa milli iradenin mi yanında yer alacakları konusunda herhangi bir tereddüt yaşamadan demokrasiden yana tavır aldıklarını ve bu şekilde medya şirketlerinde çalışan tüm ekipleri koordine ettiklerini söylemişlerdir. 15 Temmuz gecesi baskın yapılan ya da tehdit edilen kanallar olarak darbecilerin tüm tehditlerine karşı yayınlarını sürdürmüşler ve gerek geleneksel gerekse sosyal medyayı kullanmışlardır. Her üç kanalda darbeyi ilk duyuran kanallar ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın canlı olarak bağlanmayı tercih ettiği kanallar olmuştur. Genel Yayın Yönetmenlerinin krizi yönetme ve hâkim olması durumu analiz edildiğinde tereddüt etmeksizin, kararlı ve dirayetli duruşlarıyla tüm çalışanların moral ve motivasyonunu yüksek tutmaları ve bu şekilde etkin ve önemli yayınlara imza atmaları söz konusu olmuştur. Darbecilerin yayını durdurmak istemeleri o gece demokrasi için yayında olmanın önemini ortaya koyarken bunun farkında olan medya çalışanlarının canlarını hiçe sayarak görevlerini yerine getirmek için nasıl çalıştıkları ortaya koyulmaktadır.

NTV kanalında yaşananlar ve herhangi bir plan yapılıp yapılmadığı hususu ele alındığında herhangi bir toplantı yapılmadığı ve ne yapılacağı konusunda planlamalar yapılmadığı belirtilmiştir. Tek gayenin demokrasi olduğu ve böyle durumlarda plan yapılamayacağı zaten yapılacak olanın belli olduğunun altı çizilmiştir. CNN Türk kanalı yayın yöneticisinin ise darbe girişimi gecesi hareketlenmelerin ön değerlendirmesi yapıldığı ve A ve B planları yapıldığı, her olasılık değerlendirilerek önlem alındığı belirtilmiştir. Baskın olması halinde sosyal medyadan yayının yürütüleceği ve kameraların sabitlenmesi ve reji odasında masaya herhangi bir müdahaleye karşı kilitlenmiş olması gibi önlemler alındığı açıklanmıştır. A haber kanalında ise durum anlaşılır anlaşılmaz kalkışma olarak nitelendirilmesi ve kalkışmaya karşı koordinasyon sağlanması ve halkın örgütlenmesi adına yayıncılık yapıldığının altı çizilmiştir. Her üç kanaldan NTV'ye hava araçlarıyla inilmek istenmiş ve gerçekleştirilemediği için baskın yapılamazken CNN Türk kanalını silahla baskın yapmış ve yayını durdurmak için her türlü şiddet içeren girişimlerde bulunmuşlardır. A haber kanalının ise kapısının önüne

kadar gelen darbeciler halkın ördüğü etten duvarla karşılaşmış ve hedeflerine ulaşamayarak etkisiz hale getirilmişlerdir.

4.2.2. Temsilcilerin Türkiye Siyasi Tarihinde Yaşanan Darbelerde Medyanın Rolüne İlişkin Görüşleri

NTV temsilcisi, Türk siyasi tarihinde gerçekleşen her bir darbenin farklı yayın politikası içinde olan yayın kuruluşlarının rollerinin ayrı ayrı ele alınması gerektiğini söylemiştir. Bu çerçevede darbe süreçlerinde gazetecilerin asker içindeki gruplarla açık ya da gizli toplantılar yaptıklarını ve görüşmeler sonrasındaki duruma göre yayın politikalarının belirlendiğini ve içeriklerin bu çerçevede oluşturulduğunu belirtmiştir. 12 Eylül darbe sürecini örnek olarak gösteren Yurteri, o dönemde yapılan haberlerin zamanlaması, terör olayları, bombalamalar ve suikast haberlerinin içeriğiyle yansıtılış biçimlerinin önemine dikkat çekmiştir. Gerçekleşen darbelerin öncesi ve sonrasında medyanın önemli bir konumu olduğu ve çoğunlukla darbeyi onaylayan bir konumda yer aldıkları değerlendirilmesinde bulunmuştur. Açıkça askere yönetime müdahale etmesi için çağrı yapan kuruluşların esas niyetlerinin ne olduğunun net olmadığına da değinen Yurteri farklı görüşü benimseyen yayın kuruluşlarının darbe sürecinde oluşan kaos ortamında halkın bıkkınlığını dile getirmek için mi yoksa bilinçli olarak mı askere çağrı yaptıklarının anlaşılamayacağını söylemiştir.

Darbe süreçlerinde medyanın rolünü ve konumunu ikiye ayıran Yurteri, 12 Eylül darbesi dönemine kadar çok fazla kanaldan söz edilemeyeceğini söylemiştir. 28 Şubat döneminde ise medyanın bir kısmının tavrının askerden yana olduğunu bir kısım medyanın ise askerden ciddi baskı gördüğü tespitinde bulunmuştur. 28 Şubat döneminde medyanın özellikle hükümete yönelik askerin psikolojik harekât düzenlemesinde rol aldığını belirtmiştir.

1960'lar radyodan anons edilerek darbeyi halka duyuran cunta sonraları TV'lerde canlı yayında darbe bildirimleri okuması ve bununla yetinmeyip darbenin hazırlanma ve kabullendirme süreçlerinde de medyayı etkin kullanma yöntemlerinin geliştirildiği analizini yapan Yurteri, medya desteği almayan darbenin başarıya ulaşabilme şansının zayıf olduğunun altını çizmiştir. Medyanın darbecilerin psikolojik üstünlük sağlamak

için doğrudan hedef aldığı mecra olduğunu ve bu yüzden önem taşımakta olduğunu da dile getirmiştir

CNN Türk temsilcisi, medyanın darbelerde edindiği rolü kapsamında 28 Şubat dönemine değinmiştir. 28 Şubat döneminde gazetelerin muhtıraya zemin hazırlayacak manşetler attığı gibi bazı medya kuruluşlarının ise muhtıra karşıtı tavır benimsediğini de belirtmiştir. 28 Şubat öncesinde ise Türk medyasının darbeyi planlayanlar tarafından manipüle edildiğini ve medyada dezenformasyon yapılarak darbeye zemin hazırlandığının değerlendirmesinde bulunmuştur.

17/25 Aralık operasyonları ve öncesinde, 15 Temmuz öncesi dönemde Türk medyasının FETÖ tarafından manipüle edildiğini söyleyen Aktaş, ülke içinde iç karışıklık çıkarmak isteyen terör örgütünün amaçlarına uygun yönde hareket eden medyanın büyük bir kısmının dezenformasyona uğradığını dile getirmiştir. Aynı zamanda genel bir değerlendirme olarak da Türk medyasının her zaman siyasetle ve siyasetteki güç odaklarıyla ilişkinin varlığı ve bu ilişkideki sorunların tartışma konusu edinilmesi gerektiğini vurgulamış ve sonuç olarak 15 Temmuz'da medyanın her şeye rağmen yek vücut demokrasi yanında yer aldığının altını çizmiştir.

A haber temsilcisi ise 15 Temmuz darbe girişimine kadar medyanın vesayet odaklarının ve sandık dışındaki güç odaklarının sözcüsü olduğu tespitini yapmıştır. Siyasi tarihte yapılan darbeleri ele alan Çimen, 27 Mayıs 1960 darbesi öncesinde atılan manşetlerin incelenmesi gerektiğini, atılan asılsız manşetlerle algı yönetildiği ve halkın provoke edilerek darbeye zemin hazırlandığını söylemiştir. 12 Mart 1971 muhtırasında ise verilen muhtıranın olağan bir durum gibi sunulması ve bazı gazetecilerin bir nevi cuntacılık işlerine karışarak muhtıra karşıtı olan gazetecilere baskı kurulduğunu anlatmıştır.

12 Eylül 1980 darbesi öncesi ülkede oluşan anarşi ve kaos ortamında algıların oluşmasının sağlayan medyanın şartları olgunlaştıran etkisinden bahseden Çimen, medyanın darbe ve muhtıralarda “destek kuvvet” olarak faaliyet yürüttüğünün tanımlamasını yapmıştır. 28 Şubat ise medyanın bir nevi “karargâh” teşkil ettiğini

psikolojik harp tekniklerinin icra edildiği merci aynı zamanda da hükümetin devrilmesinde milletin bizzat kendisiyle savaşan bir konumda yer aldığını söylemiştir. Medya ve darbecilerin işbirliği içinde darbelerin başarıya ulaştığını 27 Nisan muhtırasında da aynı manzarayla karşı karşıya kalındığını medya mensupları karargâhı kışkırtmak için gayret içinde olduklarını söylemiştir. Gezi ayaklanması, 17/25 Aralık operasyonları bir takım medyanın darbecilerle iş birliği içinde hareket ettiği ancak bun karşı bir kısım medya kuruluşlarının da bu olayların karşısında yer aldığını belirtmiştir.

Çimen, 15 Temmuz darbe girişiminde ise gerek sosyal medya gerekse geleneksel medyanın halkın örgütlenmesinde etkin rol üstlenmesiyle milli bir görev ifa ettiğinin altını çizmiştir.

Değerlendirme

Türk Siyasi Tarihinde gerçekleşen darbelerde medyanın oynadığı role ilişkin her üç yayın yönetmeninin de beyanları darbecilerle medya mensuplarının iş birliği içinde ve darbe öncesi ve sonrasında ortamın hazırlanmasında önemli bir rol ifa ettiği yönündedir. Medya bazen darbecileri yönetime müdahale etmesi için çağrıda bulunurken bazen de cuntacı kesimle birlikte hareket ederek yönetimlerin devrildiğini belirtmişlerdir.

Yurteri, ek olarak, medyanın darbelerdeki konumunu iki döneme ayırarak 12 Eylül darbesi öncesinde fazla kanalın olmadığını sonrasında kanalların fazlaştığını ve dolayısıyla medyanın darbelerdeki konumunun edilgen bir durumdan 28 Şubat'ta etken bir konuma doğru evrildiğini belirtmiştir. Medyanın gerek içerikleriyle gerekse yapılan yayınların zamanlamalarıyla değerlendirildiğinde darbelerin kabullenilmesinde faaliyet yürüttüklerini ifade etmiştir.

Aktaş ise 28 Şubat sürecinde medyanın iki tarafa ayrılma da yani destekleyenler ve darbe karşısında duranlar olarak darbe sürecinde ön planda olmaları medyayı büyük dezenformasyona uğrattığı tespiti yapmıştır. 15 Temmuz öncesinde yaşanan olaylarda bir kısım medyanın terör örgütünün amaçlarına ve hedeflerine uygun hareket ettiğine de dikkat çekmiştir. Genel bir değerlendirme olarak ise Türk medyasının tarihten günümüze kadar sürekli siyasetle ve siyasetteki güç odaklarıyla yakın ilişki içinde olduklarını ve bu ilişkinin medyanın yapısını ve işlevlerini yerine getirmesine olan etkisinin tartışma konusu olduğunu belirtmiştir.

Çimen, darbe süreçlerinde ve özellikle 28 Şubat'ta medyanın bir karargâh gibi hareket ettiğini ve psikolojik bir hareket yürüttüğünü ifade etmiştir. Medyanın o dönemde milli iradenin temsil ettiği makama karşı doğrudan bir savaş içinde olduğunu dile getirerek darbecilerin medya ile işbirliği sağladıkları ya da medyayı kontrol altına aldıkları zaman başarıya ulaştıklarını söylemiştir.

4.2.3. 15 Temmuz Darbe Girişiminin Başarısız Olmasında Medya Faktörünün Değerlendirilmesi

NTV temsilcisi, 15 Temmuz'da medyanın tavrının net olduğunu ve demokrasiden yana olduğunu söylemiştir. O gece darbenin 5-6 saat içinde başarısızlığa uğrayacağını ortaya çıktığını ve halkın sokaklara çıkarak medyanın katkısıyla darbe girişiminin hızlı bir şekilde önlendiğini belirtmiştir.

15 Temmuz gecesi Türk medyasının verdiği sınavın geçmişteki askerinin yönetime müdahalesi sırasında takındığı kötü alışkanlıklardan vazgeçtiğinin bir göstergesi olarak değerlendirmiştir. Medyanın 15 Temmuz gecesi performansı ile önceki darbelere kıyasla olumlu yönde olduğunu altını çizmiştir. Medyanın etkin ve önemli rolünden dolayı o gece darbecilerin hedefinin medyayı susturmak olduğu söyleyen Yurteri, darbelerin başarısı ya da başarısızlığı ve demokrasi açısından medyanın rolünün önemli bir boyutta olduğunu tespitini yapmıştır.

CNN Türk Temsilcisi, halkın geniş çapta örgütlenmesinde ve darbenin başarısızlığında medyanın etkili olduğunu ve Türk medyasının demokrasi yanında duruşuyla dünyaya bir örnek olduğunu söylemiştir. Yayıncılık ve halkın sokağa çıkması konusunda örgütlenmesine katkıda bulunması ve demokrasinin savunulması bakımında Türk medyasının önemli bir iş yaptığını belirtmiştir.

Darbenin önlenmesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın canlı yayından halka seslenmesi ve CNN Türk'ün yayınıyla halka yayılması bir kırılma noktası olarak tanımlamıştır.

A haber Temsilcisi, darbe girişiminin başarısız olduğunda medyanın büyük bir rolü olduğu ifade etmiştir. Hükümet ve Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından da medyanın birlik ve beraberlik içinde olmasının önemli bir etki oluşturduğunu açıklamasını da örnek olarak göstermiştir. Demokrasi ve milli irade için darbe gecesi Cumhurbaşkanının halkı darbenin önlenmesi ile ilgili seslenişini ekranlara taşımak adına çaba sarfedip bu seslenişin yayılması adına çalıştıklarını ifade etmiştir.

Medyanın bu kadar etkin ve yaygın olarak kullanılması ve her alanda aktif olmasından dolayı etkinliğinin çok olduğunu ve böyle bir durumun olmaması halinde darbenin önlenmesinin mümkün olmayacağını söylemiştir. 15 Temmuz darbe girişiminin sadece o geceye mahsus bir süreç olarak algılanmaması gerektiğini belirten Çimen, darbe sürecinin en az 20 yıllık bir dönemi kapsadığını; 28 Şubat, 27 Nisan ve Cumhuriyet mitingleri, Ak Parti kapatma davası, Ergenekon-Balyoz süreçleri, faili meçhul cinayetler, MİT krizi de içine alan bir saldırı silsilesi barındırdığını belirtmiştir. Çimen, darbe girişimine yönelik medyanın daha önce uyanması gerektiğini, bomba ve silahla yapılan kalkışmanın aslında son aşama olduğunun terör örgütünün tehlike oluşturduğunun medya tarafında geç algılandığı ve bunu medya için bir eksiklik olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

Değerlendirme

15 Temmuz darbe girişiminin engellenmesinde ve başarısızlığa kısa bir sürede ulaştırılmasında her üç yayın yönetmeni medyanın önemini ve rolünün önemli ve büyük bir boyutta olduğunu belirtmiştir. Halkın örgütlenmesinde ve Cumhurbaşkanı tarafından davetin geniş kitlelere ulaştırılmasında medyanın etken olduğunu tespit eden genel yayın yönetmenleri daha önce darbelere kıyasla medyanın olumlu bir sınav verdiğini söylemişlerdir.

Yurteri, medyanın önemli bir rolü olmasından kaynaklı darbecilerin susturmak ve kontrol etmek adına hedef alındığını belirtirken Aktaş ise medyanın örgütlenme ve demokrasi açısından savunma adına önemli bir işlev yürüttüğünü söylemiştir. Çimen ise darbe girişiminin 15 Temmuz gecesiyle sınırlı olmadığını, 20 yıllık bir süreci kapsadığını bu süreçte gerçekleşen olayların darbe süreciyle bağlantılı olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda medyanın darbeye önceden uyanamadığını, son aşama olan

bombalı ve silahlı saldırıların gerçekleştiği gece tehlikenin farkına varılarak tavır alınmasının eksiklik olduğunu vurgulamıştır.

4.2.4. 15 Temmuz Darbe Girişimi Gecesinde Geleneksel ve Sosyal Medyanın Etkenlik Derecesi

NTV Temsilcisi, 15 Temmuz darbe girişiminde sosyal medya ve geleneksel medya kıyaslamasında hangisinin daha etkin ve itibar görmesini ile ilgili değerlendirmesinde sosyal medyanın gün geçtikçe itibar kaybeden bir platforma dönüştüğünü ilk olarak belirtmiştir. Konvansiyonel yayıncılığın aslına bir sosyal medya platformunun kontrol eden bir adres teşkil ettiğini söyleyen Yurteri, sosyal medyanın açık uçlu ve kötü niyetli bir şekilde kullanıma müsait olduğunu demokratik görünümlü bir hesabın arkasında bir darbeci zihniyetinin var olabileceğini söylemiştir.

Geleneksel medyanın ürettiği içeriklerden sorumlu tutulması ve doğru haber yapma yükümlülüğünden dolayı halk tarafından daha fazla itibar gördüğünü ifade etmiş ve o gece darbecilerin başarısız olacaklarının anlamalarının ekseriyetinde doğrudan medyayı hedef aldıklarını, haber kanallarını bastıklarını, tehdit ettiklerini hatta whatsapp yazışmalarında medyanın yayınlarının kesilmemesi halinde vaziyetin kötüye gideceğini açıkça görülmesi buna bir kanıt oluşturduğunun altını çizmiştir.

Diğer taraftan darbe gecesi vatandaş gazeteciliğinin en önemli örneklerinden birinin sergilendiğini ve halkın o gece darbecilere karşı yaptığı mücadeleleri cep telefonlarından gerek video gerekse fotoğraflayarak kayıt altına alması ve ardından bu kayıtları sosyal medyada paylaşarak bilgi akışına katkıda bulunması darbecilere topyekün bir tepkinin artmasına önemli katkıda bulunduğunu da vurgulamıştır.

CNN Türk Temsilcisi, sosyal medyanın Türkiye'nin her tarafında ve her kesim tarafından aynı etkinlikle kullanılmamasıyla birlikte Türk halkının televizyon izleme alışkanlıklarının varlığının da bu hususta etken olduğunu belirtmiştir.

Televizyon izlenme oranlarının yoğun olduğu saat dilimleri arasında darbenin gerçekleşmiş olması halkın tüm olup bitenlerden haberdar olmasının öneminden

bahsetmiştir. Etkileyici yayıncılıkla yapılan canlı yayınlar ve aktarılan haberlerin doğrudan televizyon başında olan halka iletilmesi örgütlenmede ve mücadelenin boyutunun büyümesinde etken olduğunu belirtmiştir.

Sosyal medyanın güven kaybetmesinin ardında yatan gerçeğin ise bu zamana kadar sosyal medya üzerinden çok fazla manipülasyonlar, yalan haberler yapıldığını ve çok fazla insanın bundan dolayı suçsuz yere ceza çektiğini ifade etmiştir. Darbe girişiminin ilk fotoğraflarının ilk olarak sosyal medyadan yayınlanmış da olsa geleneksel medyada yer almasıyla darbenin olduğu kanaati yaygınlaşmış ve iddia edilenlerin doğruluğunun anlaşıldığını söylemiştir.

A Haber Temsilcisi, 15 Temmuz'da darbenin olduğu haberini ilk olarak hangi kaynaktan alındığı yönünde araştırma şirketinin yaptığı bir anketi örnek vermiştir. KONDA araştırma şirketinin araştırmasına göre ankete katılanların %62'si darbeyi televizyondan duyduğunu söylerken, %9'u ise sosyal medyadan öğrendiklerini belirtmişler. Bundan hareketle geleneksel medyanın etken olması açısından büyük bir rol edindiğini belirten Çimen, geleneksel medyaya itibarın daha fazla olduğunu ve daha da fazla olacağını ve sosyal medyada bilgi kirliliğinin ve doğrulanabilirlik bilincinin düşüklüğüne varlığına değindi. Sosyal medyada dolaşa bilgilerin doğrulanma ya da denetlenme durumu söz konusu olmadığı için yalan ve yanlış bilgilerin hızla dolaşımının tehlike oluşturduğunu söyleyen Çimen, geleneksel medyada sorumlu davranıldığını, teyit edilmeyen bilgilerin yayınlanamayacağını hatta bunu bir zorundalık olmasından dolayı geleneksel medyanın daha güvenilir olduğunu ve itibar gördüğünü ifade etti.

Değerlendirme

Sosyal medyanın güvenilirliğinin ve denetlenme durumunu olmadığını bu yüzden geleneksel medyaya göre daha az güvenilir ve itibar görmeyeceğini belirten her üç genel yayın yönetmeni, sosyal medyadaki bilgi kirliliğine ve yanlış ve yalan bilgilerin ortaya atanlara yaptırım uygulanmamasından dolayı doğrulama bilincinin gelişmemesiyle birlikte bu bilgilerin hızla yayılmasının bir tehlike arz ettiğini söylemişlerdir.

NTV Temsilcisi, geleneksel medyanın daha güvenilir olduğunun belirtmesinin yanı sıra 15 Temmuz gecesi vatandaş gazeteciliğinin örneklerinden birinin yaşandığını ve o gece darbecilerle mücadele eden vatandaşların çektiği görüntüleri ve videolar sosyal medya üzerinden paylaşılmasıyla darbecilere olan tepkinin ve mücadelenin daha da geniş çapta yayılmasına yol açtığını ve bu şekilde sosyal medyanın darbenin önlenmesine katkı sağladığının da altını çizmiştir.

CNN Türk Temsilcisi ise, sosyal medyanın Türkiye'nin her yerinde ve her kesiminde aynı etkinlikte kullanılmadığını ve televizyon izlenme alışkanlığının Türkiye'de yüksek olmasıyla ve darbenin gerçekleştiği saatlerde geniş bir kitlenin televizyonun başında olmasının geleneksel medyadan darbenin öğrenilmesiyle etki derecesini ilişkilendirmiştir.

A haber Temsilcisi, darbenin ilk hangi kaynaktan duyulduğuna dair yapılan bir araştırmayı örnek göstererek araştırmanın sonuçlarından geleneksel medyanın oranını yüksek olduğunu belirtmiştir.

Dolayısıyla geleneksel medyaya göre sosyal medyadan daha önce yayılan darbenin yapılacağı haberi sosyal medyanın itibar kaybettiği ve manipüle eden özelliğinin varlığından dolayı güven kaybetmesiyle birlikte her kesimde etkin olarak kullanılmaması geleneksel medyayı öncü pozisyona itmektedir. Geleneksel medyanın yayıncılık ile ilgili denetimi ve sorumluluk yüklenen tarafından dolayı bilgilerin doğrulanarak yayınlanması özelliğinden dolayı daha fazla güvenilir bulunduğu ortaya çıkmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki sosyal medyanın darbenin engellenmesinde halkın örgütlenmesi ve mücadelenin daha geniş kitlelere yayılmasında sosyal medyanın da katkısı yadsınamazdır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanlık var olduğundan beri iletişim toplumsal ve bireysel hayatta bir ihtiyaç olarak yer edinmiştir. İnsanoğlu sürekli iletişim halinde olan bir varlıktır. İletişim vasıtasıyla etkileşim halinde olan topluluklar edinilen birikimlerin paylaşılması suretiyle yeni icatlar ve yeniçağlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla aslında iletişim insan hayatının merkezinde yer almaktadır. Toplumsal yaşam ve olanaklar geliştikçe iletişim boyut değiştirmiş, iletişim geliştikçe ve iletişim alanında teknolojik gelişmeler buldukça bilginin dolaşım hızı artmış ve toplumsal yaşama olumlu katkılar sunmuştur. İletişim araçlarının gittikçe gelişmesi ve toplumlarda aktif olarak kullanılabilir hale gelmesi birçok alana da yansımıştır: Eğitim, ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal alanları etkileyerek toplumsal yaşamı geliştirmiştir. Mesafeler engel olmaktan çıkmış ve zaman sınırlaması ortadan kaldırılarak kısa sürede yeryüzünün herhangi bir noktasına ulaşabilme imkânını sağlayan küresel iletişim sisteminin geliştirilmesi ve bilgiyi elinde tutan ve ilk edinenin egemenliği yakalama fırsatına erişmesi seçeneğinin hâkim olmasıyla medyanın devletlerarası sistemde gücünü önemli bir boyuta taşımıştır. Uydu sistemleri ve bilgi teknolojileri üzerinden başlatılan üstünlük mücadelesinde medyanın dördüncü mü yoksa birinci erk mi olduğu yönünde tartışmalar vuku bulmuştur.

Kitle iletişim araçlarının kullanımının toplumsal yaşamda yaygın hale gelmesiyle işlevleri ve görevleri ortaya çıkmış ve en önemli işlevleri arasında olan toplumu yönlendirme ve toplumsal örgütlenmeyi sağlama işlevi medyanın gücüne güç kattığı söylenebilmektir. Medya, halk ve yönetenler arasından bir köprü vazifesi benimsediği ileri sürülse de medyanın haber sağlama, bilgi dolaşımını aktif hale getirme ve kamuoyuna sözcülük etme görevlerini benimsemesiyle birlikte yöneticilerin kararlarına, politikalarına ve uygulamalarına aracılık etme görevi medya ve siyaset ilişkisinde medya ve bu ilişki içinde siyasetin ayrı ayrı inceleme gerekliliğini doğurmuştur.

Medyanın toplumsal yaşamda ve kamuoyunda elde ettiği güç siyasileri cezbederek medyaya hâkim olma ve medyayı kontrol etme çabasına büründürmüştür. Siyasiler medyayı kontrol ederek kamuoyunu kendi kararlarını ve politikalarını onama ve

destekleme çerçevesinde yönlendirerek iktidarlarını sürekli hale getirmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan medya ve siyaset ilişkisi çerçevesinde medya ise elde ettiği güç sayesinde yöneticiler üzerinde baskı oluşturma ve medya patronlarının çıkarları çerçevesinde hareket etmelerini sağlama ve toplumsal örgütlenme ve yönlendirme işlevlerini kullanarak siyasileri iktidara getirme ya da iktidardan uzaklaştırma seçeneklerini sunması, siyasiler üzerindeki etkisini arttırmasına yol açmıştır.

Türkiye siyasi tarihi ve Dünya tarihine baktığımız medya ve siyaset ilişkisine dair bazen medyanın egemen olduğu bazen de iktidarın medya üzerinde hâkimiyet kurarak baskı oluşturduğu dönemler karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Siyasi Tarihinde milli mücadele döneminde halkın örgütlenmesi ve topyekûn mücadele etmesinde etkin bir rol edindiği görülen medyanın 27 Mayıs 1960 darbesi öncesinde iktidarın yanında yer alarak iktidarın halkın çoğunluğunun desteğini almasında önemli katkısı olduğu görülmektedir. Ancak 1960 darbesinde ve sonrasında ise aynı medya, halkın darbeyi kabullenmesinde ve darbenin haklı hale getirmek için yalan ve aslı olmayan haberler yaparak darbenin başarısını arttırdığı izlenmektedir. Nitekim darbecilerin darbe bildirisini medya üzerinden duyurması ve medyayı sürekli bir kontrol ve baskı altında tutma çabaları da medyanın gücünü ortaya koymaktadır. 12 Eylül 1980 darbesine kadar olan süreçte birçok siyasi olay gerçekleşmiş ve toplumsal çatışma ve terör hat safhaya ulaşmıştır. İdeolojik fikir çatışmalar silahlı çatışmaya dönüşmüş ve kaos, siyasi istikrarsızlık ve çözüm üretemeyen siyasi kadrolardan dolayı oldukça artmıştır. Bu olaylara medyanın yansıtma şekli ve haberlerin içeriklerine bakıldığında medyanın askere çağrı yaptığı ve artık müdahalenin kaçınılmaz hale geldiği şeklinde medyanın bir dil benimsediği görülmektedir.

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında cuntacıların basın üzerindeki baskısı ve denetimini, her gün çıkarılacak gazetelerdeki yapılan haberlere sakıncalı, darbenin halk nazarında başarısını etkileyecek kelimeler içermesi sebebiyle sansürlediği görülmektedir. O dönemde birçok gazetenin haber sütunlarında sansür uygulanan haberlerin boş satırlarına rastlanmaktadır. Keza darbe sonrasında medya mensuplarının tutuklanması ve tutuklanan gazetecilere sorgulamalarda yöneltilen şiddet ve işkence dozunun yüksek seviyede olması 1980 darbesi sonrasında medyada önemli değişikliklere yol açmıştır. Toplumda ve medyada siyasete ve siyasi fikirlere yönelik bir apolitikleşme görülmekte ve medyadaki haberler daha çok magazinleşme ekseninde yapılmaktadır. Magazinleşme

eğiliminin artması ve asparagas haberlerle reyting ve okunma oranlarını arttırmaya odaklanan medya organları haberciliğin boyutunu tamamen değiştirmiştir.

28 Şubat döneminde ise medyanın postmodern darbenin mimarı görevini benimsediği görülmektedir. Gerek atılan manşetlerle gerekse organize edilen yalan haberler ve olaylarla iktidarı doğrudan tehlike adleden medya kamuoyunda karalama propagandası yürütmüştür. Askere açıkça çağrı yaptığı görülen gazetelerin manşetleri iktidara yönelik algı operasyonu düzenlemiş ve 28 Şubat 1997 yılında amacına ulaşmıştır. Bu dönemde medya ve siyaset ilişkisi ekseninde medyanın egemen olduğu ve medyanın çıkarları yönünde siyaseti şekillendirdiğinin bir örneği yaşanmıştır. Medya patronlarıyla hükümet yetkililerin toplantılar yapması ve medya patronlarının hükümet kurma ya da düşürme konusunda hâkimiyet ilan ettiği bir dönemde medya kamuoyunu tamamen çıkarları ekseninde yönlendirmiş ve aslında sonrasında medyanın bu kisvesi güven kaybına yol açmıştır.

Medyanın toplumsal yaşamda ve örgütlenme de aktif rol edinmesi iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle yeni medyanın toplumsal yaşama girmesiyle şekil değiştirmiştir. Medya gazete, televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla halkı edilgen konumda tutuyor ve tek taraflı bir iletim söz konusuysen yeni medya ve özellikle sosyal medya platformlarıyla bireyler edilgen konumdan çıkarak karşılıklı iletişime ve etkileşime ortak olmuş bir konumda yer almıştır. Birçok kaynaktan bilgi edinme olanağının artması ve sosyal medya platformlarıyla dünyanın birçok noktasından anından canlı görüntülemelerle ulaşılması yalan haberlerin gerçekliğe ulaşmasına yol açarken diğer taraftan da yalan ve aslı olmayan iddiaların hızlı bir şekilde dolaşmasıyla algıların yönetimine açık hale getirilmesi de söz konusu olmuştur.

15 Temmuz 2016 darbesi öncesinde gerek sosyal medya gerekse geleneksel medya üzerinde terör örgütü FETÖ'nün ülke yönetimine saldırıları ve halkın desteğini alma adına algı yönettiği meydana çıkmıştır. 15 Temmuz darbe sürecine kadar gerçekleşen önemli olaylar ve operasyonlarda FETÖ terör örgütü tarafından planlandığı ve iktidara yönelik kendi menfaatleri çerçevesinde hareket etmeye zorlama emellerini dayatma gayesi olduğu görülmektedir. İktidara yönelik bir nevi savaş başlatan FETÖ, sonrasında devlete ve vatandaşlara yönelik silah doğrultmuş ve devleti ele geçirerek kendi sistemi ve mensuplarını hâkim kılmak istemiştir. FETÖ bu sırada medyayı da aktif olarak bir silah gibi kullanmış, algı operasyonlarıyla gerçek niyetini saklamış ve halkı kışkırtarak

isyana teşvik etmiştir. Gündem belirleme ve kamuoyunu yönlendirme işlevlerinden dolayı medyada etkin olmayı hedefleyen FETÖ, gerek kendi kurdukları gazete ve televizyon kanallarıyla gerekse gazeteci kisvesine bürünmüş ve farklı gazetelere sızmış örgüt üyeleriyle devlete yönelik algı operasyonları düzenlemiştir. Son olarak 15 Temmuz 2016'da gerçek niyetini açıkça ifşa etmiş ve darbe girişiminde bulunarak doğrudan vatandaşları hedef almıştır. Darbeye karşı yine medya vasıtasıyla halkın davet edilmesi ve halkın demokrasi için darbecilere karşı verdiği mücadelede medya mensupları ve medya kuruluşlarının etkin yayınları ve halkla birlikte verdiği mücadeleyle darbenin başarısız olmasında önemli bir rol oynamıştır. Geçmişte medyanın darbe yanlısı ve darbelerin başarılı olmasında benimsediği taraf nedeniyle üzerine yapışmış demokrasi karşıtı yanı böylelikle 15 Temmuz'da demokrasiyi inşa eden tarafa doğru evrimleşmiştir.

15 Temmuz sürecinde aktif olarak darbe karşıtı mücadele veren kanallardan seçtiğimiz üç kanalın genel yayın yönetmenleriyle gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde de medyanın etkin rolüne dikkat çekilmiş ve daha önce darbelerdeki konumuyla 15 Temmuz'daki medyanın edindiği rolün ve etkinin karşılaştırılması yapılmıştır. Halkın örgütlenmesinde ve kamuoyunun yönlendirilmesinde hala etkin bir rol edinen medya bu darbeye sadece geleneksel medya olarak değil demokrasi mücadelesine sosyal medyanın dâhil olmasıyla da etkinliğini arttırdığı ortaya çıkmıştır. Geleneksel medyanın denetim altında olması ve dolayısıyla daha güvenilir ve itibar görmesine sosyal medyanın karşılıklı etkileşimi ve daha hızlı bilgi akışını sağlaması işlevinin eklenmesiyle birlikte kontrol edilebilirliğinin zor olması darbecilere yönelik mücadelede etkin bir silaha dönüşmesini sağlamıştır.

Medyanın işlevleri ve iletişim teknolojileriyle gelişen medyanın farklı kolları ülkeleri iç siyaseti ve ülkelerarası politikalarda ve egemenlik mücadelesinde hala önemli bir noktada tutmaktadır. Yöneticilerin medyayı etkin kullanması ya da medyanın kendi başına bir erk olarak yönetimlerde aktif bir konum elde etmesinin halkın ve ülkelerin kendi çıkarlarına yöneltmesi gerekiyor. Medyanın esas görev ve işlevlerini tarafsızlık ve objektiflik çerçevesiyle birlikte demokrasi yani bireylerin ve toplumların faydasına destekleyici yönde bağımsız olması şarttır. Medyanın aslına ve etik kurallar çerçevesinde yayın yürütmesi halinde bireysel ve toplumsal ekseriyetinde küresel bir atılım sağlanarak insani erdemlerle kuşanan toplumlar inşa edilecektir. Nihai olarak

medyanın etkin rolü ve toplum içindeki yaygın yer edinmesinin toplumsal dönüşümü kapitalist sisteme hizmet eden konumdan çıkararak toplumları sömüren sistemden hizmet eden bir konuma getirilmesi yine medyanın buna aracı edinmesiyle mümkün olabilir. 15 Temmuz darbesi bize şunu göstermektedir ki; aslında kapitalist sistemin yöneticilerinin ülkeleri yönetme ve kontrol altına almak adına son dönemde uluslararası bazda yürüttüğü projelerden biri olan terör örgütleri ve kapitalist sistemin sürdürülebilirliğinin teminatı olarak yönetilen medyanın halk tarafında demokratik olarak toplumların menfaatine yönelik aktif rol edinmeyi benimserse bu mücadelede insanlık menfaatine olumlu sonuçlar elde edilebilir. Dolayısıyla kapitalist sistemin kendine bir nevi silah olarak benimsediği araçları doğrudan sistemi çökertme girdabı oluşturabilir. İşte bu noktada medyanın 15 Temmuz'daki atılımı hem etik, hem toplumsal hem insanlık hem de küresel bazda olumlu sonuçlar doğurması ve medyanın işlevlerinin olumlu sonuçlar elde edecek şekilde yönlendirilmesi bakımında önemlidir. Bu yönde çalışmaların yürütülmesine ciddi ihtiyaç duyulmaktadır.

EK 1. NTV GENEL YAYIN YÖNETMENİ NERMİN YURTERİ İLE MÜLAKAT

1-Türkiye 15 Temmuz’da bir darbe girişimine maruz kaldı. Ülkemizdeki önemli medya gruplarından birinin Genel Yayın Yönetmenliğini yürüttüğünüz o gece kanalınızda neler yaşandı? Sürecin değerlendirilmesi ve sergileyeceğiniz tutumlar hakkında planlama nasıl yapıldı?

Artık Türkiye’de darbe dönemlerinin kapandığı düşüncesi neredeyse bütün kesimlerde hâkim bir görüştü... Böyle bir girişimde bulunacakların “aklını kaçırmış” olabileceğini düşünüyorduk... Silahlı bir darbe girişimine ilişkin tartışmaların özellikle Ergenekon soruşturması ve arkasından gelen davalar döneminde arttığını hatırlayabiliriz. Sonrasında FETÖ yapılanması içindeki kişilerin, özellikle ordu içinde önemli merkezlere yerleştiği, 2014 yılındaki bazı soruşturmalar sonrasında “hareketlilik içine” girdikleri, köşe yazarları tarafından da seslendiriliyor, listeler yayınlanıyordu. Artık terörist organizasyon amaçlı görünümüyle, FETÖ adını alan bu yapıya ilişkin savcılık soruşturmalarını haberlerde de açıkça görüyorduk. Bu haberlerin vahim tabloyu ortaya koyduğu, son derece tehlikeli bir yapıya kavuşan FETÖ’nün bazı girişimlerde bulunabileceği yazılıp çiziliyordu fakat açıkçası böyle tankların sokaklara çıktığı insanların üstüne kurşunların bombaların yağdırılacağı bir çılgınlık içine gireceklerini kimse tahmin etmiyordu. Bu terör örgütünün nasıl bir akıl tutulması içinde bu işleri planladığını anlamak gerçekten zor...

Darbe girişimi gecesi, ilk duyduğumuz o günkü adıyla Boğaziçi bugünkü adıyla 15 Temmuz Köprüsü’nün trafiğe kapatılması sonrasında da köprünün üzerinde tankların görülmesi oldu. İlk anda Şehir içinde önemli bir terör ihbarı olduğunu ve köprünün tutulduğunu düşündük. Sonra haber merkezine sürekli bilgiler yağmaya başladı. Sosyal medyada darbe olduğuna ilişkin yorumlar yapılmaya twitler atılmaya başlandı. Gerçekten inanılmaz bir durum yaşıyordu. Kısa süre sonra da saat 23:00 gibi Sayın Başbakan’ın NTV ekranlarından yaptığı açıklama ile tüm kamuoyu ordu içindeki bir grubun kalkışmayı başlattığını öğrendi. Yıldırım’ın NTV canlı yayınında yaptığı “bu kalkışmayı yapanlar en ağır şekilde bedelini ödeyecektir asla bu tip kalkışmalara pabuç bırakmayacağız “ ifadeleri tüm televizyon kanallarında son dakika bilgisi olarak yer

aldı. Ardından Sayın Cumhurbaşkanı da, yine NTV ve başka kanallara Facetime üzerinden bağlanarak vatandaşlara durumu tarif etti ve demokrasiye sahip çıkılmasını istedi. Halkı meydanlara davet etti. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın darbeye direnme çağrısının toplumdaki yansımalarına baktığımızda bu çağrının olağanüstü bir karşılık gördüğüne şahit olduk.

Ekranlardaki ilk başlıklarımız, ordu içindeki bir grubun darbe girişimde bulunduğunu anlatıyordu. Sıradan bir Cuma günü akşamı bir anda Darbe girişimine karşı olağanüstü bir yayın sürecine girdiğimiz anlara dönüşüverdi.

Muhabirler yayınları ile kameramanlar görüntüleri ile buldukları bölgelerdeki askeri hareketliliği aktarmaya başladılar.

En zor görev kurşun ve bombalar altında yayın yapmak zorunda olan muhabir ve kameramanlardaydı. İstanbul'da başlayan hareketlilikle birlikte Burak Özcan Boğaziçi Köprüsü'nde, Yağız Şenkal uçuşlara kapatılan Atatürk Havalimanı'nda, Korhan Varol ve Gökten Bedük ise darbeci askerlerin ele geçirmek istediği Emniyet Müdürlüğü ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden yayına başladı.

Haber merkezinin yayın yönetim ve yayın akışını yürüten tüm çalışanları, olağanüstü koşullarda şirkete dönerek, görevlerini yapmaya başladılar.

Sabaha kadar süren olağanüstü bir hareketlilik... Darbeye karşı olan ve bu kalkışmanın içinde yer almayan birlik komutanlarını Özel Kuvvetler Komutanını yayına aldık.

Bu isimler darbe girişimindeki grubun tüm orduyu temsil etmediğini göstermek bakımından önemli oldu. Siyasiler, bakanlar, muhalefet liderleri, önemli isimler, darbecilere çağrıda bulundu, bu girişimlerini sonlandırmaları istedi. Başlıklarımızda sivil otorite ve halkın demokrasiye sahip çıktığını gösterir ifadeleri kullandık. Son derece olağanüstü bir haber trafiğini, çalışanlarımız teknik ve içerik olarak başarıyla sürdürdüler.

O gece olağandışı hareketlilik sadece İstanbul'da değildi. İlerleyen saatlerde Ankara'dan da FETÖ'nün yaşadığı yaşattığı çılgınlığın yansımaları olan inanılması güç haberler geldi. İlk haberler Genelkurmay Başkanlığı karargâhından gelen silah sesleri iddialarıydı. İlk anda bunun bir terör saldırısı olabileceğini düşündük. Ancak hava kuvvetlerine bağlı jet uçakları da aynı anlarda Ankara üzerinde alçak uçuşa başladığında olay farklı bir boyut kazandı. Ankara Büro hemen teyakkuza geçti. Muhabirimiz

Gökhan Gerçek Genelkurmay Başkanlığı'na gitti. Bütün olay Genelkurmay karargâhından ibaret sanılırken, bu kez Yenimahalle'deki MİT karargâhının da ateş altında olduğu haberleri gelmeye başladı. Muhabirimiz Özden Erkuş da MİT binasına hareket etti. Bu tür olaylarda gazeteciliğin sahada ne kadar riskli bir iş olduğu 15 Temmuz gecesi yine ortaya çıktı. Gökhan Gerçek Genelkurmay karargâhının önünde kalabalığın üstüne helikopterin açtığı ateşten kendini son anda kurtardı. Ve yakınlardaki bir hastaneye sığındı.

Özden Erkuş da MİT'teki çatışmanın ardından bu kez bombalanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geçti. Meclis'in bombalandığı anlarda Meclis koridorlarında canlı yayında olan tek kanal NTV'ydi. Sahada bunlar olurken, Ankara Büro'daki arkadaşlarımızda darbecilerden telefonla gelen tehditlere muhatap oluyordu. Genelkurmay'dan aradığını belirten darbeciler, NTV'nin darbeye karşı yayınlarını durdurmaması halinde helikopterleri NTV binasına yönlendirmekle tehdit ediyordu. Bu şartlar altında Arkadaşlarım zaman zaman binanın daha korunaklı -4'üncü katında çalışmak zorunda kaldılar. Nitekim Darbecilerin WhatsApp yazışmalarından Selimiye kışlasından ekiplerin NTV'nin maslaktaki binasını basmak için plan yaptığı ancak hava aracı bulamadıkları için binaya gelemedikleri ortaya çıktı. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, Jandarma Genel Komutanlığı, Jandarma Okullar Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Ankara Emniyet Müdürlüğü, Kara Havacılık Okulu, Akıncı Üssü, Kızılay Meydanı... O gece Ankara'da neredeyse çatışma olmayan yer yok gibiydi. Ankara büro çalışanları da tıpkı İstanbul'daki arkadaşlarım gibi sabaha kadar insanüstü bir gayretle çalıştı.

Bu tür olaylarda, olanı aktarma görevimizden dolayı, önceden planlama yapılamaz. Olanı zaten hemen darbe girişimi olarak gördük ve FETÖ'nün işin arkasında olduğunu anladık.

Tutumumuz her zaman olduğu gibi demokrasiden yana oldu, demokrasiye sahip çıkan Türk milletinin eşi benzeri az görünür bu tutumunu her haber noktasından aktardık. Türk milletinin ve siyasi otoritenin kararlı ve onurlu duruşu da bizim yayınlara olduğu gibi yansımıştır.

2- Türkiye Siyasi Tarihine baktığımızda darbecilerin ve medya kanallarının yakın ilişki içerisinde olduğunu gözlemliyoruz. Geçmiş darbelerin başarılı olmasında medyanın rolü var mıdır?

Türk siyasi tarihinde her darbe girişiminde her biri farklı yayın politikası olan, yayın kuruluşlarının rolü ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu süreçlerde neler görüyoruz. Mesela Asker içindeki gruplarla açık gizli toplantı yapan, gazeteciler var. Medya bu kliklerin başarılı olması veya olmaması sonrasında yayın politikası belirleyerek, içeriğini oluşturmuş. Son derece geniş ve iyi incelenmesi gereken dönemlerdir darbe dönemleri... Mesela 12 Eylül'e gelindiğinde, özellikle sokak çatışmaları ve halkın tümünün korku içine sokulduğu bir dönemin ardından gelen darbeyi görüyoruz. Burada haberlerin zamanlaması, terör olayları, bombalama, suikast haberlerinin yansıtılış biçimi önemli.

Bu darbenin hem öncesi hem de sonrasında medyanın pozisyonu çok büyük ölçüde darbeyi onaylayan bir noktada konumlanmıştır. Askere, duruma müdahale etmesi için açıkça çağrı yapan yayın kuruluşları da var.

Muhafazakâr, Liberal, Sağ ve Sol görüşlü yayın kuruluşlarının her birinin farklı duruşu var. Bu kuruluşlar, halkın artık bıktığı bir sürecin sona ermesini mi istiyor veya askeri bilinçli olarak mı sokağa çağırıyor net değil.

Esasında devlet kurumlarının bu darbe dönemlerinde açık ve gizli yapılanmalarının nasıl rol oynadığı da net değildir. 12 Eylül dönemine kadar çok fazla kanaldan söz edemeyiz. 28 Şubat'a gelince burada bir kısım medyanın tavrı kuşkusuz askerlerden yana gibi durmaktadır. Buna karşılık, 28 Şubat'ta süreçte askerden ciddi baskı gören bir karşı medyada var. 28 Şubat üzerinden bakacak olursak Esasında silahlı bir kalkışma olmasa da, sivil otoritenin tamamen etkisiz hale getirilmesini amaçlayan bu dönem, psikolojik operasyonların öne çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde, medyanın özellikle hükümete yönelik askerlerin psikolojik baskı kurmasında rol aldığını görüyoruz. Hangi yayın kuruluşlarının ne ölçüde bunu yaptığı çok detaylı bir çalışmanın konusu olabilir. 28 Şubat sözcüleri, bu girişimin 1000 yıl süreceğini söylüyordu, halk seçimlere gitti, siyasi iktidar bu dönemi 3-5 yıl içinde bitirdi, aktörlerini yargıladı.

1960'lardan günümüze radyodan yapılan darbe anonslarından televizyonlarda canlı yayında yapılan darbelere süreç evrilmiş hatta darbeciler müdahalelerini halka duyurma yöntemlerini geliştirmekle kalmamışlar bizzat darbenin hazırlanış süreçlerinde medyayı çok etkin kullanır hale gelmişlerdir. Şunu net olarak söyleyebiliriz; yeterli medya

desteği olmadan bir darbenin başarıya ulaşabilme şansı ihtimali oldukça zayıftır. O nedenle her darbe döneminde darbecilerin ilk amacı iletişim akışını haber akışını kontrol etmek olmuştur. Darbecilerin oluşturmak istedikleri psikolojik atmosfer için medya olağanüstü bir önem taşımaktadır.

3- 15 Temmuz'da halkın geniş çapta örgütlenmesinde ve darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasında medyanın etkin olduğunu düşünüyor musunuz?

Medyanın 15 Temmuz'da duruşu nettir. Zaten FETÖ yapılanmasıyla iç içe olanlar hariç, bazı kötü örnekler dışında Türk medyası, o gece demokrasiden yana durmuştur...

Günler süren bir darbe girişimi yoktur. Neredeyse, 5/6 saat içinde darbecilerin başarısız olacağı ortaya çıktı. Halkın sokaklara çıkması, darbe girişimi duyulur duyulmaz oldu. Halkın tepkisi gayet net ve hızlıdır. Küçük gruplar, genişleyerek, tankları durdurdu. Köprüde esasında karşıdaki silahlı güce baktığınızda başlangıçta küçük bir vatandaş grubu, gayet onurlu ve kararlı bir mücadele sergiledi. Bu her yerde öyle oldu. Sokağa çıkan insanların her kesimden olduğunu gördük. Burada medyanın katkısı, darbe girişimini çok hızlı şekilde tarif etmesi, FETÖ'nün darbe girişiminde bulunduğunu yayması oldu.

15 Temmuz gecesi darbenin karşısında yer almış olan Türk medyası geçmişteki müdahale süreçlerindeki kötü alışkanlıklarından vazgeçtiğine yönelik kuvvetli bir işaret ortaya koydu... Özetle 15 Temmuz'da medyanın genel performansının öncekilere kıyasla oldukça olumlu bir süreç izlediğini söylemek asla abartı olmaz.

İşte bu nedendir ki darbeciler o gece medya organlarını susturulması gereken mecralar olarak görüp baskınlar yapmışlardır.

4- Darbe olacağına dair söylentilerin ilk olarak sosyal medyada yayılmasına rağmen geleneksel medyaya nazaran geniş çapta etki uyandıramadığına katılıyor musunuz? Halkın geleneksel medyaya daha fazla itibar ettiği sonucuna varabilir miyiz?

Sosyal medya etkisine ters olarak itibar kaybeden bir platforma dönüşüyor. Orada yüzlerce yalan haber görebilirsiniz. Konvansiyonel yayıncılık, sosyal medyanın kontrol

adresi gibi bir görev de üstlenmiş durumda. Herhangi bir sosyal medya platformunda, bir üyelikle, istediğiniz haberi yayabilir, yorumu yapabilirsiniz. Demokratik görünümlü bir hesabın arkasında darbeci de olabilir. Geleneksel medya, içeriğinden sorumlu tutulabilir görüldüğü için doğru haber vermekle yükümlü. Halk bunu biliyor. Darbecilerde, bir süre sonra başarılı olamayacaklarını anlayınca medyaya yöneldiler. Haber kanalları basıldı, bizim kanala baskın için helikopter aradıklarını biliyoruz. Darbecilerin WhatsApp yazışmalarında sürekli olarak yayınların kesilmesi gerektiğinden durumun kötüye gittiğinden söz ettiklerini görüyoruz.

Bütün bunların yanı sıra şu gerçeğinde altını çizmek lazım, vatandaş gazeteciliğinin en önemli örneklerinden birini sergileyen halk o gece bir yandan tanklara ve ağır silahlı saldırılara direnirken diğer yandan da cep telefonları ile çektikleri görüntüleri, fotoğrafları tanık oldukları olayları sosyal medyada paylaşarak darbecilere topyekûn bir tepkinin artmasına yol açmışlardır.

EK 2. CNNTÜRK GENEL YAYIN YÖNETMENİ ERDOĞAN AKTAŞ İLE MÜLAKAT

1- Türkiye 15 Temmuz’da bir darbe girişimine maruz kaldı. Ülkemizdeki önemli medya gruplarından birinin Genel Yayın Yönetmenliğini yürüttüğünüz o gece kanalınızda neler yaşandı? Sürecin değerlendirilmesi ve sergileyeceğiniz tutumlar hakkında planlama nasıl yapıldı?

15 Temmuz gecesi birçok açıdan değerlendirilmesi gereken bir gece... Sosyolojik ve siyasi analizler bir yana, 15 Temmuz gecesi aynı zamanda bir kriz yönetim örneği idi... Üstelik karşımızdaki öyle bir krizdi ki, bir yandan ülkenin bir uçuruma sürüklendiğini görüyorsunuz, bir yandan da gazeteci olarak bir krizin yayınına yapmaya çalışıyorsunuz. Gerçekten korkunç bir geceydi. Fakat ben hep şunu söyledim, “Siz krizi yönetemezseniz, kriz sizi yönetir.” Bu tespit sadece 15 Temmuz gibi olaylar için değil, profesyonel ve sosyal hayatın krizleri içinde geçerlidir. O yüzden hızlı hareket etmelisiniz. Hızlı düşünüp, hızlı karar alıp, hızlıca uygulamanız gerekir. O gece CNN Türk’e giderken de aynı düşüncelere kafamdaydı. Fakat yola çıkmadan önce yaşadıklarımın da örnek vermek istiyorum. Çünkü bu kriz yönetimini, henüz krizin adı koyulmadan önce yönetmeye başlamak önemli. Eğer bu bir başarıysa, kriz net olarak ortaya çıkmadan attığım bir e posta bunu sağladı.

Hiç kimse önce ne olduğunu anlayamadı. Ülkede garip olaylar oluyor ama kimse adını koyamıyordu. Sanırım böylesi büyük krizlerde en önemli konu öngörü yeteneği. Buna teşhis de diyebiliriz. Zaten bana göre teşhis, tedaviden daha önemli bir adımdır; özellikle hayat felsefesi açısından.

Herkes birbirine ne olduğunu sorup anlamaya çalışırken, ben resmi açıklama yapılmadan önce, haber merkezi editörlerinin bulunduğu gruba; “Umarım yanılıyorumdur fakat sanırım darbe oluyor. Bu mesajı okuyan herkes yanına yedek kıyafetler de alarak haber merkezine koşsun” yazdım. Ve gerçekten de arkadaşlarım bu mesajı okuyunca haber merkezine gitti ve herkes görevinin başındaydı.

Ben arkadaşlarıma bu e postayı gönderdiğim sırada ‘darbe ya darbe girişimi’ ifadeleri yoktu. Dolayısıyla işin başından ciddi bir ön almış oldum. Mesele yayın yapmaksa, en almasını yapabiliydik nitekim yaptık. Eğer uyum içinde bir ekip varsa, zaten bence sorun

yok demektir. Çünkü işiniz yayın yapmak ve bu yayını yapacak ekibi bir arada tutmak. Ekip iyiye mesele yok. Her zaman verdiğim bir örnek vardır. İyi futbol iyi futbolcularla oynanır ve o akşam benim takım gerçekten çok iyiydi.

Şimdi benim çözmem gereken bir başka sorun vardı; şirkete gidebilmek. Köprüler kesilmiş, yollar kapalı ve zaman gittikçe daralıyor. Çok kısa zamanda bir karar alıp, patronum teknesini Kanlıca'ya Suna Abla restoranının oraya çağırдыm. Ben de bir şekilde oralara ulaştım. Ataköy'e kadar gittik. Oradan da bir taksi bulabildim ki o taksiciye ömrüm boyunca minnettar kalacağım.

OLASILIKLARA HAZIRLIK

Yola çıkarken muhtemel riskleri de gözden geçirdim. İki önemli olası sorunu not ettim.

1-Yakın geçmişten alışık olduğumuz üzere televizyon kanalımız basılıp, yayına el konulabilirdi.

2-Türkiye genelinde tüm televizyon istasyonlarının yayın yapması toptan engellenebilirdi.

Aslında iki olasılık da denendi ama başarısız oldu.

Tüm bunlara yönelik olarak tedbirlerimi not ettim. Her iki olasılıkta da sosyal medyaya yüklenecektik. Eğer teknik olarak başarabilirsek yayını başka bir noktaya, örneğin Ankara'ya devredecektim. Fakat bunu yapmaya teknik olarak olanağımız yoktu.

TAKIMA İLK TAKTİKLER VE MORAL MOTİVASYON

Zaten yol boyunca sürekli telefon temasındaydım. Bu gibi olaylar karşısında yayın yapmanın kendi içinde çok önemli riskleri vardı. Bazen ekrana verdiğiniz bir görüntünün yol açabileceği sıkıntılar inanılmaz boyutlara ulaşabilir. Tabi kimi zaman da vermediğiniz ya da veremediğiniz görüntülerin. Yani kendi içinde ciddi riskler taşıyan anlardır.

Haber merkezine ulaştığım andan itibaren arkadaşlarıma da ilk taktikleri verdim.

1-Kim ne derse desin tavrımız demokrasiden yana ve darbe karşıtı olacak.

2-Yayına aldığımız herhangi bir kişi, çok tanınan bilinen ve önemli biri olsa dahi, darbecilerden yana bir cümle kuracak olursa hemen yayını düşürün ve asla ikinci cümleyi kurmasına izin vermeyin.

3-Hiçbir şekilde yayın yapmaktan vazgeçmeyeceğiz.

4-Yayında herhangi bir hata olduğunu, olabileceğini hissettiğimiz anda hemen alarm düğmesine basın. Ben buradayım, konuşur karar veririz.

Ben bunları arkadaşlarıma aktarıırken, kanal henüz basılmamıştı. Fakat tüm bunları ısrarla söylememin en önemli nedeni, bu zor koşullarda ekibe, “Bir takım olduğumuzu ve her koşulda arkalarında olduğumu” hissettirmektir. Çünkü çok zor saatler ve belki de günler bekliyordu. Yani o binaya girdikten sonra, eğer olaylar farklı gelişseydi belki de günlerce gidemeyecektik. Bunu o anda bilemiyorduk. Ekibin tam birlik halinde, inanç ve güvenle hareket etmesi gerekiyordu. Kaldı ki iş gücü bir yana, herkesin geleceği ve ülkesi söz konusuydu.

KRİZ PATLIYOR

Özellikle Cumhurbaşkanı'nın bizim kanalımızda canlı yayınlara halka hitap etmesi, o gecenin dönüm noktasıydı. İkinci dönüm noktası da CNN Türk'ün basılması oldu.

Helikopter sesini duyar duymaz, sesin geldiği yere doğru gittim. Şirketin arka tarafındaki otoparka iniş yaptım. Askerler helikopterden atlarken ben de daha önce de arkadaşlarımla paylaştığım konuları bir kez daha hatırlatmak üzere haber merkezine doğru geçerken yapmam gereken ilk şeyi yaptım. Karımı aradım. Bir kriz, kendi yaşamımızdan ziyade yönetilemez. Eğer profesyonel hayatın içinde bir kriz yönetmek zorundaysanız, bunu kendi hayatınıza sıçrama ihtimalini de göz önünde bulundurmaya zorundasınız. Eşim ve çocuklarım, tüm Türkiye gibi bizi izliyordu. Önce eşimi aradım ve ona biraz sonra binayı askerlerin basacağını, sakin olması gerektiğini ve çocukları televizyonun karşısından çekmesini söyledim. O esnada evdeki krizi de yönetmeliydim. Tabii ki çocuklar televizyonun karşısından çekilmemiş ve sonuna kadar izlemişler. Fakat bunu istemememin özel bir nedeni vardı. Çok tatsız olaylar olabilirdi. Bize ateş edebilirler, saldırabilirler ya da yerlerde sürükleyebilirlerdi. Çocuklarımla beni böyle görmelerini, psikolojilerinin zarar görmesini istemezdim.

İkinci olarak patronum Arzuhan Hanım'ı aradım. Ona durumu anlattıktan sonra heyecanla sordu; “Peki ne yapacağız?” Ben de sakince yanıt verdik; “Merak etmeyin ben hallederim.” Biliyorum bu durum sizlere komik geliyor olabilir. Fakat kilometrelerce uzaklıktaki birini de yönetmek ve sakin kalabilmesi için elimden geleni yapmam gerekiyordu.

Bundan sonra sırasıyla;

1-Önce Twitter'dan binanın basılacağını ve yayınının kesilebileceğini duyurdum. Çünkü bunu anlatamayabilirdik.

2-Arkadaşlarıma sakin olmaların gerektiğini ve yayını asla teslim etmeyeceğimizi söyledi.

3--Yayının sürdürüldüğü reji odasına gidip oradaki sorumlu arkadaşlarla konuştum. Hangi kameraların sabit kalacağını ve neler yapacağımızı kısaca anlattım. Sağ olsunlar büyük soğukkanlılıkla uyguladılar. Baskının olduğu koridora kamera çekildi, ancak ben çalıştırılmasına izin vermedim. Çünkü silahlı askerler monitörlerden yayını görüp, kendilerinin ekranda olduğunu fark edince iş çıkırından çıkabilirdi.

4--Daha önceden görev verdiğim arkadaşlara telefon ve bilgisayar ve akıllı telefonlarının şarj aletlerini de alarak uygun bir yere geçip sosyal medyadan yayını sürdürmeleri gerektiğini anlattım.

5-Telsiz mikrofonlardan birini alıp cebime koydum.

BASKIN ANI

Arkadaşlarım, beni arka kapıdan kaçırmayı teklif etti. Asla kabul etmeyeceğimi, şirketimizi de onları da bırakmayacağımı söyledim.

Silahlı askerler yayın yaptığımız kata ulaştıklarında onları ben karşıladım. Helikopterden inip, bizim yanımıza gelene kadar olan sürede aldığım kararlar.

1-Madem korkunç bir durumdayız ve başımıza her şey gelebilir hiç olmazsa tarihe darbenin, demokrasi karşıtı olmanın ne kadar felaket olduğunu not düşelim.

2-Hiçbir koşulda kanalı, haber merkezini darbecilere teslim etmeyelim.

3-Koşullar ne olursa olsun yayını sürdürüelim.

DARBECİLER GELDİ

Merdivenlerin başında darbeci askerleri karşıladım. İlk gelenler eli silahlı iki genç askeri. Çocuklardı yani. Elllerinde tuttıkları silahlarla, biraz da höt höt ederek büyümüş gibi davranan çocuklar kadar çocuktular yani. Onlarla yüz yüze geldiğimde "Ne yapıyorsunuz? Benim sizin kadar çocuğum var" dedim. İkisi de afalladı. Aslında onlara şu mesajı vermiş oldum.

1-Ben sizin babanız yaşındayım.

2-Siz de hata yapabilirsiniz ama merak etmeyin babanız gibiyim.

İki askerin bu cümle karşısında bir an afallamalarını kullandım. Her ne kadar onlar höt höt etmeye çalışsalar da gardları düşmüştü. Bir tanesi karşımda kem küm edince, daha önceden planladığım gibi tarihe not düşmeye başladım. Kamera kayıttaydı.

“Bu yaptığınız yasadışı” diyerek ilgilerini çektim. Sürekli onlara yakın mesafede ve göz teması halindeydim. Bir asker “Biz emir aldık, bunu uyguluyoruz” deyince, “Yasadışı emri uygulamama hakkınız var” diyerek karşılık verdim.

Askerlerden birine, “Samsunlu, bu işler senin bildiğin gibi değil. Geleceğinizi ateşe atıyorsunuz” dediğimde de iyice afalladı. “Samsunlu olduğumu nereden biliyorsun” der gibilerinden yüzüme bakıyordu. Oysa tüfeğinin kabzasına 55 yazdığını unutmuştu. Oysa benimle konuşmaya başladığında, kontrol de bana geçmişti.

Bir yandan da onları, komutanları gelmeden ikna edip haber merkezinin arka tarafındaki spiker kıyafetlerinin bulunduğu bölüme götürmeyi planlıyordum. İkna edebilseydim askeri kıyafetleri çıkarıp, sivil kıyafetler giydirecektim ve onlar da kurtulacaktı. Fakat olmadı.

Onlara sürekli buraya giremeyeceklerini, bulunduğumuz binanın komutanının ben olduğumu ifade etmeye çalıştım. Amacım ilgilerinin başka tarafa kaymasını engellemektir. Bu arada hemen hemen bütün arkadaşlarım da arkamdaydı.

Bu arada buna müdürü arayıp, polislerin giriş katta olduğunu, ışıkları söndürmek istediklerini ve operasyona başlayacaklarını söyledi. Şiddetli karşı çıktım. Işıklar sönerse bir felaket olabileceğini olası çatışmada da arkadaşlarıma zarar gelebileceğini söyledim.

Fakat kısa süre sonra yüzbaşı yanlarına gelince işler biraz karışmaya başladı. Diğer arkadaşlarım da lafa girip bir şeyler söylemeye başlayınca işler karışır gibi oldu. Kontrol elimden gider gibi hissettim. Arkadaşlarıma dönüp, yüksek sesle, “Arkadaşlar benden başka kimse konuşmayacak. Herkes sussun” diyerek onları uyardım. Fakat buradaki amacım, darbecilere binanın komutanını ben olduğumu hatırlatmak ve bir tek benimle muhatap olmalarını sağlamaktı. Bunu yapınca yüzbaşı dâhil hepsinin dikkatini üzerimde topladım ve onlar tekrar benimle konuşmaya başladı. Yayının durdurmamızı

ve binayı boşaltmamızı söylüyorlardı. Ben de onlara, “Burayı en son ben terk edeceğim, ona göre” diye seslendim. Bunu söylemekte de 3 amacım vardı.

1-Arkadaşlarıma, arkalarında ben olduğumu, ben oradayken kimseye bir şey olmayacağı mesajını vermek. Bu önemliydi, çünkü gerçekten çok çok anlardı ve her an her şey olabilirdi.

2-Emir komutayı bırakmadığımı darbecilere tekrar hatırlatmaktı.

3-Bu kargaşa içinde bir yerlere gizlenmiş, delilik planlayan bir arkadaşım olabilirdi. Belli mi olur. Ya da heyecandan bayılmış, kendinden geçmiş biri. Her yeri kontrol etmeden katı terk etmemem gerekirdi.

4-İlgiyi üzerime çekip, bütün dünyanın bizim görüntülerimizi yayınladığı bir anda, darbecileri de kamera karşısına geçirmek. Bu da bir şekilde tarihe not düşmek olacaktı.

TAM BİR TAKIM OYUNU

Gerçekten dört dörtlük bir takım oyunu oynamıştık. Arkadaşlarım benim sözümünden çıkmamış, her türlü görevi yerine getirmiş ve gereken her şey yapılmıştı.

1-Rejideki arkadaşım, yayın masasını kilitlemiş, böylelikle dışarıdan bir temasla etkilenmez hale getirmişti.

2-Ben tamam diyene kadar sunucu arkadaşım yayını sürdürmüştü. Onu masadan kaldırdıktan sonra ben cebime sakladığım mikrofonla yayını sürdürdüm.

3-Stüdyodaki kamera sabit bırakılmıştı. Yayın devam ediyordu. Darbeciler bunun farkında değildi.

4-Aynı anda sosyal medyadan yayın sürüyordu.

5-Askerlerin sesi yükseldi, “Hadi artık boşaltın buraya.” Ben, “Bu dediğinizi yapmazdım ama ellerinizde silah var” diyerek tarihe bir not daha düştüm.

TV BİNASI KARIŞIYOR

Bir yandan telsiz mikrofonla yayını sürdürmeye çalışırken, bir yandan da olup bitenleri kontrol etmeye çalışıyordum. Fakat bir anda yüzlerce kişi televizyon binasını bastı. Amaçları darbecileri püskürtmekti.

Bu arada emniyet görevlileri de askerleri gözaltına aldı fakat binadaki kargaşa sürüyordu. Yayın yaptığımız haber merkezinin tam olarak güvenliği alındıktan sonra,

stüdyoya geçip yayını devraldım. İlk sunucu arkadaşım hazır olana kadar yayını sürdürdüm.

Korkunç bir geceyi yüzümüzün ağıyla atlatmış olduk.

2- Türkiye Siyasi Tarihine baktığımızda darbecilerin ve medya kanallarının yakın ilişki içerisinde olduğunu gözlemliyoruz. Geçmiş darbelerin başarılı olmasında medyanın rolü var mıdır?

28 Şubat döneminde bazı gazetelerin, muhtıraya zemin hazırlayacak manşetler attığını gördük. Fakat buna rağmen, tam tersi yayın yapan medya kuruluşları da vardı. Üstelik darbeye ve darbenin yarattığı siyasi atmosfere rağmen.

Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki, 28 Şubat dönemi öncesi, Türk medyasının bir kısmı darbeyi planlayanlar tarafından manipüle edildi. Dezenformasyon yapıldı ve darbeye zemin oluşturulmaya çalışıldı.

Ancak gerek 17/25 operasyonları öncesi, gerekse de 15 Temmuz öncesi Türk medyası FETÖ tarafından manipüle edildi ve darbeye-iç karışıklığa zemin oluşturmaya çalışıldı. Medyanın yine çok önemli bir bölümü, bu dezenformasyona ve manipülasyona uygun hareket ederek terör örgütünün amaçları yönünde hareket etti.

Türk medyasının her zaman siyaset, siyasete yakın güç odaklarıyla ilişkisinde bir sorun olmuştur. Bu durum, gerçekten ciddi tartışılması gereken bir konudur.

Fakat her şeye rağmen, sonuç olarak 15 Temmuz'da Türk medyası, darbeye karşı yekvücut olup demokrasinin yanında saf tuttu.

3- 15 Temmuz'da halkın geniş çapta örgütlenmesinde ve darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasında medyanın etkin olduğunu düşünüyor musunuz?

15 Temmuz'da halkın geniş çapta örgütlenmesinde ve darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasında medyanın etkisi hiç tartışılmaz. Türk medyası o gece, tüm dünyaya ders verdi.

Gerek yayıncılık açısından, gerekse de halkın darbeye karşı sokaklara çıkmasının sağlanması yani demokrasiden yana tavır koyması açısından Türk medyası önemli bir iş yaptı.

Her şeyden önce Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan darbeye karşı halkı sokaklara çıkmaya CNN Türk kanalından canlı yayımla davet ette. Ve darbenin önlenmesinden, kırılma noktası da bu yayın oldu.

4- Darbe olacağına dair söylentilerin ilk olarak sosyal medyada yayılmasına rağmen geleneksel medyaya nazaran geniş çapta etki uyandıramadığına katılıyor musunuz? Halkın geleneksel medyaya daha fazla itibar ettiği sonucuna varabilir miyiz?

Hiç şüphesiz ki, sosyal medya Türkiye'nin her tarafında ve her kesim tarafından aynı etkinlikte kullanılmıyor. Bunun çeşitli nedenleri var.

Ayrıca Türk halkının televizyon izlenme alışkanlıklarına baktığımızda, gecenin o saatleri çok geniş bir izler kitle televizyonlarının başında. Hem de tüm olup bitenleri canlı yayında izleme olanağı vardı. Dolayısıyla çok etkileyici yayınlar yapıldı. Türkiye'de bir darbe girişimi vardı ve olup biten her şey canlı yayında aktarılıyordu. Bu nedenle etkisi çok oldu.

Sosyal medyaya da ayrıca değinmek gerekir. Çünkü herkes biliyor ki, sosyal medyada bu zamana kadar çok fazla manipülasyon yapıldı, çok fazla yalan haberler yayıldı ve çok fazla insan suçsuz yere ceza çekti. Darbe girişimi gibi bir olayın ilk fotoğrafları her ne kadar sosyal medyada yayınlandıysa da, çok daha geniş kitlelere ulaşan geleneksel medya çok daha fazla etkili oldu.

EK 3. A HABER GENEL YAYIN YÖNETMENİ ABDULHALİK ÇİMEN İLE MÜLAKAT

1- Türkiye 15 Temmuz'da bir darbe girişimine maruz kaldı. Ülkemizdeki önemli medya gruplarından birinin Genel Yayın Yönetmenliğini yürüttüğünüz o gece kanalınızda neler yaşandı? Sürecin değerlendirilmesi ve sergileyeceğiniz tutumlar hakkında planlama nasıl yapıldı?

Bir gün önce Fransa'da bir terör saldırısı vardı. Biz televizyon olarak o gece yayınıımızı -televizyonculuk diliyle konuşacak olursak- yıktık. Haber aldığımız andan sabaha kadar o yayını yaptık ve uyumadık. Olağanüstü bir geceydi Fransa'daki o terör olayından dolayı. Yurt dışındaki ekiplerimiz buldukları yerlerde hemen hazır olurken yurt içindeki arkadaşlarımız, yorumcularımız hepsi kanala geldi. O gün Perşembe gecesiydi. Cuma günü de çok uykusuzdum, annem de hastanedeydi. İş çıkışı annemi ziyarete gittim. Saat 21.45 civarlarında bir kalkışma olduğu bilgisi geldi. İhanet şebekelerinden her şeyi bekliyordum da, bunu beklemiyordum doğrusu. Bu zor durumu aileme söylemedim. Nasıl olsa haberleri olacak. Hep öyle olur, biz son dakika haberini veririz, ailemizin de yakınlarımızın da öyle haberi olur. Biz olağanüstü durumlarda; mesela Türkiye'nin etrafı terörle sarılı olduğu için bir patlama, bir baskın, bunların hepsine yayıncı olarak hazırlıklıyız. Haliç Köprüsü'nü geçtim, Okmeydanı'nın oradan, ara sokaklardan saat 22:30'da kanalımıza ulaştım. Hemen arkadaşlarıma "son dakika"yı verelim dedim. "Bir kalkışma var" başlığını attık. Salih Nayman yayındaydı, 20 dakika kadar köprülerin kapatıldığını, bir kalkışmanın olduğunu, milletin uyanık olması ve sokağa çıkması gerektiğini anlattı. Saat 22:40 civarlarında biz son dakika gelişmesini izleyicilerimize vermiştik. "Kalkışma var" dili böylelikle oluşmaya başladı. Daha sonra Başbakan Binali Yıldırım bize bağlandı. Saat 23:00'tü... 'Bir kalkışma var' diye son dakikamızı vermiştik, Salih Nayman böyle anons etmişti. Hemen Ankara'daki arkadaşlarımız da organize oldular. İstanbul'daki arkadaşlarımızdan gelenler oldu yayınıımıza. Buradaki arkadaşları hemen harekete geçirdim. Başbakanımız 23:00 civarlarında bize bağlandığında Salih Nayman yayını bir sonraki yayıncı arkadaşımız Banu El'e devretmişti. Sayın Binali Yıldırım "Bir kalkışma var. Hükümet işbaşındadır. Gereken her şeyi yapacağız. Ucunda ölüm dahi olsa, gereken her şeyi yapacağız ve asla ama asla bu çapulculara, hukuka uymayan milletin askerini, silahını, tankını, kendi

emelleri uğrunda kullanmaya kalkışan bu canilere gereken dersi vereceğiz." dedi. O sırada yorumcularımız, yayıncı arkadaşlarımız, editörlerimiz, muhabirlerimiz, kanala gelmeye başlamışlardı. Türkiye’de geniş bir muhabir ağımızın olmasının da avantajıyla tüm ekibimiz olay yerlerine intikal etmeye başladılar. Evlerinden çıkan arkadaşlarımızla da buldukları noktalardan telefonla hem sesli hem de görüntülü bilgileri almaya başladık. Cumhurbaşkanımız Marmaris’teydi, yanında bulunan Bakanımız Berat Albayrak Bey'e ulaştık. Cumhurbaşkanımızın yayına bağlanması için zamanla yarışılıyordu. Bu sırada Sayın Cumhurbaşkanımız kaldığı otelin önünde habercilere de bir açıklama yapmıştı. Ancak açıklama ajanslardan bizlere ulaşmadı. Ancak bizim kaynaklarımız o konuşmayı cep telefonu ile kaydetmişti, bize gönderdiler. Biz de mesajı alır almaz Cumhurbaşkanımızın yaptığı açıklamayı Türkiye’de ilk defa, dış haberden bir arkadaşımızın telefonundan yayına verdik. Tam bu sırada da benim telefonumdan Banu El, Sayın Cumhurbaşkanımızla canlı yayında Facetime aracılığıyla bağlanma imkânı da doğdu. Tabii biz bu sırada, millete, Anadolu’nun, Ankara’nın, İstanbul’un çeşitli yerlerindeki tüm olağanüstü durumu anlatıyorduk, sokağa çıkmalarını söylüyor ve sokağa çıkanları da ekranımıza yansıtıyorduk. Ancak Cumhurbaşkanımız Sayın Erdoğan’ın o gece o bağlantıda kurduğu cümleler bütün seyri değiştirdi. Cumhurbaşkanımız yayında “Tüm milletimi, meydanlara havaalanlarına davet ediyorum" dedikten hemen sonra. "Siz dik durun yeter, biz ölümüne, ölümüne..." dedi ve her şey değişti... İnsanlar o andan sonra sokaklara akın akın çıkmaya başladı. Bu çok önemli bir kırılmaydı. Biz de o sesle - o açıklamayla birlikte, hem ekranlarımızdan, hem de sosyal medya hesaplarımızdan olan bitenin bir darbe olduğunu ve püskürtülmesi gerektiğini, dilimizin döndüğünce, anlatmaya başladık.

2- Türkiye Siyasi Tarihine baktığımızda darbecilerin ve medya kanallarının yakın ilişki içerisinde olduğunu gözlemliyoruz. Geçmiş darbelerin başarılı olmasında medyanın rolü var mıdır?

Maalesef ülkemizin medyası 15 Temmuz kırılma noktasına kadar her zaman vesayet odaklarının, sandık dışı güç odaklarının sözcülüğünü yapmışlardır.

Şöyle bir tarih sayfalarını karıştıracak olursak;

27 Mayıs 1960 darbesi öncesi “Üniversite öğrencileri kıyma makinelerinde kıyma yapılıyor” gibi akıl/izan dışı yalan haberler ve “Bir takım korkunç şayialar “ ile halkı

provoke edip darbeye uygun zemini hazırladıktan sonra demokrasiye vurulan darbe sonrası ise, ‘uçaklar dolusu altın ve mücevher ile kaçarken yakalandı gibi’ aşağılık yalanları utanmadan manşetlerine taşımışlardı.

12 Mart 1971 tarihinde ise ordu hükümete istifa etmesi için muhtıra vermesini ise olağan bir durummuş gibi sunarak “hükümet istifa etsin” manşetleri atıldı, hatta bazı gazeteciler cuntacılık işlerine bulaşıp rakip cuntacı gazetecilere işkence yaptılar.

12 Eylül 1980 darbesi öncesi darbeci cunta, “şartların olgunlaşmasını beklerken” medya; ülkemizdeki anarşi ve kaos ortamı algısını pişiriyor dikkatleri büyük resimden kaçırıyordu.

Şimdiye kadar saydığımız darbe ve muhtıralarda medya “Destek kuvvet” olarak faaliyet icra ediyordu. 28 Şubat süreci sonrası medya, milli iradeye yapılacak darbeye “karargâh” faaliyeti yürüttü. Dönemin kartel medyası; psikolojik harp teknikleri ile hem ülke gündeminin post-modern darbeye elverişli hale gelmesi için mutfakta pişirdiği haberler ile algı oyunları yaptı, hem de hükümetin alaşağı edilmesi sonrası milletin bizzat kendisi ile “topyekûn savaş” yürüttü.

Bu tarihe kadar gayr-i milli medya-darbeci işbirliği hep milli iradeye darbe ile sonuçlandı.

27 Nisan muhtırası sürecinde ise geleneksel darbe-sever medya mensupları karargâhı kışkırtmak için tüm güçleri ile giriştikleri gayret, seçilmiş hükümetin muhtıraya karşı dik durması ile akamete uğradı.

Milli medyanın hızla güçlenmesi ile artık vesayet odakları, psikolojik harp teknikleri ile kitleleri manipüle edemiyordu. Bir kısım medya Gezi ayaklanması, 17/25 Aralık kumpasında yine darbeciler ile iş tutmuş olsa da milli medyanın milli irade ile hareket etmesi, kumpasların püskürtülmesinde hayati rol oynadı.

Son olarak 15 Temmuz hain darbe girişiminde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bulunduğu yerdeki açıklamasını ilk kez ekranlara getirip ardından yapılan facetime bağlantısı ile halkın sokaklara davet edilmesi ile darbenin bastırılmasında başta A haber olmak üzere milli medya dediğimiz merkez medya, millet adına çok kritik görev ifa etmiştir.

3- 15 Temmuz'da halkın geniş çapta örgütlenmesinde ve darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasında medyanın etkin olduğunu düşünüyor musunuz?

Darbe girişiminin başarısız olmasında medyanın büyük bir rolü olduğunu düşünüyorum. Cumhurbaşkanımız da medyanın hakkını teslim etti. "Bu süreçte medyamızın birlik ve beraberlik içinde olması, ülkemizin, vatandaşımızın, milletimizin vermiş olduğu ikinci kurtuluş savaşında önemli rol oynamıştır." dedi. Millet o direnişi ve dirilişini sağlayan liderdir. Lider bunları zaten yıllardır anlatıyordu. Anlattıklarını da biz medya grubu olarak, ekranlarımıza, yorulmadan, bıkmadan ve en önemlisi de bunun bir memleket meselesi olduğunu bildiğimiz için isteyerek yansıtıyorduk. A haber ve ATV için şunu söyleyebiliriz... Cumhurbaşkanımızın ve devlet büyüklerimizin, millet ve memleket için söylediklerini biz en yalın şekilde veriyoruz. Ama bazı gazeteciler, bunu işlerine gelmediği için olsa gerek itibarsızlaştırıyorlar. Bizce; bu, onların zihin gerisindeki darbeci zihniyet ve vesayete duyulan gönül bağıyla ilgili. Cumhurbaşkanımız, ülke için değerli bir şey söylüyor, dert ediyor, biz bunu iyi anladık. Zaten onun için de o darbe girişimi gecesi, Cumhurbaşkanımızın sesini nasıl ekrana taşıyabiliriz peşindeydik. Eğer medya olmasaydı, ne olurdu bilmiyoruz, elbette medyanın bu süreci atlatmada çok önemli bir payı var. Ama Cumhurbaşkanımız olmasaydı, bu süreç atlatılamazdı, burası kesin. Cumhurbaşkanımızın duruşu bu darbenin bertaraf edilmesinde çok önemlidir. Elbette Cumhurbaşkanımızın o dik duruşunu millete ulaştıran medya kuruluşları da çok değerlidir. Ama sadece o geceye has değerlendirilmemeli bu mesele. Bu darbe süreci en az 20 yıllık bir süreç. 28 Şubat var, 27 Nisan var, Cumhuriyet mitingleri var, AK Parti hakkındaki kapatma davası var, Ergenekon-Balyoz süreçleri var, faili meçhul cinayetler var, MİT Krizi var. Cumhurbaşkanımız zaten hep tehdit edildi, hep alaşağı edilmek istendi, ama o yılmadı direndi. Onu destekleyen kitleler de buna alıştı. Ama az önce de söyledim ya, medyamız keşke hain kalkışmaya daha erken uyansaydı, bombayı ve silahı gördükten sonra değil. Bunu medyanın büyük bölümü için bir eksilik olarak görüyorum.

4- Darbe olacağına dair söylentilerin ilk olarak sosyal medyada yayılmasına rağmen geleneksel medyaya nazaran geniş çapta etki uyandıramadığına katılıyor musunuz? Halkın geleneksel medyaya daha fazla itibar ettiği sonucuna varabilir miyiz?

KONDA'nın bu konu ile ilgili geniş çaplı bir araştırması var. Araştırmaya göre, 'Darbe girişimi ile ilgili ilk haberi hangi kaynaktan aldınız?' sorusuna verilen yanıtlardan, %62'si televizyon olurken, sosyal medyadan öğrenenler ise %9'dan oluşuyor. Bu sonuçlara bakıldığında darbe girişiminin yaşandığı gece, geleneksel medyanın çok büyük bir rol oynadığı sonucuna varabiliriz.

Yine aynı araştırmada yer alan kişilere, 'Haberleri seyretmek için en fazla hangi TV kanalını tercih ediyorsunuz?' diye sorulduğunda, %28 ile A haber ve %25 ile ATV'nin en yüksek oranlara sahip olduğu görülüyor.

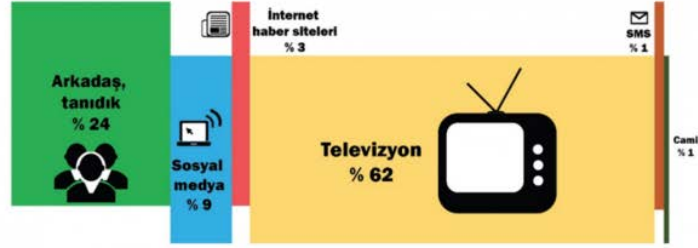
Soruya tekrar dönecek olursak; geleneksel medyaya itibarın daha fazla olduğunu ve her zaman büyük oranda daha fazla olacağını düşünüyorum. Sosyal medyada çok fazla bilgi kirliliği var. Sorumlu bilgi paylaşımı diye bir kavram yok maalesef, hal böyle olunca, doğru ile yanlış birbirine karışıyor. Örneğin, bir paylaşımın ya da fotoğrafın doğruluğundan emin oluncaya kadar, binlerce kez paylaşılmış olabiliyor. Geçen günlerde Twitter'da atılan tweetlerin tekrar paylaşılmasını sağlayan butonu bulan yazılımcı, 'Dört yaşındaki bir çocuğun eline dolu bir silahı verdik' diyerek pişmanlığını dile getirdi. Sosyal medyanın gücünü ya da tehlikesini anlamak için oldukça etkileyici bir itiraf bu.

Günümüzde kişiler kendi düşüncelerini ifade etmek yerine, daha kolay olan, yazılmış ama doğruluğundan emin olmadıkları 'kanı'ları paylaşmayı tercih ediyorlar genellikle. Bu da sosyal medyayı 'tehlikeli' bir platform haline getirebiliyor. Geleneksel medyada ise sorumlu davranmak zorundasınız. Teyit edilmemiş, doğruluğu araştırılmamış bir haberi yayınlamazsınız. Bu da itibar olarak değerlendirdiğimizde geleneksel medyayı daha güvenilir hale getiriyor.

Haberi nereden aldılar?

Darbe girişimi ile ilgili ilk haberi hangi kaynaktan aldınız?

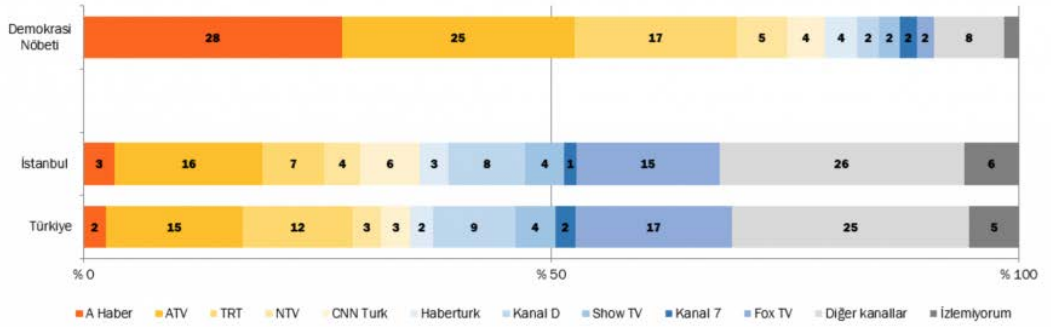

26 Temmuz 2016
Demokrasi Nöbeti Araştırması

KONDA
ANALİZ VE DENEYİM

Televizyon kanalı tercihi

Haberleri seyretmek için en fazla hangi TV kanalını tercih ediyorsunuz?

Bu ve bundan sonraki sayfalarda yer alan
İstanbul ve Türkiye demografik verileri KONDA veri ambarından alınmıştır.

26 Temmuz 2016
Demokrasi Nöbeti Araştırması

KONDA
ANALİZ VE DENEYİM

KAYNAKÇA

- Abrams, L. S. (2013). "Juvenile Justice at a Crossroads: Science, Evidence, and Twenty-First Century Reform". *Social Service Review*, 87 (4), 725-752.
- Acar, N. (2018). *Siyasi Eylemlerde Sosyal Medya Örgütlenmesi: 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Demokrasi Nöbetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Acar, T. (2009). *Kamu Yönetiminde Yeni Bir Denetim Yolu: Kamu Denetçiliği Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbayır, M. (2018). *Darbe Dönemlerinde Türk Medyası: 27 Mayıs, 12 Eylül ve 15 Temmuz Örneğinde Medya-Demokrasi İlişkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Akdağ, M. (2014). Medya ve Siyaset Üzerine. 10 Ağustos 2018, http://mediaware.erciyes.edu.tr/tr/medya_ve_siyaset_uzerine.pdf.
- Akgün, M. (2011). *12 Eylül Askeri Darbe Sonrası Gazetelerdeki Magazinleşme Eğilimi: Cumhuriyet Gazetesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Akın, H. M. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişiminin Sosyolojik Değerlendirilmesi. 07 Eylül 2018. www.sadam.org.tr.
- Akiner, N. & Ark. (2014). Dershane Tartışması: Ak Parti İktidarı ve Gülen Hareketi Arasındaki Uyuşmazlığa Dair Haber Söylemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/2, 87-113.
- Akpınar, H. (2001). 28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Aksoy, E. (2000). 28 Şubat'tan Balgat'a Mücahit. Ankara: Ümit Yayıncılık.

- Aktaş, Celalettin (2007). Yeni Medyanın Geleneksel Medya ile Karşılaştırılması. E. Gulbuğ, (Der.). Medya Üzerine Çalışmalar. İstanbul: Beta Yayınları.
- Alacadağlı, E. (2016). Darbeler, Ordu ve Siyaset, 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sempozyum Kitabı, 545- 570.
- Arcayürek, C. (2003). *Uzakta Kalan Tarih*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arikan, N. (2011). 28 Şubat Sürecinde Medya: Arena Programı ve Medyanın Siyasal Sürece Etkileri. İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Arslan, A. (2004). Medya-Politika İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 1*, 1-14.
- Arslan, A. (2006). Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri, *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, ISSN:1303-5134, 1-14.
- Arslan, A. (2014). *28 Şubat Süreci ve Ana Akım Medyanın Siyaset Mühendisliğindeki Rolü*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Turgut Özal Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, E. (2014). *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Aslanel, N. (1993). *Kamuoyu ve Kamuoyunun Oluşmasında Kitle İletişim Araçlarının Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu, Medya ve Demokrasi. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 19, 223-238.
- Ateş, H. & Akpınar, A. (2017). Üniversitelerdeki Fetö Yapılanması: Türk Üniversitelerinden İhraç Edilen Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma. *Strategic Public Management Journal*, 3/5, 1-30.

- Aydeniz, H. (2012). Medyayı Tanımak. İstanbul: Nakış Ofset.
- Aygen, M. (2018). Türkiye ve Darbeler: 15 Temmuz Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 231-253.
- Aziz, A. (1982). Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları.
- Aziz, A. (2003). Siyasal İletişim. Ankara: Nobel Yayınları.
- Barbier, F. & Lavenir C. B. (2001). Diderot'dan İnternete Medya Tarihi. K. Eksen, (Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Baştürk, L. (2016). Mısır Darbesi ve Türkiye'deki Darbe Girişiminin Kısa Mukayesesi, Dünya Bülteni Araştırma Masası, Ağustos Sayısı, 96-100.
- Başdemir, H. Y. (2015). 17 ve 25 Aralık Süreci Açısından Türkiye'de Sivil Toplum ve LDT, *Liberal Düşünce Dergisi*, 20 (77), 101-102.
- Bektaş, A. (2000). Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bektaş, N. T. (2000). Medya Demokrasi İlişkisi ve Türk Medyasında Refah Partisi İmajı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Birand, M. A. (1984). Eylül Saat 04:00. İstanbul: Karacan Yayınları.
- Birgit, O. (2005). Evvel Zaman İçinde. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bostancı, M. N. (1998). Siyaset, Medya ve Ötesi. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bostancı, N. (2010). Siyaset ve Medya Alacakaranlığın İki Atlısı. Ankara: Özgür Yayınları.
- Büyükbakkal, C. I. (2005). Uluslararası Televizyon Yayıncılığı ve CNN. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 22, 255.
- Büyükerşen, Y. (1984). Ekonomik Kalkınmada İletişimin Önemi, İletişim Olayları ve Türk Basınının Sorunları, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Cemal, H. (1986). Tank Sesiyle Uyanmak. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Cereci, S., & Özdemir, H. (2015). Medyanın Toplumsal Gelişimi: Medya Toplulukları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 33, 1-10.
- Cereci, S. (2009). Urartu Uygarlığında İletişim Alanları ve İletişim Olanakları, V. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi-Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van: 10-13 Haziran 2009.
- Ceylan, Y. (2012). Toplumsal Değerler ve Medya Etiği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7.
- Curran, J. (1997). Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme, S. İrvan, (Der.), Medya, Kültür, Siyaset içinde. Ankara: Ark Yayınları.
- Çağlar, İ., Memmi, M. A. & Altun, F. (2017). 15 Temmuz'da Medya Darbe ve Direnişin Mecrası. İstanbul: Seta Kitapları.
- Çakır, A. (2014). *Faktör Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, H. (2004). Medya ve Etik, Medyada Yeni Yaklaşımlar. M. Işık, (Ed.), Konya: Eğitim Yayınları, 128-140.
- Çakır, R. (2014). AKP-Gülen Hareketi Ekseninde Türkiye'nin Yakın Geleceği. 13 Nisan 2018, <https://Tr.Boell.Org/Tr>.
- Çakır, R. (2000). Devlet Çarklarının Arasında İslamcılık, F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü. *İstihbarat ve Analiz Dergisi*, 2016/8, 19-25.
- Çavdar, T. (2004). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi. Ankara: İmge Kitabevi .
- Çebi, M. S. (1998). Türkiye'deki Siyasal Sistem ve Medya İlişkilerinin Tarihi Boyutu. *Yeni Türkiye Dergisi*, 23.
- Çebi, M. S. (2013). Gabriel Tarde'ın İzinde Medyanın İşlev ve Etkilerini Yeniden Gözden Geçirmek. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 36, 1-28.
- Çelik, N. (2004). 28 Şubat ve İrtica Tehdidi. Ankara: Sinemis Yayınları.

- Çelik, T. (2000). Fethullah Gülen'in 'Gizli' Tarihi Bir Zamanlar Nur Talebesiydi, F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü, *İstihbarat ve Analiz Dergisi*, 2016/8, 14-18.
- Çetin, S. (2013, Şubat 28). *Manşetlerdeki 28 Şubat Darbeye Giden Yolda Medyanın Rolü*.10 Kasım 2018, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/MAN%C5%9EETLERDEK%C4%B0%20%20%C5%9EUBAT-t.pdf> .
- Çetinkaya, H. (1999). 24 Yıllık Hikâye (Fethullah Gülen), F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü. *İstihbarat ve Analiz Dergisi*, 2016/8, 189- 235
- Çillier, Y. (2017). 15 July Coup Attempt In The Light Of civil Military Relations Theory and Former Military Invertions In Turkey, *İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/1, 1- 17.
- Damlapınar, Z. (2005). Türkiye'deki İletişim Sisteminin Medya Siyaset İlişkilerine Yansımaları. Z. Damlapınar içinde, *Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Damlapınar, Z. (Der) (2005). Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine, “Türkiye’deki İletişim Sisteminin Medya Siyaset İlişkilerine Yansımaları”, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Damlapınar, Z. (2008) Medya ve Siyasete Güvenilirlik: Medya Siyaseti’nin Toplumsal Algılanmasına Bağlı Faktörler, *Medya ve Siyaset* (Editör: Zülfikar Damlapınar), Konya: Eğitim Yayınları 187-207.
- Danışman, A. (1982). Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri. Ankara: A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksekokulu Basınevi.
- Değirmenci, N. (2010). *Medya ve Demokrasi: Türkiye’de Siyasal İktidar-Toplum İlişkisinde Medyanın Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demir, S. T. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medya. İstanbul: SETA.
- Demir, S. T. & Çağlar, İ. (2017). FETÖ’nün ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin İletişim Stratejisi. İstanbul: Seta Analiz.

- Demir, V. (2007). Türkiye'de Medya Siyaset İlişkisi. İstanbul: Beta Yayınları.
- Deniz, M. (2017). *28 Şubat Sürecinde Medya ve Siyaset İlişkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Devran, Y. (2007). 22 Temmuz Bir Dönemin Sonu mu Başlangıcı mı? İstanbul: Sam Yayınları.
- Diyanet İşleri Bakanlığı (2017). Kendi Dilinden FETÖ Örtülü Bir Din İstismarı. Ankara: Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı.
- Durna, F. Z. (2016). *Demokrasiye Müdahale Örneği Olarak 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışması ve Toplumsal Tepkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, D. (2001). 27 Mayıs Darbesi, Hatıralar Gözlemler, Düşünceler. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Efe, U. (2014). AKP'nin TRT'de Kadrolaşma ve Fetullahçılar Kurumsallaştırma Kanıtı!, *Milli Çözüm Dergisi*, 10/135.
- Erdoğan, İ. (1999). Dördüncü Gücün İlettiği. A. Korkmaz içinde, *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar* (s. 33-43). Ankara: TUSES.
- Erdoğan, M. (1999). 28 Şubat Süreci. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ete, H. & Taştan, C. (2013). Kurgu ile Gerçek Arasında Gezi Eylemleri. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Feridunoğlu, İ. C. (2016). Hürriyet Gazetesi'nin, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreçlerine Bakışının Analizi, 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sempozyum Kitabı, 324- 343.
- Gevgilili, A. (1988). Dünya'da ve Türkiye'de Çağdaş Basının Gelişimi ve Sorunları. İstanbul, Basın Yayın Yıllığı, 1/3.

- Gezgin, S. (2014). *Medya ve Demokrasi*.13 Mayıs 2018, <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/19gezgin.pdf>.
- Gökçe, O. (2001). *İletişim Bilimine Giriş*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Göker, G., Doğan, A., & Demir, M. (2009). Basın ve Siyaset Kıskaçında Haberde Tarafsızlık İlkesi. *I. Medya ve Etik Sempozyumu*. Elazığ.
- Gökmen, Y. (1997, Eylül-Ekim). Askeri Demokrasi. *Yeni Türkiye*, s. 332-339.
- Göktaş, P. (2016). Y Kuşağının Bir Siyasal İletişim Aracı: Politainment Önerisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 43.
- Güdekli, İ. A. (2014). *Siyaset ve Sosyal Medya İlişkisi (Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İbrahim Melih Gökçek Örneği)*.Yayımlanmış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gülmez, İ. (2014). *28 Şubat 1997 Askeri Darbesi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Gümüş, A. (2014). Dershane Düzenlemesi Tartışmalarına Eğitsel Bir Bakış, İlmi Etütler Derneği, İLEM Politika Notu, 3, 3-38.
- Gürsoy, İ. (2011). *Darbenin Şahitleri(1997-1980-1971-1960)*. İstanbul: Kaynak Kitaplığı.
- Güz, N. (2005). *Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hablemitoğlu, N. (2012). Fethullah Gülen Yapılanmasının Tehdit Potansiyeli ve Varisleri. *İstihbarat ve Analiz Dergisi*, 2016/8, 132- 145.
- Hazar, Ç. M. (2008). *Medya ve Siyasal Sistemin Kaos Yorumu*, Z. Damlapınar, (Ed.), *Medya ve Siyaset içinde* (245-259). Konya: Eğitim Yayınları.
- Herman, E. S. & Chomsky, N. (1999). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir*, Çev. Berfu Akyoldaş, Tamara Han, Metin Çetin, İsmail Kaplan, Minevra Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul.

- İpekçi, A., & Coşar, Ö. S. (1965). İhtilalin İç Yüzü. İstanbul: Toker Matbaası.
- İrvan, S. (2012). Türkiye'de Basının Askeri Darbelere Yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 63-80.
- İrvan, S. (1996). Demokratik Sistemde Medyanın Rolü. *Birikim Dergisi*, 68-69,76-83.
- İşler, F. (2014). *Türkiye'yi 28 Şubat Sürecine Götüren Gelişmeler ve Medyanın 28 Şubat Sürecindeki Rolü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kabacalı, A. (1994). Türk Basınında Demokrasi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kabacalı, A. (1995). *Yakın Tarihimizden Büyük Dönemeçler*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Kahraman, L. (2014). Medya ve Siyasal İletişim: Demokratik Açından Bir İnceleme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,4, 38-61.
- Kaya, R.& Alemdar, K. (1983). Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar. İstanbul: Savaş Yayınları.
- Kılıç, Ş. O. (2016). Sosyal medya nasıl darbeye direnişin aracı oldu?. 21 Kasım 2018. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/sosyal-medya-nasil-darbeye-direnisin-araci-oldu>.
- Kılıçaslan, E. Ç. (2008). Siyasal İletişim: İdeoloji ve Medya İlişkisi. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kışlalı, A. T. (1998). Fethullah Dosyası, F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü. *İstihbarat ve Analiz Dergisi*, 2016/8, 187- 188.
- Kocabaş, S. (2016). 1876'dan 2016'ya 140 Yıllık Resimli Darbeler Tarihi. *Derin Tarih* .
- Koçak, C. (2016). Darbeler Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kürne, H. (2008). *Türkiye'de Medya Siyaset İlişkileri (3 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri Öncesinde Medyanın AKP'ye Yaklaşımının*

Karşılaştırılması Üzerinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma), Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MacBride, S. (1993). *Bir Çok Ses Tek Bir Dünya*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.

Manavbaşı, N. D. (2012). *28 Şubat'ın Aktörleri*. 28 Mayıs 2013, <http://birdeburadandinleyin.blogspot.com.tr/2013/05/28-subatn-aktorleri-nursel-dilek.html>.

Manning, P. (2004). Gutenberg-e: Electronic Entry to the Historical Professoriate. *The American Historical Review*, 109 (5), 1505-1526.

Melek, G. & Toker, H. (2017). Şiddet, Demokrasi ve Terör Bağlamında Ana Akım Medyanın Analizi: 15 Temmuz Darbe Girişimi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 5/1, 224-234.

Meyer, T. (2004). *Medya Demokrasisi*. A. Fethi (Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Nebiler, H. (1995). *Medyanın Ekonomi Politikası*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Nuran, M. B. (2015). *Geleneksel Medya ve Yeni Medya Etkileşiminin Gezi Parkı Gösterileri Bağlamında İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ozankaya, Ö. (1980). Türkiye'de Yığın İletişiminin Demokratik Siyasal Kültür Gelişimindeki Yeri ve Önemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35/1-4, 157-166.

Öcal, B. (2009). 12 Eylül'den 28 Şubat'a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi. *ETHOS*, s: 1/4, 1-61.

Öktem, N. (1986). *Kamuoyu Oluşturmasında Basının Eğitim İşlevi ve Kamu Yararı Ölçütü, Genç Gazeteciler Eğitim Semineri*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Önder, M. (2014 Bahar). 1960 Darbesi Sürecinde Akis Dergisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Dergisi*, 283-306.

- Öymen, A. (2009). *Öfkeli Yıllar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Öymen, Ö. (1986). *Bir İhtilal Daha Var(1908-1980)*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Özcan, Ö. F., & Devran, Y. (2016, Güz). 15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, s. 25.
- Özçağlayan, M. (2008). Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme). *Marmara İletişim Dergisi*, 13/13, 131-160.
- Özdil, Y. (2018). Türk Demokrasisi, FETÖ ve 15 Temmuz Süreci. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 43-62.
- Özer, N. P. (2011). *Gazete Haberlerinde Manipülasyon: 28 Şubat Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Ö. (2008). *Liberal Basın Anlayışı: Objektif Habercilik İdeali, Haber Değerliliği ve Gazetecilik Etiği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özgan, A. (2008). *28 Şubat Süreci'nin Siyasal Açından Neden ve Sonuçları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Özgen, M. (2004). 1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleşme Olgusu. 2. *Uluslararası İletişim Sempozyumu*. İstanbul: İletişim Fakültesi Yayınları.
- Özgür, A. F. (1999, Eylül-Ekim). Darbe Kültürümüzde İlerlemeler. *Yeni Türkiye*, s. 158-162.
- Özkır, Y. (2011). 27 Mayıs'tan 27 Nisan'a Asker Gazeteci İlişkisi. *İş Ahlakı Dergisi*, (Kasım), 91-114.
- Özsoy, O. (1998). Kitle İletişim Araçlarının Kamuoyu Oluşumunda Kümülatif Etkisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7, 176.
- Öztürk, O. M. (2006). *Ordu ve Politika*. Ankara: Fark Yayınları.
- Öztürk, Y. (2017). *Devrimler İsyancılar Darbeler*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

- Pul, S. & Kaya, F. (2016). Türk Demokrasisinde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sempozyum Kitabı, 194- 204.
- Saral, Z. (1991). 12 Eylül Basının İkinci Yüzü Kalemlerin İhaneti. Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Savğı, G. (2006). *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı (1946-1997)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schudson, M. (2002). *The Sociology of News, USA: Norton*. (Akt. Sevginer, P. (2012). *Medya ve Siyaset İçerisinde Türkiye'de Gazetecilik ve Sansür*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi İletişim Bilimleri.
- Seufert, G. (2014). Fethullah Gülen Hareketi Haddini Mi Aşıyor? Ulusal ve Uluslararası Aktör Olarak Bir Türk Dini Cemaati, Alman Gözüyle Gülen Cemaati. Dünya Bülteni Araştırma Masası, DÜBAM Yayınları.
- Soygüder, Ş. (2003). *Eyvah Paparazzi*. İstanbul: Om Yayınevi.
- Söğüt, M. (1994). *Fotoğraflarla 12 Eylül Kitabı*. İstanbul: Hürğüç Gazetecilik.
- Sönmez, V. & Alacapınar, F. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sungur, S. A. (2017). 15 Temmuz Darbe Kalkışmasının Engellenmesinde Sosyal Medyanın Rolü, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/47, 597-612.
- Şaylan, G. (1995). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şentürk, H. (2016). *Paralel İhanet*, İstanbul: İşaret Yayınları.

- Şentürk, M. U. (2016). Türkiye’de Medyanın Darbeler İle İmtihanı, 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sempozyum Kitabı, 278- 290.
- Şimşek, S. S. (2018). *Darbeler Giden Süreçte Medyanın Algı İnşası: 27 Mayıs 1960 ve 15 Temmuz 2016’nın*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, S. S. (2019). Darbelere Giden Süreçte Kamusal Rıza Üretiminde Basının Rolü: 27 Mayıs 1960 ve 15 Temmuz 2016’nın Karşılaştırmalı Analizi, Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı, 50-76.
- Taşdelen, H. M. (1997). Siyaset Sosyolojisi. İstanbul: Kocav Yayıncılık.
- Taşkıran, N. Ö. (2007). Medya Okuryazarlığına Giriş. İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.
- Tatlılıoğlu, K. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişiminin Türk Toplumundaki Post-Travmatik Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sempozyum Kitabı, 806- 818.
- Tayyar, Ş. (2012). Kıt'a Dur!. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tayyar, Ş. (1999). Refahiyol Tutanakları. Ankara: Nehir Yayınevi.
- TBMM (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fethullahçı Terör Örgütü, Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları.
- TBMM (2017). Fethullahçı, Terör Örgütünün (Fetö/Pyd) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Ocak, s.1255-1257.

- TBMM (2017). Fethullahçı Terör Örgütünün (Fetö/Pyd) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Mayıs, s.304.
- Tek, H. (2007). Darbeler ve Türk Basını. Ankara: Elips Kitap.
- Tekbıyık, S. G. (2016). Sosyal Medyanın Toplumsal Olaylardaki Gücü; Türkiye’de 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri, 1- 14.
- Terkan, B. (2005). Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma. Konya: Tablet Yayınları.
- Tılıç, L. D. (1998). Utanıyorum ama Gazeteciyim. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toruk, İ. & Olkun. E. O. (2014). Ekonomi-Politik Bağlamda Yaşanan AK Parti-Cemaat Olaylarının Türk Basınına Yansımaları: Yeni Şafak, Star, Zaman, Bugün ve Milliyet Gazeteleri Örneği. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 377- 400.
- Tozkoporan, Y. (2013). *Gezi Parkı Olaylarının Türk Basınında İşlenişi ve İçerik Analizi (29 Mayıs-20 Haziran 2013) Tarihleri Arası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Törenli, N. (2005). Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tuğal, C. (2010). Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Turan, A. (1998). Sait Nursi ve Nurculuk, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 15-24.
- Ulusoy, B. (2004). Milli Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 20, 55-64.

- Uzun, M. S. (2000). *Askeri Yönetim Dönemlerinde Medya-Siyaset İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünsaldı, L. (2008). *Türkiye'de Asker ve Siyaset*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Vural, A. M. (2000). Medyanın Kültürel Kalkınmayı Sağlama ve Eğitim İşlevi, *İletişim Fakültesi Dergisi*, 10, 107.
- Yalçınkaya, A. (2016). Darbeler ve Oryantalist Bakış, 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sempozyum Kitabı, 11- 25.
- Yaylagül, L. ve Dağtaş, E. (2004). Medya Patronluğundan Başbakanlığa Yükselme İstekleri: Cem Uzan ve Genç Parti Örnek Olayı, 2nd International Symposium Communication in The Millennium: A Dialogue Between Turkish and American Scholars Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi, 17-19 Mart.
- Yerdeş, G. (2006). *Başkentte Önemli Olaylar ve Yazamadıklarım*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ö. (2010). *Mağlubiyetimizin Sebebi Radyodur*. 1 Aralık 2018, <http://www.radikal.com.tr/kitap/maglubiyetimizin-sebebi-radyodur-999031>.
- Yılmaz, R.(2014). Medya Aracılığı ile Toplumsal Belleğin İnşası. 19 Eylül 2018, <https://www.researchgate.net/publication/262003974>.
- Yücel, H. & Ark. (2017), *İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ, SETA Analiz*, Ankara: Seta Yayınları.
- Yüksel, E. (2004). *Medya Güvenlik Kurulu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Yüksel, M. N. (2000). Fethullah Gülen Davası İddianamesi, F Tipi Yapılanma Fethullah Gülen Örgütü. *İstihbarat ve Analiz Dergisi*, 2016/8, 289- 336.

Yüzer, T. V. (2006).Günlük Yaşamda İnternet ve Medya İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4/2, 86-96.